

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Jātaka-aṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

2. Dukanipāto

1. Daḷhavaggo

[151] 1. Rājovādajātakavaṇṇanā

Daḷhaṃ daḷhassa khipatīti idaṃ satthā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabba kathesi. So **tesakuṇajātaka** (jā. 2.17.1 ādayo) āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana divase kosalarājā ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinitvā bhuttapātarāso allahatthova alaṅkatarathaṃ abhiruyha satthu santikaṃ gantvā phullapadumasassirikesu pādesu nipatitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā etadavoca – “handa kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassā”ti. “Bhante, aḍḍaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinitvā okāsaṃ alabhivā idāni taṃ tīretvā bhuñjitvā allahatthova tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ āgatomi”ti. Satthā “mahārāja, dhammena samena aḍḍavinicchayaṃ nāma kusalaṃ, saggamaggo esa. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ tumhe mādisassa sabbaññubuddhassa santikā ovādaṃ labhamānā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchineyyātha. Etadeva acchariyaṃ, yaṃ pubbe rājāno asabbaññūnampi paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchinantā cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuramāṃ pūrayamānā agamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimiṃ paṭisandhiṃ gahetvā laddhagabbhāparihāro sotthinā mātukucchimhā nikkhami. Nāmaggaṇādivase panassa “brahmadattakumāro”tveva nāmaṃ akāmsu. So anupubbena vayappatto soḷasavassakāle takkasilamāṃ gantvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi, chandādivasena agantvā vinicchayaṃ anusāsi. Tasmim evaṃ dhammena rajjaṃ kārente amaccāpi dhammeneva vohāraṃ vinicchiniṃsu. Vohāresu dhammena vinicchayaṃānesu kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ, tesamā abhāvā aḍḍatthāya rājaṅgaṇe uparavo pacchijji. Amaccā divasampi vinicchayaṭṭhāne nisīditvā kañci vinicchayaṭṭhāya āgacchantamā adisvā utṭhāya pakkamanti, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pāpuṇi.

Bodhisatto cintesi – “mayi dhammena rajjaṃ kārente vinicchayaṭṭhānaṃ āgacchantā nāma natthi, uparavo pacchijji, vinicchayaṭṭhānaṃ chaḍḍetabbabhāvaṃ pattamā, idāni mayā attano aguṇaṃ pariyesiṭuṃ vaṭṭati ‘ayaṃ nāma me aguṇo’ti sutvā taṃ pahāya guṇesuyeva vattissāmī”ti. Tato paṭṭhāya “atthi nu kho me koci aguṇavādī”ti pariggaṇhanto antovaḷaṅṅakānaṃ antare kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “ete mayhamā bhayenāpi aguṇaṃ avatvā guṇameva vadeyyu”nti bahivaḷaṅṅanake pariggaṇhanto tatthāpi adisvā antonagare pariggaṇhi. Bahinagare catūsu dvāresu catugāmake pariggaṇhi. Tatthāpi kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “janapadaṃ pariggaṇhissāmī”ti amacce rajjaṃ paṭicchāpetvā rathaṃ āruyha sārathimeva gahetvā aññātakavesena nagarā nikkhamitvā janapadaṃ pariggaṇhamāno yāva paccantabhūmiṃ gantvā kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā paccantasīmato mahāmaggena nagarābhimukhoyeva nivatti.

Tasmimā pana kāle balliko nāma kosalarājāpi dhammena rajjaṃ kārento aguṇakathaṃ gavesanto hutvā antovaḷaṅṅakādīsū aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā janapadaṃ pariggaṇhanto taṃ padesamā agamāsi. Te ubhopi ekasmiṃ ninnaṭṭhāne sakaṭamagge abhimukhā ahesuṃ, rathassa ukkamaṇaṭṭhānaṃ natthi. Atha ballikarañño sārathi bārānasirañño sārathiṃ “tava rathaṃ ukkamāpehi”ti āha. Sopi “ambho sārathi, tava rathaṃ ukkamāpehi, imasmiṃ rathe bārānasirajjasāmiko

brahmadattamahārājā nisinno’’ti āha. Itaropi naṃ ‘‘ambho sārathi, imasmiṃ rathe kosalarājasāmiko ballikamahārājā nisinno, tava rathaṃ ukkamāpetvā ambhākaṃ rañño rathassa okāsaṃ dehi’’ti āha. Bārāṇasirañño sārathi ‘‘ayampi kira rājāyeva, kiṃ nu kho kātabba’’nti cintento ‘‘attheso upāyo’’ti vayaṃ pucchitvā ‘‘daharassa rathaṃ ukkamāpetvā mahallakassa okāsaṃ dāpessāmī’’ti sannīṭṭhānaṃ katvā taṃ sārathiṃ kosalarañño vayaṃ pucchitvā pariggaṇhanto ubhinnaṃpi samānavayabhāvaṃ ñatvā rajjaparimāṇaṃ balaṃ dhaṇaṃ yasaṃ jātiṃ gottaṃ kulapadesanti sabbāṃ pucchitvā ‘‘ubhopi tiyojanasatikassa rajjassa sāmīno samānabaladhanayasajātigottakulapadesā’’ti ñatvā ‘‘sīlavantassa okāsaṃ dassāmī’’ti cintetvā ‘‘bho sārathi, tumhākaṃ rañño sīlacāro kīdiso’’ti pucchi. So ‘‘ayañca ayañca ambhākaṃ rañño sīlacāro’’ti attano rañño aguṇameva guṇato pakāsento paṭhamāṃ gāthamāha –

1. ‘‘Daḷhaṃ daḷhassa khipati, balliko mudunā muduṃ;
Sādhumpi sādhunā jeti, asādhumpi asādhunā;
Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathi’’ti.

Tattha **daḷhaṃ daḷhassa khipatī**ti yo daḷho hoti balavadaḷhena pahārena vā vacanena vā jinitabbo, tassa daḷhameva pahāraṃ vā vacanaṃ vā khipati. Evaṃ daḷhova hutvā taṃ jinātīti dasseti. **Ballikoti** tassa rañño nāmaṃ. **Mudunā mudunti** mudupuggalaṃ sayampi mudu hutvā mudunāva upāyena jināti. **Sādhumpi sādhunā jetī**ti ye sādhu sappurisā, te sayampi sādhu hutvā sādhunāva upāyena jināti. **Asādhumpi asādhunā**ti ye pana asādhu, te sayampi asādhu hutvā asādhunāva upāyena jinātīti dasseti. **Etādiso ayaṃ rājā**ti ayaṃ ambhākaṃ kosalarājā sīlacārena evarūpo. **Maggā uyyāhi sārathī**ti attano rathaṃ maggā ukkamāpetvā uyyāhi, uppathena yāhi, ambhākaṃ rañño maggaṃ dehīti vadati.

Atha naṃ bārāṇasirañño sārathi ‘‘ambho, kiṃ pana tayā attano rañño guṇakathā kathitā’’ti vatvā ‘‘āmā’’ti vutte ‘‘yadi pana ete guṇāti vadasi, aguṇā pana kīdisī’’ti vatvā ‘‘ete tāva aguṇā hontu, tumhākaṃ pana rañño kīdiso guṇo’’ti vutte ‘‘tena hi suṇāhi’’ti dutiyaṃ gāthamāha –

2. ‘‘Akkodhena jine kodhaṃ, asādhum sādhunā jine;
Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādināṃ;
Etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathi’’ti.

Tattha **etādisoti** etehi ‘‘akkodhena jine kodha’’ntiādivasena vuttehi guṇehi samannāgato. Ayañhi kuddhaṃ puggalaṃ sayam akkodho hutvā akkodhena jināti, asādhum pana sayam sādhu hutvā sādhunāva upāyena jināti, kadariyaṃ thaddhamacchariṃ sayam dāyako hutvā dānena jināti. **Saccenālikavādinanti** musāvādiṃ sayam saccavādī hutvā saccena jināti. **Maggā uyyāhi sārathī**ti, samma sārathi, maggato apagaccha. Evaṃvidhasīlacāraguṇayuttassa ambhākaṃ rañño maggaṃ dehi, ambhākaṃ rājā maggassa anucchavikoti.

Evaṃ vutte ballikarājā ca sārathi ca ubhopi rathā otarivā asse mocetvā rathaṃ apanetvā bārāṇasirañño maggaṃ adaṃsu. Bārāṇasirājā ballikarañño ‘‘raññā nāma idañcidañca kātuṃ vaṭṭatī’’ti ovādaṃ datvā bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuram pūresi. Ballikarājāpi tassa ovādaṃ gahetvā janapadaṃ pariggahetvā attano aguṇavādiṃ adisvāva sakanagaraṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapurameva pūresi.

Satthā kosalarājassa ovādatthāya imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – ‘‘tadā ballikarañño sārathi moggallāno ahosi, ballikarājā ānando, bārāṇasirañño sārathi sārīputto, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi’’nti.

Rājovādajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[152] 2. Siṅgāljātakavaṇṇanā

Asamekkhitakammantanti idam sathā kūtāgārasālāyaṃ viharanto vesālivāsikaṃ ekaṃ nhāpitaṃ ārabha kathesi. Tassa kira pitā rājūnaṃ rājorodhānaṃ rājakumārānaṃ rājakumārikānañca massukaraṇakesasaṅghapanaaṭṭhapadaṭṭhapanaḍḍini sabbakiccāni karoti saddho pasanno tisaṇagato samādinnaṇcasīlo, antarantare satthu dhammaṃ suṇanto kālaṃ vītināmeti. So ekasmiṃ divase rājanivesane kammaṃ kātuṃ gacchanto attano puttaṃ gahetvā gato. So tattha ekaṃ devaccharāpaṭibhāgaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ licchavikumārikaṃ disvā kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā pitarā saddhiṃ rājanivesanā nikkhamitvā “etaṃ kumārikaṃ labhamāno jīvissāmi, alabhamānassa me ettheva maraṇa”nti āhārupacchedaṃ katvā mañcaṃ parissajitvā nipajji.

Atha naṃ pitā upasaṅkamitvā “tāta, avatthumhi chandarāgaṃ mā kari, hīnajacco tvaṃ nhāpitaṃ, licchavikumārikā khattiyadhītā jātisampannā, na sā tuyhaṃ anucchavikā, aññaṃ te jātigottehi sadisaṃ kumārikaṃ ānessāmi”ti āha. So pitu kathaṃ na gaṇhi. Atha naṃ mātā bhātā bhaginī cūlapitā cūlamātāti sabbepi nātakā ceva mittasuhajjā ca sannipatitvā saññāpentāpi saññāpetuṃ nāsakkhimsu. So tattheva sussitvā parisussitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa pitā sarīrakiccapetakiccāni katvā tanusoko “sathhāraṃ vandissāmi”ti bahuṃ gandhamālāvilepanaṃ gahetvā mahāvanaṃ gantvā sathhāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ nu kho, upāsaka, bahūni divasāni na dissasī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Sathhā “na kho, upāsaka, idāneva tava putto avatthusmiṃ chandarāgaṃ uppādetvā vināsaṃ pāpuṇi, pubbepi pattoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadesa sīhayoniyā nibbatti. Tassa cha kaniṭṭhabhātaro ekā ca bhaginī ahosi, sabbepi kañcanaguhāyaṃ vasanti. Tassā pana guhāya avidūre rajatapabbate ekā phalīkaguhā atthi, tattheke siṅgālo vasati. Aparabhāge sīhānaṃ mātāpitaro kālamakamsu. Te bhaginīṃ sīhapotikaṃ kañcanaguhāyaṃ ṭhapetvā gocharāya pakkamitvā maṃsaṃ āharitvā tassā denti. So siṅgālo taṃ sīhapotikaṃ disvā paṭibaddhacitto ahosi. Tassā pana mātāpitūnaṃ dharamānakāle okāsaṃ nālattha, so sattannampi tesāṃ gocharāya pakkantakāle phalīkaguhāya otaritvā kañcanaguhāya dvāraṃ gantvā sīhapotikāya purato lokāmisapaṭisaṃyuttaṃ evarūpaṃ rahassakathaṃ kathesi – “sīhapotike, ahampi catuppado, tvampi catuppadā, tvaṃ me pajāpatī hohi, ahaṃ te pati bhavissāmi, te mayaṃ samaggā sammodamānā vasissāma, tvaṃ ito paṭṭhāya maṃ kilesavasena saṅgaṇhāhī”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā cintesi – “ayaṃ siṅgālo catuppadānaṃ antare hīno paṭikuṭṭho caṇḍālasadiso, mayaṃ uttamarājakulasammata, esa kho mayā saddhiṃ asabbhiṃ ananucchavikaṃ kathaṃ katheti, ahaṃ evarūpaṃ kathaṃ sutvā jīvitena kiṃ karissāmi, nāsāvātaṃ sannirujjhitvā marissāmi”ti. Athassā etadahosi – “mayhaṃ evameva maraṇaṃ ayuttaṃ, bhātikā tava me āgacchantu, tesāṃ kathetvā marissāmi”ti. Siṅgālopi tassā santikā paṭivacanaṃ alabhitvā “idāni esā mayhaṃ kujjhatī”ti domanassappatto phalīkaguhāyaṃ pavisitvā nipajji.

Atheko sīhapotako mahiṃsavāraṇāḍīsu aññataraṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā bhaginiyā bhāgaṃ āharitvā “amma, maṃsaṃ khādassū”ti āha. “Bhātika, nāhaṃ maṃsaṃ khādāmi, marissāmi”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? Sā taṃ pavattiṃ ācikkhi. “Idāni kahaṃ so siṅgālo”ti ca vutte phalīkaguhāyaṃ nipannaṃ siṅgālaṃ “ākāse nipanno”ti maññamānā “bhātika, kiṃ na passasi, eso rajatapabbate ākāse nipanno”ti. Sīhapotako tassa phalīkaguhāyaṃ nipannabhāvaṃ ajānanto “ākāse nipanno”ti saññī hutvā “māressāmi na”nti sīhavegena pakkhanditvā phalīkaguhaṃ hadayeneva pahari. So hadayena phalītena tattheva jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati. Athāparo āgacchi, sā tassapi tattheva kathesi. Sopi tattheva katvā jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati.

Evam chasupi bhātikesu matesu sabbapacchā bodhisatto āgacchi. Sā tassapi taṃ kāraṇaṃ ārocetvā “idāni so kuhi”nti vutte “eso rajatapabbatamatthake ākāse nipanno”ti āha. Bodhisatto cintesi – “siṅgālaṃ ākāse paṭiṭṭhā nāma natthi, phalīkaguhāyaṃ nipannako bhavissatī”ti. So pabbatapādaṃ otaritvā cha bhātike mate disvā “ime attano bālatāya pariggaṇhanapaññāya abhāvena phalīkaguhabhāvaṃ ajānitvā hadayena paharitvā matā bhavissanti, asamekkhitvā atituritaṃ karontānaṃ kammaṃ nāma evarūpaṃ hotī”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

3. “Asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṭṭānāṃ;
Sāni kammāni tappenti, uṇhaṃvajjhohitaṃ mukhe”ti.

Tattha **asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṭṭānāṃ** yo puggalo yaṃ kammaṃ kattukāmo hoti, tattha dosaṃ asamekkhitvā anupadhāretvā turito hutvā vegeneva taṃ kammaṃ kātuṃ abhinipatati pakkhandati paṭipajjati, taṃ asamekkhitakammantaṃ turitābhiniṭṭānāṃ evaṃ sāni kammāni tappenti, socenti kilamenti. Yathā kiṃ? **Uṇhaṃvajjhohitaṃ mukheti**, yathā bhuñjantena “idaṃ sītalaṃ idaṃ uṇha”nti anupadhāretvā uṇhaṃ ajjhoharaṇīyaṃ mukhe ajjhoharitaṃ ṭhapitaṃ mukhampi kaṇṭhampi kucchimpi dahati soceti kilameti, evaṃ tathārūpaṃ puggalaṃ sāni kammāni tappenti.

Iti so sīho imaṃ gāthaṃ vatvā “mama bhātikā anupāyakusalatāya ‘singālaṃ māressāmā’ti ativegena pakkhanditvā sayāṃ matā, ahaṃ pana evarūpaṃ akatvā singālassa phalīkaguḥāyaṃ nipannasseva hadayaṃ phālessāmī”ti singālassa ārohanaorohanamaggaṃ sallakkhetvā tadabhimukho hutvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi, pathaviyā saddhiṃ ākāsaṃ ekaninnādaṃ ahoṣi. Singālassa phalīkaguḥāyaṃ nipannasseva sītatasitassa hadayaṃ phalī, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā “evaṃ so singālo sīhanādaṃ sutvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

4. “Sīho ca sīhanādena, daddaraṃ abhinādayi;
Sutvā sīhassa nigghosaṃ, singālo daddare vasam;
Bhīto santāsamāpādi, hadayañcassa apphalī”ti.

Tattha **sīho** cattāro sīhā – tiṇasīho, paṇḍusīho, kālasīho, surattahatthapādo kesarasīhoti. Tesu kesarasīho idha adhippeto. **Daddaraṃ abhinādayī**ti tena asanipātasaddasadisena bheravatarena sīhanādena taṃ rajatapabbataṃ abhinādayi ekaninnādaṃ akāsi. **Daddare vasanti** phalīkamissake rajatapabbate vasanto. **Bhīto santāsamāpādī**ti maraṇabhayaena bhīto cittutrāsaṃ āpādi. **Hadayañcassa apphalī**ti tena cassa bhayena hadayaṃ phalīti.

Evaṃ sīho singālaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhātaro ekasmiṃ ṭhāne paṭicchādetvā tesāṃ matabhāvaṃ bhaginiyā ācikkhitvā taṃ samassāsetvā yāvajīvaṃ kañcanaguḥāyaṃ vasitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. “Tadā singālo nhāpitaputto ahoṣi, sīhapotikā licchavikumārikā, cha kaniṭṭhabhātaro aññataratherā ahesuṃ, jeṭṭhabhātikasīho pana ahameva ahoṣi”nti.

Singālaṃ jātakavaṇṇanā dutiyā.

[153] 3. Sūkarajātakavaṇṇanā

Catuppado ahaṃ, sammāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakatheraṃ ārabha katesi. Ekasmiñhi divase rattiṃ dhammassavane vattamāne satthari gandhakuṭṭidvāre ramaṇīye sopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṅghassa sugatovādaṃ datvā gandhakuṭṭiṃ pavitṭhe dhammasenāpati satthāraṃ vanditvā attano pariveṇaṃ agamāsi. Mahāmoggallānopi pariveṇameva gantvā muhuttaṃ vissamitvā therassa santikaṃ āgantvā pañhaṃ pucchi, pucchitapucchitaṃ dhammasenāpati gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpento viya vissajjetvā pākāṭamakāsi. Catassopi parisā dhammaṃ suṇamānā nisīdimsu. Tattheko mahallakathero cintesi – “sacāhaṃ imissā parisāya majjhe sārīputtaṃ ālūento pañhaṃ pucchissāmi, ayaṃ me parisā ‘bahussuto aya’nti ñatvā sakkārasammānaṃ karissatī”ti parisantarā uṭṭhāya therāṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ ṭhatvā “āvuso sārīputta, mayampi taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāma, amhākampi okāsaṃ karohi, dehi me vinicchayaṃ āvedhikāya vā nivedhikāya vā niggahe vā paggahe vā visese vā paṭivisese vā”ti āha. Thero taṃ oloketvā “ayaṃ mahallako icchācāre

ṭhito tuccho na kiñci jānātī’ ti tena saddhiṃ akathetvāva lajjamāno bījanim ṭhapetvā āsanā otarivā pariveṇaṃ pāvīsi, moggallānattheropi attano pariveṇameva agamāsi.

Manussā uṭṭhāya ‘‘gaṇhathetaṃ tucchamahallakaṃ, madhuradhammassavanaṃ no sotuṃ na adāsī’’ ti anubandhimsu. So palāyanto vihārapaccante bhinnapadarāya vaccakuṭṭiyā pativā gūthamakkhito aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā vip̄patisārino hutvā satthu santikaṃ agamaṃsu. Sattā te disvā ‘‘kiṃ upāsakā avelāya āgatattā’’ ti pucchi, manussā tamatthaṃ ārocesuṃ. Sattā ‘‘na kho upāsakā idānevesa mahallako uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi saddhiṃ payojetvā gūthamakkhito jāto, pubbepesa uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi saddhiṃ payojetvā gūthamakkhito ahoṣī’’ ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā himavantapadese pabbataguhāya vāsaṃ kappesi. Tassā avidūre ekaṃ saraṃ nissāya bahū sūkarā nivāsaṃ kappesuṃ. Tameva saraṃ nissāya tāpasāpi paṇṇasālāsu vāsaṃ kappesuṃ. Atheadivasāṃ sīho mahimsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā yāvadatthaṃ maṃsaṃ khādītva taṃ saraṃ otarivā pānīyaṃ pivitvā uttari. Tasmiṃ khaṇe eko thūlasūkaro taṃ saraṃ nissāya gocaraṃ gaṇhāti. Sīho taṃ disvā ‘‘aññaṃ ekadivasāṃ imaṃ khādissāmi, maṃ kho pana disvā puna na āgaccheyyā’’ ti tassa anāgamanabhayena sarato uttarivā ekena passena gantuṃ ārabhi. Sūkaro oloketvā ‘‘esa maṃ disvā mama bhayena upagantuṃ asakkonto bhayena palāyati, ajja mayā iminā sīhena saddhiṃ payojetuṃ vaṭṭatī’’ ti sīsaṃ ukkhipitvā taṃ yuddhatthāya avhayanto paṭhamaṃ gāthamāha –

5. ‘‘Catuppado ahaṃ samma, tvampi samma catuppado;
Ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasī’’ ti.

Sīho tassa kathaṃ sutvā ‘‘samma sūkara, ajja amhākaṃ tayā saddhiṃ saṅgāmo natthi, ito pana sattame divase imasmimyeva ṭhāne saṅgāmo hotū’’ ti vatvā pakkāmi. Sūkaro ‘‘sīhena saddhiṃ saṅgāmessāmi’’ ti haṭṭhapahaṭṭho taṃ pavattiṃ ṇātakānaṃ ārocesi. Te tassa kathaṃ sutvā bhītatasitā ‘‘idāni tvaṃ sabbepi amhe nāsessasi, attano balaṃ ajānitvā sīhena saddhiṃ saṅgāmaṃ kattukāmoti, sīho āgantvā sabbepi amhe jīvitakkhayaṃ pāpessati, sāhasikakammaṃ mā karī’’ ti āhaṃsu. Sopi bhītatasito ‘‘idāni kiṃ karomī’’ ti pucchi. Sūkarā ‘‘samma, tvaṃ etesaṃ tāpasānaṃ uccārabhūmiṃ gantvā pūṭigūthe satta divasāni sarīraṃ parivaṭṭetvā sukkhāpetvā sattame divase sarīraṃ ussāvabindūhi temetvā sīhassa āgamanato purimataraṃ gantvā vātayogaṃ ṇatvā uparivāte tiṭṭha, sucijātiko sīho tava sarīragandhaṃ ghāyitvā tuyhaṃ jayaṃ datvā gamissatī’’ ti āhaṃsu. So tathā katvā sattame divase tattha aṭṭhāsi. Sīho tassa sarīragandhaṃ ghāyitvā gūthamakkhitabhāvaṃ ṇatvā ‘‘samma sūkara, sundaro te lesa cintito, sace tvaṃ gūthamakkhito nābhavissa, idheva taṃ jīvitakkhayaṃ apāpessaṃ, idāni pana te sarīraṃ neva mukhena ḍaṃsituṃ, na pādena paharituṃ sakkā, jayaṃ te dammi’’ ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

6. ‘‘Asuci pūtilomosi, duggandho vāsi sūkara;
Sace yujjitukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te’’ ti.

Tattha **pūtilomoti** mīlhamakkhitattā duggandhalomo. **Duggandho vāsīti** aniṭṭhājegucchapaṭikūlagandho hutvā vāyasi. **Jayaṃ, samma, dadāmi teti** ‘‘tuyhaṃ jayaṃ demi, ahaṃ parājīto, gaccha tva’’ nti vatvā sīho tatova nivattitvā gocaraṃ gahetvā sare pānīyaṃ pivitvā pabbataguhameva gato. Sūkaropi ‘‘sīho me jito’’ ti ṇātakānaṃ ārocesi. Te bhītatasitā ‘‘puna ekadivasāṃ āgacchanto sīho sabbeva amhe jīvitakkhayaṃ pāpessatī’’ ti palāyitvā aññattha agamaṃsu.

Sattā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – ‘‘tadā sūkaro mahallako ahoṣi, sīho pana ahameva ahoṣi’’ nti.

Sūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

[154] 4. Uragajātakavaṇṇanā

Idhūragānaṃ pavaro pavīṭṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabba kathesi. Kosalarañño kira sevakā seṇipamukhā dve mahāmatā aññamaññaṃ diṭṭhatṭhāne kalahāṃ karonti, tesāṃ veribhāvo sakalanagare pākaṭo jāto. Te neva rājā, na ñātimitṭā samagge kātuṃ sakkhiṃsu. Athekadivasāṃ satthā paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokenṭo tesāṃ ubhinnampi sotāpattimaggassa upanissayaṃ disvā punadivase ekakova sāvattṭhiyaṃ piṇḍāya pavisitvā tesu ekassa gehadvāre aṭṭhāsi. So nikkhamitvā pattāṃ gahetvā satthāraṃ antonivesanaṃ pavesetvā āsanaṃ paññāpetvā nisīdāpesi. Satthā nisīditvā tassa mettābhāvanāya ānisaṃsaṃ kathetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, so saccapariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Satthā tassa sotāpannabhāvaṃ ñatvā tameva pattāṃ gāhāpetvā uṭṭhāya itarassa gehadvāraṃ agamāsi. Sopi nikkhamitvā satthāraṃ vanditvā “pavisatha, bhante” ti gharaṃ pavesetvā nisīdāpesi. Itaropi pattāṃ gahetvā satthārā saddhiṃyeva pāvīsi. Satthā tassa ekādasa mettānisaṃse vaṇṇetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sopi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Iti te ubhopi sotāpannā hutvā aññamaññaṃ accayaṃ dassetvā khamāpetvā samaggā sammodamānā ekajjhāsaya ahesuṃ. Taṃ divasaññeva ca bhagavato sammukhāva ekato bhuñjiṃsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā vihāraṃ agamāsi. Te bahūni mālāgandhavilepanāni ceva sappimadhuphāṇitādāni ca ādāya satthārā saddhiṃyeva nikkhamiṃsu. Satthā bhikkhusaṅghena vatte dassite sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā adantadamako, ye nāma dve mahāmatte ciraṃ vāyamamānopi neva rājā samagge kātuṃ sakkhi, na ñātimitṭādayo sakkhiṃsu, te ekadivaseneva tathāgatena damitā” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idānevāhaṃ ime dve jane samagge akāsiṃ, pubbepeṭe mayā samaggā katāyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārānasiyaṃ ussave ghoṣite mahāsamajjaṃ ahoṣi. Bahū manussā ceva devanāgasupaṇṇādayo ca samajjadassanattaṃ sannipatiṃsu. Tatrekasmim ṭhāne eko nāgo ca supaṇṇo ca samajjaṃ passamānā ekato aṭṭhaṃsu. Nāgo supaṇṇassa supaṇṇabhāvaṃ ajānanto aṃse hatthaṃ ṭhapesi. Supaṇṇo “kena me aṃse hattho ṭhapito” ti nivattitvā olokenṭo nāgaṃ sañjāni. Nāgopi olokenṭo supaṇṇaṃ sañjānitvā maraṇabhayatajjito nagarā nikkhamitvā nadīpiṭṭhena palāyi. Supaṇṇopi “taṃ gahessāmi” ti anubandhi. Tasmim samaye bodhisatto tāpaso hutvā tassā nadiyā tīre paṇṇasālāya vasamāno divā darathapaṭippassambhanattaṃ udakasāṭikaṃ nivāsetvā vakkalaṃ bahi ṭhapetvā nadiṃ otaritvā nhāyati. Nāgo “imaṃ pabbajitaṃ nissāya jīvitaṃ labhissāmi” ti pakativāṇṇaṃ vijahitvā maṇikkhandhavaṇṇaṃ māpetvā vakkalantaraṃ pāvīsi. Supaṇṇo anubandhamāno taṃ tattha pavīṭṭhaṃ disvā vakkale garubhāvena aggahetvā bodhisattaṃ āmantetvā “bhante, ahaṃ chāto, tumhākaṃ vakkalaṃ gaṇhatha, imaṃ nāgaṃ khādissāmi” ti imamatthaṃ pakāsetuṃ paṭhamāṃ gāthamāha –

7. “Idhūragānaṃ pavaro pavīṭṭho, selassa vaṇṇena pamokkhamicchaṃ;
Brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhitto no vitarāmi bhottu” nti.

Tattha **idhūragānaṃ pavaro pavīṭṭhoti** imasmim vakkale uragānaṃ pavaro nāgarājā pavīṭṭho. **Selassa vaṇṇenāti** maṇivaṇṇena, maṇikkhandho hutvā pavīṭṭhoti attho. **Pamokkhamicchanti** mama santikā mokkhaṃ icchamāno. **Brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamānoti** ahaṃ pana tumhākaṃ brahmavaṇṇaṃ seṭṭhavaṇṇaṃ pūjento garuṃ karonto. **Bubhukkhitto no vitarāmi bhottunti** etaṃ nāgaṃ vakkalantaraṃ pavīṭṭhaṃ chātopi samāno bhakkhituṃ na sakkomīti.

Bodhisatto udake ṭhitoyeva supaṇṇarājassa thutiṃ katvā dutiyaṃ gāthamāha –

8. “So brahmagutto cirameva jīva, dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā;
Yo brahmavaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhitto no vitarāsi bhottu” nti.

Tattha **so brahmaguttoti** so tvaṃ brahmagopito brahmarakkhito hutvā. **Dibya ca te pātubhavantu bhakkhāti** devatānaṃ paribhogārahā bhakkhā ca tava pātubhavantu, mā pāṇātipātaṃ katvā nāgamāṃsakhādako ahosi.

Iti bodhisatto udake ʒhitova anumodanaṃ katvā uttaritvā vakkalaṃ nivāsetvā te ubhopi gahetvā assamapadaṃ gantvā mettābhāvanāya vaṇṇaṃ kathetvā dvepi jane samagge akāsi. Te tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā sukhaṃ vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā nāgo ca supaṇṇo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

[155] 5. Bhaggajātakavaṇṇanā

Jīva vassasataṃ bhaggāti idaṃ satthā jetavanasaṃmāpe pasenadikosalena raññā kārite rājakārāme viharanto attano khipitakaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase satthā rājakārāme catuparisamajje nisīditvā dhammaṃ desento khipi. Bhikkhū “jīvatu, bhante bhagavā, jīvatu, sugato”ti uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ akaṃsu, tena saddena dhammakathāya antarāyo ahosi. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “api nu kho, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vutto tappaccayā jīveyya vā mareyya vā”ti? “No hetamaṃ bhante”ti. “Na, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vattabbo, yo vadeyya āpatti dukkaṭassā”ti (cūlava. 288). Tena kho pana samayena manussā bhikkhūnaṃ khipite “jīvatha, bhante”ti vadanti, bhikkhū kukkucāyanta nālapanti. Manussā ujjhāyanti – “kathañhi nāma samaṇā sakyaputtiyā ‘jīvatha, bhante’ti vuccamānā nālapissantī”ti. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Gihī, bhikkhave, maṅgalikā, anujānāmi, bhikkhave, gihīnaṃ “jīvatha, bhante”ti vuccamānena “ciraṃ jīvā”ti vattunti. Bhikkhū bhagavantaṃ pucchīsu – “bhante, jīvapaṭijīvaṃ nāma kadā uppanna”nti? Satthā “bhikkhave, jīvapaṭijīvaṃ nāma porāṇakāle uppanna”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa pitā vohāraṃ katvā jīvikaṃ kappeti, so soḷasa vassadesikaṃ bodhisattaṃ maṇikabhaṇḍaṃ ukkhipāpetvā gāmanigamādīsū caranto bārāṇasiyaṃ patvā dovārikassa ghare bhattaṃ pacāpetvā bhūñjitvā nivāsaṭṭhānaṃ alabhanto “avelāya āgatā āgantukā kattha vasanti”ti pucchi. Atha naṃ manussā “bahinagare ekā sālā atthi, sā pana amanussapariggahitā. Sace icchatha, tattha vasathā”ti āhaṃsu. Bodhisatto “etha, tāta, gacchāma, mā yakkhassa bhāyittha, ahaṃ taṃ dametvā tumhākaṃ pādesu pātesamī”ti pitaraṃ gahetvā tattha gato. Athassa pitā phalake nipajji, sayamaṃ pitu pāde sambāhanto nisīdi. Tattha adhivattho yakkho dvādasa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā taṃ sālāṃ labhanto “imaṃ sālāṃ pavīṭṭhamanusseṣu yo khipite ‘jīvā’ti vadati, yo ca ‘jīvā’ti vutte ‘paṭijīvā’ti vadati, te jīvapaṭijīvabhāṇino ʒhapetvā avasese khādeyyāsī”ti labhi. So piṭṭhivaṃsathūṇāya vasati. So “bodhisattassa pitaraṃ khipāpessamī”ti attano ānubhāvena sukhumacuṇṇaṃ vissajjesi, cuṇṇo āgantvā tassa nāsapuṭe pāvīsi. So phalake nipannakova khipi, bodhisatto na “jīvā”ti āha. Yakkho taṃ khādītuṃ thūṇāya otarati. Bodhisatto taṃ otarantaṃ disvā “iminā me pitā khipāpito bhavissati, ayaṃ so khipite ‘jīvā’ti avadantaṃ khādakayakkho bhavissati”ti pitaraṃ ārabba paṭhamaṃ gāthamāha –

9. “Jīva vassasataṃ bhagga, aparāni ca vīsatiṃ;
Mā maṃ pisācā khādantu, jīva tvaṃ saradosata”nti.

Tattha **bhaggāti** pitaraṃ nāmenālapati. **Aparāni ca vīsatiṃ** aparāni ca vīsati vassāni jīva. **Mā maṃ pisācā khādantūti** maṃ pisācā mā khādantu. **Jīva tvaṃ saradosatanti** tvaṃ pana vīsuttaraṃ vassasataṃ jīvāti. Saradosatañhi gaṇiyamānaṃ vassasatameva hoti, taṃ purimehi vīsāya saddhiṃ vīsuttaraṃ idha adhippetamaṃ.

Yakkho bodhisattassa vacanaṃ sutvā “imaṃ tāva māṇavaṃ ‘jīvā’ti vuttattā khādītuṃ na sakkā,

pitaraṃ panassa khādissāmi”ti pitu santikaṃ agamāsi. So taṃ āgacchantaṃ disvā cintesi – “ayaṃ so ‘paṭijīvā’ti abhaṇantānaṃ khādakayakkho bhavissati, paṭijīvaṃ karissāmi”ti. So puttaṃ ārabha dutiyaṃ gāthamāha –

10. “Tvampi vassasataṃ jīvaṃ, aparāni ca vīsatiṃ;
Viṣaṃ pisācā khādantu, jīva tvam saradosata”nti.

Tattha **viṣaṃ pisācā khādantūti** pisācā halāhalaviṣaṃ khādantu.

Yakkho tassa vacanaṃ sutvā “ubhopi me na sakkā khāditu”nti paṭinivatti. Atha naṃ bodhisatto pucchi – “bho yakkha, kasmā tvam imaṃ sālaṃ pavittḥamanusse khādasī”ti? “Dvādasa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā laddhattā”ti. “Kiṃ pana sabbeva khādituṃ labhasī”ti? “Jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādāmi”ti. “Yakkha, tvam pubbepi akusalaṃ katvā kakkhaḷo pharuso paravihiṃsako hutvā nibbatta, idānipi tādisaṃ kammaṃ katvā tamo tamaparāyaṇo bhavissati, tasmā ito paṭṭhāya pāṇātipātādīhi viramassū”ti taṃ yakkhaṃ dametvā nirayabhayena tājjetvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā yakkhaṃ pesanakāraṃ viya akāsi.

Punadivase sañcarantā manussā yakkhaṃ disvā bodhisattena cassa damitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesuṃ – “deva, eko māṇavo taṃ yakkhaṃ dametvā pesanakāraṃ viya katvā ṭhito”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā senāpaṭiṭṭhāne ṭhapesi, pitu cassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yakkhaṃ balipaṭiggāhakaṃ katvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā “jīvapaṭijīvaṃ nāma tasmim kāle uppanna”nti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā yakkho aṅgulimālo ahosi, rājā ānando, pitā kassapo, putto pana ahameva ahosi”nti.

Bhaggajātakavaṇṇanā pañcamā.

[156] 6. Alīnacittajātakavaṇṇanā

Alīnacittaṃ nissāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. Vatthu ekādasanipāte **saṃvarajātake** (jā. 1.11.97 ādayo) āvibhavissati. So pana bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, vīriyaṃ ossajī”ti vutte “saccaṃ, bhagavā”ti āha. Atha naṃ satthā “nanu tvam, bhikkhu, pubbe vīriyaṃ avissajjetvā maṃsapesisadisassa daharakumārassa dvādasayojanike bārāṇasinagare rajjaṃ gahetvā adāsi, idāni kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasito avidūre vaḍḍhakīgāmo ahosi, tattha pañcasatā vaḍḍhakī vasanti. Te nāvāya uparisotaṃ gantvā araññe gehasambhāradārūni koṭṭetvā tattheva ekabhūmikadvibhūmikādibhede gehasambhāre sajjetvā thambhato paṭṭhāya sabbadārūsu saññaṃ katvā nadītīraṃ netvā nāvaṃ āropetvā anusotena nagaraṃ āgantvā ye yādisāni gehāni ākaṅkanti, tesam tādisāni katvā kahāpaṇe gahetvā puna tattheva gantvā gehasambhāre āharanti. Evaṃ tesam jīvikaṃ kappentānaṃ ekasmim kāle khandhāvāraṃ bandhitvā dārūni koṭṭentānaṃ avidūre eko hatthī khadirakhāṇukaṃ akkami. Tassa so khāṇuko pādaṃ vijjhi, balavavedanā vattanti, pādo uddhumāyitvā pubbaṃ gaṇhi. So vedanāppatto tesam dārukotṭanasaddaṃ sutvā “ime vaḍḍhakī nissāya mayhaṃ sotthi bhavissati”ti maññaṃāno tīhi pādehi tesam santikaṃ gantvā avidūre nipajji, vaḍḍhakī taṃ uddhumātapādaṃ disvā upasaṅkamitvā pāde khāṇukaṃ disvā tikhiṇavāsiyā khāṇukassa samantato odhiṃ datvā rajjuyā bandhitvā ākaḍḍhantā khāṇuṃ nīharitvā pubbaṃ mocetvā uṇhodakena dhovitvā tanurūpehi bhesajjehi makkhetvā nacirasseva vaṇaṃ phāsukaṃ kariṃsu.

Hatthī arogo hutvā cintesi – “mayā ime vaḍḍhakī nissāya jīvitaṃ laddhaṃ, idāni tesam mayā upakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya vaḍḍhakīhi saddhiṃ rukkhe nīharati, tacchentaṃ

parivattetvā deti, vāsiādīni upasaṃharati, soṇḍāya veṭhetvā kālasuttakoṭiyam gaṇhāti. Vaḍḍhakīpissa bhojanavelāya ekekaṃ piṇḍaṃ dentā pañca piṇḍasatāni denti. Tassa pana hatthissa putto sabbaseto hatthājānīyapotako atthi, tenassa etadahosi – “ahaṃ etarahi mahallako. Idāni mayā imesaṃ vaḍḍhakīnaṃ kammakaraṇattāya puttaṃ datvā gantuṃ vaṭṭatī”ti. So vaḍḍhakīnaṃ anācikkhitvā araṇṇaṃ pavisitvā puttaṃ ānetvā “ayaṃ hatthipotako mama putto, tumhehi mayhaṃ jīvitaṃ dinnam, ahaṃ vo vejjavetanatthāya imaṃ dammi, ayaṃ tumhākaṃ ito paṭṭhāya kammāni karissatī”ti vatvā “ito paṭṭhāya, puttaka, yaṃ mayā kattabbaṃ kammaṃ, taṃ tvam karohī”ti puttaṃ ovaḍḍitvā vaḍḍhakīnaṃ datvā sayam araṇṇaṃ pāvīsi.

Tato paṭṭhāya hatthipotako vaḍḍhakīnaṃ vacanakaro ovāḍakkhamo hutvā sabbakiccāni karoti. Tepi taṃ pañcahi piṇḍasatehi posenti, so kammaṃ katvā nadiṃ otarivā nhatvā kīlītvā āgacchati, vaḍḍhakīdārakāpi taṃ soṇḍādīsu gahetvā uḍakepi thalepi tena saddhiṃ kīlanti. Ājānīyā pana hatthinopi assāpi purisāpi uḍake uccāraṃ vā passāvaṃ vā na karonti, tasmā sopi uḍake uccārapassāvaṃ akatvā bahinadīṭṭreyeva karoti. Athekasmiṃ divase uparinadiyā devo vassī, atha sukkaṃ hatthilaṇḍaṃ udakena nadiṃ otarivā gacchantaṃ bārāṇasīnagaratitthe ekasmiṃ gumble laggetvā aṭṭhāsī. Atha raṇṇo hatthigopakā “hatthī nhāpessāmā”ti pañca hatthisatāni nayiṃsu. Ājānīyalaṇḍassa gandhaṃ ghāyitvā ekopi hatthī nadiṃ otarituṃ na ussahī. Sabbepi naṅguṭṭhaṃ ukkhipitvā palāyituṃ ārabhiṃsu, hatthigopakā hatthācariyānaṃ ārocesuṃ. Te “uḍake paripantha bhavitabba”nti uḍakaṃ soḍhāpetvā tasmīṃ gumble taṃ ājānīyalaṇḍaṃ disvā “idamettha kāraṇa”nti ṇatvā cāṭiṃ āharāpetvā uḍakassa pūretvā taṃ tattha madditvā hatthīnaṃ sarīre siñcāpesuṃ, sarīrāni sugandhāni ahesuṃ. Tasmīṃ kāle te nadiṃ otarivā nhāyiṃsu.

Hatthācariyā raṇṇo taṃ pavattiṃ ārocetvā “taṃ hatthājānīyaṃ pariyesitvā ānetuṃ vaṭṭati, devā”ti āhaṃsu. Rājā nāvāsaṅghātehi nadiṃ pakkhanditvā uddhaṃgāmīhi nāvāsaṅghātehi vaḍḍhakīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Hatthipotako nadiyaṃ kīlanto bherisaddaṃ sutvā gantvā vaḍḍhakīnaṃ santike aṭṭhāsī. Vaḍḍhakī raṇṇo paccuggamaṃ katvā “deva, sace dārūhi attho, kiṃ kāraṇā āgatatha, kiṃ pesetvā āharāpetuṃ na vaṭṭatī”ti āhaṃsu. “Nāhaṃ, bhāṇe, dārūnaṃ atthāya āgato, imassa pana hatthissa atthāya āgatomhī”ti. “Gāhāpetvā gacchatha, devā”ti. Hatthipotako gantuṃ na icchi. “Kiṃ kārapeti, bhāṇe, hatthī”ti? “Vaḍḍhakīnaṃ posāvanikaṃ āharāpeti, devā”ti. “Sādhu, bhāṇe”ti rājā hatthissa catunnaṃ pādānaṃ soṇḍāya naṅguṭṭhassa ca santike satahassasatasahassakahāpaṇe ṭhapāpesi. Hatthī ettakenāpi agantvā sabbavaḍḍhakīnaṃ dussayugesu vaḍḍhakībhariyānaṃ nivāsanaṣāṭakesu dinnesu saddhiṃkīlītanāṃ dāraḱānaṃca dāraḱaparihāre kate nivattitvā vaḍḍhakī ca itthiyo ca dāraḱe ca oloketvā raṇṇā saddhiṃ agamāsī.

Rājā taṃ ādāya nagaraṃ gantvā nagaraṃca hatthisālaṃca alaṅkārapetvā hatthiṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāretvā hatthisālaṃ pavesetvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā abhisekaṃ datvā opavayhaṃ katvā attano sahāyaṭṭhāne ṭhapetvā upaḍḍharajjaṃ hatthissa datvā attanā samānaparihāraṃ akāsī. Hatthissa āgatakālato paṭṭhāya raṇṇo sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahoṣi. Evaṃ kāle gacchante bodhisatto tassa raṇṇo aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā gabbhāparipākakāle rājā kālamakāsī. Hatthī pana sace raṇṇo kālakatabhāvaṃ jāneyya, tatthevassa hadayaṃ phaleyya, tasmā hatthiṃ raṇṇo kālakatabhāvaṃ ajānāpetvāva upaṭṭhahiṃsu. Raṇṇo pana kālakatabhāvaṃ sutvā “tucchaṃ kira rajja”nti anantarasāmantakosalarājā mahatiyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāresi. Nagaravāsino dvārāni pidahitvā kosalarāṇṇo sāsanaṃ pahīṇiṃsu – “amhākaṃ raṇṇo aggamaheṣī paripuṇṇagabbhā ‘ito kira sattame divase puttaṃ vijāyissatī’ti aṅgavijjāpāṭhaka āhaṃsu. Sace sā puttaṃ vijāyissati, mayam sattame divase yuddhaṃ dassāma, na rajjaṃ, ettakaṃ kālam āgamethā”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Devī sattame divase puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaṇadivase pana mahājanassa alīnacittaṃ paggaṇhanto jātoti “alīnacittakumāro”tvevassa nāmaṃ akaṃsu. Jātadivasatoyeva panassa paṭṭhāya nāgarā kosalarāṇṇā saddhiṃ yujjiṃsu. Ninnāyakattā saṅgāmassa mahantampi balaṃ yujjhamānaṃ thokaṃ thokaṃ osakkati. Amaccā deviyā tamatthaṃ ārocetvā “mayam evam osakkamāne bale

parājayabhāvassa bhāyāma, amhākaṃ pana rañño kālakatabhāvaṃ, puttassa jātabhāvaṃ, kosalarañño āgantvā yujjhānabhāvañca rañño sahāyako maṅgalahatthī na jānāti, jānāpema na”nti pucchimsu. Sā “sādhū”ti sampañicchitvā puttāṃ alaṅkaritvā dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā pāsādā oruyha amaccagaṇaparivutā hatthisālaṃ gantvā bodhisattaṃ hatthisa pādamūle nipajjāpetvā “sāmi, sahāyo te kālakato, mayāṃ tuyhaṃ hadayaphālanabhayena nārocayimha, ayaṃ te sahāyassa putto, kosalarājā āgantvā nagaraṃ parivāretvā tava puttana saddhiṃ yujjhati, balaṃ osakkati, tava puttāṃ tvaññeva vā mārehi, rajjāṃ vāssa gaṇhitvā dehī”ti āha.

Tasmiṃ kāle hatthī bodhisattaṃ soṇḍāya parāmasitvā ukkhipitvā kumbhe ṭhapetvā roditvā bodhisattaṃ otāretvā deviyā hatthe nipajjāpetvā “kosalarājāṃ gaṇhissāmi”ti hatthisālato nikkhami. Athassa amaccā vammaṃ paṭimuñcitvā alaṅkaritvā nagaradvāraṃ avāpuritvā taṃ parivāretvā nikkhamimsu. Hatthī nagarā nikkhamitvā koñcanādaṃ katvā mahājānaṃ santāsetvā palāpetvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā kosalarājānaṃ cūlāya gahetvā ānetvā bodhisattassa pādamūle nipajjāpetvā māraṇatthāyassa uṭṭhite vāretvā “īto paṭṭhāya appamatto hohi, ‘kumāro daharo’ti saññaṃ mā karī”ti ovaditvā uyyojesi. Tato paṭṭhāya sakalajambudīpe rajjāṃ bodhisattassa hatthagatameva jātaṃ, añño paṭisattu nāma uṭṭhahituṃ samattho nāhosi. Bodhisatto sattavassikakāle abhisekaṃ katvā alīnacittarājā nāma hutvā dhammena rajjāṃ kāretvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthādvayamāha –

11. “Alīnacittaṃ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū;
Kosalaṃ senāsantuṭṭhaṃ, jīvaggāhaṃ agāhayi.
12. “Evaṃ nissayasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo;
Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā;
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhaya”nti.

Tattha **alīnacittaṃ nissāyāti** alīnacittaṃ rājakumāraṃ nissāya. **Pahaṭṭhā mahatī camūti** “paveṇīrajjāṃ no diṭṭha”nti haṭṭhatuṭṭhā hutvā mahatī senā. **Kosalaṃ senāsantuṭṭhanti** kosalarājānaṃ sena rajjena asantuṭṭhaṃ pararajjalobhena āgataṃ. **Jīvaggāhaṃ agāhayīti** amāretvāva sā camū taṃ rājānaṃ hatthinā jīvaggāhaṃ gaṇhāpesi. **Evaṃ nissayasampannoti** yathā sā camū, evaṃ aññopi kulaputto nissayasampanno kalyāṇamittaṃ buddhaṃ vā buddhasāvakaṃ vā nissayaṃ labhitvā. **Bhikkhūti** parisuddhādhivacanametaṃ. **Āraddhavīriyoti** paggahitavīriyo catudosāpagatena vīriyena samannāgato. **Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammanti** kusalaṃ niravajjaṃ sattatimsabodhipakkhiyasaṅkhātaṃ dhammaṃ bhāvento. **Yogakkhemassa pattiyāti** catūhi yogehi khemassa nibbānassa pāpuṇanattāya taṃ dhammaṃ bhāvento. **Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayanti** evaṃ vipassanato paṭṭhāya imaṃ kusalaṃ dhammaṃ bhāvento so kalyāṇamittupanissayasampanno bhikkhu anupubbena vipassanāññāni ca heṭṭhimamaggaphalāni ca pāpuṇanto pariyosāne dasannampi saṃyojanānaṃ khayante uppannattā sabbasaṃyojanakkhayasaṅkhātaṃ arahattaṃ pāpuṇāti. Yasmā vā nibbānaṃ āgamma sabbasaṃyojanāni khīyanti, tasmā tampi sabbasaṃyojanakkhayameva, evaṃ anupubbena nibbānasāṅkhātaṃ sabbasaṃyojanakkhayaṃ pāpuṇātīti attho.

Iti bhagavā amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā uttaripi saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. “Tadā mātā mahāmāyā, pitā suddhodanamahārājā ahosi, rajjāṃ gahetvā dinnahatthī ayaṃ ossaṭṭhavīriyo bhikkhu, hatthisa pitā sārīputto, sāmantakosalarājā moggallāno, alīnacittakumāro pana ahameva ahosi”nti.

Alīnacittajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[157] 7. Guṇajātakavaṇṇanā

Yena kāmaṃ paṇāmetīti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa sāṭakasahassalābhaṃ

ārabba katesi. Therassa kosalarañño antepure dhammavācanavatthu heṭṭhā **mahāsārajātake** (jā. 1.1.92) āgatameva. Iti there rañño antepure dhammaṃ vācente rañño saḥassagghanikānaṃ sātākānaṃ saḥassaṃ āhariyittha. Rājā tato pañca sātākasaṭāni pañcannaṃ devīsātānaṃ adāsi. Tā sabbāpi te sātāke ṭhapetvā punadivase ānandattherassa datvā sayāṃ purāṇasātākeyeva pārūpitvā rañño pātarāsātṭhānaṃ agamaṃsu.

Rājā “mayā tumhākaṃ saḥassagghanikā sātākā dāpitā, kasmā tumhe te apārūpitvāva āgatā”ti pucchi. “Deva, amhehi te ānandattherassa dinnā”ti. “Ānandattherena sabbe gahitā”ti? “Āma, devā”ti. “Sammāsambuddhena ticīvaraṃ anuññātaṃ, ānandatthero dussavaṇijjaṃ maññe karissati, atibahū tena sātākā gahitā”ti therassa kujjhivā bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā therassa pariveṇaṃ pavisitvā therāṃ vanditvā nisinna pucchi – “api, bhante, amhākaṃ ghare itthiyo tumhākaṃ santike dhammaṃ uggaṇhanti vā suṇanti vā”ti? “Āma, mahārāja, gahetabbayuttakaṃ gaṇhanti, sotabbayuttakaṃ suṇanti”ti. “Kiṃ tā suṇantiyeva, udāhu tumhākaṃ nivāsanaṃ vā pārūpanaṃ vā dadanti”ti? “Tā ajja, mahārāja, saḥassagghanikāni pañca sātākasaṭāni adāṃsū”ti. “Tumhehi gahitāni tāni, bhante”ti? “Āma, mahārāja”ti. “Nanu, bhante, sathārā ticīvareva anuññāta”nti? “Āma, mahārāja, bhagavatā ekassa bhikkhuno ticīvareva paribhogasīsenā anuññātaṃ, paṭiggahaṇaṃ pana avāritaṃ, tasmā mayāpi aññesaṃ jīṇṇacīvarikānaṃ dātumaṃ te sātākā paṭiggahitā”ti. “Te pana bhikkhū tumhākaṃ santikā sātāke labhitvā porāṇacīvarāni kiṃ karissanti”ti? “Porāṇasaṅghāṭṭiṃ uttarāsaṅgaṃ karissanti”ti? “Porāṇauttarāsaṅgaṃ kiṃ karissanti”ti? “Antaravāsakaṃ karissanti”ti. “Porāṇaantaravāsakaṃ kiṃ karissanti”ti? “Paccattharaṇaṃ karissanti”ti. “Porāṇapaccattharaṇaṃ kiṃ karissanti”ti? “Bhummattharaṇaṃ karissanti”ti. “Porāṇabhummatttharaṇaṃ kiṃ karissanti”ti? “Pādapuñchanaṃ karissanti”ti. “Porāṇapādapuñchanaṃ kiṃ karissanti”ti? “Mahārāja, saddhādeyyaṃ nāma vinipātetumaṃ na labbhati, tasmā porāṇapādapuñchanaṃ vāsiyā koṭṭetvā mattikāya makkhetvā senāsanesu mattikālepanaṃ karissanti”ti. “Bhante, tumhākaṃ dinnaṃ yāva pādapuñchanaṃpi nassitumaṃ na labbhati”ti? “Āma, mahārāja, amhākaṃ dinnaṃ nassitumaṃ na labbhati, paribhogameva hoti”ti.

Rājā tuṭṭho somanassapatto hutvā itarānīpi gehe ṭhapitāni pañca sātākasaṭāni āharāpetvā therassa datvā anumodanaṃ sutvā therāṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Thero paṭhamaladdhāni pañca sātākasaṭāni jīṇṇacīvarikānaṃ bhikkhūnaṃ adāsi. Therassa pana pañcamattāni saddhivihārikasaṭāni, tesu eko daharabhikkhu therassa bahūpakāro pariveṇaṃ sammajjati, pāṇīyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhapeti, dantakaṭṭhaṃ mukhodakaṃ nhānodakaṃ deti, vaccakuṭṭijantāgharasevāsānāni paṭijjagati, hatthaparikkammaṃ pādaparikkammaṃ piṭṭhiparikkammādiṃ karoti. Thero pacchā laddhāni pañca sātākasaṭāni “ayaṃ me bahūpakāro”ti yuttavasena sabbāni tasseva adāsi. Sopi sabbe te sātāke bhājetvā attano samānupajjhāyānaṃ adāsi.

Evamaṃ sabbepi te laddhasātākā bhikkhū sātāke chinditvā rajitvā kaṇikārapupphavaṇṇāni kāsāyāni nivāsetvā ca pārūpitvā ca sathāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā evamāhaṃsu – “bhante, sotāpannassa ariyasāvakaṃsa mukholokanadānaṃ nāma atthi”ti. “Na, bhikkhave, ariyasāvakaṃsa mukholokanadānaṃ nāma atthi”ti. “Bhante, amhākaṃ upajjhāyena dhammabhaṇḍāgārikattherena saḥassagghanikānaṃ sātākānaṃ pañca sātāni ekasseva daharabhikkhuno dinnāni, so pana attanā laddhe bhājetvā amhākaṃ adāsi”ti. “Na, bhikkhave, ānando mukholokanabhikkhaṃ deti, so panassa bhikkhu bahūpakāro, tasmā attano upakārassa upakāravasena guṇavasena yuttavasena ‘upakārassa nāma paccupakāro kātumaṃ vaṭṭati’ti kataññukatavedibhāvena adāsi. Porāṇakapaṇḍitāpi hi attano upakārānaññeva paccupakāraṃ karīṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā pabbataguhāyaṃ vasati. So ekadivasaṃ guhāya nikkhamitvā pabbatapādaṃ olokesi, taṃ pana pabbatapādaṃ parikkhipitvā mahāsaro ahoṣi. Tassa ekasmiṃ unnatāṭṭhāne uparīthaddhakaddamapiṭṭhe mudūni haritāṭṭhāni jāyīṃsu. Sasakā ceva hariṇādayo ca sallahukamigā kaddamamatthake vicarantā tāni khādanti. Taṃ divasampi eko migo tāni khādanto vicarati. Sīho “taṃ migaṃ gaṇhissāmī”ti pabbatamatthakā uppatitvā sīhavegena pakkhandi, migo maraṇabhayaṭṭajjito viravanto palāyi. Sīho vegaṃ sandhāretumaṃ asakkonto kalalapiṭṭhe

nipatitvā osīditvā uggantum asakkonto cattāro pādā thambhā viya osīditvā sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsi.

Atha naṃ eko siṅgālo gocarappasuto taṃ disvā bhayena palāyi. Sīho taṃ pakkosivā “bho siṅgāla, mā palāyi, ahaṃ kalale laggo, jīvitaṃ me dehī”ti āha. Siṅgālo tassa santikaṃ gantvā “ahaṃ taṃ uddhareyyaṃ, uddhaṭo pana maṃ khādeyyāsīti bhāyāmī”ti āha. “Mā bhāyi, nāhaṃ taṃ khādissāmi, mahantaṃ pana te guṇaṃ karissāmi, ekenupāyena maṃ uddharāhī”ti. Siṅgālo tassa paṭiññaṃ gahetvā catunnaṃ pādānaṃ samantā kalale apanetvā catunnaṃ pādānaṃ catasso mātikā khaṇitvā udakābhikumhaṃ akāsi, udakaṃ pavisitvā kalalaṃ muduṃ akāsi. Tasmim̐ khaṇe siṅgālo sīhassa udarantaraṃ attano sīsaṃ pavevetvā “vāyāmaṃ karohi, sāmī”ti uccāsaddaṃ karonto sīsenā udaraṃ pahari. Sīho vegāṃ janetvā kalalā uggantvā pakkhanditvā thale aṭṭhāsi. So muhuttaṃ vissamitvā saraṃ oruyha kaddamaṃ dhovitvā nhāyitvā darathaṃ paṭippassambhetvā ekaṃ mahimsaṃ vadhitvā dāṭhāhi ovijjhivā maṃsaṃ ubbattetvā “khāda, sammā”ti siṅgālassa purato ṭhapetvā tena khādite pacchā attanā khādi. Puna siṅgālo ekaṃ maṃsapesiṃ ḍaṃsitvā gaṇhi. “Idaṃ kimatthāya, sammā”ti ca vutte “tumahākaṃ dāsī atthi, tassā bhāgo bhavissati”ti āha. Sīho “gaṇhāhī”ti vatvā sayampi sīhiyā atthāya maṃsaṃ gaṇhitvā “ehi, samma, amhākaṃ pabbatamuddhani ṭhatvā sakhīyā vasanaṭṭhānaṃ gamissāmā”ti vatvā tattha gantvā maṃsaṃ khādāpetvā siṅgālañca siṅgāliñca assāsetvā “ito paṭṭhāya idāni ahaṃ tumhe paṭijaggissāmī”ti attano vasanaṭṭhānaṃ netvā guhāya dvāre aññissā guhāya vasāpesi. Te tato paṭṭhāya gocarāya gacchantā sīhiñca siṅgāliñca ṭhapetvā siṅgālena saddhiṃ gantvā nānāmiḃge vadhitvā ubhopi tattheva maṃsaṃ khādītva itarāsampi dvinnāṃ āharitvā denti.

Evāṃ kāle gacchante sīhī dve putte vijāyi, siṅgālīpi dve putte vijāyi. Te sabbepi samaggavāsaṃ vasimsu. Athekadivasāṃ sīhiyā etadahosi – “ayaṃ sīho siṅgālañca siṅgāliñca siṅgālapotake ca ativiya piyāyati, nūnamassa siṅgāliyā saddhiṃ santhavo atthi, tasmā evāṃ sinehaṃ karoti, yaṃnūnāhaṃ imaṃ pīletvā tajjetvā ito palāpeyya”nti. Sā sīhassa siṅgālaṃ gahetvā gocarāya gatakāle siṅgāliṃ pīlesi tajjesi “kimkāraṇā imasmim̐ ṭhāne vasati, na palāyasi”ti? Puttāpissā siṅgālīputte tattheva tajjayimsu. Siṅgālī tamatthaṃ siṅgālassa kathetvā “sīhassa vacanena etāya evāṃ katabhāvampi na jānāma, ciraṃ vasimhā, nāsāpeyyāpi no, amhākaṃ vasanaṭṭhānameva gacchāmā”ti āha. Siṅgālo tassā vacanaṃ sutvā sīhaṃ upasaṅkamitvā āha – “sāmī, ciraṃ amhehi tumhākaṃ santike nivutthaṃ, aticiraṃ vasantā nāma appiyā hontī, amhākaṃ gocarāya pakkantakāle sīhī siṅgāliṃ viheṭheti ‘imasmim̐ ṭhāne kasmā vasatha, palāyathā’ti tajjeti, sīhapotakāpi siṅgālapotake tajjenti. Yo nāma yassa attano santike vāsaṃ na roceti, tena so ‘yāhī’ti nīharitabbova, viheṭhanaṃ nāma kimatthiya”nti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha –

13. “Yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavataṃ migī;
Unnadantī vijānāhi, jātaṃ saraṇato bhaya”nti.

Tattha **yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavataṃ** balavā nāma issaro attano sevakaṃ yena disābhāgena icchati, tena disābhāgena so paṇāmeti nīharati. Esa dhammo balavataṃ ayaṃ issarānaṃ sabhāvo pavenidhammova, tasmā sace amhākaṃ vāsaṃ na rocetha, ujukameva no nīharatha, viheṭhanena ko atthoti dīpento evamāha. **Migī**ti sīhaṃ ālapati. So hi migarājatāya migā assa atthīti migī. **Unnadantī**tipi tameva ālapati. So hi unnatānaṃ dantānaṃ atthitāya unnatā dantā assa atthīti unnadantī. “Unnadantī”tipi pāṭhoyeva. **Vijānāhī**ti “esa issarānaṃ dhammo”ti evāṃ jānāhi. **Jātaṃ saraṇato bhayanti** amhākaṃ tumhe paṭiṭṭhānaṭṭhena saraṇaṃ, tumhākaññeva santikā bhayaṃ jātaṃ, tasmā attano vasanaṭṭhānameva gamissāmāti dīpeti.

Aparo nayo – tava **migī sīhī unnadantī**mama puttadāraṃ tajjentī **yena kāmaṃ paṇāmeti**, yena yenākārena icchati, tena paṇāmeti pavattati, viheṭhetipi palāpetipi, evāṃ tvaṃ vijānāhi, tattha kiṃ sakkā amhehi kātuṃ. **Dhammo balavataṃ** esa balavantānaṃ sabhāvo, idāni mayaṃ gamissāma. Kasmā? **Jātaṃ saraṇato bhayanti**.

Tassa vacanaṃ sutvā sīho sīhiṃ āha – “bhadde, asukasmim̐ nāma kāle mama gocarattāya gantvā

sattame divase iminā siṅgālena imāya ca siṅgāliyā saddhiṃ āgatabhāvaṃ sarasī”ti. “Āma, sarāmi”ti. “Jānāsi pana mayhaṃ sattāhaṃ anāgamanassa kāraṇa”nti? “Na jānāmi, sāmī”ti. “Bhadde, ahaṃ ‘ekaṃ migam gaṇhissāmi”ti virajjhivā kalale laggo, tato nikkhamituṃ asakkonto sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsiṃ, svāhaṃ imaṃ siṅgālaṃ nissāya jīvitaṃ labhiṃ, ayaṃ me jīvitadāyako sahāyo. Mittadhamme ṭhātuṃ samattho hi mitto dubbalo nāma natthi, ito paṭṭhāya mayhaṃ sahāyassa ca sahāyikāya ca puttakānañca evarūpaṃ avamānaṃ mā akāsī”ti vatvā sīho dutiyaṃ gāthamāha –

14. “Api cepi dubbalo mitto, mittadhammesu tiṭṭhati;
So ñātako ca bandhu ca, so mitto so ca me sakhā;
Dāṭhini mātimaññittho, siṅgālo mama pāṇado”ti.

Tattha **api cepī**ti eko **apisaddo** anuggahatto, eko sambhāvanatto. Tatrāyaṃ yojanā – **dubbalo pi ce mitto mittadhammesu api tiṭṭhati**, sace ṭhātuṃ sakkoti, **so ñātako ca bandhu ca, so** mettacittatāya **mitto, so ca me** sahāyaṭṭhena **sakhā. Dāṭhini mātimaññittho**, bhadde, dāṭhāsampanne sīhi mā mayhaṃ sahāyaṃ vā sahāyiṃ vā atimaññi, ayañhi **siṅgālo mama pāṇadoti**.

Sā tassa vacanaṃ sutvā siṅgāliṃ khamāpetvā tato paṭṭhāya saputtāya tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasi. Sīhapotakāpi siṅgālapotakehi saddhiṃ kīḷamānā sammodamānā mātāpitūnaṃ atikkantakālepi mittabhāvaṃ abhinditvā sammodamānā vasiṃsu. Tesam kira sattakulaparivaṭṭe abhijjamānā metti agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi – saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā siṅgālo ānando ahoṣi, sīho pana ahameva ahoṣi”nti.

Guṇajātakavaṇṇanā sattamā.

[158] 8. Suhanujātakavaṇṇanā

Nayidaṃ visamasīlenāti idaṃ satthā jetavane viharanto dve caṇḍabhikkhū ārabba kathesi. Tasmīñhi samaye jetavanepi eko bhikkhu caṇḍo ahoṣi pharusō sāhasiko janapade pi. Athekadivasam jānapado bhikkhu kenacideva karaṇīyena jetavanaṃ agamāsi, sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca tassa caṇḍabhāvaṃ jānanti. “Tesam dvinnaṃ caṇḍānaṃ kalahaṃ passissāmā”ti kutūhalena taṃ bhikkhuṃ jetavanavāsikassa pariveṇaṃ paṇiṃsu. Te ubhopi caṇḍā aññamaññaṃ disvāva piyasaṃvāsaṃ saṃsandīsu samīsu, hatthapādapiṭṭhisambāhanādīni akaṃsu. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, caṇḍā bhikkhū aññesaṃ upari caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana ubhopi samaggā sammodamānā piyasaṃvāsā jāta”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepe te aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana samaggā sammodamānā piyasaṃvāsā ca ahesu”nti vatvā atūtaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbatthasādhako atthadhammānusāsako amacco ahoṣi. So pana rājā thokaṃ dhanalobhapakatiko, tassa mahāsoṇo nāma kūṭaasso atthi. Atha uttarāpathakā assavāñijā pañca assasatāni ānesuṃ, assānaṃ āgatabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Tato pubbe pana bodhisatto asse agghāpetvā mūlaṃ aparihāpetvā dāpesi. Rājā taṃ parihāyamāno aññaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “tāta, asse agghāpehi, agghāpento ca paṭhamam mahāsoṇam yathā tesam assānaṃ antaram pavisati, tathā vissajjetvā asse ḍamsāpetvā vaṇite kārāpetvā dubbalakāle mūlaṃ hāpetvā asse agghāpeyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā akāsi.

Assavāñijā anattamanā hutvā tena katakiriyam bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kiṃ pana tumhākaṃ nagare kūṭaasso natthī”ti pucchi. “Atthi sāmī, suhanu nāma kūṭaasso caṇḍo pharusō”ti. “Tena hi puna āgacchantā taṃ assam āneyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā puna āgacchantā taṃ

kūṭassaṃ gāhāpetvā āgacchiṃsu. Rājā “assavañijā āgatā”ti sutvā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā asse oloketvā mahāsoṇaṃ vissajjāpesi. Assavañijāpi mahāsoṇaṃ āgacchantaṃ disvā suhanaṃ vissajjāpesuṃ. Te aññaṃaññaṃ patvā sarīraṇi lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu. Rājā bodhisattaṃ pucchi – “passasi ime dve kūṭassā aññaṃsaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññaṃ asse ḍaṃsitvā gelaññaṃ pāpenti, idāni aññaṃaññaṃ pana sarīraṃ lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu, kiṃ nāmeta”nti? Bodhisatto “nayime, mahārāja, visamasīlā, samasīlā samadhātukā ca ete”ti vatvā imaṃ gāthādvayamāha –

15. “Nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū saha;
Suhanūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocarō.
16. “Pakkhandinā pagabbhena, niccaṃ sandānakhādīnā;
Sameti pāpaṃ pāpena, sameti asatā asa”nti.

Tattha **nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū sahāti** yaṃ idaṃ suhanu kūṭasso soṇena saddhiṃ pemaṃ karoti, idaṃ na attano visamasīlena, atha kho attano samasīleneva saddhiṃ karoti. Ubhopi hete attano anācārātāya dussīlatāya samasīlā samadhātukā. **Suhanūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocaroti** yādiso soṇo, suhanupi tādisoyeva, yo soṇassa sagocarō yaṃgocarō soṇo, sopi taṃgocaroyeva. Yatheva hi soṇo assagocarō asse ḍaṃsentova carati, tathā suhanupi. Iminā nesam samānagocarataṃ dasseti.

Te pana ācāragocare ekato katvā dassetuṃ “**pakkhandinā**”tiādi vuttaṃ. Tattha **pakkhandināti** assānaṃ upari pakkhandanasīlena pakkhandanagocarena. **Pagabbhenāti** kāyapāgabbhiyādisamannāgatena dussīlena. **Niccaṃ sandānakhādīnāti** sadā attano bandhanayottaṃ khādanasīlena khādanagocarena ca. **Sameti pāpaṃ pāpenāti** etesu aññatarena pāpena saddhiṃ aññatarassa pāpaṃ dussīlyaṃ sameti. **Asatā asanti** etesu aññatarena asatā anācāragocarasaṃpannena saha itarassa asaṃ asādhukammaṃ sameti, gūthādīni viya gūthādīhi ekato saṃsandati sadisaṃ nibbisesameva hotīti.

Evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “mahārāja, rañña nāma atiluddhena na bhavitabbaṃ, parassa santakaṃ nāma nāsetuṃ na vaṭṭatī”ti rājānaṃ ovaditvā asse agghāpetvā bhūtameva mūlaṃ dāpesi. Assavañijā yathāsabhāvameva mūlaṃ labhitvā haṭṭhatuṭṭhā agamaṃsu. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā dve assā ime dve duṭṭhabhikkhū ahesuṃ, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Suhanujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[159] 9. Morajātakavaṇṇanā

Udetayaṃ cakkhumā ekarājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu bhikkhūhi satthu santikaṃ nīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti vutte “saccaṃ, bhante”ti vatvā “kiṃ disvā”ti vutte “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattasarīraṃ mātugāmaṃ oloketvā”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu mātugāmo nāma kasmā tumhādisānaṃ cittaṃ nāluṭṭessati, porāṇakapaṇḍitānampi hi mātugāmassa saddaṃ sutvā satta vassasatāni asamudāciṇṇakilesā okāsaṃ labhitvā khaṇeneva samudācarīsu. Visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā aṇḍakālepi kaṇikāramakuḷavaṇṇaṇḍakoso hutvā aṇḍaṃ bhinditvā nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi dassanīyo pāsādiko pakkhānaṃ antare surattarājivirājito, so attano jīvitaṃ rakkhanto tisso pabbatarājīyo atikkamma catutthāya pabbatarājīyā ekasmiṃ daṇḍakahiraññapabbatatale vāsaṃ kappesi. So pabhātāya rattiyā pabbatamatthake nisinnō sūriyaṃ ugacchantaṃ oloketvā attano gocarabhūmiyaṃ

rakkhāvaraṇatthāya brahmamantaṃ bandhanto “**udetaya**”ntiādimāha.

17. “Udetayaṃ cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso;
Taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
Tayājja guttā viharemu divasa”nti.

Tattha **udetī**ti pācīnalokadhātuto uggacchati. **Cakkhumā**ti sakalacakkavāḷavāsīnaṃ andhakāraṃ vidhamitvā cakkhupaṭilābhakaraṇena yaṃ tena tesaṃ dinnāṃ cakkhu, tena cakkhunā cakkhumā. **Ekarājā**ti sakalacakkavāḷe ālokarānaṃ antare seṭṭhaviṣiṭṭhatthēna ekarājā. **Harissavaṇṇoti** harisamānavāṇṇo, suvaṇṇavaṇṇoti attho. **Pathavippabhāsoti** pathaviyā pabhāso. **Taṃ taṃ namassāmī**ti tasmā taṃ evarūpaṃ bhavantaṃ namassāmi vandāmi. **Tayājja guttā viharemu divasanti** tayā ajja rakkhitā gopitā hutvā imaṃ divasaṃ catuiriyāpathavihārena sukhaṃ vihareyyāma.

Evam bodhisatto imāya gāthāya sūriyaṃ namassitvā dutiyagāthāya atīte parinibbute buddhe ceva buddhaguṇe ca namassati.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu;
Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti.

Tattha **ye brāhmaṇā**ti ye bāhitapāpā visuddhibrāhmaṇā. **Vedagū**ti vedānaṃ pāraṃ gatātipi vedagū, vedehi pāraṃ gatātipi vedagū. Idha pana sabbe saṅkhatāsaṅkhatadhamme vidite pākaṭe katvā gatāti vedagū. Tenevāha “sabbadhamme”ti. Sabbe khandhāyatanadhātudhamme salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena attano ñāṇassa vidite pākaṭe katvā gatā, tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā dasasahasilokadhātuṃ unnādetvā bodhitale sammāsambodhiṃ patvā saṃsāraṃ vā atikkantāti attho. **Te me namoti** te mama imaṃ namakkāraṃ paṭicchantu. **Te ca maṃ pālayantū**ti evaṃ mayā namassitā ca te bhagavanto maṃ pārentu rakkhantu gopentu. **Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā**ti ayaṃ mama namakkāro atītānaṃ parinibbutānaṃ buddhānaṃ atthu, tesaññeva catūsu ca maggesu catūsu phalesu ñāṇasaṅkhātāya bodhiyā atthu, tathā tesaññeva arahattaphalavimuttiyā vimuttānaṃ atthu, yā ca nesaṃ tadaṅgavimutti vikkhambhanavimutti samucchadavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti, tassa nesaṃ vimuttiyāpi ayaṃ mayhaṃ namakkāro atthūti. “Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti idaṃ pana padadvayaṃ satthā abhisambuddho hutvā āha. Tassattho – bhikkhave, so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano gocarabhūmiyaṃ pupphaphalādīnaṃ atthāya nānappakārāya esanāya carati.

Evam divasaṃ caritvā sāyaṃ pabbatamatthake nisīditvā atthaṅgataṃ sūriyaṃ olokeno buddhaguṇe āvajjetvā nivāsaṭṭhāne rakkhāvaraṇatthāya puna brahmamantaṃ bandhanto “**apetaya**”ntiādimāha.

18. “Apetayaṃ cakkhumā ekarājā, harissavaṇṇo pathavippabhāso;
Taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ, tayājja guttā viharemu rattiṃ.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu;
Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā;
Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī”ti.

Tattha **apetī**ti apayāti atthaṃ gacchati. **Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī**ti idampi abhisambuddho hutvā āha. Tassattho – bhikkhave, so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano nivāsaṭṭhāne vāsaṃ kappayittha, tassa rattiṃ vā divā vā imassa parittassānubhāvena neva bhayaṃ, na lomahaṃso ahosi.

Atheko bārāṇasiyā avidūre nesādagāmvāsī nesādo himavantapadese vicaranto tasmim daṇḍakahiraññapabbatamatthake nisinnam bodhisattam disvā āgantvā puttassa ārocesi. Athekadivasam khemā nāma bārāṇasirañño devī supinena suvaṇṇavaṇṇam moram dhammam desentam disvā pabuddhakāle rañño ārocesi – “aham, deva, suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammam sotukāmā”ti. Rājā amacce pucchi. Amaccā “brāhmaṇā jānissantī”ti āhaṃsu. Brāhmaṇā tam sutvā “suvaṇṇavaṇṇā morā nāma hontī”ti vatvā “kattha hontī”ti vutte “nesādā jānissantī”ti āhaṃsu. Rājā nesāde sannipātetvā pucchi. Atha so nesādaputto “āma, mahārāja, daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasatī”ti āha. “Tena hi tam moram amāretvā bandhitvāva ānehī”ti. Nesādo gantvā tassa gocarabhūmiyam pāse oḍdesi. Morena akkantaṭṭhānepi pāso na sañcarati. Nesādo gaṇhitum asakkonto satta vassāni vicarivā tattheva kālamakāsi. Khemāpi devī patthitam alabhamānā kālamakāsi.

Rājā “moram me nissāya devī kālakatā”ti kujjhitvā “himavantapadese daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati, ye tassa maṃsam khādanti, te ajarā amarā hontī”ti akkharam suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā suvaṇṇapaṭṭam mañjūsāya nikkhipāpesi. Tasmim kālakate añño rājā rajjam patvā suvaṇṇapaṭṭam vācetvā “ajaro amaro bhavissāmī”ti aññam nesadam pesesi. Sopi gantvā bodhisattam gahetum asakkonto tattheva kālamakāsi. Eteneva niyāmena cha rājaparivaṭṭā gatā. Atha sattamo rājā rajjam patvā ekam nesadam paṇiṇi. So gantvā bodhisattena akkantaṭṭhānepi pāsassa asaṅcaraṇabhāvam, attano parittam katvā gocarabhūmigamanabhāvañcassa ṇatvā paccantam otarivā ekam morim gahetvā yathā hatthatālasaddena naccati, accharāsaddena ca vassati, evam sikkhāpetvā tam ādāya gantvā morena paritte akate pātoyeva pāsayaṭṭhiyo ropetvā pāse oḍdetvā morim vassāpesi. Moro visabhāgam mātuḡāmasaddam sutvā kilesāturo hutvā parittam katum asakkuṇivā gantvā pāse bajjhi. Atha nam nesādo gahetvā gantvā bārāṇasirañño adāsi.

Rājā tassa rūpasampattim disvā tuṭṭhamānaso āsanam dāpesi. Bodhisatto paññattāsane nisīditvā “mahārāja, kasmā maṃ gaṇhāpesi”ti pucchi. “Ye kira tava maṃsam khādanti, te ajarā amarā hontī, svāham tava maṃsam khādītvā ajaro amaro hotukāmo tam gaṇhāpesi”nti. “Mahārāja, mama tāva maṃsam khādantā ajarā amarā hontu, aham pana marissāmī”ti? “Āma, marissasi”ti. “Mayi marante pana mama maṃsameva khādītvā kintī katvā na marissantī”ti? “Tvam suvaṇṇavaṇṇo, tasmā kira tava maṃsam khādakā ajarā amarā bhavissantī”ti. “Mahārāja, aham pana na akāraṇā suvaṇṇavaṇṇo jāto, pubbe panāham imasmimyeva nagare cakkavattī rājā hutvā sayampi pañca sīlāni rakkhim, sakalacakkavālavāsinopi rakkhāpesim, svāham kalam karitvā tāvatimsabhavane nibbato, tattha yāvātāyukam ṭhatvā tato cuto aññassa akusalassa nissandena morayoniyam nibbattitvāpi porāṇasīlānubhāvena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti. “Tvam cakkavattī rājā hutvā sīlam rakkhitvā sīlaphalena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti kathamidam amhehi saddhātabbam. Atthi no koci sakkhī”ti? “Atthi, mahārāja”ti. “Ko nāmā”ti? “Mahārāja, aham cakkavattikāle ratanamaye rathe nisīditvā ākāse vicarim, so me ratho maṅgalapokkharāṇiyā antobhūmiyam nidahāpito, tam maṅgalapokkharāṇito ukkhipāpehi, so me sakkhi bhavissatī”ti.

Rājā “sādhū”ti paṭissuṇivā pokkharāṇito udakam harāpetvā ratham nīharāpetvā bodhisattassa saddahi. Bodhisatto “mahārāja, ṭhapetvā amatamahānibbānam avasesā sabbe saṅkhatadhammā hutvā abhāvino aniccā khayavayadhammāyevā”ti rañño dhammam desetvā rājānam pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpesi. Rājā pasanno bodhisattam rajjena pūjetvā mahantam sakkāram akāsi. So rajjam tasseva paṭiniyyādetvā katipāham vasitvā “appamatto hohi, mahārāja”ti ovaditvā ākāse uppatitvā daṇḍakahiraññapabbatameva agamāsi. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā yathākamam gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. “Tadā rājā ānando ahosi, suvaṇṇamoro pana ahameva ahosi”nti.

Morajātakavaṇṇanā navamā.

[160] 10. Vinīlajātakavaṇṇanā

Evameva nūna rājānanti idam sathā veļuvane viharanto devadattassa sugatālayam ārabha katesi. Devadatte hi gayāsīsagatānam dvinnam aggasāvakanam sugatālayam dassetvā nipanne ubhopi therā dhammam desetvā attano nissitake ādāya veļuvanam agamiṃsu. Te sathārā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti puṭṭhā “bhante, sugatālayam dassetvā mahāvīnāsam pāpuṇī”ti ārocesuṃ. Sathā “na kho, sāriputta, devadatto idāneva mama anukiriyaṃ karonto vīnāsam patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā therehi yācito atītam āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyam videharaṭṭhe rajjam kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti. So vayappatto takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tadā ekassa suvaṇṇaḥamsarājassa gocarabhūmiyaṃ kākiyā saddhiṃ saṃvāso ahoṣi. Sā puttam vijjāyi. So neva mātupatirūpako ahoṣi, na pitu. Athassa vinīlakadhātukattā “vinīlako”tveva nāmam akamsu. Ḥamsarājā abhiṇṇam gantvā puttam passati. Apare panassa dve ḥamsapotakā puttā ahesuṃ. Te pitaram abhiṇṇam manussapatham gacchantam disvā pucchiṃsu – “tāta, tumhe kasmā abhiṇṇam manussapatham gacchathā”ti? “Tātā, ekāya me kākiyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya eko putto jāto, ‘vinīlako’ tissa nāmam, tamam daṭṭhuṃ gacchāmi”ti. “Kham panete vasanti”ti? “Videharaṭṭhe mithilāya avidūre asukasmim nāma ṭhāne ekasmim tālagge vasanti”ti. “Tāta, manussapatho nāma sāsaṅko sappatibhavo, tumhe mā gacchatha, mayam gantvā tam ānessāmā”ti dve ḥamsapotakā pitarā ācikkhitasāññāya tattha gantvā tam vinīlakam ekasmim daṇḍake nisīdāpetvā mukhatuṇḍakena daṇḍakoṭiyaṃ ḍamsitvā mithilānagaramatthakena pāyimsu. Tasmim khaṇe videharaṭṭhe sabbasetacatusindhavayuttarathavare nisīditvā nagaram padakkhiṇam karoti. Vinīlako tam disvā cintesi – “mayham videharaññā kiṃ nānākāraṇam, esa catusindhavayuttarathe nisīditvā nagaram anusaṅcarati, aham pana ḥamsayuttarathe nisīditvā gacchāmi”ti. So ākāseṇa gacchanto paṭhamam gāthamāha –

19. “Evameva nūna rājānam, vedham mithilaggaham;
Assā vahanti ājaññā, yathā ḥamsā vinīlaka”nti.

Tattha **evamevāti** evam eva, **nūnāti** parivitatke nipāto. Ekaṃsepi vaṭṭatiyeva. **Vedehanti** videharaṭṭhasāmikam. **Mithilaggahanti** mithilageham, mithilāyam gharam pariggahetvā vasamānanti attho. **Ājaññāti** kāraṇākāraṇājānanakā. **Yathā ḥamsā vinīlakanti** yathā ime ḥamsā mam vinīlakam vahanti, evameva vahantīti.

Ḥamsapotakā tassa vacanam sutvā kujjhitvā “idheva nam pātetvā gamissāmā”ti cittam uppādetvāpi “evam kate pitā no kiṃ vakkhatī”ti garahabhayena pitu santikam netvā tena katakiriyaṃ pitu ācikkhiṃsu. Atha nam pitā kujjhitvā “kiṃ tvam mama puttehi adhikatarosi, yo mama putte abhibhavitvā rathe yuttasindhava viya karosi, attano pamāṇam na jānāsi. Imam ṭhānam tava agocarō, attano mātu vasanaṭṭhānameva gacchāhi”ti tajjetvā dutiyaṃ gāthamāha –

20. “Vinīla duggam bhajasi, abhūmiṃ tāta sevasi;
Gāmantakāni sevassu, etaṃ mātālayam tavā”ti.

Tattha **vinīlāti** tam nāmenālapati. **Duggam bhajasi**ti imesam vasena giriduggam bhajasi. **Abhūmiṃ, tāta, sevasīti**, tāta, girivisamam nāma tava abhūmi, tam sevasi upagacchasi. **Etaṃ mātālayam tavāti** etaṃ gāmantam ukkāraṭṭhānam āmakasusānaṭṭhānaṅca tava mātu ālayam geham vasanaṭṭhānam, tattha gacchāhīti. Evam tam tajjetvā “gacchatha, nam mithilanagarassa ukkārabhūmiyaññeva otāretvā ethā”ti putte āṇāpesi, te tathā akamsu.

Sathā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā vinīlako devadatto ahoṣi, dve ḥamsapotakā dve aggasāvakā ahesuṃ, pitā ānando ahoṣi, videharaṭṭhe pana ahameva ahoṣi”nti.

Vinīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Dalhavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ –

Rājovādañca singālaṃ, sūkaraṃ uragaṃ bhaggaṃ;
Alīnacittaguṇaṃ, suhanu moravinīlaṃ.

2. Santhavavaggo

[161] 1. Indasamānagottajātakavaṇṇanā

Na **santhavaṃ kāpurisena kayirāti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacajātikaṃ ārabha kathesi. Tassa vatthu navakanipāte **gijjhajātaka** (jā. 1.9.1 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbepi tvaṃ, bhikkhu, dubbacatāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā mattahatthipādehi sañcuṇṇito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattivā vuḍḍhippatto gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcannaṃ isisatānaṃ gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā tesu tāpasesu indasamānagotto nāmeko tāpaso ahoṣi dubbaco anovādako. So ekaṃ hatthipotakaṃ posesi. Bodhisatto sutvā taṃ pakkosivā “saccaṃ kira tvaṃ hatthipotakaṃ posesi”ti pucchi. “Saccaṃ, ācariya, matamātikaṃ ekaṃ hatthipotakaṃ poseṃ”ti. “Hatthino nāma vuḍḍhippatā posakeyeva mārenti, mā taṃ posehī”ti. “Tena vinā vattituṃ na sakkomi ācariyā”ti. “Tena hi paññāyissasi”ti. So tena posiyamāno aparabhāge mahāsarīro ahoṣi.

Athekasmim̐ kāle te isayo vanamūlaphalāphalathāya dūraṃ gantvā tattheva katipāhaṃ vasimsu. Hatthīpi aggadakkhiṇavāte pabhinnamado hutvā tassa paṇṇasālaṃ viddhaṃsetvā pānīyaghaṭaṃ bhinditvā pāsānaphalakaṃ khipitvā ālambanaphalakaṃ luñcitvā “taṃ tāpasaṃ māretvāva gamissāmī”ti ekaṃ gahanaṭṭhānaṃ pavisitvā tassa āgamanamaggaṃ olokento aṭṭhāsi. Indasamānagotto tassa gocaraṃ gahetvā sabbesaṃ puratova āgacchanta taṃ disvā pakatisaññāyevassa santikaṃ agamāsi. Atha naṃ so hatthī gahanaṭṭhānā nikkhamitvā soṇḍāya parāmasitvā bhūmiyaṃ pātetvā sīsaṃ pādena akkamitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā madditvā koñcanādaṃ katvā araṇṇaṃ pāvīsi. Sesatāpasā taṃ pavattim̐ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kāpurisehi nāma saddhim̐ saṃsaggo na kātabbo”ti vatvā imā gāthā āha –

21. “Na santhavaṃ kāpurisena kayirā, ariyo anariyena pajānamatthaṃ;
Cīrānūvutthopi karoti pāpaṃ, gajo yathā indasamānagottaṃ.
22. “Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti, sīlena paññāya sutena cāpi;
Teneva mettīm̐ kayirātha saddhim̐, sukho have sappurisena saṅgamo”ti.

Tattha **na santhavaṃ kāpurisena kayirāti** kucchitena kodhapurisena saddhim̐ taṇhāsanthavaṃ vā mittasanthavaṃ vā na kayirātha. **Ariyo anariyena pajānamatthanti ariyoti** cattāro ariyā ācāraariyo līngaariyo dassanaariyo paṭivedhaariyoti. Tesu ācāraariyo idha adhippeto. So pajānamatthaṃ atthaṃ pajānanto atthānatthakusalo ācāre ṭhito ariyapuggalo anariyena nillajjena dussīlena saddhim̐ santhavaṃ na kareyyāti attho. Kiṃ kāraṇā? **Cīrānūvutthopi karoti pāpanti**, yasmā anariyo ciraṃ ekato anuvutthopi taṃ ekato nivāsaṃ agaṇetvā karoti pāpaṃ lāmakakammaṃ karotiyeva. Yathā kiṃ? **Gajo yathā indasamānagottanti**, yathā so gajo indasamānagottaṃ mārento pāpaṃ akāsīti attho. **Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti**ādīsu yaṃ tveva puggalaṃ “ayaṃ mama sīlādīhi sadiso”ti jāneyya, teneva saddhim̐ mettīm̐ kayirātha, sappurisena saddhim̐ samāgamo sukhāvahoti.

Evam̐ bodhisatto “anovādakena nāma na bhavitabbaṃ, susikkhitena bhavituṃ vaṭṭatī”ti isigaṇaṃ ovaditvā indasamānagottassa sarīrakiccaṃ kāretvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā indasamānagotto ayaṃ dubbaco ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Indasamānagottajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[162] 2. Santhavajātakavaṇṇanā

Na santhavasmā paramatthi pāpiyoti idam satthā jetavane viharanto aggijuhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **naṅguṭṭhajātake** (jā. 1.1.144 ādayo) kathitasadisameva. Bhikkhū te aggim juhante disvā “bhante, jaṭilā nānappakāraṃ micchātapam karonti, atthi nu kho ettha vuḍḍhi”ti bhagavantaṃ pucchimsu. “Na, bhikkhave, etthakāci vuḍḍhi nāma atthi, porāṇakapaṇḍitāpi aggijuhane vuḍḍhi atthīti saññāya ciram aggim juhivā tasmim kamme avuḍḍhimeva disvā aggim udakena nibbāpetvā sākhdāhi pothetvā puna nivattivāpi na olokesu”nti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti. Mātāpitaro tassa jātaggim gahetvā taṃ soḷasavassuddese ṭhitam āhamsu – “kim, tāta, jātaggim gahetvā araṇṇe aggim paricarissasi, udāhu tayo vede uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṅghapetvā gharāvāsaṃ vasissasi”ti. So “na me gharāvāsenā attho, araṇṇe aggim paricaritvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmī”ti jātaggim gahetvā mātāpitaro vanditvā araṇṇam pavisitvā paṇṇasālāya vāsam kappetvā aggim paricari. So ekadivasam nimantitaṭṭhānam gantvā sappinā pāyāsam labhitvā “imaṃ pāyāsam mahābrahmuno yajissāmī”ti taṃ pāyāsam āharitvā aggim jāletvā “aggim tāva bhavantaṃ sappiyuttaṃ pāyāsam pāyemi”ti pāyāsam aggimhi pakkhipi. Bahusinehe pāyāse aggimhi pakkhittamatteyeva aggi jalitvā paccuggatāhi accīhi paṇṇasālam jhāpesi. Brāhmaṇo bhīttasito palāyitvā bahi ṭhatvā “kāpurisehi nāma santhavo na kātabbo, idāni me iminā agginā kicchena katā paṇṇasālā jhāpitā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

23. “Na santhavasmā paramatthi pāpiyo, yo santhavo kāpurisena hoti;
Santappito sappinā pāyasena, kicchākatam paṇṇakuṭim adayhī”ti.

Tattha **na santhavasmāti** taṇhāsanthavāpi ca mittasanthavāpi cāti duvidhāpi etasmā santhavā param uttari aññam pāpataram natthi, lāmakataram nāma natthīti attho. **Yo santhavo kāpurisenāti** yo pāpakena kāpurisena saddhim duvidhopi santhavo, tato pāpataram aññam natthi. Kasmā? **Santappito ... pe...adayhīti**, yasmā sappinā ca pāyāsenā ca santappitopi ayaṃ aggi mayā kicchena katam paṇṇasālam jhāpesīti attho.

So evam vatvā “na me tayā mittadubbhinā attho”ti taṃ aggim udakena nibbāpetvā sākhdāhi pothetvā antohimavantaṃ pavisitvā ekaṃ sāmamigim sīhassa ca byagghassa ca dīpino ca mukham lehantiṃ disvā “sappurisehi saddhim santhavā param seyyo nāma natthī”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha –

24. “Na santhavasmā paramatthi seyyo, yo santhavo sappurisena hoti;
Sīhassa byagghassa ca dīpino ca, sāmā mukham lehati santhavenā”ti.

Tattha **sāmā mukham lehati santhavenāti** sāmā nāma migī imesaṃ tiṇṇam janānam santhavena sinehena mukham lehatīti.

Evam vatvā bodhisatto antohimavantaṃ pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tena samayena tāpaso ahameva ahoṣi”nti.

Santhavajātakavaṇṇanā dutiyā.

[163] 3. Susīmajātakavaṇṇanā

Kālā migā setadantā tavīmeti idaṃ satthā jetavane viharanto chandakadānaṃ ārabha kathesi. Sāvattthiyañhi kadāci ekameva kulāṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ deti, kadāci aññatitthiyānaṃ deti, kadāci gaṇabandhanena bahū ekato hutvā denti, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaravāsino chandakāṃ saṃharitvā dānaṃ denti. Imasmim̐ pana kāle sakalanagaravāsino chandakāṃ saṃharitvā sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā dve koṭṭhāsā hutvā ekacce “imaṃ sabbaparikkhāradānaṃ aññatitthiyānaṃ dassāmā”ti āhaṃsu, ekacce “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa”ti. Evaṃ punappunaṃ kathāya vattamānāya aññatitthiyasāvakehi aññatitthiyānaññeva, buddhasāvakehi “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassevā”ti vutte sambahulaṃ karisāmā”ti sambahulāya kathāya “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dassāmā”ti vadantāyeva bahukā jātā, tesaññeva kathā patitṭhāsi. Aññatitthiyasāvakā buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu. Nāgarā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adāṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā mahājānaṃ maggaphalehi pabodhetvā jetavanavihārameva gantvā bhikkhusaṅghena vatte dassite gandhakuṭippamukhe ṭhatvā sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, aññatitthiyasāvakā buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamantāpi antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, taṃ sabbaparikkhāradānaṃ buddhānaṃyeva pādāmūlaṃ āgataṃ, aho buddhabalaṃ nāma mahanta”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ete aññatitthiyasāvakā idāneva mayhaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamanti, pubbepi vāyamiṃsu, so pana parikkhāro sabbakālepi mameva pādāmūlaṃ āgacchatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ susīmo nāma rājā aho. Tadā bodhisatto tassa purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa soḷasavassikakāle pitā kālamakāsi. So pana dharamānakāle rañño hatthimaṅgalakārako aho. Hatthīnaṃ maṅgalakaraṇatṭhāne ābhataupakaraṇabhaṇḍaṇca hatthālaṅkāraṇca sabbaṃ soyeva alattha. Evaṃassa ekekasmim̐ maṅgale koṭimattaṃ dhaṇaṃ uppajjati. Atha tasmim̐ kāle hatthimaṅgalachaṇo sampāpuṇi. Sesā brāhmaṇā rājānaṃ upasaṅkamtivā “mahārāja, hatthimaṅgalachaṇo sampatto, maṅgalaṃ kātuṃ vaṭṭati. Purohitabrāhmaṇassa pana putto atidaharo, neva tayo vede jānāti, na hatthisuttaṃ, mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāmā”ti āhaṃsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Brāhmaṇā purohitaputtassa hatthimaṅgalaṃ kātuṃ adatvā “hatthimaṅgalaṃ katvā mayaṃ dhaṇaṃ gaṇhissāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā vicaranti. Atha “catutthe divase hatthimaṅgalaṃ bhavissatī”ti bodhisattassa mātā taṃ pavattiṃ sutvā “hatthimaṅgalakaraṇaṃ nāma yāva sattamā kulaparivaṭṭā amhākaṃ vaṃso, vaṃso ca no osakkissati, dhaṇā ca parihāyissāmā”ti anusocamānā parodi.

Bodhisatto “kasmā, amma, rodasī”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “nanu, amma, ahaṃ maṅgalaṃ karissāmi”ti āha. “Tāta, tvaṃ neva tayo vede jānāsi, na hatthisuttaṃ, kathaṃ maṅgalaṃ karissasi”ti. “Amma, kadā pana hatthimaṅgalaṃ karissatī”ti? “Ito catutthe divase, tātā”ti. “Amma, tayo pana vede paguṇe katvā hatthisuttaṃ jānanakācariyo kahaṃ vasatī”ti? “Tāta, evarūpo disāpāmokkho ācariyo ito vīsayojanasatamatthake gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ vasatī”ti. “Amma, amhākaṃ vaṃsaṃ na nāsessāmi, ahaṃ sve ekadivaseneva takkasilaṃ gantvā ekaratteneva tayo vede ca hatthisuttaṇca uggaṇhitvā punadivase āgantvā catutthe divase hatthimaṅgalaṃ karissāmi, mā rodī”ti mātaraṃ samassāsetvā punadivase bodhisatto pātova bhuñjitvā ekakova nikkhamitvā ekadivaseneva takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ ācariyo “kuto āgatosi, tātā”ti pucchi. “Bārānasito, ācariyā”ti. “Kenatthenā”ti? “Tumhākaṃ santike tayo vede ca hatthisuttaṇca uggaṇhanatthāyā”ti. “Sādhū, tāta, uggaṇhā”ti. Bodhisatto “ācariya, mayhaṃ kammaṃ accāyika”nti sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “ahaṃ ekadivaseneva vīsayojanasataṃ āgato, ajjevekarattiṃ mayhameva okāsaṃ karotha, ito tatiyadivase hatthimaṅgalaṃ

bhavissati, ahaṃ ekeneva uddesamaggena sabbaṃ uggaṇhissāmi”ti vatvā ācariyaṃ okāsaṃ kāretvā ācariyassa bhuttakāle sayamaṃ bhuñjitvā ācariyassa pāde dhovivā sahasatthavikaṃ purato ṭhapetvā vanditvā ekamantaṃ nisinna pariyaṭṭiṃ paṭṭhapetvā aruṇe uggaṇhante tayo vede ca hatthisuttaṇca niṭṭhapetvā “aññopi atthi, ācariyā”ti pucchitvā “natthi tāta, sabbaṃ niṭṭhita”nti vutte “ācariya, imasmiṃ ganthe ettakaṃ padapaccābhaṭṭhaṃ, ettakaṃ sajjhāyasammohaṭṭhānaṃ, ito paṭṭhāya tumhe antevāsike evaṃ vāceyyāthā”ti ācariyassa sippaṃ sodhetvā pātova bhuñjitvā ācariyaṃ vanditvā ekadivaseneva bārāṇasiṃ paccāgantvā mātaraṃ vanditvā “uggahitaṃ te, tāta, sippa”nti vutte “āma, amma”ti vatvā mātaraṃ paritosesi.

Punadivase hatthimaṅgalachaṇo paṭiyādiyittha. Satamate hatthisoṇḍālaṅkāre ca suvaṇṇaddhaje hemajālasañchane katvā ṭhapesuṃ, rājaṅgaṇaṃ alaṅkarisū. Brāhmaṇā “mayamaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāma, mayamaṃ karissāmā”ti maṇḍitapasādhita aṭṭhaṃsu. Susīmopi rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito upakaraṇabhaṇḍaṃ gāhāpetvā maṅgalaṭṭhānaṃ agamaṣi. Bodhisattoṃ kumāraparihārena alaṅkato attano parisāya purakkhataparivārito rañño santikaṃ gantvā “saccaṃ kira, mahārāja, tumhe amhākaṃ vaṃsaṇca attano vaṃsaṇca nāsetvā ‘aññehi brāhmaṇehi hatthimaṅgalaṃ kāretvā hatthālaṅkāraṇca upakaraṇāni ca tesamaṃ dassāmā”ti avacutthā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamaṃha –

25. “Kālā migā setadantā tavīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
Te te dadāmi susīma brūsi, anussaraṃ pettipitāmahāna”nti.

Tattha **te te dadāmi susīma brūsi** te ete tava santake “kāla migā setadantā”ti evaṃ gate parosataṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite hatthi aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmi saccaṃ kira, bho susīma, evaṃ brūsi attho. **Anussaraṃ pettipitāmahāna**nti amhākaṇca attano ca vaṃse pitupitāmahānaṃ āciṇṇaṃ sarantoyeva. Idamaṃ vuttaṃ hoti – mahārāja, yāva sattamakulaparivaṭṭā tumhākaṃ pettipitāmahānaṃ amhākaṃ pettipitāmahā ca hatthimaṅgalaṃ karonti, so tvaṃ evaṃ anussarantopi amhākaṇca attano ca vaṃsaṃ nāsetvā saccaṃ kira evaṃ brūsi.

Susīmo rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamaṃha –

26. “Kālā migā setadantā mamīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
Te te dadāmi vadāmi māṇava, anussaraṃ pettipitāmahāna”nti.

Tattha **te te dadāmi** te ete hatthi aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmi saccameva māṇava vadāmi, neva hatthi brāhmaṇānaṃ dadāmi attho. **Anussaranti** pettipitāmahānaṃ kiriyamaṃ anussarāmiyeva, no nānussarāmi, amhākaṃ pettipitāmahānaṃ hatthimaṅgalaṃ tumhākaṃ pettipitāmahā karontī pana anussarantopi evaṃ vadāmiyevāti adhippāyenevamāha.

Atha namaṃ bodhisatto etadavoca – “mahārāja, amhākaṇca attano ca vaṃsaṃ anussarantoyeva kasmā maṃ ṭhapetvā aññehi hatthimaṅgalaṃ kārapethā”ti. “Tvaṃ kira, tāta, tayo vede hatthisuttaṇca na jānāsi”ti mayamaṃ ārocesuṃ, tenāmaṃ aññehi brāhmaṇehi kārapemīti. “Tena hi, mahārāja, ettakesu brāhmaṇesu ekabrāhmaṇopi tīsu vedesu vā hatthisuttetu vā ekadesampi yadi mayā saddhiṃ kathetuṃ samatto atthi, uṭṭhahatu, tayopi vede hatthisuttaṇca saddhiṃ hatthimaṅgalakaraṇena maṃ ṭhapetvā añño sakalajambudīpepi jānanto nāma natthi”ti sīhanādaṃ nadi. Ekabrāhmaṇopi tassa paṭisattu hutvā uṭṭhātuṃ nāsakkhi. Bodhisatto attano kulavaṃsaṃ paṭiṭṭhāpetvā maṅgalaṃ katvā bahuṃ dhanamaṃ ādāya attano nivesanaṃ agamaṣi.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpaṇṇā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pāpuṇisū. “Tadā mātā mahāmāyā ahoṣi, pitā suddhodanaṃ mahārājā, susīmo rājā ānando, disāpāmoṃkko ācariyo sāriputto, māṇavo pana ahameva ahoṣi”nti.

Susīmajātakavaṇṇanā tatiyā.

[164] 4. Gijjhajātakavaṇṇanā

Yaṃ nu gijjho yojanasatanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, gihī posesī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “kiṃ pana te hontī”ti pucchitvā “mātāpitāro me, bhante”ti vutte “sādhu sādhu”ti tassa sādhu kāraṃ datvā “mā, bhikkhave, imaṃ bhikkhuṃ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitāpi guṇavasena aññātakānampi upakāraṃ akāmsu, imassa pana mātāpitūnaṃ upakāraṇaṃ bhāroyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhakūṭapabbate gijjhayoniyaṃ nibbattitvā mātāpitāro poseti. Athekasmiṃ kāle mahatī vātavuṭṭhi ahoṣi. Gijjhā vātavuṭṭhiṃ sahituṃ asakkontā sītabhayena bārānasiṃ gantvā pākārasamīpe ca parikhāsamīpe ca sītena kampamānā nisīdiṃsu. Tadā bārānasisetthi nagarā nikkhamitvā nhāyituṃ gacchanto te gijjhe kilamante disvā ekasmiṃ anovassakaṭṭhāne sannipātetvā aggiṃ kārāpetvā gosusānaṃ pesetvā gomaṃsaṃ āharāpetvā tesam dāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Gijjhā vūpasantāya vātavuṭṭhiyā kallasarīrā hutvā pabbatameva agamaṃsu. Te tattheva sannipātitvā evaṃ mantayīṃsu – “bārānasisetthinā amhākaṃ upakāro kato, katūpakāraṃ ca nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya tumhesu yo yaṃ vatthaṃ vā ābharāṇaṃ vā labhati, tena taṃ bārānasisetthissa gehe ākāsaṅgaṇe pātetabba”nti.

Tato paṭṭhāya gijjhā manussānaṃ vatthābharaṇāni ātape sukkhāpentānaṃ pamādaṃ oloketvā senā viya maṃsapesiṃ sahasā gahetvā bārānasisetthissa gehe ākāsaṅgaṇe pāteṃti. So gijjhānaṃ āharaṇabhāvaṃ ṇatvā sabbāni tāni visuṃyeva ṭhapesi. “Gijjhā nagaraṃ vilumpantī”ti rañño ārocesuṃ. Rājā “ekaṃ gijjhampi tāva gaṇhatha, sabbam āharāpessāmī”ti tattha tattha pāse ceva jālāni ca oḍḍāpesi. Mātuposakagijjho pāse bajjhi, taṃ gahetvā “rañño dassessāmā”ti nenti. Bārānasisetthi rājupaṭṭhānaṃ gacchanto te manusse gijjhaṃ gahetvā gacchante disvā “mā imaṃ gijjhaṃ bādhayīṃsū”ti saddhiññeva agamāsi. Gijjhaṃ rañño dassesuṃ. Atha naṃ rājā pucchi – “tumhe nagaraṃ vilumpitvā vatthādīni gaṇhathā”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Kassa tāni dinnāni”ti? “Bārānasisetthissa”ti. “Kimkāraṇā”ti? “Amhākaṃ tena jīvitam dvinnam, upakāraṃ nāma paccupakāraṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmā adamhā”ti. Atha naṃ rājā “gijjhā kira yojanasatamatthake ṭhatvā kuṇapaṃ passanti, kasmā tvam attano oḍḍitam pāsam na passasī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

27. “Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati;
Kasmā jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhasī”ti.

Tattha **yanti** nipātamattaṃ, **nūti** nāmatthe nipāto. Gijjho nāma yojanasataṃ atikkamitvā ṭhitāni kuṇapāni avekkhati, passatīti attho. **Āsajjāpīti** āsādetvāpi, sampāpuṇitvāpīti attho. “Tvam attano atthāya oḍḍitam jālaṅca pāsaṅca patvāpi kasmā na bujjhasī”ti pucchi.

Gijjho tassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha –

28. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye;
Atha jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhatī”ti.

Tattha **parābhavoti** vināso. **Posoti** satto.

Gijjhassa vacanaṃ sutvā rājā setthiṃ pucchi – “saccaṃ kira, mahāsetthi, gijjhehi tumhākaṃ gehe vatthādīni ābhatāni”ti. “Saccaṃ, devā”ti. “Kahaṃ tāni”ti? “Deva, mayā tāni sabbāni visuṃ ṭhapitāni, yaṃ yesam santakaṃ, taṃ tesam dassāmi, imaṃ gijjhaṃ vissajjethā”ti gijjhaṃ vissajjāpetvā mahāsetthiṃ sabbesaṃ santakāni dāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā rājā ānando ahosi, bārāṇasisetṭhi sārīputto, mātuposakagijjho pana ahameva ahosi”nti.

Gijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

[165] 5. Nakulajātakavaṇṇanā

Saddhiṃ katvā amittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **uragajātake** (jā. 1.2.7-8) kathitasadisameva. Idhāpi satthā “na, bhikkhave, ime dve mahāmattā idāneva mayā samaggā katā, pubbepāhaṃ ime samagge akāsiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggahetvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tassa caṅkamanakoṭiyaṃ ekasmiṃ vammike nakulo, tasseva santike ekasmiṃ rukkhābhe sappo ca vāsaṃ kappesi. Te ubhopi ahinakulā niccakālaṃ kalahaṃ karonti. Bodhisatto tesam kalahe ādīnavañca mettābhāvanāya ca ānisaṃsaṃ kathetvā “kalahaṃ nāma akatvā samaggavāsaṃ vasitum vaṭṭatī”ti ovaditvā ubhopi te samagge akāsi. Atha sappassa bahinikkhantakāle nakulo caṅkamanakoṭiyaṃ vammikassa biladvāre sīsaṃ nīharitvā mukhaṃ vivaritvā nipanno assasanto passasanto niddaṃ upagañchi. Bodhisatto taṃ tathā niddāyamānaṃ disvā “kiṃ nu kho te nissāya bhayaṃ uppanna”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

29. “Sandhiṃ katvā amittena, aṇḍajena jalābuja;
Vivariya dāṭhaṃ sesi, kuto te bhayamāgata”nti.

Tattha **sandhiṃ katvā**ti mittabhāvaṃ karitvā. **Aṇḍajenā**ti aṇḍakose nibbattena nāgena. **Jalābujā**ti nakulaṃ ālapati. So hi jalābumhi jātatā “jalābujo”ti vuccati. **Vivariyā**ti vivaritvā.

Evam bodhisattena vutto nakulo “ayya, paccāmitto nāma na avajānitabbo āsaṅkitabbo evā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

30. “Saṅketheva amittasmiṃ, mittasmimpi na vissase;
Abhayā bhayamuppannaṃ, api mūlāni kantatī”ti.

Tattha **abhayā bhayamuppannanti** na ito te bhayamuppannanti abhayo, ko so? Mitto. Yañhi mittasmimpi vissāse sati tato bhayaṃ uppajjati, taṃ **mūlāni kantatī**, mittassa sabbarandhānaṃ viditattā mūlaghaccāya saṃvattatīti attho.

Atha naṃ bodhisatto “mā bhāyi, yathā sappo tayi na dubbhati, evamahaṃ karissāmi, tvaṃ ito paṭṭhāya tasmim āsaṅkaṃ mā karī”ti ovaditvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tepi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā sappo ca nakulo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Nakulajātakavaṇṇanā pañcamā.

[166] 6. Upasāḷakajātakavaṇṇanā

Upasāḷakanāmānīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ upasāḷakaṃ nāma susānasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi. So kira aḍḍho ahosi mahaddhano, diṭṭhigatikattā pana dhuravihāre vasantānampi buddhānaṃ saṅghaṃ nāma na akāsi. Putto panassa paṇḍito ahosi ñāṇasampanno. So

mahallakakāle puttam āha – “mā kho maṃ, tāta, aññassa vasalassa jhāpitasusāne jhāpehi, ekasmiṃ pana anucchiṭṭhasusāneyeva maṃ jhāpeyyāsī”ti. “Tāta, ahaṃ tumhākaṃ jhāpetabbayuttakaṃ thānaṃ na jānāmi, sādhu vata maṃ ādāya gantvā ‘imasmim thāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tumheva ācikkhathā”ti. Brāhmaṇo “sādhu, tāta”ti taṃ ādāya nagarā nikkhamitvā gijjhakūṭamatthakaṃ abhiruhitvā “tāta, idaṃ aññassa vasalassa ajhāpitaṭṭhānaṃ, ettha maṃ jhāpeyyāsī”ti vatvā puttana saddhim pabbatā otarituṃ ārabhi.

Satthā pana taṃ divasaṃ paccūsakāle bodhaneyyabandhave olokeno tesam pitāputtānaṃ sotāpattimagassa upanissayaṃ addasa. Tasmā maggaṃ gahetvā thitaluddako viya pabbatapādaṃ gantvā tesam pabbatamatthakā otarantānaṃ āgamayamāno nisīdi, te otarantā satthāraṃ addasaṃsu. Satthā paṭisanthāraṃ karonto “kahaṃ gamissatha brāhmaṇā”ti pucchi. Māṇavo tamattham ārocesi. Satthā “tena hi ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṃ gacchāmā”ti ubho pitāputte gahetvā pabbatamatthakaṃ āruya “kataraṃ thāna”nti pucchi. Māṇavo “imesaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ ācikkhi, bhante”ti āha. Satthā “na kho, māṇava, tava pitā idāneva susānasuddhiko, pubbepi susānasuddhikova, na cesa idāneva ‘imasmim thāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tava ācikkhati, pubbepi imasmimyeva thāne attano jhāpitabhāvaṃ ācikkhī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte imasmiññeva rājagahe ayameva upasāḷako brāhmaṇo ayamevassa putto ahoṣi. Tadā bodhisatto magadharaṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā paripuṇṇasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya gijjhakūṭe paṇṇasālāyaṃ vihāsi. Tadā so brāhmaṇo imināva niyāmena puttam vatvā puttana “tumheyeva me tathārūpaṃ thānaṃ ācikkhathā”ti vutte “idameva thāna”nti ācikkhitvā puttana saddhim otaronto bodhisattaṃ disvā tassa santikaṃ upasaṅkami. Bodhisatto imināva niyāmena pucchitvā māṇavassa vacanaṃ sutvā “ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṃ ucchiṭṭhabhāvaṃ vā anucchiṭṭhabhāvaṃ vā jānissāmā”ti tehi saddhim pabbatamatthakaṃ āruya “idaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ anucchiṭṭhaṭṭhāna”nti māṇavena vutte “māṇava, imasmimyeva thāne jhāpitakānaṃ pamāṇaṃ natthi, taveva pitā imasmimyeva rājagahe brāhmaṇakuleyeva nibbattitvā upasāḷakoyeva nāma hutvā imasmimyeva pabbatantare cuddasa jātisahasāni jhāpito. Pathaviyañhi ajhāpitaṭṭhānaṃ vā asusānaṭṭhānaṃ vā sīsānaṃ anivesitaṭṭhānaṃ vā laddhuṃ na sakkā”ti pubbenivāsāññaṇena paricchinditvā imaṃ gāthādvayamāha –

31. “Upasāḷakanāmāni, sahasāni catuddasa;
Asmim padese daḍḍhāni, natthi loke anāmatam.
32. “Yamhi saccaṅca dhammo ca, ahiṃsā saṃyamo damo;
Etaṃ ariyā sevanti, etaṃ loke anāmata”nti.

Tattha **anāmatanti** mataṭṭhānaṃ. Tañhi upacāravasena “amata”nti vuccati, taṃ paṭisedhento “anāmata”nti āha. “Anamata”ntipi pāṭho, lokasmiñhi anamataṭṭhānaṃ asusānaṃ nāma natthīti attho. **Yamhi saccaṅca dhammo cāti** yasmim puggale catusaccavatthukaṃ pubbabhāgasaccaṅgaṅgaṅga lokuttaradhammo ca atthi. **Ahiṃsāti** paresaṃ aviheṣā aviheṭhanā. **Saṃyamoti** sīlasaṃyamo. **Damoti** indriyadamaṇaṃ. Idaṅca guṇajātaṃ yamhi puggale atthi, **etaṃ ariyā sevantīti**, ariyā buddhā ca paccekabuddhā ca buddhasāvakaṃ ca etaṃ thānaṃ sevanti, evarūpaṃ puggalaṃ upasaṅkamanti bhajantīti attho. **Etaṃ loke anāmatanti** etaṃ guṇajātaṃ loke amatabhāvasādhanato anāmataṃ nāma.

Evam bodhisatto pitāputtānaṃ dhammaṃ desetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. “Tadā pitāputtāva etarahi pitāputtā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Upasāḷakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[167] 7. Samiddhijātakavaṇṇanā

Abhutvā bhikkhasi bhikkhūti idaṃ satthā rājagahaṃ upanissāya tapodārāme viharanto samiddhitheraṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi āyasmā samiddhi sabbarattim padhānaṃ padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā suvaṇṇavaṇṇaṃ attabhāvaṃ sukkhāpayamāno antaravāsakaṃ nivāsetvā uttarāsaṅgaṃ hatthena gahetvā aṭṭhāsi suparikammakatā viya suvaṇṇapaṭimā. Attabhāvasamiddhiyāyeva hissa “samiddhī”ti nāmaṃ ahoṣi. Athassa sarīrasobhaggaṃ dīsvā ekā devadhītā paṭibaddhacittā therāṃ evamāha – “tvaṃ khosi, bhikkhu, daharo yuvā susu kālakeso bhadrena yobbanena samannāgato abhirūpo dassanīyo pāsādiko, evarūpassa tava kāme aparibhuñjītvā ko attho pabbajjāya, kāme tāva paribhuñjassu, pacchā pabbajjītvā samaṇadhammaṃ karissasī”ti. Atha naṃ thero āha – “devadhīte, ‘asukasmim nāma vaye ṭhito marissāmī”ti mama maraṇakālaṃ na jānāmi, esa me kālo paṭicchanno, tasmā taruṇakāleyeva samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmī”ti. Sā therassa santikā paṭisanthāraṃ alabhītvā tattheva antaradhāyi. Thero satthāraṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho, samiddhi, tvaññeva etarahi devadhītāya palobhito, pubbepi devadhītaro pabbajite palobhimsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattītvā vayappatto sabbasippesu nipphattim patvā isipabbajjaṃ pabbajītvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattētvā himavantapadese ekaṃ jātassaraṃ nissāya vasaṃ kappesi. So sabbarattim padhānaṃ padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā ekaṃ vakkalaṃ nivāsetvā ekaṃ hatthena gahetvā sarīraṃ vodakaṃ karonto aṭṭhāsi. Athassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ oloketvā paṭibaddhacittā ekā devadhītā bodhisattaṃ palobhayamānā paṭhamāṃ gāthamāha –

33. “Abhutvā bhikkhasi bhikkhu, na hi bhutvāna bhikkhasi;
Bhutvāna bhikkhu bhikkhassu, mā taṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha **abhutvā bhikkhasi bhikkhūti** bhikkhu tvaṃ daharakāle kilesakāmasena vatthukāme abhutvāva bhikkhāya carasi. **Na hi bhutvāna bhikkhasīti** nanu nāma pañca kāmaguṇe bhutvā bhikkhāya caritabbaṃ, kāme abhutvāva bhikkhācariyaṃ upagatosi. **Bhutvāna bhikkhu bhikkhassūti** bhikkhu daharakāle tāva kāme bhuñjītvā pacchā mahallakakāle bhikkhassu. **Mā taṃ kālo upaccagāti** ayaṃ kāme bhuñjanakālo daharakālo, taṃ mā atikkamatūti.

Bodhisatto devatāya vacanaṃ sutvā attano ajjhāsayaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha –

34. “Kālaṃ vohaṃ na jānāmi, channo kālo na dissati;
Tasmā abhutvā bhikkhāmi, mā maṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha **kālaṃ vohaṃ na jānāmīti** voti nipātamattaṃ. Ahaṃ pana “paṭhamavaye vā mayā maritabbaṃ majjhimavaye vā pacchimavaye vā”ti evaṃ attano maraṇakālaṃ na jānāmi. Paṇḍitena hi puggalena –

“Jīvitam byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṃ gati;
Pañcete jīvalokasmim, animittā na nāyare”ti.

Channo kālo na dissatīti yasmā “asukasmim nāma vayakāle hemantādiutukāle vā mayā maritabba”nti mayhampesa channo hutvā kālo na dissati, suppaṭicchanno hutvā ṭhito na paññāyati. **Tasmā abhutvā bhikkhāmīti** tena kāraṇena pañca kāmaguṇe abhutvā bhikkhāmi. **Mā maṃ kālo upaccagāti** maṃ samaṇadhammakaraṇakālo mā atikkamatūti attho. Iminā kāraṇena daharova samāno pabbajītvā samaṇadhammaṃ karomīti. Devadhītā bodhisattassa vacanaṃ sutvā tattheva antaradhāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā devadhītā ayaṃ devadhītā ahosi, ahameva tena samayena tāpaso ahosi”nti.

Samiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

[168] 8. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā

Seno balasā patamānoti idaṃ satthā jetavane viharanto attajjhāsayaṃ **sakuṇovādasuttaṃ** (saṃ. ni. 5.372) ārabha kathesi. Ekadivasañhi satthā bhikkhū āmantetvā “gocare, bhikkhave, caratha sake pettike visaye”ti (saṃ. ni. 5.372) imaṃ saṃyuttamahāvagge suttantaṃ kathento “tumhe tāva tiṭṭhatha, pubbe tiracchānagatāpi sakaṃ pettikavisayaṃ pahāya agocare carantā paccāmittānaṃ hatthapathaṃ gantvāpi attano paññāsampattiyā upāykosallena paccāmittānaṃ hatthā muccimṣū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto lāpasakuṇayoniyā nibbattitvā naṅgalakaṭṭhakarāṇe leḍḍuṭṭhāne vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ “sakavisaye gocaragahaṇaṃ pahāya paravisaye gocaraṃ gaṇhissāmī”ti aṭavipariyantaṃ agamāsi. Atha naṃ tattha gocaraṃ gaṇhantaṃ disvā sakuṇagghi sahasā ajjhappattā aggahesi. So sakuṇagghiyā hariyamāno evaṃ paridevasi – “mayamevamha alakkhikā, mayaṃ appapuññā, ye mayaṃ agocare carimha paravisaye, sacejja mayaṃ gocare careyyāma sake pettike visaye, na myāyaṃ sakuṇagghi alaṃ abhavissa yadidaṃ yuddhāyā”ti. “Ko pana, te lāpa, gocaro sako pettiko visayo”ti? “Yadidaṃ naṅgalakaṭṭhakarāṇaṃ leḍḍuṭṭhāna”nti. Atha naṃ sakuṇagghi sake bale apatthaddhā amuñci – “gaccha kho, tvaṃ lāpa, tatra pi me gantvā na makkhasī”ti. So tattha gantvā mahantaṃ leḍḍuṃ abhiruhitvā “ehi kho dāni sakuṇagghi”ti senaṃ avhayanto aṭṭhāsi. Sakuṇagghi sake bale apatthaddhā ubho pakkhe sannayha lāpasakuṇaṃ sahasā ajjhappattā. Yadā pana taṃ lāpo “bahuāgatā kho myāyaṃ sakuṇagghi”ti aññāsi, atha parivattitvā tasseva leḍḍussa antaraṃ paccāpādi. Sakuṇagghi vegaṃ sandhāretuṃ asakkontī tattheva uraṃ paccatālesi. Evaṃ sā bhinnena hadayena nikkhantehi akkhīhi jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evaṃ, bhikkhave, tiracchānagatāpi agocare carantā sapattahatthaṃ gacchanti, gocare pana sake pettike visaye carantā sapatte niggaṇhanti, tasmā tumhepi mā agocare caratha paravisaye. Agocare, bhikkhave, carataṃ paravisaye lacchati māro otāraṃ, lacchati māro ārammaṇaṃ. Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo? Yadidaṃ pañca kāmagaṇṇā. Katame pañca? Cakkhuvīñṇeyyā rūpā...pe... ayaṃ, bhikkhave, bhikkhuno agocaro paravisayo”ti vatvā abhisambuddho hutvā paṭhamaṃ gāthamāha –

35. “Seno balasā patamāno, lāpaṃ gocarathāyinaṃ;
Sahasā ajjhappattova, maraṇaṃ tenupāgamī”ti.

Tattha **balasā patamānoti** “lāpaṃ gaṇhissāmī”ti balena thāmena patamāno. **Gocarathāyini**nti sakavisayā nikkhamitvā gocarathāya aṭavipariyante ṭhitaṃ. **Ajjhappattoti** sampatto. **Maraṇaṃ tenupāgamī**ti tena kāraṇena maraṇaṃ patto.

Tasmim̐ pana maraṇaṃ patte lāpo nikkhamitvā “diṭṭhā vata me paccāmittassa piṭṭhī”ti tassa hadaye ṭhatvā udānaṃ udānento dutiyaṃ gāthamāha –

36. “Sohaṃ nayena sampanno, pettike gocare rato;
Apetasattu modāmi, sampassaṃ atthamattano”ti.

Tattha **nayenā**ti upāyena. **Atthamattanoti** attano arogabhāvasaṅkhātaṃ vuḍḍhiṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattīphalādīni pāpuṇimṣu. “Tadā seno devadatto ahosi, lāpo pana ahameva ahosi”nti.

Sakuṇagghijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[169] 9. Arakajātakavaṇṇanā

Yo ve mettena cittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto mettasuttaṃ ārabba katesi. Ekasmiñhi samaye satthā bhikkhū āmantesi – “mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulikatāya yānikatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāradhāya ekādasānisamsā pāṭikaṅkhā. Katame ekādasā? Sukhaṃ supati, sukhaṃ paṭibujjhati, na pāpakaṃ supinaṃ passati, manussānaṃ piyo hoti, amanussānaṃ piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tuvaṭṭaṃ cittaṃ samādhiyati, mukhavaṇṇo vippasīdati, asammūḷho kālaṃ karoti, uttari appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti. Mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya...pe... susamāradhāya ime ekādasānisamsā pāṭikaṅkhā”ti (a. ni. 11.15). Ime ekādasānisamsāse gahetvā ṭhitaṃ mettābhāvanānaṃ vaṇṇetvā “bhikkhave, bhikkhunā nāma sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, hitopi hitena pharitaṃ, ahitopi hitena pharitaṃ, majjhatoopi hitena pharitaṃ. Evaṃ sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā, catūsu brahmavihāresu kammaṃ kātabbameva. Evaṃ karonto hi maggaṃ vā phalaṃ vā alabhatoopi brahmalokaparāyaṇo ahoṣi, porāṇakapaṇḍitāpi satta vassāni mettaṃ bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmalokasmiṃyeva vasimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ kappe bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā catunnaṃ brahmavihārānaṃ lābhī arako nāma satthā hutvā himavantapadesa vāsaṃ kappesi, tassa mahā parivāro ahoṣi. So isigaṇaṃ ovaḍanto “pabbajitena nāma mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā. Mettacittañhi nāmettaṃ appanāpattānaṃ brahmalokaparāyaṇataṃ sādheti”ti mettāya ānisamsaṃ pakāsento imā gāthā āha –

37. “Yo ve mettena cittaṃ, sabbalokānukampati;
Uddhaṃ adho ca tiriyaṃ, appamāṇena sabbaso.
38. “Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ, paripuṇṇaṃ subhāvitaṃ;
Yaṃ pamāṇakataṃ kammaṃ, na taṃ tatrāvasissati”ti.

Tattha **yo ve mettena cittaṃ, sabbalokānukampati** khattiyādīsu vā samaṇabrāhmaṇesu vā yo koci appamāṇena mettena cittaṃ sakalaṃ sattalokaṃ anukampati. **Uddhanti** pathavito yāva nevasaññānāsaññāyatanabrahmalokā. **Adhoti** pathaviyā heṭṭhā ussade mahāniraye. **Tiriyaṃ** manussaloke, yattakāni cakkavāḷāni ca tesu sabbesu ettake ṭhāne nibbattā sabbe sattā averā hontu, abyāpajjhā anīghā, sukhī attānaṃ pariharantūti evaṃ bhāvitena mettena cittaṃ attho. **Appamāṇenāti** appamāṇasattānaṃ appamāṇārammaṇattā appamāṇena. **Sabbasoti** sabbākārena, uddhaṃ adho tiriyaṃ evaṃ sabbasugatiduggativasenāti attho.

Appamāṇaṃ hitaṃ cittaṃ appamāṇaṃ katvā bhāvitaṃ sabbasattesu hitacittaṃ. **Paripuṇṇanti** avikalaṃ. **Subhāvitaṃ** suvaḍḍhitaṃ, appanācittassettaṃ nāmaṃ. **Yaṃ pamāṇakataṃ kammaṃ** yaṃ “appamāṇaṃ appamāṇārammaṇa”nti evaṃ ārammaṇattikavasena ca vasībhāvappattivasena ca avaḍḍhitvā kataṃ parittaṃ kāmāvacarakammaṃ. **Na taṃ tatrāvasissati** taṃ parittaṃ kammaṃ yaṃ taṃ “appamāṇaṃ hitaṃ citta”nti saṅkhagataṃ rūpāvacarakammaṃ, tatra na avasissati. Yathā nāma mahoghena ajjhotthaṭṭaṃ parittodakaṃ oghassa abbhantare tena asaṃhīramānaṃ nāvasissati na tiṭṭhati, atha kho mahoghova taṃ ajjhottharivā tiṭṭhati, evameva taṃ parittakammaṃ tassa mahaggatakammaṃ abbhantare tena mahaggatakammaṃ acchinditvā aggahitavipākokaṃ hutvā na avasissati na tiṭṭhati, na sakkoti attano vipākaṃ dātuṃ, atha kho mahaggatakammameva taṃ ajjhottharivā tiṭṭhati vipākaṃ detīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikānaṃ mettābhāvanāya ānisamsaṃ kathetvā aparihīnājjhāno brahmaloke nibbattitvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe na imaṃ lokaṃ puna agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā isigaṇo buddhāparisā ahoṣi, arako pana satthā ahameva ahoṣi”nti.

Arakajātakavaṇṇanā navamā.

[170] 10. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā

Nāyaṃ pure uṇṇamatīti idaṃ kakaṇṭakajātakam mahāumaṅgajātake (jā. 2.22.590 ādayo) āvibhavissati.

Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā dasamā.

Santhavavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ –

Indasamānagottañca, santhavaṃ susīmaṃ gijjhaṃ;
Nakulaṃ upasāḷakaṃ, samiddhi ca sakuṇagghi;
Arakañca kakaṇṭakam.

3. Kalyāṇavaggo

[171] 1. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā

Kalyāṇadhammoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ badhiraśassuṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi eko kuṭumbiko saddho pasanno tisaraṇagato pañcasīlena samannāgato. So ekadivasaṃ bahūni sappiādīni bhesajjāni ceva pupphagandhavatthādīni ca gahetvā “jetavane satthu santike dhammaṃ sossāmī”ti agamāsi. Tassa tattha gatakāle sassu khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā dhītaraṃ daṭṭhukāmā taṃ gehaṃ agamāsi, sā ca thokaṃ badhiradhātukā hoti. Sā dhītaraṃ saddhiṃ bhuttabhōjanā bhattasammaḍaṃ vinodayamānā dhītaraṃ pucchi – “kiṃ, amma, bhattā te sammodamāno avivadamāno piyasaṃvāsaṃ vasatī”ti. “Kiṃ, amma, kathetha yādiso tumhākaṃ jāmatā sīlena ceva ācārasampadāya ca, tādiso pabbajitopi dullabho”ti. Upāsikā dhītu vacanaṃ sādhuḥkaṃ asallakkhetvā “pabbajito”ti padameva gahetvā “amma, kasmā te bhattā pabbajito”ti mahāsaddaṃ akāsi. Taṃ sutvā sakalagehavāsino “amhākaṃ kira kuṭumbiko pabbajito”ti viraviṃsu. Tesam saddaṃ sutvā dvārena sañcarantā “kiṃ nāma kireta”nti pucchimsu. “Imasmiṃ kira gehe kuṭumbiko pabbajito”ti. Sopi kho kuṭumbiko dasabalassa dhammaṃ sutvā vihārā nikkhama nagaraṃ pāvīsi.

Atha naṃ antarāmaggeyeva eko puriso disvā “samma, tvaṃ kira pabbajitoti tava gehe puttadāraparijano paridevatī”ti āha. Athassa etadahosi – “ayaṃ apabbajitameva kira maṃ ‘pabbajito’ti vadati, uppanno kho pana me kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, ajjeva mayā pabbajitum vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā satthu santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho, upāsaka, idāneva buddhupaṭṭhānaṃ katvā gantvā idāneva paccāgatosī”ti vutte tamatthaṃ ārocetvā “bhante, kalyāṇasaddo nāma uppanno na antaradhāpetum vaṭṭati, tasmā pabbajitukāmo hutvā āgatomhī”ti āha. So pabbajjañca upasampadañca labhitvā sammā paṭipanno nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Idaṃ kira kāraṇaṃ bhikkhusaṅge pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko nāma kuṭumbiko ‘uppanno kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo’ti pabbajitvā idāni arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitāpi ‘uppanno kalyāṇasaddo virādhetaṃ na vaṭṭatī’ti pabbajimsuevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. So ekadivasaṃ nivesanā nikkhamitvā rājupaṭṭhānaṃ agamāsi. Athassa sassu “dhītaraṃ passissāmī”ti taṃ gehaṃ agamāsi, sā thokaṃ badhiradhātukāti sabbam

paccuppannavatthusadisameva. Tam pana rājupaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchantam disvā eko puriso “tumhe kira pabbajitāti tumhākaṃ gehe mahāparidevo pavattati” ti āha. Bodhisatto “uppanno kalyāṇasaddo nāma na antaradhāpetum vaṭṭati” ti tatova nivattitvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ, mahāseṭṭhi, idāneva gantvā puna āgatosi” ti vutte “deva, gehajano kira maṃ apabbajitameva ‘pabbajito’ ti vatvā paridevati, uppanno kho pana kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, pabbajissāmaṃ, pabbajjaṃ me anujānāhi” ti etamatthaṃ pakāsetum imā gāthā āha –

41. “Kalyāṇadhammoti yadā janinda, loke samaññaṃ anupāpuṇāti;
Tasmā na hiyyetha naro sapañño, hiriyāpi santo ghuramādiyanti.
42. “Sāyaṃ samañña idha majja pattā, kalyāṇadhammoti janinda loke;
Tāhaṃ samekkhaṃ idha pabbajissaṃ, na hi matthi chando idha kāmabhoge” ti.

Tattha **kalyāṇadhammoti** sundaradhammo. **Samaññaṃ anupāpuṇāti** ti yadā sīlavā kalyāṇadhammo pabbajitoti idaṃ paññattivohāraṃ pāpuṇāti. **Tasmā na hiyyethāti** tato sāmāññato na parihāyetha. **Hiriyāpi santo dhuramādiyanti** ti, mahārāja, sappurisā nāma ajjhattasamuṭṭhitāya hiriyā bahiddhasamuṭṭhitena ottappenapi etaṃ pabbajitadhuraṃ gaṇhanti. **Idha majja pattāti** idha mayā ajja pattā. **Tāhaṃ samekkhanti** taṃ ahaṃ guṇavasena laddhasamaññaṃ samekkhanto passanto. **Na hi matthi chandoti** na hi me atthi chando. **Idha kāmabhoge** ti imasmiṃ loke kilesakāmavattukāmaparibhogehi.

Bodhisatto evaṃ vatvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā himavantapadesaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahoṣi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣi” nti.

Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[172] 2. Daddarajātakavaṇṇanā

Ko nu saddena mahatāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Tasmīñhi kāle bahū bahussutā bhikkhū manosilātale nadamānā taruṇasīhā viya ākāsagaṅgaṃ otārentā viya saṅghamajjhe sarabhāṇaṃ bhaṇanti. Kokālika tesu sarabhāṇaṃ bhaṇantesu attano tucchabhāvaṃ ajānitvāva “ahampi sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi” ti bhikkhūnaṃ antaraṃ pavisitvā “amhākaṃ sarabhāṇaṃ na pāpenti. Sace amhākampi pāpeyyuṃ, mayampi bhaṇeyyāmā” ti bhikkhusaṅghassa nāmaṃ aggahetvāva tattha kathento āhiṇḍati. Tassa sā kathā bhikkhusaṅghe pākāṭā jātā. Bhikkhū “vīmaṃsissāma tāva na” nti saññāya evamāhaṃsu – “āvuso kokālika, ajja saṅghassa sarabhāṇaṃ bhaṇāhi” ti. So attano balaṃ ajānitvāva “sādhū” ti sampāṭicchitvā “ajja sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi” ti attano sappāyaṃ yāguṃ pivi, khajjakaṃ khādi, sappāyeneva sūpena bhujji.

Sūriye atthaṅgate dhammassavanakāle ghoṣite bhikkhusaṅgho sannipati. So kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā kaṇikārapupphavaṇṇaṃ cīvaraṃ pārupitvā saṅghamajjhaṃ pavisitvā there vanditvā alaṅkataratanamaṇḍape paññattavaradhammāsanaṃ abhiruhitvā citrabjaniṃ gahetvā “sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi” ti nisīdi, tāvadevassa sarīrā sedā muccīṃsu, sārājjaṃ okkami, pubbagāthāya paṭhamaṃ padaṃ udāharitvā anantaraṃ na passi. So kampamāno āsanā oruyha lajjito saṅghamajjhato apakkamma attano pariveṇaṃ agamāsi. Añño bahussuto bhikkhu sarabhāṇaṃ bhaṇi. Tato paṭṭhāya bhikkhū tassa tucchabhāvaṃ jāniṃsu. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, paṭhamaṃ kokālikassa tucchabhāvo dujjāno, idāni panesa sayam naditvā pākāṭo jāto” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, kokālika idāneva naditvā pākāṭo jāto, pubbepi naditvā pākāṭo ahoṣi” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīhayoniyāṃ nibbattivā bahūnaṃ sīhānaṃ rājā ahoṣi. So anekasīhaparivāro rajataguhāyaṃ vāsaṃ kappesi. Tassa avidūre ekissāya guhāya eko siṅgālopi vasati. Athekadivasāṃ deve vassitvā vigate sabbe sīhā sīharājasseva guhadvāre sannipatitvā sīhanādaṃ nadantā sīhakīlaṃ kīlīṃsu. Tesāṃ evaṃ naditvā kīlanakāle sopi siṅgālo nadati. Sīhā tassa saddaṃ sutvā “ayaṃ siṅgālo amhehi saddhiṃ nadatī”ti lajjitā tuṅhī ahesuṃ. Tesāṃ tuṅhībhūtakāle bodhisattassa putto sīhapotako “tāta, ime sīhā naditvā sīhakīlaṃ kīlantā etassa saddaṃ sutvā lajjāya tuṅhī jātā, ko nāmesa attano saddena attānaṃ jānāpetī”ti pitaraṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha –

43. “Ko nu saddena mahatā, abhinādeti daddaraṃ;
Taṃ sīhā nappaṭinadanti, ko nāmeso migādhībhū”ti.

Tattha **abhinādeti daddaranti** daddaraṃ rajatapabbataṃ ekanādaṃ karoti. **Migādhībhūti** pitaraṃ ālapati. Ayañhettha attho – migādhībhū migajeṭṭhaka sīharāja pucchāmi taṃ “ko nāmeso”ti.

Athassa vacanaṃ sutvā pitā dutiyaṃ gāthamāha –

44. “Adhamo migajātānaṃ, siṅgālo tāta vassati;
Jātimassa jigucchantā, tuṅhī sīhā samaccare”ti.

Tattha **samaccareti santi** upasaggamattaṃ, accantīti attho, tuṅhī hutvā nisīdantīti vuttaṃ hoti. Potthakesu pana “samaccare”ti likhanti.

Satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano nādena attānaṃ pākaṭaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā siṅgālo kokāliko ahoṣi, sīhapotako rāhulo, sīharāja pana ahameva ahoṣi”nti.

Daddarajātakavaṇṇanā dutiyā.

[173] 3. Makkaṭajātakavaṇṇanā

Tātamāṇavako esoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu pakiṇṇakanipāte **uddālakaajātake** (jā. 1.14.62 ādayo) āvibhavissati. Tadā pana satthā “bhikkhave, nāyaṃ bhikkhu idāneva kuhako, pubbepi makkaṭo hutvā aggissa kāraṇā kohaṅṅaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā gharāvāsaṃ saṅṭhapesi. Athassa brāhmaṇī ekaṃ puttaṃ vijāyitvā puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kalamakāsi. Bodhisatto tassā petakiccaṃ katvā “kiṃ me dāni gharāvāsena, puttaṃ gahetvā pabbajissāmi”ti assumukhaṃ ñātimittavaggaṃ pahāya puttaṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vanamūlaphalāhāro vāsaṃ kappesi. So ekadivasāṃ vassānakāle deve vassante sārādārūni aggim jāletvā visibbanto phalakatthare nipajji, puttopissa tāpasakumārako pitu pāde sambāhantova nisīdi.

Atheko vanamakkaṭo sītena pīliyamāno tassa paṇṇasālāya taṃ aggim disvā “sacāhaṃ ettha pavissāmi, ‘makkaṭo makkaṭo’ti maṃ pothetvā nīharissanti, aggim visibbetuṃ na labhissāmi, atthi dāni me upāyo, tāpasavesāṃ gahetvā kohaṅṅaṃ katvā pavissāmi”ti cintetvā ekassa matatāpasassa vakkalāni nivāsetvā pacchiṅca ankusayaṭṭhiṅca gahetvā paṇṇasāladvāre ekaṃ tālarukkhaṃ nissāya samkuṭito aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā makkaṭabhāvaṃ ajānanto “eko mahallakatāpasō sītena pīlito aggim visibbetuṃ āgato bhavissati”ti pitu tāpasassa kathetvā “etaṃ paṇṇasālaṃ pavesetvā visibbāpessāmi”ti cintetvā pitaraṃ ālapanto paṭhamāṃ gāthamāha –

45. “Tāta māṇavako eso, tālamūlaṃ apassito;
Agārakañcidaṃ atthi, handa demassagāraka”nti.

Tattha **māṇavakoti** sattādhivacanaṃ. Tena “tāta, eso eko māṇavako satto eko tāpaso”ti dīpeti. **Tālamūlaṃ apassitoti** tālakhandhaṃ nissāya ʘhito. **Agārakañcidaṃ atthīti** idañca amhākaṃ pabbajitāgāraṃ atthi, paṇṇasālaṃ sandhāya vadati. **Handāti** vavassaggatthe nipāto. **Demassagārakanti** etassa ekamante vasanatthāya agārakaṃ dema.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāya paṇṇasāladvāre ʘhatvā olokeno tassa makkaṭabhāvaṃ ṇatvā “tāta, manussānaṃ nāma na evarūpaṃ mukhaṃ hoti, makkaṭo esa, nayidha pakkositabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

46. “Mā kho tvaṃ tāta pakkosi, dūseyya no agārakaṃ;
Netādisaṃ mukhaṃ hoti, brāhmaṇassa susīlino”ti.

Tattha **dūseyya no agārakanti** ayañhi idha pavīṭṭho samāno imaṃ kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ agginā vā jhāpento uccārādīni vā karonto dūseyya. **Netādisanti** “etādisaṃ brāhmaṇassa susīlino mukhaṃ na hoti, makkaṭo eso”ti vatvā bodhisatto ekaṃ ummukaṃ gahetvā “kiṃ ettha tiṭṭhasī”ti khipitvā taṃ palāpesi. Makkaṭo vakkalāni chaḍḍetvā rukkhaṃ abhiruhitvā vanasaṇḍaṃ pāvīsi. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā makkaṭo ayaṃ kuhakabhikkhu ahoṣi, tāpasakumāro rāhulo, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Makkaṭajātakavaṇṇanā tatiyā.

[174] 4. Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā

Adamha te vāri pahūtarūpanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ bhikkhū devadattassa akataññumittadubbhībhāvaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū mittadubbhī, pubbepi evarūpo ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ saṇṭhapesi. Tasmīṃ pana samaye kāsiraṭṭhe vattanimahāmagge eko gambhīro udapāno hoti anotarāṇīyo tiracchānānaṃ, maggappaṭipannā puññatthikā manussā dīgharajjukena vārakena udakaṃ ussiñcitvā ekissā doṇiyā pūretvā tiracchānānaṃ pānīyaṃ denti. Tassa sāmantaṭo mahantaṃ araññaṃ, tattha bahū makkaṭā vasanti. Atha tasmīṃ magge dve tīṇi divasāni manussasañcāro pacchijji, tiracchānā pānīyaṃ na labhiṃsu. Eko makkaṭo pipāsāturo hutvā pānīyaṃ pariyesanto udapānassa santike vicarati. Bodhisatto kenacideva karaṇīyena taṃ maggaṃ paṭipajjitvā tattha gacchanto pānīyaṃ uttāretvā pivitvā hatthapāde dhovitvā ʘhito taṃ makkaṭaṃ addasa. Athassa pipāsītabhāvaṃ ṇatvā pānīyaṃ ussiñcitvā doṇiyaṃ ākiritvā adāsi, datvā ca pana “vissamissāmī”ti ekasmiṃ rukkhamūle nipajji. Makkaṭo pānīyaṃ pivitvā avidūre nisīditvā mukhamakkaṭikaṃ karonto bodhisattaṃ bhiṃsāpesi. Bodhisatto tassa taṃ kiriyaṃ disvā “are duṭṭhamakkaṭa, ahaṃ tava pipāsītassa kilantassa bahuṃ pānīyaṃ adāsiṃ, idāni tvaṃ mayhaṃ mukhamakkaṭikaṃ karosi, aho pāpajanassa nāma kato upakāro niratthako”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

47. “Adamha te vāri pahūtarūpaṃ, ghammābhitattassa pipāsītassa;
So dāni pitvāna kirīkarosi, asaṅgamo pāpajanena seyyo”ti.

Tattha **so dāni pitvāna kirīkarosīti** so idāni tvaṃ mayā dinnapānīyaṃ pivitvā mukhamakkaṭikaṃ karonto “kiri kirī”ti saddaṃ karosi. **Asaṅgamo pāpajanena seyyoti** pāpajanena saddhiṃ saṅgamo na

seyyo, asaṅgamoḅa seyḅoti.

Taḅ sutvā so mittadubbhī makkaḅo ‘‘tvam ‘ettakenavetaḅ niṅṅhita’nti saṅṅaḅ karosi, idāni te sīse vaccaḅ pātetvā gamiṅṅāmī’’ti vatvā dutiyaḅ gāthamāha –

48. ‘‘Ko te suto vā diṅṅho vā, sīlavā nāma makkaḅo;
Idāni kho taḅ ohacchaḅ, eṅā asmāka dhammatā’’ti.

Tatrāyaḅ saṅkhepattho – bho brāhmaḅa, ‘‘makkaḅo kataguṅṅajānanako ācārasampanno sīlavā nāma atthī’’ti kahaḅ tayā suto vā diṅṅho vā, idāni kho ahaḅ taḅ ohacchaḅ vaccaḅ te sīse katvā pakkamiṅṅāmī, asmākaṅṅhi makkaṅṅānaḅ nāma eṅā dhammatā ayaḅ jātisabhāvo, yadidaḅ upakārakassa sīse vaccaḅ kātabbanti.

Taḅ sutvā bodhisatto uṅṅhāya gantuḅ ārabhi. Makkaḅo taṅkhaṅṅaṅṅeva uppativā sākhāyaḅ niṅṅiditvā olambakaḅ otaranto viya tassa sīse vaccaḅ pātetvā viravanto vanasaṅṅaḅ pāvisi. Bodhisatto nhatvā agamāsi.

Satthā ‘‘na, bhikkhave, idāneva devadatto, pubbepi mayā kataguṅṅaḅ na jānāsiyevā’’ti vatvā imaḅ dhammadesanaḅ āharitvā jātakaḅ samodhānesi – ‘‘tadā makkaḅo devadatto ahosi, brāhmaḅo pana ahameva ahosi’’nti.

Dubbhiyamakkaṅṅajātakavaṅṅanaḅ catutthā.

[175] 5. Ādiccupatṅṅhānajātakavaṅṅanaḅ

Sabbesu kira bhūtesūti idam satthā jetavane viharanto ekaḅ kuhakabhikkhuḅ ārabba kathesi. Vatthu heṅṅhā kathitasadisameva.

Atīte bārānasiyaḅ brahmadatte rajjaḅ kārente bodhisatto kāsiraṅṅthe brāhmaṅṅakule nibbattivā vayappatto takkaṅṅilāyaḅ sabbasippāni uggaṅṅhitvā isipabbajjaḅ pabbajitvā abhiṅṅhā ca samāpattiyo ca nibbattetvā mahāparivāro gaṅṅasatthā hutvā himavante vāsaḅ kappesi. So tattha ciraḅ vasitvā loṅṅambilasevanatthāya pabbatā oruyha paccante ekaḅ gāmaḅ niṅṅsāya paṅṅasālāyaḅ vāsaḅ upagaṅṅchi. Atheko lolamakkaḅo isigaṅṅe bhikkhācāraḅ gate assamapadaḅ āgantvā paṅṅasālā uttiṅṅṅa karoti, paṅṅiṅṅyaghaṅṅesu udakaḅ chaḅḅeti, kuṅṅdikaḅ bhindati, aggaṅṅsālāyaḅ vaccaḅ karoti. Tāpasā vassaḅ vasitvā ‘‘idāni himavanto pupphaphalasaṅṅiddho ramaṅṅiyo, tattheva gamiṅṅsāmā’’ti paccantaḅgāmaḅvāsike āpuccaḅiṅṅsu. Manussā ‘‘sve, bhante, mayaḅ bhikkhaḅ gahetvā assamapadaḅ āgamiṅṅsāma, taḅ paṅṅibhuṅṅjitvāva gamiṅṅsathā’’ti vatvā dutiyadivase pahūtaḅ khādanīyaḅhojanaḅiṅṅyaḅ gahetvā tattha agamaḅsu. Taḅ disvā so makkaḅo cintesi – ‘‘kohaṅṅṅaḅ katvā manusse āṅṅadhettvā mayhampi khādanīyaḅhojanaḅiṅṅyaḅ āharāpessāmī’’ti. So tāpasacaraṅṅaḅ caranto viya sīlavā viya ca hutvā tāpasānaḅ avidūre sūriyaḅ namassamāno atṅṅhāsi. Manussā taḅ disvā ‘‘sīlavantaḅnaḅ santike vasantaḅ sīlavantaḅ hontī’’ti vatvā paṅṅamaḅ gāthamāha –

49. ‘‘Sabbesu kira bhūtesu, santi sīlasamāhitā;
Passa sākhamigaḅ jammaḅ, ādiccamupatiṅṅṅhatī’’ti.

Tattha **santi sīlasamāhitā**ti sīlena samannāgatā saḅvijjanti, sīlavantaḅ ca samāhitā ca ekaggacittā saḅvijjantītipi attho. **Jammanti** lāmaḅ. **Ādiccamupatiṅṅṅhatī**ti sūriyaḅ namassamāno tiṅṅṅhati.

Evam te manusse tassa guṅṅaḅ kathente disvā bodhisatto ‘‘tumhe imassa lolamakkaṅṅassa sīlacāraḅ ajānitvā avatthusmiṅṅyeva pasannā’’ti vatvā dutiyaḅ gāthamāha –

50. ‘‘Nāssa sīlaḅ vijānātha, anaṅṅhāya pasamsatha;

Aggihuttañca uhanam, dve ca bhinnā kamaṇḍalū’’ti.

Tattha **anaññāyāti** ajānitvā. **Uhannanti** iminā pāpamakkaṭena ūhadam. **Kamaṇḍalūti** kuṇḍikā. “Dve ca kuṇḍikā tena bhinnā’’ti evamassa aguṇam kathesi.

Manussā makkaṭassa kuhakabhāvaṃ ñatvā leḍḍuñca yaṭṭhiñca gahetvā pothetvā palāpetvā isigaṇassa bhikkham adamsu. Isayopi himavantameva gantvā aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesum.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā makkaṭo ayam kuhako bhikkhu ahoṣi, isigaṇo buddhāparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi’’nti.

Ādiccupaṭṭhānājātakavaṇṇanā pañcamā.

[176] 6. Kaḷāyamuṭṭhi jātakavaṇṇanā

Bālo vatāyaṃ dumasākhagocaroti idam satthā jetavane viharanto kosalarājānam ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye vassakāle kosalarañño paccanto kupi. Tattha ṭhitā yodhā dve tīṇi yuddhāni katvā paccatthike abhibhavitum asakkontā rañño sāsanaṃ pesesum. Rājā akāle vassāneyeva nikkhamitvā jetavanasamīpe khandhāvaram bandhitvā cintesi – “ahaṃ akāle nikkhanto, kandarapadarādayo udakapūrā, duggamo maggo, satthāram upasaṅkamissāmi, so maṃ ‘kahaṃ gacchasi, mahārājā’’ti pucchissati, athāhaṃ etamattham ārocessāmi, na kho pana maṃ satthā samparāyikenevatthena anuggaṇhāti, diṭṭhadhammikenāpi anuggaṇhātiyeva, tasmim sace me gamanena avuḍḍhi bhavissati, ‘akālo, mahārājā’’ti vakkhati. Sace pana vuḍḍi bhavissati, tuṅhī bhavissati’’ti. So jetavanam pavisitvā satthāram vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “handā kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassā’’ti pucchi. “Bhante, ahaṃ paccantaṃ vūpasametum nikkhanto ‘tumhe vanditvā gamissāmi’’ti āgatomhī’’ti. Satthā “pubbepi, mahārāja, rājāno senāya abbhuggacchamānāya paṇḍitānam katham sutvā akāle abbhuggamaṃ nāma na gamimsū’’ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako sabbatthakaamacco ahoṣi. Atha rañño paccante kupite paccantayodhā paṇṇam pesesum. Rājā vassakāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvaram bandhi, bodhisatto rañño santike aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe assānam kaḷāye sedetvā āharitvā doṇiyaṃ pakkhipimsu. Uyyāne makkaṭesu eko makkaṭo rukkhā otaritvā tato kaḷāye gahetvā mukham pūretvā hatthehipi gahetvā uppattitvā rukkhhe nisīditvā khādītum ārabhi, athassa khādamānassa hatthako eko kaḷāyo bhūmiyaṃ pati. So mukhena ca hatthehi ca gahite sabbe kaḷāye chaḍḍetvā rukkhā oruyha tameva kaḷāyaṃ olovento taṃ kaḷāyaṃ adisvāva puna rukkham abhiruhitvā aḍḍe sahasparājīto viya socamāno dummukho rukkhasākhāyaṃ nisīdi. Rājā makkaṭassa kiriyaṃ disvā bodhisattaṃ āmantetvā “passatha, kiṃ nāmetaṃ makkaṭena kata’’nti pucchi. Bodhisatto “mahārāja, bahuṃ anavaloketvā appam oloketvā dubbuddhino bālā evarūpaṃ karontiyevā’’ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

51. “Bālo vatāyaṃ dumasākhagocarō, paññā janinda nayimassa vijjati;
Kaḷāyamuṭṭhiṃ avakiriya kevalam, ekaṃ kaḷāyaṃ patitaṃ gavesatī’’ti.

Tattha **dumasākhagocaroti** makkaṭo. So hi dumasākhāsu gocaram gaṇhāti, sāva assa gocaro sañcaraṇabhūmibhūtā, tasmā “dumasākhagocarō’’ti vuccati. **Janindāti** rājānam ālapati. Rājā hi paramissarabhāvena janassa indoti janindo. **Kaḷāyamuṭṭhinti** caṇakamuṭṭhiṃ. “Kālarājāmasamuṭṭhi’’ntipi vadantiyeva. **Avakiriyaṭi** avakiritvā. **Kevalanti** sabbam. **Gavesatīti** bhūmiyaṃ patitaṃ ekameva pariyesati.

Evam vatvā puna bodhisatto taṃ upasaṅkamitvā rājānam āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha –

52. “Evameva mayaṃ rāja, ye caññe atilobhino;
Appena bahuṃ jīyāma, kaḷāyeneva vānaro”’ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho – mahārāja, evameva mayaṃca ye caññe lobhābhībhitā janā sabbepe appena bahuṃ jīyāma. Mayañhi etarahi akāle vassānasamaye maggaṃ gacchantā appakassa atthassa kāraṇā bahukā atthā parihāyāma. **Kaḷāyeneva vānaroti** yathā ayaṃ vānaro ekaṃ kaḷāyaṃ pariyesamāno tenekena kaḷāyena sabbakaḷāyehi parihīno, evaṃ mayampi akālena kandarapadarādīsu pūresu gacchamānā appamattakaṃ atthaṃ pariyesamānā bahūhi hatthivāhanaassavāhanādīhi ceva balakāyena ca parihāyissāma. Tasmā akāle gantuṃ na vaṭṭatīti rañño ovādaṃ adāsi.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tato nivattitvā bārāṇasimeva pāvīsi. Corāpi “rājā kira coramaddanaṃ karissāmīti nagarā nikkhanto”’ti sutvā paccantato palāyīmsu. Paccuppannepi corā “kosalarājā kira nikkhanto”’ti sutvā palāyīmsu. Rājā satthu dhammadesanaṃ sutvā uṭṭhāyāsanaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā sāvathimeva pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”’nti.

Kaḷāyamuṭṭhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[177] 7. Tindukajātakavaṇṇanā

Dhanuhatthakalāpehīti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Satthā hi **mahābodhijātake** (jā. 2.18.124 ādayo) viya **umaṅgajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) viya ca attano paññāya vaṇṇaṃ vaṇṇitaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva tathāgato paññāvā, pubbepe paññāvā upāyakusaloyevā”’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā asītisahassavānaraṇaparivāro himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tassāsanne eko paccantagāmaṃ kadāci vasati, kadāci ubbasati. Tassa pana gāmassa majjhe sākhāvitāpasampanno madhuraphalo eko tindukarukkho atthi, vānaraṇo ubbasitakāle āgantvā tassa phalāni khādāti. Athāparasmim phalavāre so gāmo puna āvāso ahosi daḷhaparikkhitto dvārayutto, sopi rukkho phalabhāranamitasākho aṭṭhāsi. Vānaraṇo cintesi – “mayaṃ pubbe asukagāme tindukaphalāni khādāma, phalito nu kho so etarahi rukkho, udāhu no, āvasito so gāmo, udāhu no”’ti. Evañca pana cintetvā “gaccha imaṃ pavattiṃ jānāhī”’ti ekaṃ vānaraṃ pesesi. So gantvā rukkhasa ca phalitabhāvaṃ gāmassa ca gāḷhavāsabhāvaṃ ṇatvā āgantvā vānarānaṃ ārocesi.

Vānarā tassa phalitabhāvaṃ sutvā “madhurāni tindukaphalāni khādissāmā”’ti ussāhajātā vānarindassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Vānarindo “gāmo āvāso anāvāso”’ti pucchi. “Āvāso, devā”’ti. “Tena hi na gantabbaṃ. Manussā hi bahumāyā hontī”’ti. “Deva, manussānaṃ paṭisallānavelāya aḍḍharattasamaye khādissāmā”’ti bahū gantvā vānarindaṃ sampaṭicchāpetvā himavantā otaritvā tassa gāmassa avidūre manussānaṃ paṭisallānakālaṃ āgamayamānā mahāpāsānapiṭṭhe sayitvā majjhimayāme manussesu niddaṃ okkamantesu rukkhaṃ āruya phalāni khādīmsu. Atheko puriso sarīrakiccena gehā nikkhamitvā gāmamajjhagato vānare disvā manussānaṃ ācikkhi. Bahū manussā dhanukalāpaṃ sannayhitvā nānāvudhahatthā leḍḍudaṇḍādīni ādāya “pabhātāya rattiyā vānare gaṇhissāmā”’ti rukkhaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Asītisahassavānarā manusse disvā maraṇabhayatajjitā “natthi no aññaṃ paṭissaraṇaṃ aññaṃ vānarindenā”’ti tassa santikaṃ gantvā paṭhamaṃ gāthamāhaṃsu –

53. “Dhanuhatthakalāpehi, nettiṃsavarahāribhi;
Samantā parikiṇṇama, kathaṃ mokkha bhavissatī”’ti.

Tattha **dhanuhatthakalāpehī**ti dhanukalāpahatthehi, dhanūni ceva sarakalāpe ca gahetvā ṭhitehīti

attho. **Nettimsavaradhāribhīti** nettimsā vuccanti khaggā, uttamakhaggadhārīhīti attho. **Parikiṇṇamhāti** parivāritamha. **Kathanti** kena nu kho upāyena amhākaṃ makkho bhavissatīti.

Tesaṃ kathaṃ sutvā vānarindo “mā bhāyittha, manussā nāma bahukiccā, ajjapi majjhimayāmo vattati, api nāma tesaṃ ‘amhe māressāmā’ti parivāritānaṃ imassa kiccassa antarāyakaraṃ aññaṃ kiccaṃ uppajjeyyā”ti vānare samassāsetvā dutiyaṃ gāthamāha –

54. “Apeva bahukiccānaṃ, attho jāyetha koci naṃ;
Atthi rukkhassa acchinnāṃ, khajjathaññaeva tinduka”nti.

Tattha **nanti** nipātamattaṃ, apeva bahukiccānaṃ manussānaṃ añño koci attho uppajjeyyāti ayamevettha attho. **Atthi rukkhassa acchinnanti** imassa rukkhassa phalānaṃ ākaḍḍhanaparikaḍḍhanavasena acchinnāṃ bahu ṭhānaṃ atthi. **Khajjathaññaeva tindukanti** tindukaphalaṃ khajjathaññaeva. Tumhe hi yāvatakena vo attho atthi, tattakaṃ khādatha, amhākaṃ paharaṇakālaṃ jānissāmāti.

Evam mahāsatto kapigaṇaṃ samassāsesi. Ettakañhi assāsaṃ alabhamānā sabbepi te phalitena hadayena jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyūṃ. Mahāsatto pana evaṃ vānaraṇaṃ assāsetvā “sabbe vānare samānethā”ti āha. Samānentā tassa bhāgineyyaṃ senakaṃ nāma vānaraṃ adisvā “senako nāgato”ti ārocesuṃ. “Sace senako nāgato, tumhe mā bhāyittha, idāni vo so sotthiṃ karissatī”ti. Senakopi kho vānaraṇassa gamanakāle niddāyivā pacchā pabuddho kañci adisvā padānupadiko hutvā āgacchanto manusse disvā “vānaraṇassa bhayaṃ uppanna”nti ñatvā ekasmiṃ pariyante gehe aggim jāletvā suttaṃ kantantiyā mahallakittiyā santikaṃ gantvā khettaṃ gacchanto gāmadārako viya ekaṃ ummukaṃ gahetvā uparivāte ṭhatvā gāmaṃ padīpesi. Manussā makkate chaḍḍetvā aggim nibbāpetuṃ agamaṃsu. Vānarā palāyantā senakassatthāya ekekaṃ phalaṃ gahetvā palāyimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā bhāgineyyo senako mahānāmo sakko ahosi, vānaraṇo buddhapaṇisā, vānarindo pana ahameva ahosi”nti.

Tindukajātakavaṇṇanā sattamā.

[178] 8. Kacchapajātakavaṇṇanā

Janittaṃ me bhavittaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ahivātakarogamuttaṃ ārabha katesi. Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ kule ahivātakarogo uppajji. Mātāpitaro puttaṃ āhaṃsu – “tāta, mā imasmiṃ gehe vasa, bhittiṃ bhinditvā palāyivā yattha katthaci gantvā jīvitaṃ rakkha, pacchā āgantvā imasmiṃ nāma ṭhāne mahānidhānaṃ atthi, taṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṅghapetvā sukkena jīveyyāsī”ti. Putto tesaṃ vacanaṃ sampañcchitvā bhittiṃ bhinditvā palāyivā attano roge vūpasante āgantvā mahānidhānaṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṅghapetvā gharāvāsaṃ vasi. So ekadivasāṃ sappitelādīni ceva vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “tumhākaṃ gehe ahivātakarogo uppannoti assumha, kinti katvā muttosī”ti pucchi, so taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “pubbepi kho, upāsaka, bhaye uppanne attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ katvā aññattha agatā jīvitakkhayaṃ pāpuṇimsu, anālayaṃ pana katvā aññattha gatā jīvitaṃ labhimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāmake kumbhakārakule nibbattitvā kumbhakārakammaṃ katvā puttadāraṃ posesi. Tadā pana bārānasiyaṃ mahānadiyā saddhiṃ ekābaddho mahājātassaro ahosi. So bahuudakakāle nadiyā saddhiṃ ekodako hoti, uduke mandībhūte visuṃ hoti. Macchakacchapā pana “imasmiṃ saṃvacchare suvuṭṭhikā bhavissati, imasmiṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā”ti jānanti. Atha tasmiṃ sare nibbattamacchakacchapā “imasmiṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati”ti ñatvā udakassa ekābaddhakāleyeva tamhā sarā nikkhamitvā nadiṃ agamimsu. Eko pana kacchapo “idaṃ me jātaṭṭhānaṃ vaḍḍhitaṭṭhānaṃ, mātāpitūhi vasitaṭṭhānaṃ, na sakkomi imaṃ

jahitu’’nti nadiṃ na agamāsi. Atha nidāghasamaye tattha udakaṃ chijji, so kacchapo bodhisattassa mattikagahaṇaṭṭhāne bhūmiṃ khaṇitvā pāvisi. Bodhisatto “mattikaṃ gahessāmi’’ti tattha gantvā mahākuddālena bhūmiṃ khaṇanto kacchapassa piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya kuddāleneva naṃ uddharitvā thale pātesi. So vedanāppatto hutvā “vasanaṭṭhāne ālayaṃ jahitūṃ asakkonto evaṃ vināsaṃ pāpuṇi’’nti vatvā paridevamāno imā gāthā avoca –

55. “Janittaṃ me bhavittaṃ me, iti paṅke avassayaṃ;
Taṃ maṃ paṅko ajjhabhavi, yathā dubbalakaṃ tathā;
Taṃ taṃ vadāmi bhaggava, suṇohi vacanaṃ mama.
56. “Gāme vā yadi vāraṇṇe, sukhaṃ yatrādhigacchati;
Taṃ janittaṃ bhavittaṃca, purisassa pajānato;
Yamhi jīve tamhi gacche, na nicketahato siyā’’ti.

Tattha **janittaṃ me bhavittaṃ meti** idaṃ mama jātaṭṭhānaṃ, idaṃ mama vaḍḍhitaṭṭhānaṃ. **Iti paṅke avassayaṃ** iminā kāraṇenaṃhaṃ imasmiṃ kaddame avassayaṃ nipajjiṃ, vāsaṃ kappesinti attho. **Ajjhabhavi** adhiabhavi vināsaṃ pāpesi. **Bhaggavāti** kumbhakāraṃ ālapati. Kumbhakārānaṃhi nāmagottapaṇṇatti esā, yadidaṃ bhaggavāti. **Sukhanti** kāyikacetāsikassādaṃ. **Taṃ janittaṃ bhavittaṃca** taṃ jātaṭṭhānaṃca vaḍḍhitaṭṭhānaṃca. “Jānittaṃ bhāvitta’’nti dīghavasenaṃ pāṭho, soyevattho. **Pajānato**ti atthānattaṃ kāraṇākaṇaṃ jānantaṃ. **Na nicketahato siyā**ti nickete ālayaṃ katvā aññattha agantvā nicketena hato, evarūpaṃ maraṇadukkhaṃ pāpito na bhaveyyāti.

Evaṃ so bodhisattena saddhiṃ kathento kālamakāsi. Bodhisatto taṃ gahetvā sakalagāmaṃvāsino sannipātāpetvā te manusse ovaḍḍanto evamāha – “passatha imaṃ kacchapaṃ, ayaṃ aññesaṃ macchakacchapānaṃ mahānadiṃ gamanakāle attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ chinditūṃ asakkonto tehi saddhiṃ agantvā mama mattikagahaṇaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajji. Athassāhaṃ mattikaṃ gaṇhanto mahākuddālena piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya naṃ thale pātesim, ayaṃ attanā katakammaṃ saritvā dvīhi gāthāhi paridevitvā kālamakāsi. Evamesa attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ katvā maraṇaṃ patto, tumhepi mā iminā kacchapena sadisā ahuvattha, ito paṭṭhāya ‘mayhaṃ rūpaṃ mayhaṃ saddo mayhaṃ gandho mayhaṃ raso mayhaṃ phoṭṭhabbo mayhaṃ putto mayhaṃ dhītā mayhaṃ dāsādāsiparicchedo mayhaṃ hiraṇṇasuvanna’’nti taṇhāvasena upabhogavasena mā gaṇhittha, ekakovesa satto tīsu bhavesu parivattati’’ti. Evaṃ buddhalīlaya mahājanassa ovādamadāsi, so ovādo sakalajambudīpaṃ pattharivā saṭṭhimattāni vassasahassāni aṭṭhāsi. Mahājano bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puṇṇāni katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi, bodhisattopi tatheva puṇṇāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so kulaputto sotāpattiṃphale patiṭṭhāsi. “Tadā kacchapo ānando ahoṣi, kumbhakāro pana ahameva ahoṣi’’nti.

Kacchapajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[179] 9. Satadhammajātakavaṇṇanā

Taṅca appanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekavīsatividhaṃ anesanaṃ ārabha kathesi. Ekasmiṃhi kāle bahū bhikkhū vejjakammaṃ dūtakammaṃ paṇḍakammaṃ jaṅghapesanikena piṇḍapaṭiṇḍenāti evarūpāya ekavīsatividhāya anesanāya jīvikaṃ kappesaṃ. Sā **sāketajātake** (jā. 1.2.173-174) āvibhavissati. Satthā tesam tathā jīvikakappanabhāvaṃ ṇatvā “etarahi kho bahū bhikkhū anesanāya jīvikaṃ kappenti, te pana evaṃ jīvikaṃ kappetvā yakkhattabhāvā petattabhāvā na muccissanti, dhuragoṇā hutvāva nibbattissanti, niraye paṭisandhiṃ gaṇhissanti, etesaṃ hitatthāya sukhatthāya attajjhāsayam sakapaṭiṇḍaṃ ekaṃ dhammadesanaṃ kathetūṃ vaṭṭati’’ti bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā “na, bhikkhave, ekavīsatividhāya anesanāya paccayā uppādetabbā. Anesanāya hi uppanno piṇḍapāto ādittalohaguḷasadiṣo halāhalavisūpamo. Anesanā hi nāmesā

buddhapaccekabuddhasāvakehi garahitabbā paṭikuṭṭhā. Anesanāya uppannaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjantassa hi hāso vā somanassaṃ vā natthi. Evaṃ uppanno hi piṇḍapāto mama sāsane caṇḍālassa ucchiṭṭhabhojanasadiṣo, tassa paribhogo satadhammamāṇavassa caṇḍālucchiṭṭhabhattaparibhogo viya hotī’ ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto caṇḍālayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto kenacideva karaṇīyena pātheyyataṇḍule ca bhattapuṭaṇca gahetvā maggaṃ paṭipajji. Tasmiñhi kāle bārānasiyaṃ eko māṇavo atthi satadhammo nāma udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto. Sopi kenacideva karaṇīyena taṇḍule ca bhattapuṭaṇca agahetvāva maggaṃ paṭipajji, te ubhopi mahāmagge samāgacchimsu. Māṇavo bodhisattaṃ ‘‘kiṃjātikosi’’ ti pucchi. So ‘‘ahaṃ caṇḍālo’’ ti vatvā ‘‘tvam kiṃjātikosi’’ ti māṇavaṃ pucchi. ‘‘Udiccabrāhmaṇo aha’’ nti. ‘‘Sādhu gacchāmā’’ ti te ubhopi maggaṃ agamaṃsu. Bodhisatto pātarāsaveḷāya udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā hatthe dhovitvā bhattapuṭaṃ mocetvā ‘‘māṇava, bhattaṃ bhuñjāhī’’ ti āha. ‘‘Natthi, are caṇḍāla, mama bhattena attho’’ ti. Bodhisatto ‘‘sādhū’’ ti puṭakabhattaṃ ucchiṭṭhaṃ akatvāva attano yāpanamattaṃ aññasmiṃ paṇṇe pakkhipitvā puṭakabhattaṃ bandhitvā ekamante ṭhapetvā bhuñjitvā pānīyaṃ pivitvā dhotahatthapādo taṇḍule ca sesabhattaṇca ādāya ‘‘gacchāma, māṇavā’’ ti maggaṃ paṭipajji.

Te sakaladivasaṃ gantvā sāyaṃ ubhopi ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nhatvā paccuttariṃsu. Bodhisatto phāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattapuṭaṃ mocetvā māṇavaṃ anāpucchitvā bhuñjituṃ ārabhi. Māṇavo sakaladivasaṃ maggagamanena kilanto chātajjhatto ‘‘sace me bhattaṃ dassati, bhuñjissāmi’’ ti olokento aṭṭhāsi. Itaro kiñci avatvā bhuñjateva. Māṇavo cintesi – ‘‘ayaṃ caṇḍālo mayhaṃ avatvāva sabbhaṃ bhuñjati nippīletvāpi taṃ gahetvā upari ucchiṭṭhabhattaṃ chaḍḍetvā sesaṃ bhuñjituṃ vaṭṭati’’ ti. So tathā katvā ucchiṭṭhabhattaṃ bhuñji. Athassa bhuttamattasseva ‘‘mayā attano jātigottakulapadesānaṃ ananucchavikaṃ kataṃ, caṇḍālassa nāma me ucchiṭṭhabhattaṃ bhutta’’ nti balavavippaṭṭisāro uppajji, tāvadevassa salohitaṃ bhattaṃ mukhato uggacchi. So ‘‘appamattakassa vata me kāraṇā ananucchavikaṃ kammaṃ kata’’ nti uppannalavasokātāya paridevamāno paṭhamāṃ gāthamāha –

57. ‘‘Taṇca appaṇca ucchiṭṭhaṃ, taṇca kicchena no adā;
Sohaṃ brāhmaṇajātiko, yaṃ bhuttaṃ tampi uggata’’ nti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho – yaṃ mayā bhuttaṃ, taṃ appaṇca ucchiṭṭhaṇca, taṇca so caṇḍālo na attano ruciyaṃ maṃ adāsi, atha kho nippīliyamāno kicchena kasirena adāsi, sohaṃ parisuddhabrāhmaṇajātiko, teneva me yaṃ bhuttaṃ, tampi saddhiṃ lohiteṇa uggatanti.

Evaṃ māṇavo paridevitvā ‘‘kiṃ dāni me evarūpaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ katvā jīvitenā’’ ti araṇṇaṃ pavisitvā kassaci attānaṃ adassetvāva anāthamaraṇaṃ patto.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā ‘‘seyyathāpi, bhikkhave, satadhammamāṇavassa taṃ caṇḍālucchiṭṭhakaṃ bhuñjitvā attano ayuttabhōjanassa bhuttattā neva hāso, na somanassaṃ uppajji, evameva yo imasmiṃ sāsane pabbajito anesanāya jīvikaṃ kappento tathāladdhapaccayaṃ paribhuñjati, tassa buddhapaṭikuṭṭhagarahitajīvitabhāvato neva hāso, na somanassaṃ uppajjati’’ ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

58. ‘‘Evaṃ dhammaṃ niraṃkatvā, yo adhammena jīvati;
Satadhammova lābhena, laddhenapi na nandatī’’ ti.

Tattha **dhammanti** ājīvapārisuddhisīladhammaṃ. **Niraṃkatvā** ti nīharitvā chaḍḍetvā. **Adhammenā** ti ekavīsatiyā anesanasāṅkhātena micchājīvena. **Satadhammoti** tassa nāmaṃ, ‘‘santadhammo’’ tipi pāṭho. **Na nandatī** ti yathā satadhammo māṇavo ‘‘caṇḍālucchiṭṭhakaṃ me laddha’’ nti tena lābhena na nandatī, evaṃ imasmiṃpi sāsane pabbajito kulaputto anesanāya laddhalābhaṃ paribhuñjanto na nandatī na tussati, ‘‘buddhagarahitajīvikāya jīvāmi’’ ti domanassappatto

hoti. Tasmā anesanāya jīvikam kappentassa satadhammamāṇavasseva araññaṃ pavisitvā anāthamarāṇam maritum varanti.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ desetvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṃṃsu. “Tadā māṇavo ānando ahosi, ahameva caṇḍālaputto ahosi”nti.

Satadhammajātakavaṇṇanā navamā.

[180] 10. Duddadajātakavaṇṇanā

Duddadam dadamānānanti idaṃ satthā jetavane viharanto gaṇadānaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyam kira dve saḥāyakā kuṭumbiyaputtā chandakam saṃharitvā sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā buddhappamukham bhikkhusaṅgham nimantetvā sattāham mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adamsu. Tesu gaṇajeṭṭhako satthāram vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante, imasmiṃ dāne bahudāyakāpi atthi appadāyakāpi, tesam sabbesampi ‘idaṃ dānaṃ mahapphalaṃ hotū’”ti dānaṃ niyyādesi. Satthā “tumhehi kho upāsakā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā evam niyyādentehi mahākammaṃ kataṃ, porāṇakapaṇḍitāpi dānaṃ datvā evameva niyyādiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyam sabbasippāni uggaṇhitvā gharāvāsam pahāya isipabbajjam pabbajitvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikam caramāno bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase dvāragāme saparivāro bhikkhāya cari. Manussā bhikkham adamsu. Punadivase bārāṇasiyam cari, manussā sampiyāyāmānā bhikkham datvā gaṇabandhanena chandakam saṃharitvā dānaṃ sajjetvā isigaṇassa mahādānaṃ pavattayimsu. Dānapariyosāne gaṇajeṭṭhako evameva vatvā imināva niyāmena dānaṃ niyyādesi. Bodhisatto “āvuso, cittappasāde sati appakam nāma dānaṃ natthi”ti vatvā anumodanaṃ karonto imā gāthā avoca –

59. “Duddadam dadamānānaṃ, dukkaram kamma kubbatam;
Asanto nānukubbanti, satam dhammo durannayo.

60. “Tasmā sataṇca asatam, nānā hoti ito gati;
Asanto nirayam yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

Tattha **duddadanti** dānaṃ nāma lobhadosavasikehi apaṇḍitehi dātuṃ na sakkā, tasmā “duddada”nti vuccati. Tam dadamānānaṃ. **Dukkaram kamma kubbatanti** tadeva dānakammaṃ sabbehi kātuṃ na sakkāti dukkaram. Tam kurumānānaṃ. **Asantoti** apaṇḍitā bālā. **Nānukubbantīti** tam kammaṃ nānukaronti. **Satam dhammoti** paṇḍitānaṃ sabhāvo. Dānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Durannayoti** phalāsambandhavasena dujjāno, evarūpassa dānassa evarūpo phalavipāko hotīti duranubodho. Apica **durannayoti** duradhigamo, apaṇḍitehi dānaṃ datvā dānaphalaṃ nāma laddhum na sakkātipi attho. **Nānā hoti ito gatīti** ito cavitvā paralokaṃ gacchantānaṃ paṭisandhiggahaṇaṃ nānā hoti. **Asanto nirayam yantīti** apaṇḍitā dussīlā dānaṃ adatvā sīlam arakkhitvā nirayam gacchanti. **Santo saggaparāyaṇāti** paṇḍitā pana dānaṃ datvā sīlam rakkhitvā uposathakammaṃ karitvā tīṇi sucaritāni pūretvā saggaparāyaṇā honti, mahantaṃ saggasukhasampattiṃ anubhavanti.

Evam bodhisatto anumodanaṃ katvā cattāro vassike māse tattheva vasitvā vassātikame himavantaṃ gantvā jhānaṃ nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā isigaṇo buddhāparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”nti.

Duddadajātakavaṇṇanā dasamā.

Kalyāṇavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ –

Kalyāṇadhammaṃ daddaraṃ, makkaṭṭi dubbhimakkaṭṭaṃ;
Ādiccupaṭṭhānañceva, kaḷāyamuṭṭhi tindukaṃ;
Kacchapaṃ satadhammañca, duddadanti ca te dasa.

4. Asadisavaggo

[181] 1. Asadisajātakavaṇṇanā

Dhanuggaho asadisoti idam sathā jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṇaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhagavato mahānikkhamaṇāpāramiṃ vaṇṇentā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhanto, pubbepi setacchattaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “asadisakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle añño puññavā satto deviyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tesu bodhisatto soḷasavassakāle takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca sippāni uggaṇhitvā tesu issāsasippe asadiso hutvā bārāṇasiṃ paccāgami. Rājā kālaṃ karonto “asadisakumārassa rajjaṃ datvā brahmadattassa oparajjaṃ dethā”ti vatvā kālamakāsi. Tasmīṃ kālakate bodhisatto attano rajje dīyamāne “na mayhaṃ rajjenattho”ti paṭikkhipi, brahmadattaṃ rajje abhisiñciṃsu. Bodhisatto “mayhaṃ rajjena attho natthi”ti kiñci na icchi, kaniṭṭhe rajjaṃ kārente pakatiyā vasaṇākāreṇeva vasi. Rājapādāmūlikā “asadisakumāro rajjaṃ pattheti”ti vatvā rañño santike bodhisattaṃ paribhindiṃsu. Sopi tesam vacanaṃ gahetvā paribhinnacitto “bhātaraṃ me gaṇhathā”ti manusse payojesi.

Atheko bodhisattassa atthacarako taṃ kāraṇaṃ bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto kaniṭṭhabhātikassa kujjhivā nagarā nikkhamitvā aññaṃ raṭṭhaṃ gantvā “eko dhanuggaho āgantvā rājadvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kittakaṃ bhogaṃ icchasi”ti pucchi. “Ekasaṃvaccharena sataśahassa”nti. “Sādhu āgacchatū”ti. Atha naṃ āgantvā samīpe ṭhitam pucchi – “tvam dhanaggahosi”ti? “Āma, devā”ti. “Sādhu maṃ upaṭṭhahassū”ti. So tato paṭṭhāya rājānaṃ upaṭṭhahi. Tassa paribbayaṃ dīyamānaṃ disvā “atibahuṃ labhati”ti porāṇakadhanuggahā ujjhāyiṃsu. Athekadivasaṃ rājā uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭasamīpe sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā ambarukkhamūle mahāsayane nipanno uddham olokento rukkhagge ekaṃ ambapiṇḍiṃ disvā “imaṃ na sakkā abhiruhitvā gaṇhitu”nti dhanuggahe pakkosāpetvā “imaṃ ambapiṇḍiṃ sarena chinditvā pātetuṃ sakkhissathā”ti āha. Na taṃ, deva, amhākaṃ garu, devena pana no bahuvāre kammaṃ diṭṭhapubbaṃ, adhunāgato dhanuggaho amhehi bahutaraṃ labhati, taṃ pātāpethāti.

Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, tāta, etaṃ pātetu”nti pucchi. “Āma, mahārāja, ekaṃ okāsaṃ labhamāno sakkhissāmi”ti. “Katarokāsa”nti? “Tumhākaṃ sayanassa antokāsa”nti. Rājā sayanaṃ harāpetvā okāsaṃ kāresi. Bodhisattassa hatthe dhanu natthi, nivāsanantare dhanuṃ sannayhitvā vicarati, tasmā “sāṇiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti āha. Rājā “sādhū”ti sāṇiṃ āharāpetvā parikkhipāpesi. Bodhisatto antosāṇiṃ pavisitvā uparinivatthaṃ setavatthaṃ haritvā ekaṃ rattapaṭaṃ nivāsetvā kacchaṃ bandhitvā ekaṃ rattapaṭaṃ udare bandhitvā pasibbakato sandhiyuttaṃ khaggaṃ nīharitvā vāmapasse sannayhitvā suvaṇṇakañcukaṃ paṭimuñcitvā cāpanāliṃ piṭṭhiyaṃ sannayhitvā sandhiyuttameṇḍakamahādhanuṃ ādāya pavāḷavaṇṇaṃ jiyaṃ āropetvā unḥisaṃ sīse paṭimuñcitvā

tikhiṇakhurappaṃ nakhehi parivattayamāno sāṇiṃ dvidhā katvā pathaviṃ phāletvā alaṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā sarakhipanaṭṭhānaṃ gantvā khurappaṃ sannayhitvā rājānaṃ āha – “kiṃ, mahārāja, etaṃ ambapiṇḍiṃ uddhaṃ ārohanakaṇḍena pātemi, udāhu adho orohanakaṇḍena”ti. “Tāta, bahū mayā ārohanakaṇḍena pātentā diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pana pātentā mayā na diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pātehī”ti. “Mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ dūraṃ ārohissati, yāva cātumahārājikabhavanaṃ, tāva gantvā sayaṃ orohissati, yāvassa orohaṇaṃ, tāva tumhehi adhivāsetuṃ vaṭṭatī”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī.

Atha naṃ puna āha – “mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ pana ārohamānaṃ ambapiṇḍivaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ ārohissati, orohamānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuṇṇeva patitvā ambapiṇḍiṃ gahetvā otarissati, passa, mahārājā”ti vegam janetvā kaṇḍaṃ khipi. Taṃ kaṇḍaṃ ambapiṇḍivaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ abhiruhi. Bodhisatto “idāni taṃ kaṇḍaṃ yāva cātumahārājikabhavanaṃ gataṃ bhavissati”ti ṇatvā paṭhamaṃ khittakaṇḍato adhikataṃ vegam janetvā aññaṃ kaṇḍaṃ khipi, taṃ gantvā purimakaṇḍapuṅkhe paharivā nivattitvā sayam tāvatimsabhavanaṃ abhiruhi. Tattha naṃ devatā aggahesuṃ, nivattanakaṇḍassa vātachinnasaddo asanisaddo viya ahosi. Mahājanena “kiṃ eso saddo”ti vutte bodhisatto “nivattanakaṇḍassa saddo”ti vatvā attano attano sarīre kaṇḍassa patanabhāvaṃ ṇatvā bhītatasitaṃ mahājanaṃ “mā bhāyitthā”ti samassāsetvā “kaṇḍassa bhūmiyaṃ patituṃ na dassāmi”ti āha. Kaṇḍaṃ otaramānaṃ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuṇṇeva patitvā ambapiṇḍiṃ chindi. Bodhisatto ambapiṇḍiyā ca kaṇḍassa ca bhūmiyaṃ patituṃ adatvā ākāseyeva sampaṭicchanto ekena hatthena ambapiṇḍiṃ, ekena hatthena kaṇḍaṃ aggahesi. Mahājano taṃ acchariyaṃ disvā “na no evarūpaṃ diṭṭhapubba”nti mahāpurisaṃ pasamsati unnadati apphoteti aṅguliyo vidhūnati, celukkhepasahassāni pavatteti. Rājaparisāya tuṭṭhapahaṭṭhāya bodhisattassa dinnadhanam koṭimattaṃ ahosi. Rājāpissa dhanavassaṃ vassento viya bahuṃ dhanam mahantaṅca yasaṃ adāsi.

Evam bodhisatte tena rañña sakkate garukate tattha vasante “asadisakumāro kira bārāṇasiyaṃ natthī”ti satta rājāno āgantvā bārāṇasinagaraṃ parivāretvā “rajjam vā detu yuddham vā”ti rañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā maraṇabhayaabhīto “kuhiṃ me bhātā vasati”ti pucchitvā “ekaṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahatī”ti sutvā “mama bhātike anāgacchante mayhaṃ jīvitaṃ natthi, gacchatha tassa mama vacanena pāde vanditvā khamāpetvā gaṇhitvā āgacchathā”ti dūte pāhesi. Te gantvā bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Bodhisatto taṃ rājānaṃ apucchitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ “mā bhāyī”ti samassāsetvā kaṇḍe akkharāni chinditvā “ahaṃ asadisakumāro āgato, aññaṃ ekakaṇḍaṃ khipanto sabbesaṃ vo jīvitaṃ harissāmi, jīviteṇa atthikā palāyantū”ti aṭṭālake ṭhatvā sattannaṃ rājūnaṃ bhuñjantānaṃ kañcanapātimakuleyeva kaṇḍaṃ pātesi. Te akkharāni disvā maraṇabhayaabhītā sabbeva palāyimsu. Evam mahāsatto khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ anuppādetvā satta rājāno palāpetvā kaniṭṭhabhātaraṃ apaloketvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitaṃ pariyoṣāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā “evam, bhikkhave, asadisakumāro satta rājāno palāpetvā vijitasāṅgāmo isipabbajjaṃ pabbajito”ti abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

61. “Dhanuggaho asadiso, rājaputto mahabbalo;
Dūrepātī akkhaṇavedhī, mahākāyappadālano.
62. “Sabbāmitte raṇaṃ katvā, na ca kañci viheṭṭhayi;
Bhātaraṃ sotthiṃ katvāna, saṃyamaṃ ajjhupāgamī”ti.

Tattha **asadisoti** na kevalaṃ nāmeneva, balavīriyapaññāhipi asadisova. **Mahabbaloti** kāyabalēnapi paññābalēnapi mahabbalo. **Dūrepātīti** yāva cātumahārājikabhavanā tāvatimsabhavanā ca kaṇḍaṃ pesetuṃ samatthāya dūrepātī. **Akkhaṇavedhīti** avirādhitavedhī. Atha vā akkhaṇā vuccati vijju, yāva ekā vijju niccharati, tāva tenobhāsena sattaṭṭha vāre kaṇḍāni gahetvā vijjhatīti **akkhaṇavedhī**.

Mahākāyappadālanoti mahante kāye padāleti. Cammakāyo, dārukāyo, lohakāyo, ayokāyo, vālikakāyo, udakakāyo, phalakakāyoti ime satta mahākāyā nāma. Tattha añño cammakāyapadālano mahimsacammaṃ vinivijjhati, so pana satampi mahimsacammānaṃ vinivijjhatiyeva. Añño aṭṭhaṅgulabahalaṃ udumbarapadaraṃ, caturaṅgulabahalaṃ asanapadaraṃ vinivijjhati, so pana phalakasatampi ekato baddhaṃ vinivijjhati, tathā dvaṅgulabahalaṃ tambalohapaṭṭaṃ, aṅgulabahalaṃ ayapaṭṭaṃ. Vālikasakaṭassa badarasakaṭassa palālasakaṭassa vā pacchābhāgena kaṇḍaṃ pavesetvā purebhāgena atipātetī, pakatiyā udake catuusabhaṭṭhānaṃ kaṇḍaṃ pesetī, thale aṭṭhausabhanti evaṃ imesaṃ sattanaṃ mahākāyānaṃ padālanato mahākāyappadālano. **Sabbāmitteti** sabbe amitte. **Raṇaṃ katvāti** yuddhaṃ katvā palāpesīti attho. **Na ca kañci viheṭṭhayīti** ekampi na viheṭṭhesi. Avihethayantoyeva pana tehi saddhiṃ kaṇḍapesaneneva raṇaṃ katvā. **Samyamam ajjhupāgamīti** sīlasamyamaṃ pabbajjaṃ upagato.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā kaniṭṭhabhātā ānando ahoṣi, asadisakumāro pana ahameva ahoṣi”nti.

Asadisajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[182] 2. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā

Saṅgāmāvacaro sūroti idaṃ satthā jetavane viharanto nandattheraṃ ārabba kathesi. Satthari hi paṭhamagamanena kapilapuraṃ gantvā kaniṭṭhabhātikaṃ nandarājakumāraṃ pabbājetvā kapilapurā nikkhama anupubbena sāvatthiṃ gantvā viharante āyasmā nando bhagavato paṭṭaṃ ādāya tathāgatena saddhiṃ gehā nikkhamanakāle “nandakumāro kira satthārā saddhiṃ gacchaṭī”ti sutvā aḍḍhullikhitehi kesehi vātapānantarena oloketvā “tuvaṭṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī”ti idaṃ janapadakalyāṇiyā vuttavacanaṃ anussaranto ukkaṇṭhito anabhirato uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthataगततो ahoṣi. Satthā tassa taṃ pavattiṃ ṇatvā “yaṃnūnāhaṃ nandaṃ arahatte patiṭṭhāpeyya”nti cintetvā tassa vasanapariveṇaṃ gantvā paññattāsane nisinna “kacci, nanda, imasmiṃ sāsane abhiramasī”ti pucchi. “Bhante, janapadakalyāṇiyā paṭibaddhacitto hutvā nābhiraṃmāmi”ti. “Himavantacārikaṃ gatapubbosi nandā”ti? “Na gatapubbo, bhante”ti. “Tena hi gacchāmi”ti. “Natthi me, bhante, iddhi, katāhaṃ gamissāmi”ti. Satthā “ahaṃ taṃ, nanda, mama iddhibalena nessāmi”ti therāṃ hatthe gahetvā ākāsaṃ pakkhandanto antarāmagge ekasmiṃ jhāmakhetta jhāmakhāṇuke nisinnaṃ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṃ jhāmalomaṃ chinnachaviṃ cammamattaṃ lohitaṃ paliguṇṭhitāṃ ekaṃ paluṭṭhamakkaṭṭiṃ dassesi – “passasi, nanda, etaṃ makkaṭī”nti. “Āma, bhante”ti. “Suṭṭhu paccakkhaṃ karohī”ti.

Atha naṃ gahetvā saṭṭhiyojanikaṃ manosilātaṃ, anotattadahādayo satta mahāsare, pañca mahānadiyo, suvaṇṇapabbatarajatapabbatamaṇipabbatapaṭimaṇḍitaṃ anekasatāraṃmaṇeyyakāṃ himavantapabbatāṇca dassetvā “tāvatiṃsabhavanaṃ te, nanda, diṭṭhapubba”nti pucchitvā “na, diṭṭhapubbaṃ, bhante”ti vutte “ehi, nanda, tāvatīṃsabhavanaṃ te dassayissāmi”ti tattha netvā paṇḍukambalasilāsane nisīdi. Sakko devarājā dvīsu devalokesu devasaṅghena saddhiṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Aḍḍhatiyakoṭisaṅkhā tassa paricārikā pañcasatā kakuṭapādā devaccharāyopi āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā āyasmantaṃ nandaṃ tā pañcasatā accharā kilesavasena punappunaṃ olokāpesi. “Passasi, nanda, imā kakuṭapādiniyo accharāyo”ti? “Āma, bhante”ti. “Kiṃ nu kho etā sobhanti, udāhu janapadakalyāṇī”ti. “Seyyathāpi, bhante, janapadakalyāṇiṃ upanidhāya sā paluṭṭhamakkaṭṭi, evameva imā upanidhāya janapadakalyāṇī”ti. “Idāni kiṃ karissasi nandā”ti? “Kiṃ kammaṃ katvā, bhante, imā accharā labhanti”ti? “Samaṇadhammaṃ katvā”ti. “Sace me, bhante, imāsaṃ paṭilābhathāya bhagavā pāṭibhogō hoti, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmi”ti. “Karoṃhi, nanda, ahaṃ te pāṭibhogō”ti. Evaṃ therō devasaṅghassa majjhe tathāgataṃ pāṭibhogaṃ gahetvā “mā, bhante, atipapañcaṃ karoṃha, etha gacchāmi, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmi”ti āha. Satthā taṃ ādāya jetavaneva paccāgami. Thero samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhi.

Satthā dhammasenāpatiṃ āmantetvā “sāriputta, mayhaṃ kaniṭṭhabhātā nando tāvatīṃsadevaloke devasaṅghassa majjhe devaccharānaṃ kāraṇā maṃ pāṭibhogaṃ aggahesi”ti tassa ācikkhi. Etenupāyena

mahāmoggallānattherassa mahākassapattherassa anuruddhattherassa dhammabhaṇḍāgārikaānandattherassāti asītiyā mahāsāvakanam yebhuyyena ca sesabhikkhūnam ācikkhi. Dhammasenāpati sārīputtatthero nandattheram upasaṅkamtivā “saccaṃ kira tvam, āvuso nanda, tāvatimsadevaloke devasaṅghassa majjhe ‘devaccharā labhanto samaṇadhammaṃ karissāmī’ ti dasabalaṃ pātibhogaṃ gaṇhī” ti vatvā “nanu evaṃ sante tava brahmacariyavāso mātugāmasannissito kilesasannissito, tassa te itthīnam atthāya samaṇadhammaṃ karontassa bhatiyā kammaṃ karontena kammakārakena saddhiṃ kiṃ nānākaraṇa” nti theram lajjāpesi nittejaṃ akāsi. Etenupāyena sabbepi asītimahāsāvakā avasesabhikkhū ca taṃ āyasmantaṃ nandaṃ lajjāpayiṃsu.

So “ayuttaṃ vata me kata” nti hiriyā ca ottappena ca vīriyaṃ daḷhaṃ paggaṇhitvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ patvā satthāraṃ upasaṅkamtivā “ahaṃ, bhante, bhagavato paṭissavaṃ muñcāmī” ti āha. Satthāpi “yadā tvam, nanda, arahattaṃ patto, tadāyevāhaṃ paṭissavā mutto” ti āha. Etamatthaṃ viditvā dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “yāva ovādakkhamo cāyaṃ, āvuso, nandatthero ekovādeneva hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā samaṇadhammaṃ katvā arahattaṃ patto” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi nando ovādakkhamoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthācariyasippe nipphattiṃ patto ekaṃ bārānasirañño sapattarājānaṃ upaṭṭhāsi. So tassa maṅgalaḥattiṃ susikkhitaṃ katvā sikkhāpesi. So rājā “bārānasirajjaṃ gaṇhissāmī” ti bodhisattaṃ gahetvā maṅgalaḥattiṃ āruya mahatiyā senāya bārānasim gantvā parivāretvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā” ti rañño paṇṇaṃ pesesi. Brahmaddatto “yuddhaṃ dassāmī” ti pākāradvārattālakagopuresu balakāyaṃ āropetvā yuddhaṃ adāsi. Sapattarājā maṅgalaḥattiṃ vammaṇa chādetvā sayampi vammaṃ paṭimuñcitvā hattikkhandhavaragato tikhiṇaṃ aṅkusaṃ adāya “nagaraṃ bhinditvā paccāmittaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rajjaṃ hatthagataṃ karissāmī” ti hatthiṃ nagarābhimukhaṃ pesesi. So uṇhakalālāni ceva yantapāsāṇe ca nānappakārāni ca paharaṇāni vissajjente disvā maraṇabhayaḥhito upasaṅkamtuṃ asakkonto paṭikkami. Atha naṃ hatthācariyo upasaṅkamtivā “tāta, tvam sūro saṅgāmāvacaro, evarūpe ṭhāne paṭikkamaṇaṃ nāma tuyhaṃ nānucchavika” nti vatvā hatthiṃ ovadanto imā gāthā avoca –

63. “Saṅgāmāvacaro sūro, balavā iti vissuto;
Kiṃ nu toraṇamāsajja, paṭikkamasi kuṇjara.
64. “Omadda khippaṃ palighaṃ, esikāni ca abbaha;
Toraṇāni ca madditvā, khippaṃ pavisa kuṇjarā” ti.

Tattha **iti vissutoti**, tāta, tvam pavattasampahāraṃ saṅgāmaṃ madditvā avacaraṇato **saṅgāmāvacaro**, thirahadayatāya **sūro**, thāmasampattiyā **balavāti** evaṃ vissuto paññāto pākāto. **Toraṇamāsajjāti** nagaradvārasaṅkhātaṃ toraṇaṃ patvā. **Paṭikkamasīti** kiṃ nu kho osakkasi, kena kāraṇena nivattasīti vadati. **Omaddāti** avamadda adho pātaya. **Esikāni ca abbaḥāti** nagaradvāre soḷasarataṇaṃ aṭṭharataṇaṃ bhūmiyaṃ pavesetvā niccalaṃ katvā nikhātā esikatthambhā honti, te khippaṃ uddhara luñcāhīti āṇāpeti. **Toraṇāni ca madditvāti** nagaradvārassa piṭṭhasaṅghāte madditvā. **Khippaṃ pavisāti** sīghaṃ nagaraṃ pavisa. **Kuṇjarāti** nāgaṃ ālapati.

Taṃ sutvā nāgo bodhisattassa ekovādeneva nivattitvā esikatthambhe soṇḍāya paliveṭhetvā ahicchattakāni viya luñcitvā toraṇaṃ madditvā palighaṃ otāretvā nagaradvāraṃ bhinditvā nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā adāsi.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā hatthī nando ahosi, rājā ānando, hatthācariyo pana ahameva ahosi” nti.

Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā dutiyā.

[183] 3. Vālodakajātakavaṇṇanā

Vālodakam apparasam nihīnanti idaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate vighāsāde ārabhha kathesi. Sāvattiyaṃ kira pañcasatā upāsakā gharāvāsapalibodham puttadārassa niyyādetvā satthu dhammadesanaṃ suṇantā ekatova vicaranti. Tesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, ekopi puthujjano nāma natthi, satthāraṃ nimantentāpi te upāsake antokarivāva nimantenti. Tesam pana dantakaṭṭhamukhodakavatthagandhamālādāyakā pañcasatā cūḷupaṭṭhākā vighāsādā hutvā vasanti. Te bhuttapātarāsā niddāyivā utthāya aciravatiṃ gantvā nadīṭṭire unnadantā mallayuddham yujjanti. Te pana pañcasatā upāsakā appasaddā appanigghosā paṭisallānamanuyuñjanti. Satthā tesam vighāsādānaṃ uccāsaddaṃ sutvā “kiṃ eso, ānanda, saddo”ti theram pucchitvā “vighāsādasaddo, bhante”ti vutte “na kho, ānanda, ime vighāsādā idāneva vighāsam khādītva unnadanti, pubbepe unnadantiyeva, imepi upāsakā na idāneva sannisinnā, pubbepe sannisinnāyevā”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto rañño atthadhammānusāsako ahoṣi. Athekasmiṃ kāle so rājā “paccanto kupito”ti sutvā pañcasate sindhave kappāpetvā caturaṅginīyā senāya gantvā paccantaṃ vūpasamētvā bārānasimeva paccāgantvā “sindhavā kilantā allarasameva nesaṃ muddikapānaṃ dethā”ti āṇāpesi. Sindhavā gandhapānaṃ pivitvā assasālaṃ gantvā attano attano thānesu aṭṭhaṃsu. Tesam pana dinnāvasiṭṭhakaṃ apparasam bahukasaṭṭhaṃ ahoṣi. Manussā “idaṃ kiṃ karomā”ti rājānaṃ pucchimsu. Rājā udakena maddītva makacipilotikāhi parissāvetvā “ye gadrabhā sindhavānaṃ nivāpaṃ pahimsu, tesam dāpethā”ti dāpesi. Gadrabhā kasaṭṭhaudakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā rājaṅgaṇe vicarimsu. Rājā mahāvātapānaṃ vivaritvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno samīpe thitaṃ bodhisattaṃ āmantētvā “passa, ime gadrabhā kasaṭṭhadakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā uppatantā vicaranti, sindhavakule jātasindhavā pana gandhapānaṃ pivitvā nissaddā sannisinnā na uppilavanti, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

65. “Vālodakam apparasam nihīnaṃ, pitvā mado jāyati gadrabhānaṃ;
Imaṅca pitvāna rasam paṇītaṃ, mado na sañjāyati sindhavāna”nti.

Tattha **vālodakanti** makacivālehi parissāvitaudakaṃ. “Vālodaka”ntipi pāṭho. **Nihīnanti** nihīnārasabhāvena nihīnaṃ. **Na sañjāyatīti** sindhavānaṃ mado na jāyati, kiṃ nu kho kāraṇanti pucchi.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha –

66. “Appam pivitvāna nihīnajacco, so majjati tena janinda puṭṭho;
Dhorayhasilī ca kulamhi jāto, na majjati aggarasam pivitvā”ti.

Tattha **tena janinda puṭṭhoti** janinda uttamarāja yo nihīnajacco, tena nihīnajaccabhāvena puṭṭho majjati pamajjati. **Dhorayhasilīti** dhorayhasilō dhuravahanakaācārena sampanno jātisindhavo. **Aggarasanti** sabbapaṭṭhamam gahitaṃ muddikarasam pivitvāpi na majjati.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā gadrabhe rājaṅgaṇā niharāpetvā tasseva ovāde thito dānādīni puññāni katvā yathākamam gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā pañcasatā gadrabhā ime vighāsādā ahesuṃ, pañcasatā sindhavā ime upāsakā, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣi”nti.

Vālodakajātakavaṇṇanā tatiyā.

[184] 4. Giridattajātakavaṇṇanā

Dūsito giridattenāti idam sathā veļuvane viharanto ekam vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **mahiḷāmukhajātake** (jā. 1.1.26) kathitameva. Sathā pana “na, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu idāneva vipakkhaṃ sevati, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ sāmārajā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibbattivā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahoṣi. Rañño pana paṇḍavo nāma maṅgalasso, tassa giridatto nāma assabandho, so khañjo ahoṣi. Asso mukharajjuke gahetvā taṃ purato purato gacchantaṃ disvā “maṃ esa sikkhāpetī”ti saññāya tassa anusikkhanto khañjo ahoṣi. Tassa assassa khañjabhāvaṃ rañño ārocesuṃ, rājā vejje pesesi. Te gantvā assassa sarīre rogaṃ apassantā “rogamassa na passamā”ti rañño kathayimsu. Rājā bodhisattaṃ pesesi – “gaccha vayassa, ettha kāraṇaṃ jānāhi”ti. So gantvā khañjaassabandhasaṃsaggena tassa khañjabhūtabhāvaṃ ñatvā rañño tamatthaṃ ārocetvā “saṃsaggadosena nāma evaṃ hotī”ti dassento paṭhamam gāthamāha –

67. “Dūsito giridattena, hayo sāmassa paṇḍavo;
Porāṇaṃ pakatiṃ hitvā, tassevānuvidhiyyatī”ti.

Tattha **hayo sāmassāti** sāmassa rañño maṅgalasso. **Porāṇaṃ pakatiṃ hitvāti** attano porāṇapakatiṃ siṅgārabhāvaṃ pahāya. **Anuvidhiyyatīti** anusikkhati.

Atha naṃ rājā “idāni vayassa kiṃ kattabba”nti pucchi. Bodhisatto “sundaraṃ assabandhaṃ labhitvā yathā porāṇo bhavissatī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

68. “Sace ca tanujo poso, sikharākārapito;
Ānane naṃ gahetvāna, maṅdale parivattaye;
Khippameva pahantvāna, tassevānuvidhiyyatī”ti.

Tattha **tanujoti** tassa anujo. Anurūpaṃ jāto hi anujo, tassa anujo tanujo. Idam vuttaṃ hoti – sace hi, mahārāja, tassa siṅgārassa ācārasampannassa assassa anurūpaṃ jāto siṅgāro ācārasampanno poso. **Sikharākārapitoti** sikharena sundarena ākārena kappitakesamassu taṃ assaṃ ānane gahetvā assamaṅdale parivatteyya, khippamevesa taṃ khañjabhāvaṃ pahāya “ayaṃ siṅgāro ācārasampanno assagopako maṃ sikkhāpetī”ti saññāya khippameva tassa anuvidhiyyatī anusikkhissati, pakatibhāveyyeva ṭhassatīti attho. Rājā tathā kāresi, asso pakatibhāve patiṭṭhāsi. Rājā “tiracchānānampi nāma āsayam jānissatī”ti tuṭṭhacitto bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā giridatto devadatto ahoṣi, asso vipakkhasevako bhikkhu, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Giridattajātakavaṇṇanā catutthā.

[185] 5. Anabhiratijātakavaṇṇanā

Yathodake āvile appasanneti idam sathā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇakumāraṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira eko brāhmaṇakumāro tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. So aparabhāge gharāvāsaṃ saṅṭhapetvā vatthālaṅkāradāsasikkhattavattugomahimsaputtadārādīnaṃ atthāya cintayamāno rāgadosamohavasiko hutvā āvilacitto ahoṣi, mante paṭipāṭiyā parivattetuṃ nāsakkhi, ito cito ca mantā na paṭibhaṃsu. So ekadivasaṃ bahuṃ gandhamālādīmaṃ gahetvā jetavanaṃ gantvā sathhāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Sathā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, mante vācesi, paguṇā te mantā”ti pucchi. “Pubbe me, bhante, mantā paguṇā ahesuṃ, gharāvāsassa pana gahitakālato paṭṭhāya cittaṃ me āvilaṃ jātaṃ, tena me mantā na paguṇā”ti. Atha naṃ sathā “na kho, māṇava, idāneva, pubbepi te cittassa anāvilakāle tava mantā paguṇā ahesuṃ, rāgādīhi pana āvilakāle tava mantā na paṭibhaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattivā vayappatto takkasilāyaṃ mante uggaṇhitvā disāpāmokkho ācariyo hutvā bārānasiyaṃ bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. Tassa santike eko brāhmaṇamaṇavo tayo vede paguṇe akāsi, ekapadepi nikkaṅkho piṭṭhiācariyo hutvā mante vācesi. So aparena samayena gharāvāsaṃ gahetvā gharāvāsacintāya āvilacitto mante parivattetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ ācariyo attano santikaṃ āgataṃ “kiṃ, māṇava, paguṇā te mantā”ti pucchitvā “gharāvāsagahitakālato paṭṭhāya me cittaṃ āvilam jātaṃ, mante parivattetuṃ na sakkomi”ti vutte “tāta, āvile cittaṃhi paguṇāpi mantā na paṭibhanti, anāvile pana citte appaṭibhāṇaṃ nāma natthi”ti vatvā imā gāthā āha –

69. “Yathodake āvile appasanne, na passati sippikasambukañca;
Sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ āvilamhi citte;
Na so passati attadatthaṃ paratthaṃ.

70. “Yathodake acche vipasanne, so passati sippikasambukañca;
Sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ anāvilaṃhi citte;
So passati atthadatthaṃ parattha”nti.

Tattha āvileti kaddamāluṭite. **Appasanneti** tāyeva āvilatāya avippasanne. **Sippikasambukañcāti** sippikañca sambukañca. **Macchagumbanti** macchaghaṭaṃ. **Evaṃ āvilamhīti** evameva rāgādīhi āvile citte. **Attadatthaṃ paratthanti** neva attadatthaṃ na paratthaṃ passatīti attho. **So passatīti** evameva anāvile citte so puriso attadatthaṃ paratthañca passatīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahī. “Tadā māṇavo ayameva māṇavo ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

[186] 6. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā

Vaṇṇagandharasūpetoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabba katesi. Vatthu jeṭṭhā kathitameva. Satthā pana “bhikkhave, asādhussannivāso nāma pāpo anattakaro, tattha manussabhūtānaṃ tāva pāpasannivāsassa anattakarātāya kiṃ vattabbaṃ, pubbe pana asātena amadhurena nimbarukkheṇa saddhiṃ sannivāsamaṅgama madhuraraso dibbarasapaṭibhāgo acetano ambarukkhopi amadhuro tittako jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kāsiraṭṭhe cattāro bhātaro brāhmaṇā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadesa paṭipāṭiyā paṇṇasālā katvā vasaṃ kappesuṃ. Tesam jeṭṭhakabhātā kālaṃ katvā sakkattaṃ pāpuṇi. So taṃ kāraṇaṃ ñatvā antarantarā sattaṭṭhadivasaccayena tesam upaṭṭhānaṃ gacchanto ekadivasam jeṭṭhakatāpasam vanditvā ekamantaṃ nisīditvā – “bhante, kena te attho”ti pucchi. Paṇḍurogo tāpaso “agginā me attho”ti āha. So taṃ sutvā tassa vāsipharasukaṃ adāsi. Vāsipharasuko nāma daṇḍe pavesanavasena vāsipi hoti pharasupi. Tāpaso “ko me imaṃ ādāya dārūni āharissati”ti āha. Atha naṃ sakko evamāha – “yadā te, bhante, dārūhi attho, imaṃ pharasuṃ hatthena paharivā ‘dārūni me āharitvā aggiṃ karohi’ti vadeyyāsi, dārūni āharitvā aggiṃ katvā dassati”ti. Tassa vāsipharasukaṃ datvā dutiyampi upasaṅkamitvā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Tassa paṇṇasālāya hatthimaggo hoti, so hatthīhi upadduto “hatthīnaṃ me vasena dukkhaṃ uppajjati, te palāpehi”ti āha. Sakko tassa ekaṃ bheriṃ upanāmetvā “bhante, imasmiṃ tale pahāṭe tumhākaṃ paccāmittā palāyissanti, imasmiṃ tale pahāṭe mettacittā hutvā caturaṅginiyā senāya parivāressanti”ti vatvā taṃ bheriṃ datvā kaniṭṭhassa santikaṃ gantvā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Sopi paṇḍurogadhātukova, tasmā “dadhinaṃ me attho”ti āha. Sakko tassa ekaṃ dadhighaṭaṃ datvā “sace tumhe icchamānā imaṃ āsiñceyyātha, mahānadi hutvā mahoghaṃ pavattetvā tumhākaṃ rajjaṃ gahetvā dātuṃ samatthopi bhavissati”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya vāsipharasuko jeṭṭhabhātikassa aggiṃ karoti, itarena

bheritale pahaṭe hatthī palāyanti, kaniṭṭho dadhiṃ paribhuñjati.

Tasmim kāle eko sūkaro ekasmim purāṇagāmaṭṭhāne caranto ānubhāvasampannaṃ ekaṃ maṇikkhandhaṃ addasa. So taṃ maṇikkhandhaṃ mukhena ḍaṃsitvā tassānubhāvena ākāse uppatitvā samuddassa majjhe ekaṃ dīpakaṃ gantvā “ettha dāni mayā vasituṃ vaṭṭati”ti otarivā phāsukaṭṭhāne ekassa udumbararukkassa heṭṭhā vāsaṃ kappesi. So ekadivasam tasmim rukkhamūle maṇikkhandhaṃ purato ṭhapetvā niddaṃ okkami. Atheko kāsiraṭṭhavāsī manusso “nirupakāro esa amhāka”nti māṭāpitūhi gehā nikkadḍhito ekaṃ paṭṭanagāmaṃ gantvā nāvikaṇaṃ kammakāro hutvā nāvaṃ āruya samuddamajjhe bhinnāya nāvāya phalake nipanno taṃ dīpakaṃ patvā phalāphalāni pariyesanto taṃ sūkaraṃ niddāyantaṃ disvā saṇikaṃ gantvā maṇikkhandhaṃ gaṇhitvā tassa ānubhāvena ākāse uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā cintesi – “ayaṃ sūkaro imassa maṇikkhandhassa ānubhāvena ākāsaṅkariṇo hutvā idha vasati maññe, mayā paṭṭhamameva imaṃ sūkaraṃ māretvā maṃsaṃ khādītva pacchā gantuṃ vaṭṭati”ti. So ekaṃ daṇḍakaṃ bhañjitvā tassa sīse pāteti. Sūkaro pabujjhitvā maṇim apassanto ito cito ca kampamāno vidhāvati, rukkhe nisinnapuriso hasi. Sūkaro olovento taṃ disvā taṃ rukkhaṃ sīsena paharivā tattheva mato.

So puriso otarivā aggiṃ katvā tassa maṃsaṃ pacitvā khādītva ākāse uppatitvā himavantaṃ matthakena gacchanto assamaṇāpādaṃ disvā jeṭṭhabhātikassa tāpasassa assame otarivā dvīhatīhaṃ vasitvā tāpasassa vattapaṭivattaṃ akāsi, vāsipharasukassa ānubhāvañca passi. So “imaṃ mayā gahetuṃ vaṭṭati”ti maṇikkhandhassa ānubhāvaṃ tāpasassa dassetvā “bhante, imaṃ maṇim gahetvā vāsipharasukaṃ dethā”ti āha. Tāpaso ākāseṇa caritukāmo taṃ gahetvā vāsipharasukaṃ adāsi. So taṃ gahetvā thokaṃ gantvā vāsipharasukaṃ paharivā “vāsipharasuka tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ me āharā”ti āha. So gantvā tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ āhari. So vāsipharasukaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā majjhimatāpasassa santikaṃ gantvā katipāhaṃ vasitvā bheriyā ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā bherim gaṇhitvā purimanayeneva tassapi sīsaṃ chindāpetvā kaniṭṭhaṃ upasaṅkamitvā dadhighaṭṭassa ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā dadhighaṭṭaṃ gahetvā purimanayeneva tassa sīsaṃ chindāpetvā maṇikkhandhañca vāsipharasukañca bheriñca dadhighaṭṭañca gahetvā ākāse uppatitvā bārāṇasiyā avidūre ṭhatvā bārāṇasirañño “yuddhaṃ vā me detu rajjaṃ vā”ti ekassa purisassa hatthe paṇṇaṃ pāhesi.

Rājā sāsaṇaṃ sutvāva “coraṃ gaṇhissāmī”ti nikkhami. So ekaṃ bheritalaṃ pahari, caturaṅginī senā parivāresi. Rañño avattharaṇabhāvaṃ ṇatvā dadhighaṭṭaṃ vissajjesi, mahānadī pavatti. Mahājano dadhimhi osīditvā nikkhamituṃ nāsakkhi. Vāsipharasukaṃ paharivā “rañño sīsaṃ āharā”ti āha, vāsipharasuko gantvā rañño sīsaṃ āharitvā pādamaṃ nikkhipi. Ekopi āvudhaṃ ukkhipituṃ nāsakkhi. So mahantena balena parivuto nagaraṃ pavisitvā abhisekaṃ kāretvā dadhivāhano nāma rājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāresi.

Tassekadivasam mahānadiyaṃ jālakaraṇḍake kīlantassa kaṇṇamuṇḍadahato devaparibhogaṃ ekaṃ ambapakkam āgantvā jāle laggi, jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā rañño adamsu. Taṃ mahantaṃ ghaṭappamaṇaṃ parimaṇḍalaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahoṣi. Rājā “kissa phalaṃ nāmeta”nti vanacarake pucchitvā “ambaphala”nti sutvā paribhuñjitvā tassa aṭṭhiṃ attano uyyāne ropāpetvā khīrodakena siñcāpesi. Rukkho nibbattitvā tatiye saṃvacchare phalaṃ adāsi. Ambassa sakkāro mahā ahoṣi, khīrodakena siñcanti, gandhapañcaṅgulikaṃ denti, mālādāmāni parikkhipanti, gandhatelena dīpaṃ jālenti, parikkhepo panassa paṭasāṇiyā ahoṣi. Phalāni madhurāni suvaṇṇavaṇṇāni ahesuṃ. Dadhivāhanarājā aññesaṃ rājūnaṃ ambaphalaṃ pesento aṭṭhito rukkhanibbattanabhayena aṅkuranibbattanaṭṭhānaṃ maṇḍūkakaṇṭakena vijjhivā pesesi. Tesam ambaṃ khādītva aṭṭhi ropitaṃ na sampajjati. Te “kiṃ nu kho ettha kāraṇa”nti pucchantā taṃ kāraṇaṃ jāniṃsu.

Atheko rājā uyyānapālaṃ pakkosivā “dadhivāhanassa ambaphalānaṃ rasaṃ nāsetvā tittakabhāvaṃ kātuṃ sakkhissasī”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “tena hi gacchāhī”ti sahassaṃ datvā pesesi. So bārāṇasiṃ gantvā “eko uyyānapālo āgato”ti rañño ārocāpetvā tena pakkosāpito

pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tvaṃ uyyānapālo”ti puṭṭho “āma, devā”ti vatvā attano ānubhāvaṃ vaṇṇesi. Rājā “gaccha amhākaṃ uyyānapālassa santike hohī”ti āha. Te tato paṭṭhāya dve janā uyyānaṃ paṭijagganti. Adhunāgato uyyānapālo akālapupphāni suṭṭhu pupphāpento akālaphalāni gaṇhāpento uyyānaṃ ramaṇīyaṃ akāsi. Rājā tassa pasīditvā porāṇakauyyānapālaṃ nīharitvā tasveva uyyānaṃ adāsi. So uyyānassa attano hatthagatabhāvaṃ ñatvā ambarukkhaṃ parivāretvā nimbe ca phaggavavalliyo ca ropesi, anupubbena nimbā vaḍḍhiṃsu, mūlehi mūlāni, sākāhi ca sākāha saṃsaṭṭhā onaddhavinaddhā ahesuṃ. Tena asātaamadhurasamsaggena tāvamadhuraphalo ambo tittako jāto nimbapaṇṇasadisaraso, ambaphalānaṃ tittakabhāvaṃ ñatvā uyyānapālo palāyi.

Dadhivāhano uyyānaṃ gantvā ambaphalaṃ khādanto mukhe pavīṭṭhaṃ ambarasaṃ nimbakasaṭṭhaṃ viya ajjhoharituṃ asakkonto kakkāretvā niṭṭhubhi. Tadā bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahoṣi. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa rukkhassa porāṇakaparīhārato pariḥīnaṃ natthi, evaṃ santepissa phalaṃ tittakaṃ jātaṃ, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchanto paṭṭhamaṃ gāthamāha –

71. “Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure;
Tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo”ti.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha –

72. “Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana;
Mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākāha sākāha nisevare;
Asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti.

Tattha **pucimandaparivāro**ti nimbarukkharivāro. **Sākāha sākāha nisevare**ti pucimandassa sākāhāyo ambarukkhasa sākāhāyo nisevanti. **Asātasannivāsena**ti amadhurehi pucimandehi saddhiṃ sannivāsena. **Tena**ti tena kāraṇena ayaṃ ambo kaṭukapphalo asātaphalo tittakaphalo jātoti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā sabbehi pucimande ca phaggavavalliyo ca chindāpetvā mūlāni uddharāpetvā samantā amadhurapaṃsuṃ harāpetvā madhurapaṃsuṃ pakkhipāpetvā khīrodakasakkharodakagandhodakehi ambaṃ paṭijaggāpesi. So madhurasamsaggena puna madhurova ahoṣi. Rājā pakatiuyyānapālasseva uyyānaṃ niyyādetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā ahameva paṇḍitāmacco ahoṣi”nti.

Dadhivāhanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[187] 7. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā

Ucche viṭabhimāruyāhāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakabhikkhuṃ ārabba katesi. Ekadivasam kira dvīsu aggasāvakesu aññamaññaṃ pañhapucchanavissajjanakathāya nisinnesu eko mahallako bhikkhu tesam santikaṃ gantvā tatiyo hutvā nisīditvā “bhante, mayampi tumhe pañhaṃ pucchissāma, tumhepi attano kaṅkhaṃ amhe pucchathā”ti āha. Therā taṃ jigucchitvā uṭṭhāya pakkamiṃsu. Therānaṃ dhammaṃ sotuṃ nisinnaparisā samāgamassa bhinnakāle satthu santikaṃ gantvā “kiṃ akāle āgatathā”ti vutte taṃ kāraṇaṃ ārocayīṃsu. Satthā “na, bhikkhave, idāneva sārīputtamoggallānā etaṃ jigucchitvā akathetvā pakkamanti, pubbehi pakkamiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahoṣi. Atha dve haṃsapotakā cittaṃkūṭapabbatā nikkhamitvā tasmīṃ rukkhāni nisīditvā gocarāya gantvā nivattantāpi tasmīmyeva vissamitvā cittaṃkūṭaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle tesam bodhisattena saddhiṃ vissāso ahoṣi. Gacchantā ca āgacchantā ca aññamaññaṃ sammoditvā dhammakathaṃ kathetvā pakkamiṃsu. Athekadivasam tesu rukkhagge nisīditvā bodhisattena saddhiṃ kathentesu eko siṅgālo

tassa rukkassa heṭṭhā ṭhatvā tehi haṃsapotakehi saddhiṃ mantento paṭhamam gāthamāha –

73. “Ucce viṭabhimāruya, mantayavho rahogatā;
Nīce oruyha mantavho, migarājāpi sossatī”ti.

Tattha **ucce viṭabhimāruyhā**ti pakatiyā ca ucce imasmiṃ rukkhe uccataram ekaṃ viṭapam abhiruhitvā. **Mantayavhoti** mantetha kathetha. **Nīce oruyhā**ti otarivā nīce ṭhāne ṭhatvā mantetha. **Migarājāpi sossatī**ti attānam migarājānam katvā āha. Haṃsapotakā jigucchitvā uṭṭhāya cittakūṭameva gatā.

Tesaṃ gatakāle bodhisatto siṅgālassa dutiyaṃ gāthamāha –

74. “Yaṃ suvaṇṇo suvaṇṇena, devo devena mantaye;
Kiṃ tettha catumaṭṭhassa, bilaṃ pavisa jambukā”ti.

Tattha **suvaṇṇoti** sundaravaṇṇo. **Suvaṇṇenāti** dutiyena haṃsapotakena. **Devo devenāti** teyeva dve deve katvā katheti. **Catumaṭṭhassāti** sarīrena jātiyā sarena guṇenāti imehi catūhi maṭṭhassa suddhassāti akkharattho. Asuddhamyeva pana taṃ pasamsāvacaṇena nindanto evamāha, catūhi lāmakassa kiṃ te ettha siṅgālassāti ayamettha adhippāyo. “**Bilaṃ pavisā**”ti idaṃ bodhisatto bheravārammaṇam dassetvā taṃ palāpento āha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā siṅgālo mahallako ahoṣi, dve haṃsapotakā sārīputtamogallānā, rukkadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

[188] 8. Sīhakotthujātakavaṇṇanā

Sīhaṅgulī sīhanakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Ekadivasam kira kokāliko aññesu bahussutesu dhammam kathentesu sayampi kathetukāmo ahoṣīti sabbam heṭṭhā vuttanayeneva vitthāretabbam. Taṃ pana pavattiṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano saddena pākaṭo jāto, pubbepi pākaṭo ahoṣī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto himavantapadese sīho hutvā ekāya siṅgāliyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya puttam paṭilabhi. So aṅgulīhi nakhehi kesarena vaṇṇena saṅghānenāti imehi ākārehi pitusadiso ahoṣi, saddena mātusadiso. Athekadivasam deve vassitvā vigate sīhesu naditvā sīhakīlam kīlantesu sopi tesaṃ antare naditukāmo hutvā siṅgālikaṃ nādam nadi. Athassa saddam sutvā sīhā tuṅhī ahesuṃ. Tassa saddam sutvā aparo bodhisattassa sajjātiputto “tāta, ayam sīho vaṇṇādīhi amhehi samāno, saddo panassa aññādiso, ko nāmeso”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

75. “Sīhaṅgulī sīhanakho, sīhapādapatīṭṭhito;
So sīho sīhasaṅghamhi, eko nadati aññathā”ti.

Tattha **sīhapādapatīṭṭhitoti** sīhapādeheva patīṭṭhito. **Eko nadati aññathāti** ekova avasesasīhehi asadisena siṅgālasaddena nadanto aññathā nadati.

Taṃ sutvā bodhisatto “tāta, esa tava bhātā siṅgāliyā putto, rūpena mayā sadiso, saddena mātārā sadiso”ti vatvā siṅgāliputtam āmantetvā “tāta, tvam ito paṭṭhāya idha vasanto appasaddo vasa, sace puna nadissasi, siṅgālabhāvaṃ te jānissanti”ti ovdanto dutiyaṃ gāthamāha –

76. “Mā tvam nadi rājaputta, appasaddo vane vasa;
Sarena kho taṃ jāneyyūṃ, na hi te pettiko saro”ti.

Tattha **rājaputtā**ti sīhassa migarañño putta. Imañca pana ovādaṃ sutvā puna so nadituṃ nāma na ussahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā siṅgālo kokāliko ahosi, sajjātiputto rāhulo, migarājā pana ahameva ahosi”nti.

Sīhakotthujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[189] 9. Sīhacammajātakavaṇṇanā

Netam sīhassa naditanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaññeva ārabha kathesi. So imasmim kāle sarabhaññaṃ bhaṇitukāmo ahosi. Satthā taṃ pavattiṃ sutvā aṭṭamā āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kassakakule nibbattitvā vayappatto kasikkamma jīvikaṃ kappesi. Tasmim kāle eko vāṇijo gadrabhabhārakena vohāraṃ karonto vicarati. So gatagataṭṭhāne gadrabhassa piṭṭhito bhaṇḍikaṃ otāretvā gadrabhaṃ sīhacamma pārupitvā sāliyavakhettesu vissajjeti. Khettarakkhakā taṃ disvā “sīho”ti saññāya upasaṅkamituṃ na sakkonti. Athekadivasam so vāṇijo ekasmim gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā pātarāsaṃ pacāpento tato gadrabhaṃ sīhacamma pārupitvā yavakhetta vissajjesi. Khettarakkhakā “sīho”ti saññāya taṃ upasaṅkamituṃ asakkontā gehaṃ gantvā ārocesuṃ. Sakalagāma vāsino āvudhāni gahetvā saṅkhe dhamentā bheriyo vādentā khettasamīpaṃ gantvā unnadimsu, gadrabho maraṇabhayabhīto gadrabharavaṃ ravi. Athassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā bodhisatto paṭhamam gāthamāha –

77. “Netam sīhassa naditam, na byagghassa na dīpino;
Pāruto sīhacamma, jammo nadati gadrabho”ti.

Tattha **jammoti** lāmaṃ. Gāma vāsini tassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā taṃ aṭṭhīni bhaṇjantā pothetvā sīhacamma ādāya agamaṃsu.

Atha so vāṇijo āgantvā taṃ byasanabhāvappattaṃ gadrabhaṃ disvā dutiyaṃ gāthamāha –

78. “Ciraṃpi kho taṃ khādeyya, gadrabho haritam yavaṃ;
Pāruto sīhacamma, ravamānova dūsayī”ti.

Tattha **tanti** nipātamattaṃ, ayaṃ gadrabho attano gadrabhabhāvaṃ ajānāpetvā sīhacamma pāruto ciraṃpi kālam haritam yavaṃ khādeyyāti attho. **Ravamānova dūsayī**ti attano pana gadrabharavaṃ ravamānovesa attānaṃ dūsayi, natthettha sīhacamma dosoti. Tasmim evaṃ kathenteyeva gadrabho tattheva nipanno mari, vāṇijopi taṃ pahāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā vāṇijo devadatto ahosi, gadrabho kokāliko, paṇḍitakassako pana ahameva ahosi”nti.

Sīhacammajātakavaṇṇanā navamā.

[190] 10. Sīlānisamsajātakavaṇṇanā

Passa saddhāya silassāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ saddhaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira saddho pasanno ariyasāvako ekadivasam jetavanaṃ gacchanto sāyaṃ aciravatinadītiraṃ gantvā nāvike nāvaṃ tīre ṭhapetvā dhammassavanatthāya gate titthe nāvaṃ adisvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā nadim otari, pādā udakamhi na osidimsu. So pathavītale gacchanto viya vemajjhaṃ gatakāle vīcim passi. Athassa buddhārammaṇā pīti mandā jātā, pādā osidituṃ ārabhimsu, so puna buddhārammaṇaṃ pītiṃ dalhaṃ katvā udakapiṭṭheneva gantvā jetavanaṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhim paṭisanthāraṃ katvā “upāsaka, kacci maggaṃ āgacchanto

appakilamathena āgatosī”ti pucchitvā “bhante, buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā udakapiṭṭhe patiṭṭhaṃ labhitvā pathaviṃ maddanto viya āgatomhī”ti vutte “na kho pana, upāsaka, tvaññeva buddhaguṇe anussarivā patiṭṭhaṃ laddho, pubbepi upāsakā samuddamajjhe nāvāya bhinnāya buddhaguṇe anussarantā patiṭṭhaṃ labhimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte kassapasammāsambuddhakāle sotāpanno ariyasāvako ekena nhāpitakuṭumbikena saddhiṃ nāvaṃ abhiruhi, tassa nhāpitassa bhariyā “ayya, imassa sukhadukkhāṃ tava bhāro”ti nhāpitaṃ tassa upāsakassa hatthe nikkhipi. Atha sā nāvā sattame divase samuddamajjhe bhinnā, tepi dve janā ekasmiṃ phalake nipannā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇimsu. Tattha so nhāpito sakuṇe māretvā pacitvā khādanto upāsakassapi deti. Upāsako “alaṃ mayha”nti na khādati. So cintesi – “imasmiṃ thāne amhākaṃ thapetvā tīṇi saraṇāni aññā patiṭṭhā natthī”ti. So tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussari. Athassānuserantassa tasmīṃ dīpake nibbatta nāgarājā attano sarīraṃ mahānāvaṃ katvā māpesi, samuddadevatā niyāmakō ahosi, nāvā sattahi ratanehi pūrayittha, tayo kūpakā indanīlamanimayā ahesuṃ, suvaṇṇamayo lankāro, rajatamayāni yottāni, suvaṇṇamayāni yaṭṭhiphiyāni.

Samuddadevatā nāvāya thātvā “atthi jambudīpagamikā”ti ghosesi. Upāsako “mayāṃ gamissāmā”ti āha. Tena hi ehi, nāvaṃ abhiruhāti. So nāvaṃ abhiruhitvā nhāpitaṃ pakkosi, samuddadevatā – “tuyhaññeva labbhati, na etassā”ti āha. “Kimkāraṇā”ti? “Etassa sīlaguṇācāro natthi, taṃ kāraṇaṃ. Ahañhi tuyhaṃ nāvaṃ āharim, na etassā”ti. “Hotu, ahaṃ attanā dinnadānena rakkhitasīlena bhāvītabhāvanāya etassa pattim dammī”ti. Nhāpito “anumodāmi, sāmī”ti āha. Devatā “idāni gaṇhissāmī”ti tampi āropetvā ubhopi jane samuddā nikkhāmetvā nadiyā bārāṇasiṃ gantvā attano ānubhāvena dvinnampi tesam gehe dhanam patiṭṭhapetvā “paṇḍiteheva saddhiṃ saṃsaggo nāma kātabbo. Sace hi imassa nhāpitassa iminā upāsakena saddhiṃ saṃsaggo nābhavissa, samuddamajjheveva nassissā”ti paṇḍitasamaggagūṇaṃ kathayamānā imā gāthā avoca –

79. “Passa saddhāya sīlassa, cāgassa ca ayaṃ phalaṃ;
Nāgo nāvāya vaṇṇena, saddhaṃ vahatupāsakaṃ.

80. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Satañhi sannivāsena, sotthim gacchati nhāpito”ti.

Tattha **passāti** kañci aniyamtvā passathāti ālapati. **Saddhāyāti** lokiyalokuttarāya saddhāya. Sīlepi eseve nayo. **Cāgassāti** deyyadhammapariccāgassa ceva kilesapariccāgassa ca. **Ayaṃ phalaṃ** idam phalaṃ, guṇaṃ ānisamsanti attho. Atha vā cāgassa ca phalaṃ passa, ayaṃ nāgo nāvāya vaṇṇenāti evampettha attho daṭṭhabbo. **Nāvāya vaṇṇenāti** nāvāya saṅghānena. **Saddhanti** tīsu ratanesu patiṭṭhitasaddhaṃ. **Sabbhīrevāti** paṇḍitehiyeva. **Samāsethāti** ekato āvaseyya, upavaseyyāti attho. **Kubbethāti** kareyya. **Santhavanti** mittasanthavaṃ. Taṅhāsanthavo pana kenacipi saddhiṃ na kātabbo. **Nhāpitoti** nhāpitakuṭumbiko. “Nahāpito”tipi pāṭho.

Evam samuddadevatā ākāse thātvā dhammaṃ desetvā ovaditvā nāgarājānaṃ gaṇhitvā attano vimānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – saccapariyosāne upāsako sakadāgāmiphale patiṭṭhahi. “Tadā sotāpannaupāsako parinibbāyi, nāgarājā sarīputto ahosi, samuddadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Sīlānisamsajātakavaṇṇanā dasamā.

Asadisavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ –

Asadisañca saṅgāmaṃ, vālodakaṃ giridattaṃ;
Nabhirati dadhivāhaṃ, catumaṭṭhaṃ sīhakoṭṭhaṃ;
Sīhacammaṃ sīlānisamsaṃ.

5. Ruhakavaggo

[191] 1. Ruhakajātakavaṇṇanā

Api ruhaka chinnāpīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Vatthu aṭṭhakanipāte **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “ayaṃ te bhikkhu itthī anatthakārikā, pubbepi te esā sarājīkāya parisāya majjhe lajjāpetvā gehā nikkhamaṇākāraṃ kāresi” ti vatvā tena yācīto atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa ruhako nāma purohito ahoṣi, tassa purāṇī nāma brāhmaṇī bhariyā. Rājā brāhmaṇassa assabhaṇḍakena alaṅkaritvā assaṃ adāsi. So taṃ assaṃ āruya rañño upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha naṃ alaṅkataassassa piṭṭhe nisīditvā gacchantaṃ āgacchantañca disvā taḥiṃ taḥiṃ ṭhitā manussā “aho assassa rūpaṃ, aho asso sobhātī” ti assameva pasaṃsanti. So gehaṃ āgantvā pāsādaṃ abhiruyha bhariyaṃ āmantesi – “bhadde, amhākaṃ asso ativiya sobhati, ubhosu passesu ṭhitā manussā amhākaṃ assameva vaṇṇentī” ti. Sā pana brāhmaṇī thokaṃ chinnikā dhuttikadhātukā, tena naṃ evamāha – “ayya, tvamaṃ assassa sobhanakāraṇaṃ na jānāsi, ayaṃ asso attano alaṅkataṃ assabhaṇḍakaṃ nissāya sobhati, sace tvampi asso viya sobhitukāmo assabhaṇḍakaṃ piḷandhitvā antaravīthiṃ oruyha asso viya pāde koṭṭayamāno gantvā rājānaṃ passa, rājāpi taṃ vaṇṇayissati, manussāpi taññeva vaṇṇayissanti” ti.

So ummattakajātiko brāhmaṇo tassā vacanaṃ sutvā “iminā nāma kāraṇena sā maṃ vadatī” ti ajānitvā tathāsaññī hutvā tathā akāsi. Ye ye passanti, te te parihāsaṃ karontā “sobhati ācariyo” ti vadimsu. Rājā pana naṃ “kiṃ, ācariya, pittaṃ te kupitaṃ, ummattakosi jāto” tiādīni vatvā lajjāpesi. Tasmim̐ kāle brāhmaṇo “ayuttaṃ mayā kata” nti lajjito brāhmaṇiyā kujjhitvā “tāyamhi sarājīkāya parisāya antare lajjāpito, pothetvā taṃ nikkadḍhissāmi” ti gehaṃ agamāsi. Dhuttikabrāhmaṇī tassa kujjhitvā āgamaṇabhāvaṃ ñatvā puretaraññeva cūladvārena nikkhamitvā rājanivesanaṃ gantvā catūhapañcāhaṃ tattheva ahoṣi. Rājā taṃ kāraṇaṃ ñatvā purohitaṃ pakkosāpetvā “ācariya, mātugāmassa nāma doso hotiyeva, brāhmaṇiyā khamituṃ vaṭṭatī” ti khamāpanatthāya paṭhamamaṃ gāthamāha –

81. “Api ruhaka chinnāpi, jiyā sandhīyate puna;
Sandhīyassu purāṇiyā, mā kodhassa vasaṃ gamī” ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho – bho ruhaka, nanu chinnāpi dhanujiyā puna sandhīyati ghaṭīyati, evameva tvampi purāṇiyā saddhiṃ sandhīyassu, kodhassa vasaṃ mā gamīti.

Taṃ sutvā ruhako dutiyaṃ gāthamāha –

82. “Vijjamānesu vākesu, vijjamānesu kārisu;
Aññaṃ jiyamaṃ karissāmi, alaṅñeva purāṇiyā” ti.

Tassattho – mahārāja, dhanukāramuduvākesu ca jiyakārakesu ca manussesu vijjamānesu aññaṃ jiyamaṃ karissāmi, imāya chinnāya purāṇiyā jiyāya alaṃ, natthi me koci atthoti. Evañca pana vatvā taṃ nīharitvā aññaṃ brāhmaṇiṃ ānesi.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi – saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā, brāhmaṇī, purāṇadutiyikā ahoṣi, ruhako

ukkaṅṭhitabhikkhu, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi’’nti.

Ruhakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[192] 2. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā

Itthī siyā rūpavatīti idaṃ sirikāḷakaṇṇijātakam mahāumaṅgajātaka āvibhavissati.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

[193] 3. Cūḷapadumajātakavaṇṇanā

Ayameva sā ahamapi so anaññoti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṅṭhitabhikkhuṃ ārabha katesi. Vatthu **ummādantījātaka** (jā. 2.20.57 ādayo) āvibhavissati. So pana bhikkhu satthārā ‘‘saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṅṭhito’’ti vutte ‘‘saccaṃ, bhagavā’’ti vatvā ‘‘kena pana tvaṃ ukkaṅṭhāpito’’ti vutte ‘‘ahaṃ, bhante, ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ mātugāmaṃ disvā kilesānuvattako hutvā ukkaṅṭhitomhī’’ti āha. Atha naṃ satthā ‘‘bhikkhu, mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī bahumāyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dakkhiṇajāṇulohitaṃ pāyevā yāvajīvitadānampi datvā mātugāmassa cittaṃ na labhiṃsū’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, nāmaggaṇādivase cassa ‘‘padumakumāro’’ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa aparena cha kaniṭṭhabhātikā ahesuṃ. Te sattapi janā anupubbena vuḍḍhippattā gharāvāsaṃ gahetvā rañño sahāyā viya vicaranti. Athekadivasam rājā rājaṅgaṇam olokento ṭhito te mahāparivārena rājupaṭṭhānaṃ āgacchante disvā ‘‘ime maṃ vadhitvā rajjampi gaṇheyyu’’nti āsaṅkaṃ uppādetvā te pakkosāpetvā – ‘‘tātā, tumhe imasmim nagare vasituṃ na labhatha, aññattha gantvā mama accayena āgantvā kulasantakaṃ rajjaṃ gaṇhathā’’ti āha. Te pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā roditvā kanditvā attano attano gharāni gantvā pajāpatiyo ādāya ‘‘yattha vā tattha vā gantvā jīviṣṣāma’’ti nagarā nikkhamitvā maggaṃ gacchantā ekaṃ kantāraṃ patvā annapānaṃ alabhamānā khudaṃ adhivāsetuṃ asakkontā ‘‘mayam jīvamānā itthiyo labhiṣṣāma’’ti kaniṭṭhassa bhariyaṃ māretvā terasa koṭṭhāse katvā maṃsam khādiṃsu. Bodhisatto attano ca bhariyāya ca laddhakoṭṭhāsesu ekaṃ ṭhapetvā ekaṃ dvepi khādiṃsu. Evaṃ cha divase cha itthiyo māretvā maṃsam khādiṃsu.

Bodhisatto pana divase divase ekekaṃ ṭhapetvā cha koṭṭhāse ṭhapesi. Sattame divase ‘‘bodhisattassa bhariyaṃ māressāma’’ti vutte bodhisatto te cha koṭṭhāse tesam datvā ‘‘ajja tāva ime cha koṭṭhāse khādatha, sve jāniṣṣāma’’ti vatvā tesam maṃsam khāditvā niddāyanakāle bhariyaṃ gahetvā palāyi. Sā thokaṃ gantvā ‘‘gantuṃ na sakkomi, sāmi’’ti āha. Atha naṃ bodhisatto khandhenādāya aruṇuggamanavelāya kantārā nikkhami. Sā sūriye uggate ‘‘pipāsītāmi, sāmi’’ti āha. Bodhisatto ‘‘udakaṃ natthi, bhadde’’ti vatvā punappunaṃ kathite khaggena dakkhiṇajāṇukaṃ paharivā – ‘‘bhadde, pāṇiyaṃ natthi, idaṃ pana me dakkhiṇajāṇulohitaṃ pivamānā nisīdāhi’’ti āha. Sā tathā akāsi. Te anupubbena mahāgaṅgaṃ patvā pivitvā ca nhatvā ca phalāphalaṃ khāditvā phāsukaṭṭhāne vissamitvā ekasmiṃ gaṅgānivattane assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappesuṃ.

Athekadivasam uparigaṅgāya rājāparādhikaṃ coraṃ hatthapāde ca kaṇṇanāsaṅga chinditvā ekasmiṃ ambaṅake nipajjāpetvā mahāgaṅgāya pavāhesuṃ. So mahantaṃ aṭṭassaraṃ karonto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Bodhisatto tassa karuṇaṃ paridevitasaddaṃ sutvā ‘‘dukkhappatto satto mayi ṭhite mā nassī’’ti gaṅgātīraṃ gantvā taṃ uttāretvā assamapadaṃ ānetvā kāsāvadhovanalepanādīhi vaṇapaṭikammaṃ akāsi. Bhariyā panassa ‘‘evarūpaṃ nāma dussīlaṃ kuṅṭhaṃ gaṅgāya āvāhetvā paṭijagganto vicarati’’ti vatvā taṃ kuṅṭhaṃ jigucchamānā niṭṭhubhantī vicarati. Bodhisatto tassa vaṇesu saṃviruḷhesu bhariyāya saddhiṃ taṃ assamapadeyeva ṭhapetvā aṭavito phalāphalāni āharitvā taṅca bhariyaṅca posesi. Tesu evaṃ vasantesu sā itthī etasmiṃ kuṅṭhe paṭibaddhacittā hutvā tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā ekenupāyena bodhisattaṃ māretukāma hutvā evamāha – ‘‘sāmi, ahaṃ tumhākaṃ aṃse nisīditvā kantārā nikkhamamānā ekaṃ pabbataṃ oloketvā ayye pabbatamhi nibbattadevate ‘sace ahaṃ

sāmikena saddhiṃ arogā jīvitaṃ labhissāmi, balikammaṃ te karissāmi”ti āyācīṃ, sā maṃ idāni uttāseti, karomassā balikamma”nti. Bodhisatto taṃ māyaṃ ajānanto “sādhū”ti sampaticchitvā balikammaṃ sajjetvā tāya balibhājanaṃ gāhāpetvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Atha naṃ sā evamāha – “sāmi, devatāyapī tvaññeva uttamadevatā, paṭhamaṃ tāva taṃ vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditvā pacchā devatāya balikammaṃ karissāmi”ti. Sā bodhisattaṃ papātābhimukhaṃ ṭhapetvā vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditukāmā viya hutvā piṭṭhipasse ṭhatvā piṭṭhiyaṃ paharitvā papāte pātetvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhi”ti tuṭṭhamānasā pabbatā orohitvā kuṇṭhassa santikaṃ agamāsi.

Bodhisattopi papātānusārena pabbatā patanto udumbararukkhamatthake ekasmiṃ akaṇṭake pattasañchane gumbe laggi, heṭṭhāpabbataṃ pana orohituṃ na sakkā. So udumbaraphalāni khāditvā sākhanatare nisīdi. Atheko mahāsariro godharājā heṭṭhāpabbatapādato abhiruhitvā tasmīṃ udumbaraphalāni khādāti. So taṃ divasaṃ bodhisattaṃ disvā palāyi, punadivase āgantvā ekasmiṃ passe phalāni khāditvā pakkāmi. So evaṃ punappunaṃ āgacchanto bodhisattena saddhiṃ vissāsaṃ āpajjitvā “tvaṃ imaṃ thānaṃ kena kāraṇena āgatosī”ti pucchitvā “iminā nāma kāraṇena”ti vutte “tena hi mā bhāyi”ti vatvā bodhisattaṃ attano piṭṭhiyaṃ nipajjāpetvā otāretvā araññato nikkhamitvā mahāmagge ṭhapetvā “tvaṃ iminā maggena gacchāhi”ti uyyojetvā araññameva pāvīsi. Bodhisatto ekaṃ gāmakāṃ gantvā tattheva vasanto pitu kālakatabhāvaṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā kulasantake rajje patiṭṭhāya padumarājā nāma hutvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ cha satasahassāni vissajjetvā dānaṃ adāsi.

Sāpi kho itthī taṃ kuṇṭhaṃ khandhe nisīdāpetvā araññā nikkhamitvā manussapathe bhikkhaṃ caramānā yāgubhattaṃ saṃharitvā taṃ kuṇṭhaṃ posesi. Manussā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchiyamānā “ahaṃ etassa mātuladhītā, pitucchāputto me eso, etasseva maṃ adamsu, sāhaṃ vajjhappattampi attano sāmikaṃ ukkhipitvā pariharantī bhikkhaṃ caritvā posemī”ti. Manussā “ayaṃ patibbatā”ti tato paṭṭhāya bahutaraṃ yāgubhattaṃ adamsu. Apare pana janā evamāhaṃsu – “tvaṃ mā evaṃ vicari, padumarājā bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāreti, sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā dānaṃ deti, so taṃ disvā tussissati, tuṭṭho te bahuṃ dhaṇaṃ dassati, tava sāmikaṃ idheva nisīdāpetvā gacchā”ti thiraṃ katvā vettapacchiṃ adamsu. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ vettapacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā bārāṇasiṃ gantvā dānasālāsu bhūñjamānā vicarati. Bodhisatto alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṃ gantvā aṭṭhannaṃ vā dasannaṃ vā sahatthā dānaṃ datvā puna gehaṃ gacchati. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ pacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā tassa gamanamagge aṭṭhāsi.

Rājā disvā “kiṃ eta”nti pucchi. “Ekā, deva, patibbatā”ti. Atha naṃ pakkosāpetvā sañjānitvā kuṇṭhaṃ pacchiyā nīharāpetvā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchi. Sā “pitucchāputto me, deva, kuladattiko sāmiko”ti āha. Manussā taṃ antaraṃ ajānantā “aho patibbatā”tiādīni vatvā taṃ anācāritthiṃ vaṇṇayiṃsu. Puna rājā “ayaṃ te kuṇṭho kuladattiko sāmiko”ti pucchi. Sā rājānaṃ asañjānantī “āma, devā”ti sūrā hutvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ esa bārāṇasirañño putto, nanu tvaṃ padumakumārassa bhariyā asukarañño dhītā, asukā nāma mama jāṇulohitaṃ pivitvā imasmiṃ kuṇṭhe paṭibaddhacittā maṃ papāte pātesi. Sā idāni tvaṃ nalāṭena maccuṃ gahetvā maṃ ‘mato’ti maññamānā imaṃ thānaṃ āgatā, nanu ahaṃ jīvāmi”ti vatvā amacce āmantetvā “bho, amaccā nanu cāhaṃ tumhehi puṭṭho evaṃ kathesiṃ ‘mama kaniṭṭhabhātikā cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādīṃsu, ahaṃ pana mayhaṃ bhariyaṃ arogaṃ katvā gaṅgātīraṃ netvā assamapade vasanto ekaṃ vajjhappattaṃ kuṇṭhaṃ uttāretvā paṭijaggiṃ. Sā itthī etasmiṃ paṭibaddhacittā maṃ pabbatapāde pātesi. Ahaṃ attano mettacittatāya jīvitaṃ labhi”nti. Yāya ahaṃ pabbatā pātito, na sā aññā, esā dussilā, sopi vajjhappatto kuṇṭho na añño, ayamevā”ti vatvā imā gāthā avoca –

85. “Ayameva sā ahamapi so anañño, ayameva so hatthacchinno anañño;
Yamāha ‘komārapatī mama’nti, vajjhittthiyo natthi itthīsu saccaṃ.

86. “Imañca jammaṃ musalena hantvā, luddaṃ chavaṃ paradārūpaseviṃ;
Imissā ca naṃ pāpapatibbatāya, jīvantiyā chindatha kaṇṇanāsa”nti.

Tattha **yamāha komārapatī mamanti** yaṃ eṣā “ayaṃ me, komārapatī, kuladattiko sāmiko”ti āha, ayameva so, na añño. “Yamāhu, komārapatī”tipi pāṭho. Ayameva hi potthakesu likhito, tassāpi ayamevattho, vacanavipallāso panettha veditabbo. Yañhi raññā vuttaṃ, tadeva idha āgataṃ. **Vajjhithhiyoti** itthiyo nāma vajjhā vadhitabbā eva. **Natthi itthīsu saccanti** etāsu sabhāvo nāmeko natthi. “**Imañca jamma**”ntiādi dvinnampi tesam daṇḍānāpanavasena vuttaṃ. Tattha **jammanti** lāmakaṃ. **Musalena hantvā**ti musalena hanitvā pothetvā aṭṭhīni bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā. **Luddanti** dāruṇaṃ. **Chavanti** guṇābhāvena nijjīvaṃ matasadisam. **Imissā ca nanti** ettha **nanti** nipātamattaṃ, imissā ca pāpapatibbatāya anācārāya dussīlāya jīvantiyāva kaṇṇanāsaṃ chindathāti attho.

Bodhisatto kodhaṃ adhvāsetuṃ asakkonto evaṃ tesam daṇḍam āṇāpetvāpi na tathā kāresi. Kopaṃ pana mandaṃ katvā yathā sā pacchiṃ sīsato oropetuṃ na sakkoti, evaṃ gāḷhataraṃ bandhāpetvā kuṇṭhaṃ tattha pakkipāpetvā attano vijitā nīharāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi – saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā cha bhātaro aññatarā therā ahesuṃ, bhariyā ciñcamānavikā, kuṇṭho devadatto, godharājā ānando, padumarājā pana ahameva ahosi”nti.

Cūḷapadumajātakavaṇṇanā tatiyā.

[194] 4. Maṇicorajātakavaṇṇanā

Na santi devā pavasanti nūnāti idam satthā veḷuvane viharanto vadhāya parisakkantaṃ devadattaṃ ārabha kathesi. Tadā pana satthā “devadatto vadhāya parisakkati”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkatiyeva, parisakkantopi pana maṃ vadhituṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārānasito avidūre gāmake gahapatikule nibbatti. Athassa vayappattassa bārānasito kuladhītaraṃ ānesuṃ, sā suvaṇṇavaṇṇā ahosi abhirūpā dassanīyā devaccharā viya pupphalatā viya laḷamānā mattakinnarī viya ca sujātāti nāmena patibbatā silācārasampannā vattasampannā. Niccakālampissā pativattaṃ sassuvattaṃ sasuravattañca katameva hoti, sā bodhisattassa piyā ahosi manāpā. Iti ubhopi te sammodamānā ekacittā samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Athekadivasaṃ sujātā “mātāpitaro daṭṭhukāmāmhī”ti bodhisattassa ārocesi. “Sādhu, bhadde, maggapātheyyaṃ pahonakaṃ paṭiyādehī”ti khajjavikatiṃ pacāpetvā khajjakādīni yānake ṭhapetvā yānakaṃ pājento yānakassa purato ahosi, itarā pacchato. Te nagarasamīpaṃ gantvā yānakaṃ mocetvā nhatvā bhuñjīṃsu. Puna bodhisatto yānakaṃ yojetvā purato nisīdi, sujātā vatthāni parivattetvā alaṅkaritvā pacchato nisīdi. Yānakassa antonagaraṃ pavitṭhakāle bārānasirājā hatthikkhandhavaragato nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto taṃ padesaṃ agamāsi. Sujātā otaritvā yānakassa pacchato padasā pāyāsi. Rājā taṃ disvā tassā rūpasampattiyā ākaḍḍhiyamānalocano paṭibaddhacitto hutvā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi – “gaccha tvaṃ etissā sassāmikabhāvaṃ vā assāmikabhāvaṃ vā jānāhī”ti. So gantvā tassā sassāmikabhāvaṃ ṇatvā “sassāmikā kira, deva, yānake nisinno puriso etissā sāmiko”ti āha.

Rājā paṭibaddhacittaṃ vinodetuṃ asakkonto kilesāturo hutvā “ekena naṃ upāyena mārāpetvā itthiṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā ekaṃ purisaṃ āmantetvā “gaccha, bho, imaṃ cūḷamaṇiṃ vīthiṃ gacchanto viya hutvā etassa purisassa yānake pakkipitvā ehi”ti cūḷamaṇiṃ datvā uyyojesi. So “sādhu”ti taṃ gahetvā gantvā yānake ṭhapetvā “ṭhapito me, devā”ti āgantvā ārocesi. Rājā “cūḷamaṇi me naṭṭho”ti āha, manussā ekakolāhalaṃ akaṃsu. Rājā “sabbadvārāni pidahitvā sañcāraṃ chinditvā coraṃ pariyesathā”ti āha, rājapurisā tathā akaṃsu, nagaraṃ ekasaṅkhobhaṃ ahosi. Itaro puriso manusse gahetvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bho, yānakaṃ ṭhapehi, rañño cūḷamaṇi naṭṭho, yānakaṃ

sodhessāmī’ ti yānakam sodhento attanā ṭhapitamaṇim gahetvā bodhisattam gahetvā ‘‘maṇicoro’’ ti hatthehi ca pādehi ca pothetvā pacchābāham bandhitvā netvā ‘‘ayaṃ maṇicoro’’ ti rañño dassesi. Rājāpi ‘‘sīsamassa chindathā’’ ti āṇāpesi.

Atha naṃ rājapurisā catukke catukke kasāhi tāḷentā dakkhiṇadvārena nagarā nikkhamāpesuṃ. Sujātāpi yānakam pahāya bāhā paggayha paridevamānā ‘‘sāmi, maṃ nissāya imaṃ dukkham pattosi’’ ti paridevamānā pacchato pacchato agamāsi. Rājapurisā ‘‘sīsamassa chindissāmā’’ ti bodhisattam uttānaṃ nipajjāpesuṃ. Taṃ disvā sujātā attano sīlaguṇaṃ āvajjetvā ‘‘natthi vata maññe imasmiṃ loke sīlavantānaṃ vihetṭhake pāpasāhasikamanusse nisedhetuṃ samatthā devatā nāmā’’ tiādīni vatvā paṭhamam gāthamāha –

87. ‘‘Na santi devā pavasanti nūna, na hi nūna santi idha lokapālā;
Sahasā karontānamasaññātānaṃ, na hi nūna santi paṭisedhitāro’’ ti.

Tattha **na santi, devā**ti imasmiṃ loke sīlavantānaṃ olokanakā pāpānañca nisedhakā na santi nūna devā. **Pavasanti nūnā**ti evarūpesu vā kicesu uppannesu nūna pavasanti pavāsam gacchanti. **Idha, lokapālā**ti imasmiṃ loke lokapālasammataṃ samaṇabrāhmaṇāpi sīlavantānaṃ anuggāhakā na hi nūna santi. **Sahasā karontānamasaññātāna**ti sahasā avīmaṃsitvā sāhasikam dāruṇam kammaṃ karontānaṃ dussīlānaṃ. **Paṭisedhitāro**ti evarūpaṃ kammaṃ mā karittha, na labbhā etaṃ kātunti paṭisedhentā natthīti attho.

Evam tāya sīlasampannāya paridevamānāya sakkassa devarañño nisinnāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi, sakko ‘‘ko nu kho maṃ sakkattato cāvetukāmo’’ ti āvajjento imaṃ kāraṇaṃ ñatvā ‘‘bārāṇasirājā atipharusakammaṃ karoti, sīlasampannaṃ sujātaṃ kilameti, gantuṃ dāni me vaṭṭatī’’ ti devalokā oruyha attano ānubhāvena hatthipiṭṭhe nisinnaṃ taṃ pāparājānaṃ hatthikkhandhato otāretvā dhammagāṇḍikāya uttānaṃ nipajjāpetvā bodhisattam ukkhipitvā sabbālankārehi alaṅkaritvā rājavesam gāhāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpesi. Rājapurisā pharasuṃ ukkhipitvā sīsam chindantā rañño sīsam chindimsu, chinnakāleyeva cassa rañño sīsabhāvaṃ jānimsu. Sakko devarājā dissamānakasariṇeva bodhisattassa santikam gantvā bodhisattassa rājābhisekam katvā sujātāya ca aggamaheṣiṭṭhānaṃ dāpesi. Amaccā ceva brāhmaṇagahapatikādayo ca sakkaṃ devarājānaṃ disvā ‘‘adhammikaṛājā mārito, idāni amhehi sakkadattiko dhammikaṛājā laddho’’ ti somanassappattā ahesuṃ.

Sakkopi ākāse ṭhatvā ‘‘ayaṃ vo sakkadattiko rājā, ito paṭṭhāya dhammena rajjam kāressati. Sace hi rājā adhammiko hoti, devo akāle vassati, kāle na vassati, chātabhayaṃ rogabhayaṃ satthabhayanti imāni tīṇi bhayāni upagatāneva hontī’’ ti ovadanto dutiyaṃ gāthamāha –

88. ‘‘Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassati;
Saggā ca cavati ṭhānā, nanu so tāvatā hatō’’ ti.

Tattha **akāle**ti adhammikaṛaṇo rajje ayuttakāle sassānaṃ pakkakāle vā lāyanamaddanādikāle vā devo vassati. **Kāle**ti yuttapayuttakāle vapanakāle taruṇasassakāle gabbhaggahaṇakāle ca na vassati. **Saggā ca cavati ṭhānā**ti saggasaṅkhātā ṭhānā devalokā cavatīti attho. Adhammikaṛājā hi appaṭilābhavasena devalokā cavati nāma, saggēpi vā rajjam kārento adhammikaṛājā tato cavatītipi attho. **Nanu so tāvatā hatoti** nanu so adhammiko rājā ettakena hatō hoti. Atha vā ekaṃsavācī ettha nu-kāro, neso ekaṃsena ettāvatā hatō, aṭṭhasu pana mahānirayesu soḷasasu ca ussanirayesu dīgharattaṃ so haññissatīti ayamettha attho.

Evam sakko mahājanassa ovādaṃ datvā attano devaṭṭhānameva agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjam kāretvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi – ‘‘taḍā

adhammikarājā devadatto ahosi, sakko anuruddho, sujātā rāhulamātā, sakkadattiyarājā pana ahameva ahosi”nti.

Maṇicorajātakavaṇṇanā catutthā.

[195] 5. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā

Pabbatūpatthare rammeti idam satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabba kathesi. Kosalarañño kira eko amacco antepure padussi. Rājāpi parivīmaṃsamāno taṃ tathato ñatvā “satthu ārocessāmī”ti jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā “bhante, amhākaṃ antepure eko amacco padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti pucchi. Atha naṃ satthā “upakārako te, mahārāja, so ca amacco sā ca itthī piyā”ti pucchitvā “āma, bhante, ativiya upakārako sakalaṃ rājakulaṃ sandhāreti, sāpi me itthī piyā”ti vutte “mahārāja, ‘attano upakārakesu sevakesu piyāsu ca itthīsu dubbhituṃ na sakkā’ti pubbepi rājāno paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā majjhattāva ahesu”nti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Athassa rañño eko amacco antepure padussi. Rājā naṃ tathato ñatvā “amaccopi me bahūpakāro, ayaṃ itthīpi me piyā, dvepi ime nāsetuṃ na sakkā, paṇḍitāmaccaṃ pañhaṃ pucchitvā sace sahitabbaṃ bhavissati, sahiṃsāmi, no ce, na sahiṃsāmi”ti bodhisattaṃ pakkosāpetvā āsanaṃ datvā “paṇḍita, pañhaṃ pucchissāmī”ti vatvā “pucchatha, mahārāja, vissajjessāmī”ti vutte pañhaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha –

89. “Pabbatūpatthare ramme, jātā pokkharāṇī sivā;
Taṃ siṅgālo apāpāyī, jānaṃ sihena rakkhita”nti.

Tattha **pabbatūpatthare rammeti** himavantapabbatapāde pattharivā ṭhite aṅgaṇaṭṭhāneti attho. **Jātā pokkharāṇī sivā**ti sivā sītalā madhurodakā pokkharāṇī nibbattā, apica kho pokkharasañchannā nadīpi pokkharāṇīyeva. **Apāpāyīti apa-**iti upasaggo, apāyīti attho. **Jānaṃ sihena rakkhitanti** sā pokkharāṇī siṃhaparibhogā sihena rakkhitā, sopi naṃ siṅgālo “sihena rakkhitā aya”nti jānantova apāyī. Taṃ kiṃ maññati, bālo siṅgālo sihassa abhāyitvā piveyya evarūpaṃ pokkharāṇinti ayametthādhippāyo.

Bodhisatto “addhā etassa antepure eko amacco paduṭṭho bhavissati”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha –

90. “Pivanti ce mahārāja, sāpadāni mahānadim;
Na tena anadī hoti, khamassu yadi te piyā”ti.

Tattha **sāpadānī**ti na kevalaṃ siṅgālova, avasesāni sunakhapasadabiḷāramigādīni sabbasāpadāni taṃ pokkharasañchannattā “pokkharāṇī”ti laddhanāmaṃ nadim pivanti ce. **Na tena anadī hotī**ti nadiyañhi dvīpadacatuppādāpi ahimacchāpi sabbe pipāsītā pānīyaṃ pivanti, na sā tena kāraṇena anadī nāma hoti, nāpi ucchiṭṭhanadī. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇattā. Yathā nadī yena kenaci pītā na dussati, evaṃ itthīpi kilesavasena sāmikaṃ atikkamitvā aññena saddhim saṃvāsaṃ gatā neva anitthī hoti. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇabhāvena. Nāpi ucchiṭṭhitthī. Kasmā? Odakantikātāya suddhabhāvena. **Khamassu yadi te piyā**ti yadi pana te sā itthī piyā, so ca amacco bahūpakāro, tesam ubhinnaṃpi khamassu majjhatabhāvena tiṭṭhāhīti.

Evaṃ mahāsatto rañño ovādaṃ adāsī. Rājā tassa ovāde ṭhatvā “puna evarūpaṃ pāpakammaṃ mā karitthā”ti vatvā ubhinnaṃpi khami. Tato paṭṭhāya te oramiṃsu. Rājāpi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi. Kosalarājāpi imaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesam ubhinnaṃpi khamitvā majjhatto ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā pañcamā.

[196] 6. Valāhakassajātakavaṇṇanā

Ye na kāhanti ovādanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, ukkaṇṭhitosi”ti puṭṭho “sacca”nti vatvā “kiṃ kāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkataṃ mātuḡāmaṃ disvā kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā bhikkhu attano rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbehi ceva itthikuttavilāsehi ca purise palobhetvā attano vase katvā vasaṃ upagatabhāvaṃ ñatvā sīlavināsañceva dhanavināsañca pāpanaṭṭhena ‘yakkhiniyo’ti vuccanti. Pubbehi hi yakkhiniyo itthikuttana ekaṃ purisasatthaṃ upasaṅkamtivā vāñije palobhetvā attano vase katvā puna aññe purise disvā te sabbepi jīvitakkhayaṃ pāpetvā ubho hi hanukapassehi lohiteṇa paggharanteṇa mukhaṃ pūrāpetvā khādiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte tambapaṇṇidīpe sirīsavatthu nāma yakkhanagaraṃ ahoṣi, tattha yakkhiniyo vasiṃsu. Tā bhinnanāvānaṃ vāñijānaṃ āgatakāle alaṅkatapaṭiyattā khādanīyabhojanīyaṃ gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā dārake ankenādāya vāñije upasaṅkamanti. Tesam “manussāvāsaṃ āgatamhā”ti sañjānanatthaṃ tattha tattha kasigorakkhādīni karonte manusse gogaṇe sunakheti evamādīni dassenti, vāñijānaṃ santikaṃ gantvā “imaṃ yāguṃ pivatha, bhattaṃ bhuñjatha, khādanīyaṃ khādathā”ti vadanti. Vāñijā ajānantā tāhi dinnaṃ paribhuñjanti. Atha tesam khāditvā bhuñjitvā pivitvā vissamitakāle paṭisanthāraṃ karonti, “tumhe kattha vāsikā, kuto āgatā, kahaṃ gacchissatha, kena kammena idhāgatathā”ti pucchanti. “Bhinnanāvā hutvā idhāgatamhā”ti vutte “sādhu, ayyā, amhākampi sāmikānaṃ nāvaṃ abhiruhitvā gatānaṃ tīṇi saṃvaccharāni atikkantāni, te matā bhavissanti; tumhepi vāñijāyeva, mayaṃ tumhākaṃ pādapariṅkā bhavissamā”ti vatvā te vāñije itthikuttahāvabhāvavilāsehi palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā sace paṭhamagahitā manussā atthi, te devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipanti, attano vasaṇaṭṭhāne bhinnanāve manusse alabhantiyo pana parato kalyāṇiṃ orato nāgadīpanti evaṃ samuddatīraṃ anusaṅcaranti. Ayaṃ tāsam dhammatā.

Athekadivasam pañcasatā bhinnanāvā vāñijā tāsam nagarasamīpe uttarīṃsu. Tā tesam santikaṃ gantvā palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā paṭhamaṃ gahite manusse devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipitvā jeṭṭhayakkhinī jeṭṭhakavāñijaṃ, sesā seseti tā pañcasatā yakkhiniyo te pañcasate vāñije attano sāmike akaṃsu. Atha sā jeṭṭhayakkhinī rattibhāge vāñije niddaṃ upagate utthāya gantvā kāraṇaghare manusse māretvā maṃsaṃ khāditvā āgacchati, sesāpi tatheva karonti. Jeṭṭhayakkhiniyā manussamaṃsaṃ khāditvā āgatakāle sarīraṃ sītalaṃ hoti. Jeṭṭhavāñijo pariggaṇhanto tassā yakkhinibhāvaṃ ñatvā “imā pañcasatā yakkhiniyo bhavissanti, amhehi palāyituṃ vaṭṭatī”ti punadivase pātova mukhadhovanatthāya gantvā sesavāñijānaṃ ārocesi – “imā yakkhiniyo, na manussitthiyo, aññesaṃ bhinnanāvānaṃ āgatakāle te sāmike katvā amhepi khādissanti, etha ito palāyissamā”ti tesu pañcasatesu aḍḍhateyyasatā “na mayaṃ etā vijahituṃ sakkhissāma, tumhe gacchatha, mayaṃ na palāyissamā”ti āhaṃsu. Jeṭṭhavāñijo attano vacanakāre aḍḍhateyyasate gahetvā tāsam bhīto palāyi.

Tasmiṃ pana kāle bodhisatto valāhakassayonīyaṃ nibbatti, sabbaseto kālasīso muñjakeso iddhiṃ vehāsaṅgamo ahoṣi. So himavantato ākāse uppatitvā tambapaṇṇidīpaṃ gantvā tattha tambapaṇṇisare pallale sayamjātasālīṃ khāditvā gacchati. Evaṃ gacchanto ca “janapadaṃ gantukāmā atthi”ti tikkhattuṃ karuṇāparibhāvitam mānuṣiṃ vācaṃ bhāsati. Te bodhisattassa vacanaṃ sutvā upasaṅkamtivā añjaliṃ paggayha “sāmi, mayaṃ janapadaṃ gamissamā”ti āhaṃsu. Tena hi mayhaṃ piṭṭhiṃ abhiruhathāti. Appekacce abhiruhiṃsu, tesu ekacce vāladhiṃ gaṇhiṃsu, ekacce añjaliṃ paggahetvā aṭṭhaṃsuyeva. Bodhisatto antamaso añjaliṃ paggahetvā ṭhite sabbepi te aḍḍhateyyasate vāñije attano ānubhāvena janapadaṃ netvā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhapetvā attano vasaṇaṭṭhānaṃ āgamāsi. Tāpi kho yakkhiniyo aññesaṃ āgatakāle tattha ohīnake aḍḍhateyyasate manusse vadhitvā khādiṃsu.

Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave, yathā te yakkhinīnaṃ vasaṃ gatā vāñijā jīvitakkhayaṃ pattā, valāhakassarājassa vacanakarā vāñijā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhitā, evameva buddhānaṃ ovādaṃ

akarontā bhikkhūpi bhikkhuniyopi upāsakāpi upāsikāyopi catūsu apāyesu pañcavidhabandhanakammakaraṇaṭṭhānādīsu mahādukkhaṃ pāpuṇanti. Ovādarkarā pana tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge vīsati brahmaloketi imāni ca ṭhānāni patvā amatamahānibbānaṃ sacchikatvā mahantaṃ sukhaṃ anubhavanti”ti vatvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

91. “Ye na kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
Byasanaṃ te gamissanti, rakkhasīhiva vāṇijā.
92. “Ye ca kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
Sotthiṃ pāraṃ gamissanti, valāheneva vāṇijā”ti.

Tattha ye na kāhantīti ye na karissanti. **Byasanaṃ te gamissantīti** te mahāvināsaṃ pāpuṇissanti. **Rakkhasīhiva vāṇijāti** rakkhasīhi palobhitavāṇijā viya. **Sotthiṃ pāraṃ gamissantīti** anantarāyena nibbānaṃ pāpuṇissanti. **Valāheneva vāṇijāti** valāheneva “āgacchathā”ti vuttā tassa vacanakarā vāṇijā viya. Yathā hi te samuddapāraṃ gantvā sakasakaṭṭhānaṃ agamaṃsu, evaṃ buddhānaṃ ovādarkarā saṃsārapāraṃ nibbānaṃ gacchantīti amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalaśakadāgāmiphalaanāgāmiphalaarahattaphalāni pāpuṇiṃsu. “Tadā valāhakassarājassa vacanakarā aḍḍhateyyasatā vāṇijā buddhapaṇisa ahesuṃ, valāhakassarājā pana ahameva aho”ti.

Valāhakassajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[197] 7. Mittāmittajātakavaṇṇanā

Na naṃ umhayate disvāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Aññataro bhikkhu “mayā gahite mayhaṃ upajjhāyo na kujjhissatī”ti upajjhāyena ṭhapitaṃ viśāsena ekaṃ vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ katvā pacchā upajjhāyaṃ āpucchi. Atha taṃ upajjhāyo “kiṃkāraṇā gaṇhī”ti vatvā “mayā gahite na kujjhissatīti tumhākaṃ viśāsena”ti vutte “ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ viśāso nāmā”ti vatvā kuddho utṭhahitvā pahari. Tassa sā kiriyā bhikkhūsu pākāṭā jātā. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko kira daharo upajjhāyassa viśāsena vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ akāsi. Atha naṃ upajjhāyo ‘ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ viśāso nāmā’ti vatvā kuddho utṭhahitvā pahari”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa bhikkhu attano saddhivihārikena saddhiṃ avissāsiko, pubbepi avissāsikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tasmīṃ isigaṇe eko tāpaso bodhisattassa vacanaṃ akatvā ekaṃ matamātikaṃ hatthipotakaṃ paṭijaggi. Atha naṃ so vuddhippato māretvā araṇṇaṃ pāvisi. Tassa sarīrakiccaṃ katvā isigaṇo bodhisattaṃ parivāretvā – “bhante, kena nu ko kāraṇena mittabhāvo vā amittabhāvo vā sakkā jānitu”ti pucchi. Bodhisatto “iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti ācikkhanto imā gāthā avoca –

93. “Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṭinandati;
Cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomaṇca vattati.
94. “Ete bhavanti ākārā, amittasmiṃ patiṭṭhitā;
Yehi amittaṃ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Tattha **na naṃ umhayate disvāti** yo hi yassa amitto hoti, so taṃ puggalaṃ disvā na umhayate,

hasitaṃ na karoti, pahaṭṭhākāraṃ na dasseti. **Na ca naṃ paṭinandaṭṭi** tassa vacanaṃ sutvāpi taṃ puggalaṃ na paṭinandati, sādhu subhāsitaṃ na cānumodati. **Cakkhūni cassa na dadāṭṭi** cakkhunā cakkhuṃ āhacca paṭimukho hutvā na oloketi, aññato cakkhūni harati. **Paṭilomaṇca vattatṭi** tassa kāyakammampi vacīkammampi na roceti, paṭilomagāhaṃ gaṇhāti paccanīkagāhaṃ. **Ākārāti** kāraṇāni. **Yehi amittanti** yehi kāraṇehi tāni kāraṇāni disvā sutvā ca paṇḍito puggalo “ayaṃ me amitto”ti jāneyya, tato viparītehi pana mittabhāvo jānitabboti.

Evamaṃ bodhisatto mittāmittabhāvakāraṇāni ācikkhitvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā hatthiposaṅkatāpaso saddhivihāriko ahoṣi, hatthī upajjhāyo, isigaṇo buddhapaṇisa, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā sattamā.

[198] 8. Rādhajātakavaṇṇanā

Pavāsā āgato tātāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ, bhante”ti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkataitthiṃ disvā kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “mātugāmo nāma bhikkhu na sakkā rakkhituṃ, pubbepi dovārike ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na sakkhiṃsu, kiṃ te itthiyā, laddhāpi sā rakkhituṃ na sakkā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvayoniyam nibbatti, “rādho”tissa nāmaṃ, kaniṭṭhabhātā panassa poṭṭhapādo nāma. Te ubhopi taruṇakāleyeva eko luddako gahetvā bārānasiyaṃ aññatarassa brāhmaṇassa adāsi, brāhmaṇo te puttattṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Brāhmaṇassa pana brāhmaṇī arakkhitā dussilā. So vohārakaraṇatthāya gacchanto te suvapotaṃ āmantetvā “tātā, ahaṃ vohārakaraṇatthāya gacchāmi, kāle vā vikāle vā tumhākaṃ mātu karaṇakammaṃ olokeyyātha, aññassa purisassa gamanabhāvaṃ vā agamanabhāvaṃ vā jāneyyāthā”ti brāhmaṇiṃ suvapotaṃ paṭicchāpetvā agamāsi. Sā tassa nikkhantakālato paṭṭhāya anācāraṃ cari, rattimpi divāpi āgacchantānaṃ gacchantānaṃ pamāṇaṃ natthi.

Taṃ disvā poṭṭhapādo rādhaṃ pucchi – “brāhmaṇo imaṃ brāhmaṇiṃ amhākaṃ niyyādetvā gato, ayaṇca pāpakammaṃ karoti, vadāmi na”nti. Rādho “mā vadāhi”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā “amma, kiṃkāraṇā pāpakammaṃ karosī”ti āha. Sā taṃ māretukāmā hutvā “tāta, tvaṃ nāma mayhaṃ putto, ito paṭṭhāya na karissāmi, ehi, tāta, tāvā”ti piyāyamānā viya pakkosivā āgataṃ gahetvā “tvaṃ maṃ ovadasī, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti gīvaṃ parivattetvā māretvā uddhanantaresu pakkhipi. Brāhmaṇo āgantvā vissamitvā bodhisattaṃ “kiṃ, tāta rādha, mātā te anācāraṃ karoti, na karoti”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha –

95. “Pavāsā āgato tāta, idāni nacirāgato;
Kaccinno tāta te mātā, na aññamupasevatī”ti.

Tassattho – ahaṃ, tāta rādha, pavāsā āgato, so camhi idāneva āgato nacirāgato, tena pavattiṃ ajānanto taṃ pucchāmi – “kacci nu te, tāta, mātā aññaṃ purisaṃ na upasevatī”ti.

Rādho “tāta, paṇḍitā nāma bhūtaṃ vā abhūtaṃ vā aniyyanikaṃ nāma na kathesu”nti ñāpento dutiyaṃ gāthamāha –

96. “Na kho panetaṃ subhaṇaṃ, giramaṃ saccupasaṃhitamaṃ;
Sayetha poṭṭhapādova, mummure upakūthito”ti.

Tattha **giranti** vacanam. Tañhi yathā idāni girā, evaṃ tadā “gira”nti vuccati, so suvapotako liṅgaṃ anādiyitvā evamāha. Ayaṃ panettha attho – tāta, paṇḍitena nāma saccupasamhitam yathābhūtam atthayuttam sabhāvavacanampi aniyyānikam na subhaṇam. Aniyyānikañca saccam bhaṇanto **sayetha poṭṭhapādo, mummure upakūthito**, yathā poṭṭhapādo kukkuḷe jhāmo sayati, evaṃ sayeyyāti. “Upakūdhito”tipi pāṭho, ayamevattho.

Evaṃ bodhisatto brāhmaṇassa dhammam desetvā “mayāpi imasmiṃ ṭhāne vasitum na sakkā”ti brāhmaṇam āpucchitvā araññameva pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā poṭṭhapādo ānando ahosi, rādho pana ahameva ahosi”nti.

Rādhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[199] 9. Gahapatijātakavaṇṇanā

Ubhayaṃ me na khamatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitameva bhikkhum ārabha kathesi. Kathento ca “mātugāmo nāma arakkhito, pāpakammaṃ katvā yena kenaci upāyena sāmikam vañcetiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe gahapatikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsam gaṇhi. Tassa bhariyā dussilā gāmaḥojakena saddhiṃ anācāram carati. Bodhisatto taṃ ṇatvā pariggaṇhanto carati. Tadā pana antovasse bījesu nīhaṭesu chātakaṃ ahosi, sassānaṃ gabbhagahaṇakālo jāto. Sakalagāmaṃvāsino “ito māsadṅvayena sassāni uddharitvā vīhiṃ dassāmā”ti ekato hutvā gāmaḥojakassa hatthato ekaṃ jaragoṇam gahetvā maṃsam khādimsu.

Athekadivasam gāmaḥojako khaṇam oloketvā bodhisattassa bahigatavelāyam geḥam pāvīsi. Tesam sukhanipannakkhaṇeyeva bodhisatto gāmadṅvarena pavisitvā gehābhimukho pāyāsi. Sā itthī gāmadṅvārahimukhī taṃ disvā “ko nu kho eso”ti ummāre ṭhatvā oloketī “soyevā”ti ṇatvā gāmaḥojakassa ācikkhi, gāmaḥojako bhīto pakampi. Atha naṃ sā “mā bhāyi, attheko upāyo, amhehi tava hatthato goṇamaṃsam khāditaṃ, tvaṃ maṃsamūlam sodhento viya hohi, ahaṃ koṭṭham āruya koṭṭhadṅvare ṭhatvā ‘vīhi natthī’ti vakkhāmi. Tvaṃ gehamajjhe ṭhatvā ‘amhākaṃ ghare dāraḥ chātā, maṃsamūlam me dehī’ti punappunam codeyyāsī”ti vatvā koṭṭham āruya koṭṭhadṅvare nisīdi. Itaro gehamajjhe ṭhatvā “maṃsamūlam dehī”ti vadati. Sā koṭṭhadṅvare nisinnā “koṭṭhe vīhi natthi, sasse uddharante dassāmi gacchāhī”ti āha.

Bodhisatto geḥam pavisitvā tesam kiriyam disvā “imāya pāpāya kataupāyo esa bhavissatī”ti ṇatvā gāmaḥojakaṃ āmantetvā “so gāmaḥojaka amhe tava jaragoṇassa maṃsam khādantā ‘ito māsadṅvayena vīhiṃ dassāmā’ti khādimha, tvaṃ aḍḍhamāsampi anatikkamitvā idāneva kasmā āharāpesi, na tvaṃ iminā kāraṇena āgato, aññena kāraṇena āgato bhavissasi, mayham tava kiriyā na rucati, ayampi anācārā pāpadhammā koṭṭhe vīhīnaṃ abhāvaṃ jānāti, sā dāni koṭṭham āruya ‘vīhi natthī’ti vadati, tvampi ‘dehī’ti vadati, ubhinnaṃ vo kāraṇam mayham na rucati”ti etamattham pakāseto imā gāthā avoca –

97. “Ubhayaṃ me na khamati, ubhayaṃ me na rucati;
Yācāyam koṭṭhamotiṇṇā, nadassam itī bhāsati.

98. “Taṃ taṃ gāmapati brūmi, kadare appasmi jīvite;
Dve māse saṅgaram katvā, maṃsam jaraggavaṃ kisaṃ;
Appattakāle codesi, tampi mayham na rucati”ti.

Tattha **taṃ taṃ gāmapati brūmīti**, ambho gāmajetṭhaka, tena kāraṇena taṃ vadāmi. **Kadare appasmi jīviteti** ambhākaṃ jīviṭaṃ nāma kadarañceva thaddhaṃ lūkhaṃ kasiraṃ appaṇca mandam parittaṃ, tasmim no evarūpe jīvite vattamāne. **Dve māse saṅgaram katvā, maṃsaṃ jaraggavaṃ kisanti** ambhākaṃ maṃsaṃ gaṇhantānaṃ jaraggavaṃ kisaṃ dubbalaṃ jaragoṇaṃ dadamāno tvaṃ “dvīhi māsehi mūlaṃ dātabba”nti evaṃ dve māse saṅgaram paricchedaṃ katvā. **Appattakāle codesīti** tasmim kāle asampatte antarāva codesi. **Tampi mayhaṃ na ruccatīti** yā cāyaṃ pāpadhammā dussilā antokoṭṭhe vīhīnaṃ natthibhāvaṃ jānamānāva ajānantī viya hutvā koṭṭhamotiṇṇā koṭṭhadvāre ṭhatvā na dassaṃ iti bhāsati, yaṇca tvaṃ akāle codesi, tampīti idaṃ ubhayampi mama neva khamati na ruccatīti.

Evaṃ so kathentova gāmapajjakam cūlāya gahetvā kaḍḍhitvā gehamajjhe pātetvā “gāmapajjakomhīti parassa rakkhitagopitabhaṇḍe aparajjhasī”tiādīhi paribhāsivā pothetvā dubbalaṃ katvā gīvāya gahetvā gehā nikkāḍḍhitvā tampi duṭṭhaitthim kesesu gahetvā koṭṭhā oṭāretvā nippothetvā “sace puna evarūpaṃ karosi, jānissasī”ti santajjesi. Tato paṭṭhāya gāmapajjakam taṃ gehaṃ oloketumpi na visahi, sāpi pāpā puna manasāpi aticaritum nāsakkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā gāmapajjakam devadatto, niggahakārako gahapati pana ahameva ahosi”nti.

Gahapatijātakavaṇṇanā navamā.

[200] 10. Sādhusīlajātakavaṇṇanā

Sarīradabyanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram brāhmaṇam ārabba kathesi. Tassa kira catasso dhītarō ahesum. Tā cattāro janā patthenti, tesu eko abhirūpo sarīrasampanno, eko vayappatto mahallako, eko jātisampanno, eko sīlavā. Brāhmaṇo cintesi – “dhītarō nivesentena patiṭṭhāpentena kassa nu kho dātabbā, kiṃ rūpasampanna, udāhu vayappattassa, jātisampannasīlavantānaṃ aññatarassā”ti. So cintetopi ajānitvā “imaṃ kāraṇam sammāsambuddho jānissati, taṃ pucchitvā etesaṃ antare anucchavikassa dassāmī”ti gandhamālādīni gāhāpetvā vihāram gantvā satthāram vanditvā ekamantaṃ nisinnō ādito paṭṭhāya tamattham ārocetvā “bhante, imesu catūsu janesu kassa dātum vaṭṭatī”ti pucchi. Satthā “pubbepi paṇḍitā etaṃ pañhaṃ kathayimṃsu, bhavasāṅkhepagatattā pana sallakkhetum na sakkosī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā āgantvā bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo ahosi. Athekassa brāhmaṇassa catasso dhītarō ahesum, tā evameva cattāro janā paṭṭhayimṃsu. Brāhmaṇo “kassa nu kho dātabbā”ti ajānanto “ācariyaṃ pucchitvā dātabbayuttakassa dassāmī”ti tassa santikaṃ gantvā tamattham pucchanto paṭṭhamam gāthamāha –

99. “Sarīradabyaṃ vuḍḍhabyaṃ, sojaccam sādhusīliyaṃ;
Brāhmaṇam teva pucchāma, kannu tesam vanimhase”ti.

Tattha “**sarīradabya**”ntiādīhi tesam catunnam vijjamāne guṇe pakāseti. Ayañhettha adhippāyo – dhītarō me cattāro janā patthenti, tesu ekassa sarīradabyamatthi, sarīrasampadā abhirūpabhāvo samvijjati. Ekassa vuḍḍhabyaṃ vuḍḍhibhāvo mahallakatā atthi. Ekassa sojaccam sujātītā jātisampadā atthi. “Sujacca”ntipi pāṭho. Ekassa sādhusīliyaṃ sundarasīlabhāvo sīlasampadā atthi. **Brāhmaṇam teva pucchāmāti** tesu asukassa nāmetā dātabbāti ajānantā mayaṃ bhavantaṃ brāhmaṇaññeva pucchāma. **Kannu tesam vanimhase**ti tesam catunnam janānam kam vanimhase, kam icchāma, kassa tā kumārīkā dadāmāti pucchati.

Taṃ sutvā ācariyo “rūpasampadādīsū vijjamānāsūpi vipannasīlo gārayho, tasmā taṃ nappamāṇam, ambhākaṃ sīlavantabhāvo ruccati”ti imammattham pakāseto dutiyaṃ gāthamāha –

100. “Attho atthi sarīrasmiṃ, vuḍḍhabyassa namo kare;
Attho atthi sujātasmiṃ, sīlaṃ asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attho atthi sarīrasmiṃ** rūpasampanne sarīrepi attho viseso vuddhi atthiyeva, “natthī”ti na vadāmi. **Vuḍḍhabyassa namo kare**ti vuḍḍhabhāvassa pana namakkārameva karomi. Vuḍḍhabhāvo hi vandanamānanam labhati. **Attho atthi sujātasmiṃ** sujātepi purise vuḍḍhi atthi, jātisampattipi icchitabbāyeva. **Sīlaṃ asmāka ruccatī**ti amhākaṃ pana sīlameva ruccati. Sīlavā hi ācārasampanno sarīradabyavirahitopi puḷḷo pāsamsoti. Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā sīlavantasseva dhītaro adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – saccapariyosāne brāhmaṇo sotāpattiṃ patitthahi. “Tadā brāhmaṇo ayameva brāhmaṇo ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Sādhusīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Ruhakavaggo pañcamo.

Tassuddānaṃ –

Ruhakaṃ sirikāḷakaṃ, padumaṃ maṇicorakaṃ;
Pabbatūpattharavalāhaṃ, mittāmittaṅca rādhaṅca;
Gahapati sādhusīlaṃ.

6. Nataṃdalḷhavaggo

[201] 1. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā

Na taṃ dalḷhaṃ bandhanamāhu dhīrāti idaṃ satthā jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabha katesi. Tasmīṃ kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakacore ānetvā kosalarañño dassesuṃ. Te rājā addubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattā jānapadā bhikkhū satthāraṃ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭṭhikantā sāyanhasamaye tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante, ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā addubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavantaṃ diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho tehi bandhanehi thiratarāṃ nāma aññaṃ bandhana”nti pucchimsu. Satthā “bhikkhave, kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaṃ puttadārādīsū taṇhāsāṅkhātaṃ kilesabandhanaṃ, etaṃ etehi bandhanehi sataguṇena sahasaguṇena thiratarāṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā himavantaṃ pavisitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmīṃ duggatagahapatikule nibbatti, tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatim katvā mātaraṃ posesi, athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītarāṃ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānanto “bhadde, tvaṃ bhatim katvā jīvāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti āha. Sāpi “gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dāraṃ disvā pabbajissasī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassā vijātakāle “bhadde, tvaṃ sotthinā vijātā, idānāhaṃ pabbajissāmī”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttakassa tāva thanapānato apagamanaṃ kalamā āgamehī”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi.

So cintesi – “imaṃ sampaṭicchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvā palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvā ratthibhāge utthāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ, sāmi, mātuposako nāma, vissajjetha ma”nti tehi attānaṃ vissajjāpetvā ekasmīṃ thāne vasitvā aggadvāreneva nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. So tattha vasanto “evarūpampi nāma me

ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chindita’’nti udānaṃ udānento imā gāthā avoca –

101. ‘‘Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, yadāyaṣaṃ dārujapabbajañca;
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu, puttesu dāresu ca yā apekkhā.

102. ‘‘Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, ohāriṇaṃ sīthilaṃ duppamuñcaṃ;
Etampi chetvāna vajanti dhīrā, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā’’ti.

Tattha **dhīrā**ti dhitimantā, dhikkatapāpāti dhīrā. Atha vā dhī vuccati paññā, tāya paññāya samannāgatāti dhīrā, buddhā paccekabuddhā buddhasāvaka bodhisattā ca ime dhīrā nāma. **Yadāyasanti**ādīsu yaṃ saṅkhalikasaṅkhātāya ayasā nibbattaṃ āyaṣaṃ, yaṃ addubandhanasaṅkhātāya dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā katarajjubandhanaṃ, taṃ āyasādiṃ chinditūṃ sakkuṇeyyabhāvena dhīrā daḷhaṃ thiranti nāhu na kathenti. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, balavarāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇīsu ca kuṇḍalesu ca, maṇiyuttesu vā kuṇḍalesu.

Etaṃ daḷhanti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesam yō ca sārāgo, yā ca tesam puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayaṃ bandhanaṃ daḷhaṃ thiranti dhīrā āhu. **Ohāriṇanti** ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātānato avaharati heṭṭhā haratīti ohāriṇaṃ. **Sīthilanti** bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi na jānāpeti, thalapathajalapatthādīsu kammāni kātūṃ detīti sīthilaṃ. **Duppamuñcanti** taṇhālobhavasena hi ekavārampi uppannaṃ kilesabandhanaṃ daṭṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummocayaṃ hotīti duppamuñcaṃ. **Etampi chetvānā**ti etaṃ evaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ nānakhaggena chinditvā ayadāmāni chinditvā mattavaravāraṇā viya pañjare chinditvā sīhapotakā viya ca dhīrā vatthukāmakilesakāme ukkārabhūmiṃ viya jigucchamānā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya vajanti pakkamanti, pakkamitvā ca pana himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānasukhena vītināmentīti.

Evaṃ bodhisatto imaṃ udānaṃ udānetvā aparihīnājjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. ‘‘Tadā mātā mahāmāyā ahoṣi, pitā suddhodanamahārājā, bhariyā rāhulamātā, putto rāhulo, puttadāraṃ pahāya nikkhamitvā pabbajito puriso pana ahameva ahoṣi’’nti.

Bandhanāgārājātakavaṇṇanā paṭṭhamā.

[202] 2. Keḷisīlajātakavaṇṇanā

Haṃsā koñcā mayūrā cāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ lakuṇḍakabhaddiyaṃ ārabha kathesi. So kirāyasmā buddhasāsane pākaṭo ahoṣi paññāto madhurassaro madhuradhammakathiko paṭisambhidāppatto mahākhīṇāsavo asītiyā mahātherānaṃ antaro pamāṇena omako lakuṇḍako sāmaṇero viya, khuddako kīḷanattāya kato viya. Tasmīṃ ekadivasaṃ tathāgataṃ vanditvā jetavanaṃ gate janapadā tiṃsamattā bhikkhū ‘‘dasabalaṃ vandissāmā’’ti jetavanaṃ pavisaṇtā vihāraṃ therāṃ disvā ‘‘sāmaṇero eso’’ti saññāya therāṃ cīvarakaṇṇe gaṇhantā hatthe gaṇhantā sīsaṃ gaṇhantā nāsāya parāmasantā kaṇṇesu gaḥetvā cāletvā hatthakukkuccaṃ katvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisīditvā satthārā madhuraṃ paṭisaṇthāre kate pucchīsu – ‘‘bhante, lakuṇḍakabhaddiyatthero kira nāmeko tumhākaṃ sāvako madhuradhammakathiko atthi, kahaṃ so idānī’’ti. ‘‘Kiṃ pana, bhikkhave, daṭṭhukāmatthā’’ti? ‘‘Āma, bhante’’ti. ‘‘Yaṃ, bhikkhave, tumhe dvārakoṭṭhake disvā cīvarakaṇṇādīsu gaṇhantā hatthakukkuccaṃ katvā āgatā, esa so’’ti. ‘‘Bhante, evarūpo patthitapatthano abhinīhārasampanno sāvako kimkāraṇā appesakkho jāto’’ti? Satthā ‘‘attanā katapāpakammaṃ nissāyā’’ti vatvā tehi yācīto atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko devarājā ahoṣi. Tadā brahmadattassa jīṇṇaṃ jarāppattaṃ hatthiṃ vā assaṃ vā goṇaṃ vā dassetuṃ na sakkā, keḷisīlo hutvā tathārūpaṃ disvāva anubandhāpeti, jīṇṇasakaṭampi disvā bhindāpeti, jīṇṇamātugāme disvā pakkosāpetvā udare paharāpetvā pātāpetvā puna uṭṭhāpetvā bhāyāpeti, jīṇṇapurise disvā laṅghake viya bhūmiyaṃ saṃparivattakādikīlaṃ kīlāpeti, apassanto “asukaghare kira mahallako atthī”ti sutvāpi pakkosāpetvā kīlāti. Manussā lajjantā attano mātāpitaro tiroraṭṭhāni pesenti, mātupaṭṭhānadhammo pitupaṭṭhānadhammo pacchijji, rājasevakāpi keḷisīlāva ahesuṃ. Matamatā cattāro apāye pūrenti, devaparisā parihāyati.

Sakko abhinave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇa”nti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “damessāmi na”nti mahallakavaṇṇaṃ abhinimminivā jīṇṇayānake dve takkacāṭiyo āropetvā dve jaragoṇe yojetvā ekasmiṃ chaṇadivase alaṅkatahatthiṃ abhiruhitvā brahmadatte alaṅkatanagaraṃ padakkhiṇaṃ karonte pilotikanivattho taṃ yānakaṃ pājento rañño abhimukho agamāsi. Rājā jīṇṇayānakaṃ disvā “etaṃ yānakaṃ apanethā”ti vadati. Manussā “kahaṃ, deva, na passāmā”ti āhaṃsu. Sakko attano ānubhāvena rañño yeva dasseti. Atha naṃ bahusampatte tasmīṃ tassa uparibhāgena pājento rañño matthake ekaṃ cāṭiṃ bhinditvā nivattāpento dutiyaṃ bhindī. Athassa sīsato paṭṭhāya ito cito ca takkaṃ paggharati, so tena aṭṭiyati harāyati jigucchati. Athassa taṃ upaddutabhāvaṃ ñatvā sakko yānakaṃ antaradhāpetvā sakkattabhāvaṃ māpetvā vajirahattho ākāse ṭhatvā “pāpa adhammikaṛāja, kiṃ tvaṃ mahallako na bhavissasi, tava sarīraṃ jarā na paharissati, keḷisīlo hutvā vuḍḍhe vihethanakammaṃ karosi, ekakaṃ taṃ nissāya etaṃ kammaṃ katvā matamatā apāye paripūrenti, manussā mātāpitaro paṭijaggituṃ na labhanti. Sace imamhā kammā na viraṃsasi, vajirena te sīsaṃ padālessāmi, mā ito paṭṭhāyetaṃ kammaṃ akatthā”ti santajjetvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā vuḍḍhāpacāyikakammaṃ ānisaṃsaṃ pakāsetvā ovaditvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Rājā tato paṭṭhāya tathārūpaṃ kammaṃ kātuṃ cittampi na uppādesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

103. “Haṃsā koñcā mayūrā ca, hatthayo pasadā migā;
Sabbe sīhassa bhāyanti, natthi kāyasmi tulyatā.

104. “Evameva manussesu, daharo cepi paññavā;
So hi tatha mahā hoti, neva bālo sarīravā”ti.

Tattha **pasadā migā**ti pasadasaṅkhātā migā, pasadā migā ca avasesā migā cātipi attho. “Pasadamigā”tipi pāṭho, pasadā migāti attho. **Natthi kāyasmi tulyatā**ti sarīre pamāṇaṃ nāma natthi. Yadi bhaveyya, mahāsarīrā hatthino ceva pasadamigā ca sīhaṃ māreyyuṃ, sīho haṃsādayo khuddakasarīreyeva māreyya, khuddakāyeva sīhassa bhāyeyyuṃ, na mahantā. Yasmā panetaṃ natthi, tasmā sabbepi te sīhassa bhāyanti. **Sarīravā**ti bālo mahāsarīropi mahā nāma na hoti, tasmā lakuṇḍakabhaddiyo sarīrena khuddakopi mā taṃ ñāṇenapi khuddakoti maññitthāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tesu bhikkhūsu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā rājā lakuṇḍakabhaddiyo ahoṣi, so tāya keḷisīlatāya paresaṃ keḷinissayo jāto, sakko pana ahameva ahoṣi”nti.

Keḷisīlajātakavaṇṇanā dutiyā.

[203] 3. Khandhajātakavaṇṇanā

Virūpakkhehi me mettanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Taṃ kira jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālentāṃ pūtirukkhantarā nikkhamitvā eko sappo pādaṅguliyaṃ ḍaṃsi, so tattheva mato. Tassa matabhāvo sakalavihāre pākaṭo ahoṣi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko kira bhikkhu jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālento sappena daṭṭho

tattheva mato’’ti. Satthā āgantvā ‘‘kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’’ti pucchitvā ‘‘imāya nāmā’’ti vutte ‘‘sace so, bhikkhave, bhikkhu cattāri ahirājakulāni ārabha mettaṃ abhāvayissa, na maṃ sappo ḍaṃseyya. Porāṇakatāpasāpi anuppanne buddhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāvetvā tāni ahirājakulāni nissāya uppajjanakabhayato muccimsū’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattitvā himavantapadese ekasmiṃ gaṅgānivattane assamaṇapadaṃ māpetvā jhānakīlaṃ kīlanto isigaṇaparivuto vihāsi. Tadā gaṅgātre nānappaḥārā dīghajātikā isīnaṃ paripanthaṃ karonti, yebhuyyena isayo jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Tāpasā tamattaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto sabbe tāpase sannipātāpetvā ‘‘sace tumhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāveyyātha, na vo sappā ḍaṃseyyumaṃ, tasmā ito paṭṭhāya catūsu ahirājakulesu evaṃ mettaṃ bhāvetthā’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

105. ‘‘Virūpakkehi me mettaṃ, mettaṃ erāpathēhi me;
Chabyāputtehi me mettaṃ, mettaṃ kaṇhāgotamakehi cā’’ti.

Tattha **virūpakkehi me mettanti** virūpakkhanāgarājakulehi saddhiṃ mayhaṃ mettaṃ. **Erāpathā**dīsupi eseva nayo. Etānipi hi erāpathanāgarājakulaṃ chabyāputtanāgarājakulaṃ kaṇhāgotamakanāgarājakulanti nāgarājakulāneva.

Evaṃ cattāri nāgarājakulāni dassetvā ‘‘sace tumhe etesu mettaṃ bhāvetumaṃ sakkhissatha, dīghajātikā vo na ḍaṃsissanti na viheṭhessanti’’ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

‘‘Apādakehi me mettaṃ, mettaṃ dvipādakehi me;
Catuppadehi me mettaṃ, mettaṃ bahuppadehi me’’ti.

Tattha paṭhamapadena odissakaṃ katvā sabbesu apādakesu dīghajātikesu ceva macchesu ca mettābhāvanā dassitā, dutiyapadena manussesu ceva pakkhijātesu ca, tatiyapadena hatthiassādīsū sabbacattupadesu, cattutthapadena vicchikasatapadiuccāliṅgapāṇakamakkaṭakādīsū.

Evaṃ sarūpena mettābhāvanaṃ dassetvā idāni āyācavasena dassento imaṃ gāthamāha –

‘‘Mā maṃ apādako hiṃsi, mā maṃ hiṃsi dvipādako;
Mā maṃ catuppado hiṃsi, mā maṃ hiṃsi bahuppado’’ti.

Tattha **mā manti** etesu apādakādīsū koci ekopi mā maṃ hiṃsatu, mā viheṭhetūti evaṃ āyācantā mettaṃ bhāvetthāti attho.

Idāni anodissakavasena mettābhāvanaṃ dassento imaṃ gāthamāha –

‘‘Sabbe sattā sabbe pāṇā, sabbe bhūtā ca kevalā;
Sabbe bhadrāni passantu, mā kañci pāpamāgamā’’ti.

Tattha taṇhādiṭṭhivasena vaṭṭe pañcasu khandhesu āsattā visattā laggā laggitāti **sattā**, assāsapassāsapavattanasāṅkhātena pāṇanavasena **pāṇā**, bhūtabhāvitānibbattanavasena **bhūtāti** evaṃ vacanamattaviseso veditabbo. Avisesena pana sabbānipetāni padāni sabbasattasaṅgāhākāneva. **Kevalāti** sakalā. Idaṃ sabbasaddasēva hi pariyāyavacanaṃ. **Bhadrāni passantūti** sabbepete sattā bhadrāni sādhuṇi kalyāṇāneva passantu. **Mā kañci pāpamāgamāti** etesu kañci ekaṃ sattampi pāpaṃ lāmaṃ dukkhaṃ mā āgamā, mā āgacchatu mā pāpuṇātu, sabbe averā abyāpajjā sukhī niddukkhaṃ hontūti.

Evaṃ ‘‘sabbasattesu anodissakavasena mettaṃ bhāvetthā’’ti vatvā puna tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇa

anussarāpetuṃ –

106. “Appamāṇo buddho, appamāṇo dhammo;
Appamāṇo saṅgho”ti āha.

Tattha pamāṇakarānaṃ kilesānaṃ abhāvena guṇānañca pamāṇābhāvena buddharatanaṃ **appamāṇaṃ**. **Dhammoti** navavidho lokuttaradhammo. Tassapi pamāṇaṃ kātuṃ na sakkāti **appamāṇo**. Tena appamāṇena dhammena samannāgatattā **saṅghopi appamāṇo**.

Iti bodhisatto “imesaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussarathā”ti vatvā tiṇṇaṃ ratanānaṃ appamāṇaguṇataṃ dassetvā sappamāṇe satte dassetuṃ –

“Pamāṇavantāni sarīsapāni, ahi vicchika satapadī;
Uṇṇanābhi sarabū mūsikā”ti āha.

Tattha **sarīsapānī**ti sappadīghajātikānaṃ nāmaṃ. Te hi sarantā gacchanti, sirena vā sapatīti sarīsapā. “**Ahī**”tiādi tesam sarūpato nidassanaṃ. Tattha **uṇṇanābhī**ti makkaṭako. Tassa hi nābhito uṇṇāsadisam suttam nikkhamati, tasmā “uṇṇanābhī”ti vuccati. **Sarabū**ti gharagoḷikā.

Iti bodhisatto “yasmā etesaṃ antorāgādayo pamāṇakarā dhammā atthi, tasmā tāni sarīsapādīni pamāṇavantānī”ti dassetvā “appamāṇānaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ ānubhāvena ime pamāṇavantā sattā rattindivaṃ parittakammaṃ karontūti evaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussarathā”ti vatvā tato uttari kattabbaṃ dassetuṃ imaṃ gāthamāha –

“Katā me rakkhā katā me parittā, paṭikkamantu bhūtāni;
Sohaṃ namo bhagavato, namo sattannaṃ sammāsambuddhāna”nti.

Tattha **katā me rakkhā**ti mayā ratanattayaguṇe anussarantena attano rakkhā gutti katā. **Katā me parittā**ti parittānaṃpi me attano kataṃ. **Paṭikkamantu bhūtānī**ti mayi ahitajjhāsayaṇi bhūtāni paṭikkamantu apagacchantu. **Sohaṃ namo bhagavatoti** so ahaṃ evaṃ kataparitto atītassa parinibbutassa sabbassapi buddhassa bhagavato namo karomi. **Namo sattannaṃ sammāsambuddhānanti** visesena pana atīte paṭipāṭiyā parinibbutānaṃ sattannaṃ sammāsambuddhānaṃ namo karomīti.

Evaṃ “namakkāraṃ karontāpi satta buddhe anussarathā”ti bodhisatto isigaṇassa imaṃ parittaṃ bandhitvā adāsi. Ādito pana paṭṭhāya dvīhi gāthāhi catūsu ahirājakulesu mettāya dīpitattā odissakānodissakavasena vā dvinnaṃ mettābhāvanānaṃ dīpitattā idaṃ parittaṃ idha vuttanti veditabbaṃ, aññaṃ vā kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ. Tato paṭṭhāya isigaṇo bodhisattassa ovāde ṭhatvā mettaṃ bhāvesi, buddhaguṇe anussari. Evametesu buddhaguṇe anussarantesuyeva sabbe dīghajātikā paṭikkamiṃsu. Bodhisattopi brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā isigaṇo buddhāparisā ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Khandhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[204] 4. Vīrakajātakavaṇṇanā

Api vīraka passesīti idaṃ satthā jetavane viharanto sugatālayaṃ ārabba kathesi. Devadattassa parisaṃ gahetvā āgatesu hi thesesu satthā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti pucchitvā “sugatālayaṃ, bhante, dassesī”ti vutte “na kho, sāriputta, idāneva devadatto mama anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi vināsaṃ pāpuṇī”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese udakakāyoniyaṃ nibbattivā ekaṃ saraṃ upanissāya vasi, “vīrako” tissa nāmaṃ ahoṣi. Tadā kāsiraṭṭhe dubbhikkhaṃ ahoṣi, manussā kākabhattaṃ vā dātuṃ yakkhanāgabalikammaṃ vā kātuṃ nāsakkhiṃsu. Chātakaraṭṭhato kākā yebhuyyena araññaṃ pavisiṃsu. Tattheko bārānasivāsī saviṭṭhako nāma kāko kākiṃ ādāya vīrakassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ saraṃ nissāya ekamante vāsaṃ kappesi. So ekadivasāṃ tasmim̐ sare gocaraṃ gaṇhanto vīraṃ saraṃ otarivā macche khādītivā paccuttarivā sarīraṃ sukkhāpentaṃ disvā “imaṃ udakakākaṃ nissāya sakkā bahū macche laddhuṃ, imaṃ upaṭṭhahissāmī” ti taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ, sammā” ti vutte “icchāmi taṃ sāmī upaṭṭhahitu” nti vatvā “sādhū” ti tena sampācchito tato paṭṭhāya upaṭṭhāsi. Vīrakopi tato paṭṭhāya attano yāpanamattaṃ khādītivā macche uddharivā saviṭṭhakassa deti. Sopi attano yāpanamattaṃ khādītivā sesaṃ kākiyā deti.

Tassa aparabhāge māno uppajji – “ayampi udakakāko kālako, ahampi kālako, akkhituṇḍapādehipi etassa ca mayhaṇca nānākaraṇaṃ natthi, ito paṭṭhāya iminā gahitamacchehi mayhaṃ kammaṃ natthi, ahameva gaṇhissāmī” ti. So vīraṃ upasaṅkamitvā “samma, ito paṭṭhāya ahameva saraṃ otarivā macche gaṇhissāmī” ti vatvā “na tvaṃ, samma, udakaṃ otarivā macche gaṇhanakakule nibbato, mā nassī” ti tena vāriyamānopi vacanaṃ anādiyitvā saraṃ oruyha udakaṃ pavisitvā ummujjamāno sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ nāsakkhi, sevālantare laggi, aggaṭṭhameva paññāyī. So nirassāso antoudakeyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa bhariyā āgamaṇaṃ apassamānā taṃ pavattiṃ jānanattaṃ vīrakassa santikaṃ gantvā “sāmī, saviṭṭhako na paññāyati, kahaṃ nu kho so” ti pucchamānā paṭṭhamāṃ gāthamāha –

107. “Api vīraka passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ;
Mayūragīvasaṅkāsaṃ, patiṃ mayhaṃ saviṭṭhaka” nti.

Tattha **api, vīraka, passesi**, sāmī vīraka, api passasi. **Mañjubhāṇakanti** mañjubhāṇinaṃ. Sā hi rāgavasena “madhurassaro me patī” ti maññati, tasmā evamāha. **Mayūragīvasaṅkāsaṃ** moragīvasamānavāṇaṃ.

Taṃ sutvā vīrako “āma, jānāmi te sāmikassa gataṭṭhāna” nti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

108. “Udakathalacarassa pakkhino, niccaṃ āmakamacchabhōjino;
Tassānukaraṃ saviṭṭhako, sevāle paliguṇṭhito mato” ti.

Tattha **udakathalacarassā**ti uduke ca thale ca carituṃ samatthassa. **Pakkhinoti** attānaṃ sandhāya vadati. **Tassānukaranti** tassa anukaronto. **Sevāle paliguṇṭhito matoti** udakaṃ pavisitvā sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ asakkonto sevālapariyonaddho antoudakeyeva mato, passa, etassa tuṇḍaṃ dissatīti. Taṃ sutvā kākī paridevitvā bārānasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā saviṭṭhako devadatto ahoṣi, vīrako pana ahameva ahoṣi” nti.

Vīrakajātakavaṇṇanā catutthā.

[205] 5. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā

Sobhati maccho gaṅgeyyoti idaṃ satthā jetavane viharanto dve daharabhikkhū ārabha kathesi. Te kira sāvatthivāsino kulaputtā sāsane pabbajitvā asubhabhāvanaṃ anuuyūñjitvā rūpapasamsakā hutvā rūpaṃ upalālentā vicariṃsu. Te ekadivasāṃ “tvaṃ na sobhasi, ahaṃ sobhāmī” ti rūpaṃ nissāya uppannavivādā avidūre nisinnaṃ ekaṃ mahallakatttheraṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī” ti taṃ upasaṅkamitvā “bhante, ko amhesu sobhano” ti pucchiṃsu. So “āvuso, tumhehi ahameva sobhanataro” ti āha. Daharā “ayaṃ mahallako amhehi pucchitaṃ akathetvā apucchitaṃ kathetī” ti taṃ paribhāsivā pakkamiṃsu. Sā tesāṃ kiriyā bhikkhusaṅge pākaṭṭhā jātā.

Athekadivasam dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum – “āvuso, asuko mahallako thero kira te rūpanissitake dahare lajjāpesi”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ime dve daharā idāneva rūpapasaṃsakā, pubbepete rūpameva upalālentā vicariṃsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto gaṅgātīre rukkhadevatā ahoṣi. Tadā gaṅgāyamunānam samāgamaṭṭhāne gaṅgeyyo ca yāmuneyyo ca dve macchā “ahaṃ sobhāmi, tvaṃ na sobhasi”ti rūpaṃ nissāya vivadamānā avidūre gaṅgātīre kacchapaṃ nipannaṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissatī”ti taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho, samma kacchapa, gaṅgeyyo sobhati, udāhu yāmuneyyo”ti pucchimsu. Kacchapo “gaṅgeyyopi sobhati, yāmuneyyopi sobhati, tumhehi pana dvīhi ahameva atirekataram sobhāmi”ti imamattham pakāsento paṭhamam gāthamāha –

109. “Sobhati maccho gaṅgeyyo, atho sobhati yāmunō;
Catuppadoyam puriso, nigrodhaparimaṇḍalo;
Īsakāyatagīvo ca, sabbeva atirocatī”ti.

Tattha **catuppadoyanti** catuppado ayam. **Purisoti** attānam sandhāya vadati. **Nigrodhaparimaṇḍaloti** sujāto nigrodho viya parimaṇḍalo. **Īsakāyatagīvoti** rathīsā viya āyatagīvo. **Sabbeva atirocatīti** evam saṅghānasampanno kacchapo sabbeva atirocati, ahameva sabbe tumhe atikkamitvā sobhāmīti vadati.

Macchā tassa katham hutvā “ambho! Pāpakacchapa amhehi pucchitam akathetvā aññameva kathesi”ti vatvā dutiyam gāthamāha –

110. “Yam pucchito na tam akkhāsi, aññaṃ akkhāsi pucchito;
Atthappasaṃsakō poso, nāyam asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attappasaṃsakoti** attānam pasaṃsanasīlo attukkaṃsakō poso. **Nāyam asmāka ruccatīti** ayam pāpakacchapo amhākaṃ na ruccati na khamatīti kacchapassa upari udakam khipitvā sakaṭṭhānameva gamimsu.

Sathā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā dve macchā dve daharabhikkhū ahesum, kacchapo mahallako, imassa kāraṇassa paccakkhākārikā gaṅgātīre nibbattarukkhadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā pañcamā.

[206] 6. Kurūgamigajātakavaṇṇanā

Īnha vaṭṭamayam pāsanti idam sathā veḷuvane viharanto devadattam ārabha kathesi. Tadā hi sathā “devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kurūgamigo hutvā araṇṇe ekassa sarassa avidūre ekasmim gumbē vāsam kappesi. Tasseva sarassa avidūre ekasmim rukkhagge satapatto, sarasmim pana kacchapo vāsam kappesi. Evam te tayopi sahāyakā aññamaññaṃ piyasamvāsam vasimsu. Atheko migaluddako araṇṇe caranto pānīyatitthe bodhisattassa padavalañjam disvā lohanigaḷasadisam vaṭṭamayam pāsam oḍdetvā agamāsi. Bodhisatto pānīyam pātuṃ āgato paṭhamayāmeyeva pāse bajjhivā baddharavam ravi. Tassa tena saddena rukkhaggato satapatto udakato ca kacchapo āgantvā “kiṃ nu kho kātappa”nti mantayimsu. Atha satapatto kacchapaṃ āmantetvā “samma, tava dantā atthi, tvaṃ imam pāsam chinda, aham gantvā yathā so nāgacchati, tathā karissāmi,

evaṃ amhehi dvīhipi kataparakkamena sahāyo no jīvitam labhissatī”ti imamattam pakāsento paṭhamam gāthamāha –

111. “Ingha vaṭṭamayam pāsam, chinda dantehi kacchapa;
Aham tathā karissāmi, yathā nehiti luddako”ti.

Atha kacchapo cammavarattam khādītuṃ ārabhi, satapatto luddakassa vasanagāmaṃ gato avidūre rukkhe nisīdi. Luddako paccūsakāleyeva sattim gahetvā nikkhami. Sakuṇo tassa nikkhamanabhāvaṃ ñatvā vassitvā pakkhe papphoṭetvā taṃ purimadvārena nikkhamantaṃ mukhe pahari. Luddo “kāḷakaṇṇinā sakuṇenamhi pahaṭo”ti nivattitvā thokam sayitvā puna sattim gahetvā uṭṭhāsī. Sakuṇo “ayam paṭhamam purimadvārena nikkhanto idāni pacchimadvārena nikkhamissatī”ti ñatvā gantvā pacchimagehe nisīdi. Luddopi “purimadvārena me nikkhantena kāḷakaṇṇī sakuṇo diṭṭho, idāni pacchimadvārena nikkhamissāmī”ti pacchimadvārena nikkhami, sakuṇo puna vassitvā gantvā mukhe pahari. Luddo “punapi kāḷakaṇṇīsakuṇena pahaṭo, na dāni me esa nikkhamitum detī”ti nivattitvā yāva aruṇuggamanā sayitvā aruṇuggamanavelāya sattim gahetvā nikkhami. Sakuṇo vegena gantvā “luddo āgacchatī”ti bodhisattassa kathesi.

Tasmiṃ khaṇe kacchapena ekameva cammavaddham ṭhapetvā sesavarattā khādītā honti. Dantā panassa patanākārappattā jātā, mukhato lohitaṃ paggharati. Bodhisatto luddaputtaṃ sattim gahetvā asanivegena āgacchantaṃ disvā taṃ vaddham chinditvā vanaṃ pāvīsi, sakuṇo rukkhaḡge nisīdi, kacchapo pana dubbalattā tattheva nipajji. Luddo kacchapaṃ gahetvā pasibbake pakkhipitvā ekasmiṃ khāṇuke laggesi. Bodhisatto nivattitvā olokeno kacchapassa gahitabhāvaṃ ñatvā “sahāyassa jīvitadānaṃ dassāmī”ti dubbalo viya hutvā luddassa attānaṃ dassesi. So “dubbalo esa bhavissati, māressāmi na”nti sattim ādāya anubandhi. Bodhisatto nātīdūre nāccāsanne gacchantaṃ taṃ ādāya araṇṇam pāvīsi, dūram gatabhāvaṃ ñatvā padaṃ vañcetvā aññena maggena vātavegena gantvā siṅgena pasibbakaṃ ukkhipitvā bhūmiyaṃ pātetvā phāletvā kacchapaṃ nīhari. Satapattopi rukkha otari. Bodhisatto dvinnampi ovādaṃ dadamāno “aham tumhe nissāya jīvitam labhiṃ, tumhehi sahāyakassa kattabbaṃ mayham kataṃ, idāni luddo āgantvā tumhe gaṇheyya, tasmā, samma satapatta, tvaṃ attano puttake gahetvā aññattha yāhi, tvampi, samma kacchapa, udakaṃ pavisāhī”ti āha. Te tathā akamsu.

Satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

112. “Kacchapo pāvīsī vāriṃ, kuruṅgo pāvīsī vanaṃ;
Satapatto dumaggamhā, dūre putte apānayī”ti.
Tattha **apānayī**ti ānaya, gahetvā agamāsīti attho;

Luddopi taṃ ṭhānaṃ āgantvā kañci apassitvā chinnapasibbakaṃ gahetvā domanassapatto attano gehaṃ agamāsī. Te tayopi sahāyā yāvajīvaṃ vissāsam acchinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā luddako devadatto ahoṣi, satapatto sārīputto, kacchapo moggallāno, kuruṅgamigo pana ahameva ahoṣi”nti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[207] 7. Assakajātakavaṇṇanā

Ayamassakarājenāti idaṃ satthā jetavane viharanto purānadutiyaikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho “sacca”nti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vutte “purānadutiyaikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “na idāneva tassā bhikkhu itthiyā tayi sineho atthi, pubbepe tvaṃ taṃ nissāya mahādukkhaṃ patto”ti vatvā atītam āhari.

Atīte kāsiraṭṭhe pāḷalinagare assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa uparī nāma aggamahesī piyā

ahosi manāpā abhirūpā dassanīyā pāsādikā atikkantā mānusavaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ. Sā kālamakāsi, tassā kālakiriyāyā rājā sokābhībhūto ahosi dukkhī dummano. So tassā sarīraṃ doṇiyaṃ nipajjāpetvā telakalalaṃ pakkhipāpetvā heṭṭhāmañce ṭhapāpetvā nirāhāro rodamāno paridevamāno nipajji. Mātāpitaro avasesañātakā mittāmaccabrahmaṇagahapatikādayopi “mā soci, mahārāja, aniccā saṅkhārā” tiādīni vadantā saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Tassa vilapantasseva satta divasā atikkantā. Tadā bodhisatto pañcābhiññaatṭhasamāpattilābhī tāpaso hutvā himavantapadesa viharanto ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbena cakkhunā jambudīpaṃ olokeno taṃ rājānaṃ tathā paridevamānaṃ disvā “etassa mayā avassayena bhavitabba” nti iddhānubhāvena ākāse uppativā rañño uyyāne otarivā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanaṇaṭṭimā viya nisīdi.

Atheko pāṭalinagaravāsī brāhmaṇamāṇavo uyyānaṃ gato bodhisattaṃ disvā vanditvā nisīdi. Bodhisatto tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, rājā dhammiko” ti pucchi. “Āma, bhante, dhammiko rājā, bhariyā panassa kālakatā, so tassā sarīraṃ doṇiyaṃ pakkhipāpetvā vilapamāno nipanno, ajja sattamo divaso, kissa tumhe rājānaṃ evarūpā dukkhā na mocetha, yuttaṃ nu kho tumhādisesu silavantesu saṃvijjāmaṇesu rañño evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavitu” nti. “Na kho ahaṃ, māṇava, rājānaṃ jānāmi, sace pana so āgantvā maṃ puccheyya, ahamevassa tassā nibbattaṭṭhānaṃ ācikkhitvā rañño santikeyeva taṃ kathāpeyya” nti. “Tena hi, bhante, yāva rājānaṃ ānemi, tāva imeva nisīdathā” ti māṇavo bodhisattassa paṭiññaṃ gahetvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā “tassa dibbacakkhukassa santikaṃ gantuṃ vaṭṭatī” ti āha.

Rājā “upariṃ kira datṭhuṃ labhissāmī” ti tuṭṭhamānaso rathaṃ abhiruhitvā tattha gantvā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno – “saccaṃ kira tumhe deviyā nibbattaṭṭhānaṃ jānāthā” ti pucchi. “Āma, mahārājā” ti. “Kattha nibbattā” ti? “Sā kho, mahārāja, rūpasmimyeva mattā pamādamāgamma kalyāṇakammaṃ akatvā imasmimyeva uyyāne gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattā” ti. “Nāhaṃ saddahāmī” ti. “Tena hi te dassetvā kathāpemī” ti. “Sādhu kathāpethā” ti. Bodhisatto attano ānubhāvena “ubhopi gomayapiṇḍaṃ vaṭṭayamānā rañño purato āgacchantū” ti tesam āgamaṇaṃ akāsi. Te tatheva āgamiṃsu. Bodhisatto taṃ dassento “ayaṃ te, mahārāja, uparidevī, taṃ jahitvā gomayapāṇakassa pacchato pacchato gacchati, passatha na” nti āha. Bhante “uparī nāma gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattissatī” ti na saddahāmaha” nti. “Kathāpemi naṃ, mahārājā” ti. “Kathāpetha, bhante” ti.

Bodhisatto attano ānubhāvena taṃ kathāpento “uparī” ti āha. Sā manussabhāsāyā “kiṃ, bhante” ti āha. “Tvam atītabhave kā nāma ahosī” ti? “Bhante, assakarañño aggamaheśī uparī nāma ahosī” nti. “Kiṃ pana te idāni assakarājā piyo, udāhu gomayapāṇako” ti? “Bhante, so mayhaṃ purimajātiyā sāmiko, tadā ahaṃ imasmim uyyāne tena saddhiṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbe anubhavamānā vicariṃ. Idāni pana me bhavasaṅkhepagatakālo paṭṭhāyā so kiṃ hoti, ahañhi idāni assakarājānaṃ māretvā tassa galalohitena mayhaṃ sāmikassa gomayapāṇakassa pāde makkheyya” nti vatvā parisamajjhe manussabhāsāyā imā gāthā avoca –

113. “Ayamassakarājena, deso vicarito mayā;
Anukāmaya kāmēna, piyena patinā saha.

114. “Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyati;
Tasmā assakaraññāva, kiṭṭo piyataro mamā” ti.

Tattha **ayamassakarājena, deso vicarito mayāti** ayaṃ ramaṇīyo uyyānapadeso pubbe mayā assakarājena saddhiṃ vicarito. **Anukāmaya kāmēnāti anūti** nipātamattaṃ, mayā taṃ kāmāyamaṇāyā tena maṃ kāmāyamaṇēna saḥatī attho. **Piyenāti** tasmim attabhāve piyena. **Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyatīti**, bhante, navena hi sukhena porāṇaṃ sukhaṃ, navena ca dukkhena porāṇaṃ dukkhaṃ pidhīyati paṭicchādīyati, esā lokassa dhammatāti dīpeti. **Tasmā assakaraññāva, kiṭṭo piyataro mamāti** yasmā navena porāṇaṃ pidhīyati, tasmā mama assakarājato sataguṇena saḥassaguṇena kiṭṭova

piyataroti.

Taṃ sutvā assakarājā vipphaṇṇā hutvā tattha tthitova kuṇapaṃ nīharāpetvā sīsaṃ nhatvā bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ pavisitvā aññaṃ aggamaheṣiṃ katvā dhammena rajjaṃ kāresi. Bodhisattopi rājānaṃ ovaditvā nissokaṃ katvā himavantameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā uparī purāṇadutiyaikā ahoṣi, assakarājā ukkaṇṭhito bhikkhu, māṇavo sārīputto, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Assakajātakavaṇṇanā sattamā.

[208] 8. Susumārajātakavaṇṇanā

Alaṃ metehi ambehīti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “devadatto vadhāya parisakkaṃ”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkaṃ, pubbepi parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ na sakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavantapadese bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā nāgabalo thāmasaṃpanno mahāsarīro sobhaggappatto hutvā gaṅgānivattane araṇṇāyatane vāsaṃ kappesi. Tadā gaṅgāya eko susumāro vasi. Athassa bhariyā bodhisattassa sarīraṃ disvā tassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā susumāraṃ āha – “ahaṃ sāmī, etassa kapirājassa hadayamaṃsaṃ khādītukāmā”ti. “Bhadde, mayhaṃ jalagocārā, eso thalagocaro, kinti naṃ gaṇhituṃ sakkhissāmā”ti. “Yena kenaci upāyena gaṇha, sace na labhissāmī, marissāmī”ti. “Tena hi mā soci, attheko upāyo, khādāpessāmī taṃ tassa hadayamaṃsa”nti susumāriṃ samassāsetvā bodhisattassa gaṅgāya pānīyaṃ pivitvā gaṅgātīre nisinnakāle santikaṃ gantvā evamāha – “vānarinda, imasmiṃ padese kasāyaphalāni khādanto kiṃ tvaṃ nivīṭṭhaṭṭhāneyeva carasi, pāragaṅgāya ambalabujādīnaṃ madhuraphalānaṃ anto natthi, kiṃ te tattha gantvā phalāphalaṃ khādītūṃ na vaṭṭatī”ti? “Kumbhīlarāja, gaṅgā mahodakā vitthiṇṇā, kathaṃ tattha gamissāmī”ti? “Sace icchasi, ahaṃ taṃ mama piṭṭhiṃ āropetvā nessāmī”ti. So saddahitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. “Tena hi ehi piṭṭhiṃ me abhirūhā”ti ca vutte taṃ abhiruhi. Susumāro thokaṃ netvā udake osīdāpesi.

Bodhisatto “samma, udake maṃ osīdāpesi, kiṃ nu kho eta”nti āha. “Nāhaṃ taṃ dhammasudhammatāya gahetvā gacchāmi, bhariyāya pana me tava hadayamaṃse dohaḷo uppanno, tamahaṃ tava hadayaṃ khādāpetukāmo”ti. “Samma, kathentena te sundaraṃ kataṃ. Sace hi amhākaṃ udare hadayaṃ bhaveyya, sākhaggesu carantānaṃ cuṇṇavicuṇṇaṃ bhaveyyā”ti. “Kahaṃ pana tumhe tthapethā”ti? Bodhisatto avidūre ekaṃ udumbaraṃ pakkaphalapiṇḍisañchannaṃ dassento “passetāni amhākaṃ hadayāni etasmiṃ udumbare olambantī”ti āha. “Sace me hadayaṃ dassasi, ahaṃ taṃ na māressāmī”ti. “Tena hi maṃ ettha nehi, ahaṃ te rukke olambantaṃ dassāmī”ti. So taṃ ādāya tattha agamāsi. Bodhisatto tassa piṭṭhito uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā “samma, bāla susumāra, ‘imesaṃ sattānaṃ hadayaṃ nāma rukkhagge hotī’ti saññī ahoṣi, bāloṣi, ahaṃ taṃ vañcesīṃ, tava phalāphalaṃ taveva hotu, sarīrameva pana te mahantaṃ paññā pana natthī”ti vatvā imamatthaṃ pakāseto imā gāthā avoca –

115. “Alaṃ metehi ambehi, jambūhi panasehi ca;
Yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

116. “Mahatī vata te bondi, na ca paññā tadūpikā;
Susumāra vañcīto mesi, gaccha dāni yathāsukha”nti.

Tattha **alaṃ metehī**ti yāni tayā dīpake niddiṭṭhāni, etehi mayhaṃ alaṃ. **Varaṃ mayhaṃ**

udumbaroti mayhaṃ ayameva udumbararukkho varam. **Bondīti** sarīraṃ. **Tadūpikāti** paññā pana te tadūpikā tassa sarīrassa anucchavikā natthi. **Gaccha dāni yathāsukhanti** idāni yathāsukhaṃ gaccha, natthi te hadayamaṃsagahaṇūpāyoti attho. Susumāro sahaṃsaṃ parājīto viya dukkhī dummano pajjhāyantova attano nivāsaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā susumāro devadatto ahoṣi, susumārī ciñcamāṇavikā, kapirājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Susumārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[209] 9. Kukkuṭajātakavaṇṇanā

Diṭṭhā mayā vane rukkhāti idaṃ satthā jetavane viharanto dhammasenāpatisāriputtattherassa saddhivihārikaṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira attano sarīrassa guttikamme cheko ahoṣi. “Sarīrassa me na sukhaṃ bhavyeyā”ti bhayena atisītaṃ accuṇhaṃ paribhogāṃ na karoti, “sītuṇhehi sarīraṃ kilameyyā”ti bhayena bahi na nikkhamati, atikilinnauttaṇḍulādīni na bhuñjati. Tassa sā sarīraguttikusalatā saṅghamajjhe pākaṭā jāta. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko daharo kira bhikkhu sarīraguttikamme cheko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ayaṃ daharo idāneva sarīraguttikamme cheko, pubbepe chekova ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahoṣi. Atheko sakuṇaluddako ekaṃ dīpakakukkuṭamādāya vālarajjuṅca yaṭṭhiṅca gahetvā araññe kukkuṭe bandhanto ekaṃ palāyitvā araññaṃ pavīṭṭhaṃ porāṇakukkuṭaṃ bandhituṃ ārabhi. So vālapāse kusalatāya attānaṃ bandhituṃ na deti, uṭṭhāyuṭṭhāya nilīyati. Luddako attānaṃ sākḥāpallavehi paṭicchādetvā punappunaṃ yaṭṭhiṅca pāsāṅca oḍḍeti. Kukkuṭo taṃ lajjāpetukāmo mānusiṃ vācaṃ nicchāretvā paṭhamāṃ gāthamāha –

117. “Diṭṭhā mayā vane rukkhā, assakaṇṇā vibhīṭakā;
Na tāni evaṃ sakkanti, yathā tvaṃ rukkhā sakkasī”ti.

Tassattho – samma luddaka, mayā imasmiṃ vane jāta bahū assakaṇṇā ca vibhīṭakā ca rukkhā diṭṭhapubbā, tāni pana rukkhāni yathā tvaṃ sakkasi saṅkamasi ito cito ca vicarasi, evaṃ na sakkanti na saṅkamanti na vicarantīti.

Evaṃ vatvā ca pana so kukkuṭo palāyitvā aññattha agamāsi. Tassa palāyitvā gatakāle luddako dutiyaṃ gāthamāha –

118. “Porāṇakukkuṭo ayaṃ, bhetvā pañjaramāgato;
Kusalo vālapāsānaṃ, apakkamati bhāsati”ti.

Tattha **kusalo vālapāsānanti** vālamayesu pāsesu kusalo attānaṃ bandhituṃ adatvā apakkamati ceva bhāsati ca, bhāsitvā ca pana palātoti evaṃ vatvā luddako araññe caritvā yathā laddhamādāya gehameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā luddako devadatto ahoṣi, kukkuṭo kāyaguttikusalo daharabhikkhu, tassa pana kāraṇassa paccakkhārikā rukkhadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā navamā.

[210] 10. Kandagalakajātakavaṇṇanā

Ambho ko nāmayam rukkhoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto sugatālayam ārabba kathesi. Tadā hi satthā “devadatto sugatālayam akāsi”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayham anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇayoniyaṃ nibbatti, “khadiravaniyo”tissa nāmaṃ ahosi. So khadiravaneyeva gocaraṃ gaṇhi, tasseko kandagalako nāma sahāyo ahosi, so simbalipālibhaddakavane gocaraṃ gaṇhāti. So ekadivasaṃ khadiravaniyassa santikaṃ agamāsi. Khadiravaniyo “sahāyo me āgato”ti kandagalakaṃ gahetvā khadiravanaṃ pavisitvā khadirakhandhaṃ tuṇḍena paharivā rukkhato pāṇake nīharivā adāsi. Kandagalako dinne dinne madhurapūve viya chinditvā chinditvā khādi. Tassa khādantasseva māno uppajji – “ayampi rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto, ahampi, kiṃ me etena dinnagocarena, sayameva khadiravane gocaraṃ gaṇhissāmi”ti. So khadiravaniyaṃ āha – “samma, mā tvaṃ dukkhaṃ anubhavi, ahameva khadiravane gocaraṃ gaṇhissāmi”ti.

Atha naṃ so “handa tvaṃ samma, simbalipālibhaddakādivane nissāre gocaraggahaṇakule jāto, khadirā nāma jātasārā thaddhā, mā te etaṃ rucci”ti āha. Kandagalako “kiṃ dānāhaṃ na rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto”ti tassa vacanaṃ anādiyitvā vegena gantvā khadirarukkhaṃ tuṇḍena pahari. Tāvadevassa tuṇḍaṃ bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni, sīsaṃ phaliṃ. So khandhe patiṭṭhātuṃ asakkonto bhūmiyaṃ patitvā paṭhamam gāthamāha –

119. “Ambho ko nāmayam rukkho, sinnapatto sakaṇṭako;
Yattha ekappahārena, uttamaṅgaṃ vibhijjita”nti.

Tattha **ambho ko nāmayam rukkhoti**, bho khadiravaniya, ko nāma ayaṃ rukkho. “Ko nāma so”tipi pāṭho. **Sinnapattoti** sukhumapatto. **Yattha ekappahārenāti** yasmiṃ rukkhe ekeneva pahārena. **Uttamaṅgaṃ vibhijjitaṃ** sīsaṃ bhinnam, na kevalaṇca sīsaṃ, tuṇḍampi bhinnam. So vedanāppattatāya khadirarukkhaṃ “kiṃ rukkho nāmeso”ti jānituṃ asakkonto vedanāppatto hutvā imāya gāthāya vipalapi.

Taṃ vacanaṃ sutvā khadiravaniyo dutiyaṃ gāthamāha –

120. “Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni, kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu;
Athāsadā khadiraṃ jātasāraṃ, yatthabbhidā garuḷo uttamaṅga”nti.

Tattha **acāri vatāyanti** acari vata ayaṃ. **Vitudaṃ vanāni**ti nissārasimbalipālibhaddakavanāni vitudanto vijjhanto. **Kaṭṭhaṅgarukkhesūti** vanakaṭṭhakoṭṭhāsesu rukkhesu. **Asārakesūti** nissāresu pālibhaddakasimbaliādīsū. **Athāsadā khadiraṃ jātasāranti** atha potakakālato paṭṭhāya jātasāraṃ khadiraṃ sampāpuṇi. **Yatthabbhidā garuḷo uttamaṅganti yatthabbhidāti** yasmiṃ khadire abhindi padālayi. **Garuḷoti** sakuṇo. Sabbasakuṇānañhetam sagāravasappatissa vacanaṃ.

Iti naṃ khadiravaniyo vatvā “bho kandagalaka, yattha tvaṃ uttamaṅgaṃ abhindi, khadiro nāmeso sāraruḷo”ti āha. So tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā kandagalako devadatto ahosi, khadiravaniyo pana ahameva ahosi”nti.

Kandagalakajātakavaṇṇanā dasamā.

Natamaḍalhavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṃ –

Bandhanāgāraṃ keḷisīlaṃ, khaṇḍaṃ vīrakagaṅgeyyaṃ;
Kuruṅgamassakañceva, susumārañca kukkuṭaṃ;
Kandagalakanti te dasa.

7. Bīraṇathambhavaggo

[211] 1. Somadattajātakavaṇṇanā

Akāsi yogganti idaṃ sathā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabba kathesi. So hi dvinnaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ antare ekavacanampi sampādetvā kathesuṃ na sakkoti, sārājjabahulo “aññaṃ kathessāmī”ti aññaṃeva kathesi. Tassa taṃ pavattiṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathentā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloyevā”ti vatvā aṭṭhaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe aññatarasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā puna gehaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ duggatabhāvaṃ ñatvā “parihīnakulato seṭṭhikulaṃ paṭiṭṭhapessāmī”ti mātāpitāro āpucchitvā bārānasiṃ gantvā rājānaṃ upaṭṭhāsī. So rañña piyo ahoṣi manāpo. Athassa pituno “dvīhiyeva goṇehi kaṣiṃ katvā jīvikaṃ kappentassa eko goṇo mato. So bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tāta, eko goṇo mato, kaṣikammaṃ na pavattati, rājānaṃ ekaṃ goṇaṃ yācāhī”ti āha. “Tāta, nacirasseva me rājā diṭṭho, idāneva goṇaṃ yācituṃ na yuttaṃ, tumhe yācathā”ti. “Tāta, tvaṃ mayhaṃ sārājjabahulabhāvaṃ na jānāsi, ahañhi dvinnaṃ tiṇṇaṃ sammukhe kathaṃ sampādetuṃ na sakkomi. Sace ahaṃ rañño santikaṃ goṇaṃ yācituṃ gamissāmi, imampi datvā āgamissāmī”ti. “Tāta, yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkā mayā rājānaṃ yācituṃ, apica kho paṇāhaṃ tumhe yoggaṃ kāressāmī”ti. “Tena hi sādhu maṃ yoggaṃ kārehi”ti.

Bodhisatto pitaraṃ ādāya bīraṇatthambhakasūnaṃ gantvā tattha tattha tiṇṇakalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpati”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tāta, tvaṃ rañño santikaṃ gantvā ‘jayatu, mahārājā’ti evaṃ imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāsī”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

Brāhmaṇo ekena saṃvaccharena imaṃ gāthaṃ paguṇaṃ katvā bodhisattaṃ āha – “tāta, somadatta, gāthā me paguṇā jātā, idāni ahaṃ yassa kassaci santike vattuṃ sakkomi, maṃ rañño santikaṃ nehi”ti. So “sādhu, tātā”ti tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gāhāpetvā pitaraṃ rañño santikaṃ nesi. Brāhmaṇo “jayatu, mahārājā”ti vatvā paṇṇākāraṃ adāsī. Rājā “ayaṃ te somadatta brāhmaṇo kiṃ hoti”ti āha. “Pitā me, mahārājā”ti. “Kenatṭhenāgato”ti? Tasmīṃ khaṇe brāhmaṇo goṇayācanatthāya gāthaṃ vadanto –

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti. – āha;

Rājā brāhmaṇena virajjhītvā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā “somadatta, tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā”ti āha. “Tumhehi dinnā bhavissanti, mahārājā”ti. Rājā bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkāraḥaṇḍake nivāsanagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesi. Brāhmaṇo sabbasetasindhavayuttaṃ rathaṃ abhiruyha mahantena parivārena gāmaṃ agamāsī. Bodhisatto pitarā saddhiṃ rathe nisīditvā gacchanto “tāta, ahaṃ tumhe sakalasaṃvaccharamaṃ yoggaṃ kāresīṃ, sanniṭṭhānakāle pana tumhākaṃ goṇaṃ rañño adatthā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha –

121. “Akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, saṃvaccharamaṃ bīraṇatthambhakasmiṃ;
Byākāsi saññaṃ pariṣaṃ vīgayha, na niyyamo tāyati appapañña”nti.

Tattha **akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, samvaccharam bīraṇathambhakasminti**, tāta, tvaṃ niccaṃ appamatto bīraṇatthambhamaye susāne yoggaṃ akāsi. **Byākāsi saññaṃ parisam vigayhāti** atha ca pana parisam vigāhitvā taṃ saññaṃ viakāsi vikāraṃ āpādesi, parivattesīti attho. **Na niyyamo tāyati appapaññanti** appahaññaṃ nāma puggalaṃ niyyamo yoggāciññaṃ caraṇaṃ na tāyati na rakkhatīti.

Athassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha –

122. “Dvayaṃ yācana ko tāta, somadatta nigacchati;
Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā”’ti.

Tattha **evaṃdhammā hi yācanāti** yācanā hi evaṃsabhāvāti.

Satthā “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloyevā”’ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando, somadattassa pitā lāḷudāyī ahoṣi, somadatto pana ahameva ahoṣi”’nti.

Somadattajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[212] 2. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā

Añño uparimo vaṇṇoti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhitoṣi”’ti puṭṭho “sacca”’nti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesi”’ti vutte “purāṇadutiyikā”’ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu ayaṃ te itthī anattakārikā, pubbepi attano jārasa ucchiṭṭhakaṃ bhojesi”’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne bhikkhaṃ caritvā jīvikakappake kapaṇe naṭakakule nibbattitvā vayappatto duggato durūpako hutvā bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappesi. Tadā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake ekassa brāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā aticāraṃ carati. Athekadivasam brāhmaṇe kenacideva karaṇīyena bahi gate tassā jāro taṃ khaṇaṃ oloketvā taṃ gehaṃ pāvisi. Sā tena saddhiṃ aticaritvā “muhuttaṃ accha, bhuñjitvāva gamissasi”’ti bhattaṃ sampādetvā sūpabyañjanasampannaṃ uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā “tvaṃ bhuñjā”’ti tassa datvā sayam brāhmaṇassa āgamaṃ olokayamānā dvāre aṭṭhāsi. Bodhisatto brāhmaṇīyā jārasa bhuñjanaṭṭhāne piṇḍaṃ paccāsīanto aṭṭhāsi.

Tasmiṃ khaṇe brāhmaṇo gehābhimukho āgacchati. Brāhmaṇī taṃ āgacchantaṃ disvā vegena pavisitvā “uṭṭhehi, brāhmaṇo āgacchati”’ti jāraṃ koṭṭhe otāretvā brāhmaṇassa pavisitvā nisinnakāle phalakaṃ upanetvā hatthadhovanaṃ datvā itarena bhuttāvasiṭṭhassa sītabhattassa upari uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā brāhmaṇassa adāsi. So bhatte hatthaṃ otāretvā upari uṇhaṃ heṭṭhā ca bhattaṃ sītalaṃ disvā cintesi – “iminā aññaṃ bhuttādhikena ucchiṭṭhabhattena bhavitabba”’nti. So brāhmaṇiṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha –

123. “Añño uparimo vaṇṇo, añño vaṇṇo ca heṭṭhimo;
Brāhmaṇī tveva pucchāmi, kiṃ heṭṭhā kiñca upparī”’ti.

Tattha **vaṇṇoti** ākāro. Ayañhi uparimassa uṇhabhāvaṃ heṭṭhimassa ca sītabhāvaṃ pucchanto evamāha. **Kiṃ heṭṭhā kiñca upparī**ti vuḍḍhitabhattena nāma upari sītalena, heṭṭhā uṇhena bhavitabbaṃ, idañca pana na tādisaṃ, tena taṃ pucchāmi – “kena kāraṇena upari bhattaṃ uṇhaṃ, heṭṭhimaṃ sītala”’nti.

Brāhmaṇī attanā katakamassa uttānabhāvabhayena brāhmaṇe punappunaṃ kathentepi tuṅhīyeva ahoṣi. Tasmiṃ khaṇe naṭaputtassa etadahosi – “koṭṭhe nisidāpitapāpurisena jārena bhavitabbaṃ, iminā gehassāmikena, brāhmaṇī pana attanā katakamassa pākāṭabhāvabhayena kiñci na katheti,

handāhaṃ imissā katakammaṃ pakāsetvā jārassa koṭṭhake nisīdāpitabhāvaṃ brāhmaṇassa kathemī”ti. So brāhmaṇassa gehā nikkhantakā lato paṭṭhāya itarassa gehapavesanaṃ aticaraṇaṃ aggabhattabhuñjanaṃ brāhmaṇiyā dvāre ṭhatvā maggaṃ olokanaṃ itarassa koṭṭhe otāritabhāvanti sabbhaṃ taṃ pavattiṃ ācikkhitvā dutiyaṃ gāthamāha –

124. “Ahaṃ naṭosmi bhaddante, bhikkhakosmi idhāgato;
Ayañhi koṭṭhamotiṇṇo, ayaṃ so yaṃ gavesasī”ti.

Tattha **ahaṃ naṭosmi, bhaddanteti**, sāmī, ahaṃ naṭajātiko. **Bhikkhakosmi idhāgatoti** svāhaṃ imaṃ ṭhānaṃ bhikkhako bhikkhaṃ pariyesamāno āgatosmi. **Ayañhi koṭṭhamotiṇṇoti** ayaṃ pana etissā jāro imaṃ bhattaṃ bhūñjanto tava bhayena koṭṭhaṃ otiṇṇo. **Ayaṃ so yaṃ gavesasīti** yaṃ tvam kassa nu kho iminā ucchiṭṭhakena bhavitabbanti gavesasi, ayaṃ so. Cūḷāya naṃ gahetvā koṭṭhā nīharitvā yathā na punevarūpaṃ pāpaṃ karoti, tathā assa satim janehīti vatvā pakkāmi. Brāhmaṇo ubhopi te yathā naṃ na punevarūpaṃ pāpaṃ karonti, tajjanapothanehi tathā sikkhāpetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu soṭāpattiṃ phale patiṭṭhahi. “Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyaikā ahosi, brāhmaṇo ukkaṇṭhito bhikkhu, naṭaputto pana ahameva ahosi”nti.

Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā dutiyā.

[213] 3. Bharujātakavaṇṇanā

Isīnamantaram katvāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabba katesi. Bhagavato hi bhikkhusaṅghassa ca lābhasakkāro mahā ahosi. Yathāha –

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Bhikkhusaṅghopi kho sakkato hoti... pe... parikkhārānaṃ. Aññatitthiyā pana paribbājaka āsakkatā honti...pe... parikkhārāna”nti (udā. 14).

Te evaṃ parihīnalābhasakkārā ahorattaṃ gulhasannipātaṃ katvā mantayanti “samaṇassa gotamassa uppannakā lato paṭṭhāya mayaṃ hatalābhasakkārā jātā, samaṇo gotamo lābhaggayasaggappatto jāto, kena nu kho kāraṇena esā sampattī”ti. Tatreke evamāhaṃsu – “samaṇo gotamo sakalajambudīpassa uttamaṭṭhāne bhūmisīse vasati. Tenassa lābhasakkāro uppajjati”ti, sesā “atthetaṃ kāraṇaṃ, mayampi jetavanapiṭṭhe titthiyārāmaṃ kāremu, evaṃ lābhino bhavissāmā”ti āhaṃsu. Te sabbepi “evameta”nti sannitṭhānaṃ katvā “sacepi mayaṃ rañño anārocetvā ārāmaṃ kāressāma, bhikkhū vāressanti, lañjaṃ labhitvā abhijjanako nāma natthi, tasmā rañño lañjaṃ datvā ārāmaṭṭhānaṃ gaṇhissāmā”ti sammantevā upaṭṭhāke yācitvā rañño satasahassaṃ datvā “mahārāja, mayaṃ jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ karissāma, sace bhikkhū ‘kātuṃ na dassāmā’ti tumhākaṃ ārocenti, nesam paṭivacanaṃ na dātabba”nti āhaṃsu. Rājā lañjalobhena “sādhū”ti sampaṭicchi.

Titthiyā rājānaṃ saṅgaṇhitvā vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā kammaṃ paṭṭhapesuṃ, mahāsaddo ahosi. Satthā “ke panete, ānanda, uccāsaddamahāsaddā”ti pucchi. “Aññatitthiyā, bhante, jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ kārenti, tattheso saddo”ti. “Ānanda, netam ṭhānaṃ titthiyārāmassa anucchavikaṃ, titthiyā uccāsaddakāmā, na sakkā tehi saddhiṃ vasitu”nti vatvā bhikkhusaṅghaṃ sannipāte tvā “gacchatha, bhikkhave, rañño ācikkhitvā titthiyārāmakaraṇaṃ nivārethā”ti āha. Bhikkhusaṅgho gantvā rañño nivesanadvāre aṭṭhāsi. Rājā saṅghassa āgatabhāvaṃ sutvāpi “titthiyārāmaṃ nissāya āgatā bhavissanti”ti lañjassa gahitattā “rājā gehe natthi”ti vadāpesi. Bhikkhū gantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “lañjaṃ nissāya evaṃ karoti”ti dve aggasāvake pesesi. Rājā tesampi āgatabhāvaṃ sutvā tattheva vadāpesi. Tepi āgantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “na idāni, sāriputta, rājā gehe nisīdituṃ labhissati, bahi nikkhamissati”ti punadivase pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ rañño nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā sutvā pāsādā otarivā pattaṃ gahetvā satthāraṃ pavesetvā

buddhappamukhassa saṅghassa yāgukhajjakam datvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā rañño ekaṃ pariyāyadhammadeśanaṃ ārabhanto “mahārāja, porāṇakarājāno lañjaṃ gahe tvā sīlavante añña maññaṃ kalahaṃ kāretvā attano raṭṭhassa assāmino hutvā mahāvīnāsaṃ pāpuṇiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bharuraṭṭhe bharurājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto pañcābhiñño aṭṭhasamāpattilābhī gaṇasatthā tāpaso hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pañcasatātāpasaparivuto himavantā otaritvā anupubbena bharunagaraṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre sākhaṇḍāpasampannaṃ vaṭarukkhaṃ mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattheva rukkhamūle vāsaṃ kappesi. Evaṃ tasmīṃ isigaṇe tattha vasante aḍḍhamāsaccayena añño gaṇasatthā pañcasatāparivāro āgantvā nagare bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā dakkhiṇadvāre tādisasseva vaṭarukkhaṃ mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattha rukkhamūle vāsaṃ kappesi. Iti te dvepi isigaṇā tattha yathābhirantaṃ viharitvā himavantameva agamaṃsu.

Tesaṃ gatakāle dakkhiṇadvāre vaṭarukkho sukkho. Punavāre tesu āgacchantesu dakkhiṇadvāre vaṭarukkhaṃ vāsino paṭhamataraṃ āgantvā attano vaṭarukkhaṃ sukkhabhāvaṃ ṇatvā bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre vaṭarukkhamūlaṃ gantvā bhattakiccaṃ katvā tattha vāsaṃ kappesum. Itare pana isayo pacchā āgantvā nagare bhikkhāya caritvā attano rukkhamūlameva gantvā bhattakiccaṃ katvā vāsaṃ kappesum. Te “na so tumhākaṃ rukkho, amhākaṃ rukkho”ti rukkhaṃ nissāya añña maññaṃ kalahaṃ kariṃsu, kalaho mahā ahoṣi. Eke “amhākaṃ paṭhamaṃ vasitaṭṭhānaṃ tumhe na labhissathā”ti vadanti. Eke “mayāṃ imasmiṃ vāre paṭhamataraṃ idhāgatā, tumhe na labhissathā”ti vadanti. Iti te “mayāṃ sāmīno, mayāṃ sāmīno”ti kalahaṃ karontā rukkhamūlassatthāya rājakuḷaṃ agamaṃsu. Rājā paṭhamaṃ vutthaisigaṇāñña vā sāmīkaṃ akāsi. Itare “na dāni mayāṃ imehi parājīti attānaṃ vadāpessāmā”ti dibbacakkhunā oloketvā ekaṃ cakkavattiparibhogaṃ rathapañjaraṃ disvā āharitvā rañño lañjaṃ datvā “mahārāja, amhepi sāmīke karohī”ti āhaṃsu.

Rājā lañjaṃ gahe tvā “dvepi gaṇā vasantū”ti dvepi sāmīke akāsi. Itare isayo tassa rathapañjarassa rathacakkāni nīharitvā lañjaṃ datvā “mahārāja, amheyeva sāmīke karohī”ti āhaṃsu. Rājā tathā akāsi. Isigaṇā “amhehi vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya pabbajitehi rukkhamūlassa kāraṇā kalahaṃ karontehi lañjaṃ dadantehi ayuttaṃ kata”nti vippaṭisārīno hutvā vegena palāyitvā himavantameva agamaṃsu. Sakalabharuraṭṭhavāsino devatā ekato hutvā “sīlavante kalahaṃ karontena rañña ayuttaṃ kata”nti bharurañño kujjhitvā tiyojanasatikāṃ bharuraṭṭhaṃ samuddaṃ ubbattetvā araṭṭhamakaṃsu. Iti ekaṃ bharurājānaṃ nissāya sakalaraṭṭhavāsīnopi vīnāsaṃ pattāti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

125. “Isīnamantaraṃ katvā, bharurājāti me sutāṃ;
Ucchinno saha raṭṭhehi, sa rājā vibhavaṅgato.

126. “Tasmā hi chandāgamaṇaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā;
Aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccupasaṃhita”nti.

Tattha **antaraṃ katvāti** chandāgativasena vivaraṃ katvā. **Bharurājāti** bharuraṭṭhe rājā. **Iti me sutanti** iti mayā pubbe etaṃ sutāṃ. **Tasmā hi chandāgamaṇanti** yasmā hi chandāgamaṇaṃ gantvā bharurājā saha raṭṭhena ucchinno, tasmā chandāgamaṇaṃ paṇḍitā nappasaṃsanti. **Aduṭṭhacittoti** kilesehi adūsitacitto hutvā. **Bhāseyya giraṃ saccupasaṃhīti** sabhāvanissitaṃ atthanissitaṃ kāraṇanissitameva giraṃ bhāseyya. Ye hi tattha bharurañño lañjaṃ gaṇhantassa ayuttaṃ etanti paṭikkosantā saccupasaṃhitaṃ giraṃ bhāsiṃsu, tesaṃ ṭhitaṭṭhānaṃ nāḷikeradīpe ajjāpi dīpakasahassaṃ paññāyatīti.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā “mahārāja, chandavasikena nāma na bhavitabbaṃ, dve

pabbajitagane kalaham karetum na vatthati”ti vatva jatagama samodhānesi – “aham tena samayena jetthakaisi aho”nti, rājā tathāgatassa bhattakiccam katvā gatakāle manusse pesetvā titthiyārāmaṃ viddhamśāpesi, titthiyā appatitthā ahesuṃ.

Bharujātakavaṇṇanā tatiyā.

[214] 4. Puṇṇanadījātakavaṇṇanā

Puṇṇam nadinti idam sathā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase dhammasabhāyaṃ bhikkhū tathāgatassa paññam ārabba katham samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, sammāsambuddho mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño gambhīrapañño nibbedhikapañño upāyapaññāya samannāgato”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto purohitakule nibbattivā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhitvā bārānasirañño atthadhammānusāsako aho. Aparabhāge rājā paribhedakānaṃ katham gahetvā bodhisattassa kuddho “mā mama santike vasī”ti bodhisattaṃ bārānasito pabbājesi. Bodhisatto puttadāraṃ gahetvā ekasmiṃ kāsikagāmake vasaṃ kappesi. Aparabhāge rājā tassa guṇam saritvā “mayham kañci pesetvā ācariyaṃ pakkosituṃ na yuttaṃ, ekaṃ pana gātham bandhitvā paṇṇam likhitvā kākamaṃsaṃ pacāpetvā paṇṇaṃca maṃsaṃca setavattthena paliveṭhetvā rājamuddikāya lañchetvā pesessāmi. Yadi paṇḍito bhavissati, paṇṇam vācetvā kākamaṃsabhāvaṃ ñatvā āgamissati, no ce, nāgamissati”ti “puṇṇam nadi”nti imaṃ gātham paṇṇe likhi –

127. “Puṇṇam nadim yena ca peyyamāhu, jātam yavam yena ca guyhamāhu;
Dūram gataṃ yena ca avhayanti, so tyāgato handa ca bhuñja brāhmaṇā”ti.

Tattha **puṇṇam nadim yena ca peyyamāhūti** kākapeyyā nadīhi vadantā yena puṇṇam nadim kākapeyyamāhu, na hi apuṇṇā nadī “kākapeyyā”ti vuccati. Yādāpi nadītīre ṭhatvā gīvaṃ pasāretvā kākena pātuṃ sakkā hoti, tadā nam “kākapeyyā”ti vadanti. **Jātam yavam yena ca guyhamāhūti yavanti** desanāsīsamattaṃ, idha pana sabbampi jātam uggaṭam sampannataruṇasassaṃ adhippetam. Tañhi yadā anto pavitthakākaṃ paṭicchadetum sakkoti, tadā guyhatīti guyham. Kim guyhati? Kākaṃ. Iti kākassa guyham kākaguyhanti tam vadamānā kākena guyhavacanassa kāraṇabhūtena “guyha”nti vadanti. Tena vuttam “yena ca guyhamāhū”ti. **Dūram gataṃ yena ca avhayantīti** dūram gataṃ vippavuttham piyapuggalaṃ yaṃ āgantvā nisinnam disvā sace itthannāmo āgacchati, vassa kākāti vā vassantaññeva vā sutvā “yathā kāko vassati, itthannāmo āgamissati”ti evam vadantā yena ca avhayanti kathenti mantenti, udāharantīti attho. **So tyāgototi** so te ānīto. **Handa ca bhuñja, brāhmaṇāti** gaṇha, brāhmaṇa, bhuñjassu nam, khāda idam kākamaṃsanti attho.

Iti rājā imaṃ gātham paṇṇe likhitvā bodhisattassa pesesi. So paṇṇam vācetvā “rājā maṃ daṭṭhukāmo”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha –

128. “Yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetave;
Haṃsā koñcā mayūrā ca, asatīyeva pāpiyā”ti.

Tattha **yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetaveti** yadā rājā vāyasamaṃsaṃ labhitvā tampi pahetum maṃ saratī. **Haṃsā koñcā mayūrā cāti** yadā panassa ete haṃsādayo upanīta bhavissanti, ekāni haṃsamamsādīni lacchati, tadā maṃ kasmā na sarissatīti attho? Aṭṭhakathāyaṃ pana “haṃsakoñcamayūrāna”nti pāṭho. So sundaratarā, imesaṃ haṃsādīnaṃ maṃsaṃ labhitvā kasmā maṃ na sarissati, sarissatiyevāti attho. **Asatīyeva pāpiyāti** yaṃ vā tam vā labhitvā saraṇam nāma sundaram, lokasmiṃ pana asatīyeva pāpiyā, asatikaraṇamyeva hīnaṃ lāmakam, tañca amhākam rañño natthi. Saratī

maṃ rājā, āgamaṃ me paccāsīsi, tasmā gamissāmīti yānaṃ yojāpetvā gantvā rājānaṃ passi, rājā tussitvā purohitatṭhāneyeva patitṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammaḍḍanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, purohito pana ahameva ahosi”nti.

Puṇṇanadījātakavaṇṇanā catutthā.

[215] 5. Kacchapajātakavaṇṇanā

Avadhī vata attānanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Vatthu **mahātakkārījātake** (jā. 1.13.104 ādayo) āvi-bhavissati. Tadā pana satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva vācāya hato, pubbepi vācāya hatoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. So pana rājā bahubhāṇī ahosi, tasmim̃ kathente aññesaṃ vacanassa okāso nāma natthi. Bodhisatto tassa taṃ bahubhāṇitaṃ vāretukāmo ekaṃ upāyaṃ upadhārento vicarati. Tasmiṃcā kāle himavantapadesa ekasmiṃ sare kacchapo vasati, dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ akaṃsu. Te daḥavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ āhaṃsu – “samma kacchapa, amhākaṃ himavante cittaṃkūṭapabbatatale kañcanaguḥāyaṃ vasanaṭṭhānaṃ ramaṇīyo padeso, gacchasi amhākaṃ saddhi”nti. “Ahaṃ kinti katvā gamissāmī”ti? “Mayaṃ taṃ gahetvā gamissāma, sace tvaṃ mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissasi, kassaci kiñci na kathessasi”ti. “Rakkhissāmi, sāmī, gahetvā maṃ gacchathā”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayāṃ tassa ubho koṭīyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍakena haranti”ti āhaṃsu.

Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ duṭṭhacetakā”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhatṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvebhāgo ahosi, “kacchapo ākāsaṃ patitvā dvedhā bhinno”ti ekakolāhalaṃ ahosi. Rājā bodhisattaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto taṃ thānaṃ gantvā kacchapaṃ disvā bodhisattaṃ pucchi – “paṇḍita, kinti katvā esa patito”ti? Bodhisatto “ciraṇḍikaṅkhaṃ rājānaṃ ovaditukāmo upāyaṃ upadhārento carāmi, iminā kacchapena haṃsehi saddhiṃ vissāso kato bhavissati, tehi imaṃ ‘himavantaṃ nessāmā’ti daṇḍakaṃ ḍaṃsāpetvā ākāsaṃ pakkhantehi bhavitabbaṃ, atha iminā kassaci vacanaṃ sutvā arakkhitamukhatāya kiñci vattukāmena daṇḍakā vissatṭho bhavissati, evaṃ ākāsaṃ patitvā jīvitakkhayaṃ patteneva bhavitabba”nti cintetvā “āma mahārāja, atimukharā nāma aparīyantavacanā evarūpaṃ dukkhaṃ pāpuṇantiyevā”ti vatvā imā gāthā avoca –

129. “Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ girāṃ;
Suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyāvadhi.

130. “Etampi disvā naravīriyasetṭha, vācaṃ pamañce kusalaṃ nātivelāṃ;
Passasi bahubhāṇena, kacchapaṃ byasanaṃ gata”nti.

Tattha **avadhī vatāti** ghātesī vata. **Byāharanti** byāharanto. **Suggahītasmiṃ kaṭṭhasminti** mukhena sutṭhu ḍaṃsitvā gahite daṇḍake. **Vācāya sakiyāvadhi**ti atimukharatāya akāle vācaṃ nicchārento daṭṭhatṭhānaṃ vissajjetvā tāya sakāya vācāya attānaṃ avadhi ghātesī. Evamesa jīvitakkhayaṃ patto, na aññathāti. **Etampi disvāti** etampi kāraṇaṃ disvā. **Naravīriyasetṭhāti** naresu vīriyena setṭha uttamavīriya rājavara. **Vācaṃ pamañce kusalaṃ nātivelanti** saccādiṇṇaṃyuttaṃ kusalameva paṇḍito puriso muñceyya nicchāreyya, tampi hitaṃ kālayuttaṃ, na ativelāṃ, atikkantakālaṃ aparīyantavācaṃ na bhāseyya. **Passasīti** nanu paccakkhato passasi. **Bahubhāṇenāti** bahubhāṇanena. **Kacchapaṃ byasanaṃ gatanti** etaṃ kacchapaṃ jīvitakkhayaṃ pattanti.

Rājā “maṃ sandhāya bhāsati”ti ñatvā “amhe sandhāya kathesi, paṇḍitā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja, tvaṃ vā hohi añño vā, yo koci pamāṇātikantaṃ bhāsanto evarūpaṃ byasanaṃ pāpuṇāti”ti pākaṃ katvā kathesi. Rājā tato paṭṭhāya viramitvā mandabhāṇī ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kacchapo kokāliko ahoṣi, dve haṃsapotakā dve mahātherā, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Kacchapaṇḍitakavaṇṇanā pañcamā.
[216] 6. Macchajātakavaṇṇanā

Na māyamaggi tapatīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ te bhikkhu itthī anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sūlena vijjhivā aṅgāresu pacitvā khādibbatam patto paṇḍite nissāya jīvitaṃ alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahoṣi. Atheskadivasam kevaṭṭā jāle laggam maccham uddharitvā uṇhavālukāpiṭṭhe ṭhapetvā “aṅgāresu naṃ pacitvā khādissāmā”ti sūlam tacchimsu. Maccho macchim ārabha paridevamāno imā gāthā avoca –

131. “Na māyamaggi tapati, na sūlo sādhutacchito;
Yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato.

132. “So maṃ dahati rāgaggi, cittaṃ cūpatapeti maṃ;
Jālino muñcathāyirā maṃ, na kāme haññate kvaci”ti.

Tattha **na māyamaggi tapatīti** na maṃ ayaṃ aggi tapati, na tāpaṃ janeti, na socayatīti attho. **Na sūloti** ayaṃ sūlopi sādhutacchito maṃ na tapati, na me sokaṃ uppādeti. **Yañca maṃ maññateti** yaṃ pana maṃ macchī evaṃ maññati “aññaṃ macchim so pañcakāmaguṇaratiyā gato”ti, tadeva maṃ tapati socayati. **So maṃ dahatīti** yo panesa rāgaggi, so maṃ dahati jhāpeti. **Cittaṃ cūpatapeti** manti rāgasampayuttakaṃ mama cittameva ca maṃ upatāpeti kilameti viheṭheti. **Jālinoti** kevaṭṭe ālapati. Te hi jālassa atthitāya “jālino”ti vuccanti. **Muñcathāyirā** manti muñcatha maṃ sāminoti yācati. **Na kāme haññate kvacīti** kāme patiṭṭhito kāmena nīyamāno satto na kvaci haññati. Na hi taṃ tumhādisā hanitum anucchavikāti paridevati. Atha vā **kāmeti** hetuvacane bhummaṃ, kāmahetu macchim anubandhamāno nāma na kvaci tumhādisahi haññatīti paridevati. Tasmim khaṇe bodhisatto naditīraṃ gato tassa macchassa paridevitasaddam sutvā kevaṭṭe upasaṅkamitvā taṃ maccham mocesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā macchī purāṇadutiyikā ahoṣi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahoṣi”nti.

Macchajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.
[217] 7. Seggujātakavaṇṇanā

Sabbo lokoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ paṇṇikaupāsakaṃ ārabha kathesi. Vatthu ekakanipāte vitthāritameva. Idhāpi satthā taṃ “kiṃ, upāsaka, cirassaṃ āgatosī”ti pucchi. Paṇṇikaupāsako “dhītā me, bhante, niccaṃ pahaṃsitamukhī, tamahaṃ vīmaṃsitvā ekassa kuladārakassa adāsim, tattha itikattabbatāya tumhākaṃ dassanāya āgantum okāsaṃ na labhi”nti āha. Atha naṃ satthā “na kho, upāsaka, idānevesā sīlavatī, pubbepi sīlavatī, tvañca na idānevetam vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā ahoṣi. Tadā ayameva paṇṇikaupāsako “dhītaraṃ vīmaṃsissāmī”ti araññaṃ netvā kilesavasena icchanto viya hatthe gaṇhi. Atha naṃ paridevamānaṃ paṭhamagāthāya ajjhabhāsi –

133. “Sabbo loko attamano ahoṣi, akovidā gāmadhammassa seggu;
Komāri ko nāma tavajja dhammo, yaṃ tvam gahitā pavane parodasī”ti.

Tattha **sabbo loko attamano ahoṣī**ti, amma, sakalopi sattaloko etissā kāmasevanāya attamano jāto. **Akovidā gāmadhammassa seggūti seggūti** tassā nāmaṃ. Tena tvam pana, amma, seggu akovidā gāmadhammassa, imasmiṃ gāmadhamme vasaladhamme akusalāsīti vuttaṃ hoti. **Komāri ko nāma tavajja dhammoti**, amma, kumāri ko nāmesa tava ajja sabhāvo. **Yaṃ tvam gahitā pavane parodasīti** tvam mayā imasmiṃ pavane santhavavasena hatthe gahitā parodasi na sampāṭicchasi, ko esa tava sabhāvo, kiṃ kumārikāyeva tvanti pucchati.

Taṃ sutvā kumārikā “āma, tāta, kumārikāyevāhaṃ, nāhaṃ methunadhammaṃ nāma jānāmī”ti vatvā paridevamānā dutiyaṃ gāthamāha –

134. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ, so me pitā dubbhi vane karoti;
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe, yo tāyitā so sahasaṃ karoti”ti.

Sā heṭṭhā kathitāyeva. Iti so paṇṇiko tadā dhītaraṃ vīmaṃsitvā gehaṃ netvā kuladārakassa datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne paṇṇikaupāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā dhītā dhītāyeva, pitā pitāyeva ahoṣi, tassa kāraṇassa paccakkhārikā rukkhadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Seggujātakavaṇṇanā sattamā.

[218] 8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā

Saṭhassa sātheyyamidanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabba kathesi. Sāvattivāsino hi kūṭavāṇijo ca paṇḍitavāṇijo ca dve vāṇijā mittikā hutvā pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūrāpetvā pubbantato aparantaṃ vicaramānā vohāraṃ katvā bahum lābhaṃ labhitvā sāvattiṃ paccāgamimsu. Paṇḍitavāṇijo kūṭavāṇijaṃ āha – “samma, bhaṇḍaṃ bhājemā”ti. Kūṭavāṇijo “ayaṃ dīgharattaṃ dukkhaseyyāya dubbhojanena kilanto attano ghare nānaggarasaṃ bhattaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati, atha sabbampetaṃ bhaṇḍaṃ mayhameva bhavissati”ti cintetvā “nakkhattaṃ na manāpaṃ, divaso na manāpo, sve jānissāmi, punadivase jānissāmī”ti kālaṃ khepeti. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo nippīletvā bhājāpetvā gandhamālaṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kadā āgatosī”ti pucchitvā “aḍḍhamāsamatto me, bhante, āgatassā”ti vatvā “atha kasmā evaṃ papañcaṃ katvā buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho, upāsaka, idāneva, pubbepesa kūṭavāṇijoyevā”ti vatvā tena yācīto atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa vinicchayāmacco ahoṣi. Tadā gāmaṃvāsī ca nagaravāsī ca dve vāṇijā mittā ahesuṃ. Gāmaṃvāsī nagaravāsissa santike pañca phālasatāni ṭhapesi. So te phāle vikkiṇitvā mūlaṃ gahetvā phālānaṃ ṭhapitaṭṭhāne mūsikavaccaṃ ākiritvā ṭhapesi. Aparabhāge gāmaṃvāsī āgantvā “phāle me dehī”ti āha. Kūṭavāṇijo “phālā te mūsikāhi khādītā”ti mūsikavaccaṃ dassesi. Itaro “khādītāva hontu, mūsikāhi khādīte kiṃ sakkā kātu”nti nhānatthāya tassa puttaṃ ādāya gacchanto ekassa sahāyakassa gehe “imassa katthaci gantuṃ mā adatthā”ti vatvā antogabbhe nisīdāpetvā sayam nhāyitvā kūṭavāṇijassa gehaṃ agamāsi. So “putto me kaha”nti āha. “Samma, tava puttaṃ tīre ṭhapetvā mama udake nimuggakāle eko kulalo āgantvā tava puttaṃ nakhapañjarena gahetvā ākāsaṃ pakkhanto, ahaṃ paṇiṃ paharitvā viravitvā

vāyamantopi mocetuṃ nāsakkhi”nti. “Tvam musā bhaṇasi, kulalā dārake gahetvā gantuṃ samatthā nāma natthī”ti. “Samma, hotu, ayuttepi honte ahaṃ kiṃ karomi, kulaleneva te putto nīto”ti. So taṃ santajjētvā “are duṭṭhacora manussamāraka, idāni taṃ vinicchayaṃ gantvā kaḍḍhāpessāmī”ti nikkhami. So “mama ruccanakameva karosī”ti teneva saddhiṃ vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi.

Kūṭavāṇiyo bodhisattaṃ āha – “ayaṃ, sāmi, mama puttaṃ gahetvā nhāyituṃ gato, ‘kahaṃ me putto’ti vutte ‘kulalena haṭo’ti āha, vinicchinata me aḍḍa”nti. Bodhisatto “saccaṃ bhaṇe”ti itaraṃ pucchi. So āha – “āma, sāmi, ahaṃ taṃ ādāya gato, senena pahaṭabhāvo saccameva, sāmī”ti. “Kiṃ pana loke kulalā nāma dārake harantī”ti? “Sāmi, ahampi tumhe pucchāmi – “kulalā dārake gahetvā ākāse gantuṃ na sakkonti, mūsikā pana ayaphāle khādanti”ti. “Idaṃ kiṃ nāmā”ti? “Sāmi, mayā etassa ghare pañca phālasatāni ṭhapitāni, svāyaṃ ‘phālā te mūsikāhi khādītā’ti vatvā ‘idaṃ te phāle khāditamūsikānaṃ vacca’nti vaccaṃ dasseti, sāmi, mūsikā ce phāle khādanti, kulalāpi dārake harissanti. Sace na khādanti, senāpi taṃ na harissanti. Eso pana ‘phālā te mūsikāhi khādītā’ti vadati, tesam khāditabhāvaṃ vā akhāditabhāvaṃ vā jānātha, aḍḍaṃ me vinicchinata”ti. Bodhisatto “saṭṭhassa paṭisāṭheyyaṃ katvā jinissāmīti iminā cintitaṃ bhavissatī”ti ñatvā “suṭṭhu te cintita”nti vatvā imā gāthā avoca –

135. “Saṭṭhassa sāṭheyyamiṃda sucintitaṃ, paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭaṃ;
Phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikā, kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyuṃ.

136. “Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā, bhavati cāpi nikatino nikatya;
Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālaṃ, mā te puttamaḥāsi phālanatṭho”ti.

Tattha **saṭṭhassa**ti saṭṭhabhāvena kerāṭikena “ekaṃ upāyaṃ katvā parasantakaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti saṭṭhassa. **Sāṭheyyamidaṃ sucintitanti** idaṃ paṭisāṭheyyaṃ cintentena tayā suṭṭhu cintitaṃ. **Paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭanti** kūṭassa puggalassa tayā paṭikūṭaṃ suṭṭhu paccoḍḍitaṃ, paṭibhāgaṃ katvā oḍḍitasadisameva katanti attho. **Phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikāti** yadi mūsikā phālaṃ khādeyyuṃ. **Kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyunti** mūsikāsu phāle khādantīsu kulalā kiṃ kāraṇā kumāraṃ no hareyyuṃ.

Kūṭassa hi santi kūṭakūṭāti tvam “ahameva mūsikāhi phāle khādāpitapuriso kūṭo”ti maññasi, tādisassa pana kūṭassa imasmim loke bahū kūṭā santi, kūṭassa kūṭāti kūṭapaṭikūṭānaṃ etaṃ nāmaṃ, kūṭassa paṭikūṭā nāma santīti vuttaṃ hoti. **Bhavati cāpi nikatino nikatya**ti nikatino nekatikassa vañcanakapuggalassa nikatya aparo nikatikārako vañcanakapuriso bhavatiyeva. **Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālanti** ambho naṭṭhaputta purisa, etassa naṭṭhaphālassa phālaṃ dehi. **Mā te puttamaḥāsi phālanatṭhoti** sace hissa phālaṃ na dassasi, puttaṃ te harissati, taṃ te esa mā haratu, phālamassa dehīti. “Demi, sāmi, sace me puttaṃ detī”ti. “Demi, sāmi, sace me phāle detī”ti. Evaṃ naṭṭhaputto puttaṃ, naṭṭhaphālo ca phālaṃ paṭilabhivā ubho pi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā kūṭavāṇiyo idāni kūṭavāṇijova, paṇḍitavāṇiyo paṇḍitavāṇijoyeva, vinicchayāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[219] 9. Garahitajātakavaṇṇanā

Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anabhiratiyā ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha katesi. Etassa hi paccekaṃ gahitaṃ ārammaṇaṃ nāma natthi, anabhirativāsaṃ vasantaṃ pana taṃ satthū santikaṃ ānesuṃ. So satthārā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti puttṭho “sacca”nti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ, bhikkhu, kilesa nāma pubbe tiracchānehipi garahito, tvam evarūpe sāsane pabbajito kasmā tiracchānehipi garahitakilesavasena ukkaṇṭhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese vānarayoniyaṃ nibbatti. Tameṇaṃ eko vanacarako gahetvā ānetvā rañño adāsi. So ciraṃ rājagehe vasamāno vattasampanno ahosi, manussaloke vattamānaṃ kiriyaṃ yebhuyyena aññāsi. Rājā tassa vatte pasīditvā vanacarakaṃ pakkosāpetvā “imaṃ vānaraṃ gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti añāpesi, so tathā akāsi. Vānaragaṇo bodhisattassa āgatabhāvaṃ ñatvā tassa dassanattāya mahante pāsāṇapīṭṭhe sannipatitvā bodhisattena saddhiṃ sammodanīyaṃ kathaṃ katvā “samma, kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vutthosī”ti āha. “Bārāṇasiyaṃ rājanivesane”ti. “Atha kathaṃ muttosī”ti? “Rājā maṃ keḷimakkaṭaṃ katvā mama vatte pasanno maṃ vissajjesī”ti.

Atha naṃ te vānarā “manussaloke vattamānakiriyaṃ nāma tumhe jānissatha, amhākampi tāva kathetha, sotukāmamhā”ti āhaṃsu. “Mā maṃ manussānaṃ kiriyaṃ pucchathā”ti. “Kathetha sotukāmamhā”ti. Bodhisattopi “manussā nāma khattiyāpi brāhmaṇāpi ‘mayhaṃ mayha’nti vadanti, hutvā abhavaṭṭhena aniccatāṃ na jānanti, suṇātha dāni tesāṃ andhabālānaṃ kāraṇa’nti vatvā imā gāthā avoca –

137. “Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me, esā rattim divā kathā;
Dummedhānaṃ manussānaṃ, ariyadhammaṃ apassataṃ.

138. “Dve dve gahapatayo gehe, eko tattha amassuko;
Lambatthano veṇikato, atho añkitakaṇṇako;
Kīto dhanena bahunā, so taṃ vitudate jana’nti.

Tattha **hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti** desanāsīsamattametaṃ, iminā pana padadvayena dasavidhampi ratanaṃ sabbhaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇaṃ khattavatthuṃ dvipadacatuppadañca sabbhaṃ dassento “idaṃ me idaṃ me”ti āha. **Esā rattim divā kathā**ti esā manussānaṃ rattinca divā ca niccakālaṃ kathā. Aññaṃ pana te “pañcakkhandhā aniccā”ti vā “hutvā na bhavanti”ti vā na jānanti, evameva paridevantā vicaranti. **Dummedhānanti** appaṇṇānaṃ. **Ariyadhammaṃ apassatanti** ariyānaṃ buddhādīnaṃ dhammaṃ, ariyaṃ vā niddosaṃ navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ apassantānaṃ esāva kathā. Aññaṃ pana “aniccaṃ vā dukkhaṃ vā”ti tesāṃ kathā nāma natthi.

Gahapatayoti gehe adhipatibhūtā. **Eko tatthā**ti tesu dvīsu gharasāmikesu “eko”ti mātugāmaṃ sandhāya vadati. Tattha **veṇikatoti** kataveṇī, nānappakārena saṅghāpitakesakalāpoti attho. **Atho añkitakaṇṇakoti** atha sveva viddhakaṇṇo chiddakaṇṇoti lambakaṇṇataṃ sandhāyāha. **Kīto dhanena bahunā**ti so panesa amassuko lambatthano veṇikato añkitakaṇṇo mātāpitūnaṃ bahuṃ dhanam datvā kīto, maṇḍetvā pasādhetvā yānaṃ āropetvā mahantena parivārena gharaṃ ānīto. **So taṃ vitudate jananti** so gahapati āgatakālato paṭṭhāya tasmim gehe dāsakammakarādibhedam janaṃ “are duṭṭhadāsa duṭṭhadāsi, imaṃ na karosī”ti mukhasattīhi vitudati, sāmiko viya hutvā mahājanaṃ vicāreti. Evaṃ tāva “manussaloke ativiya ayutta”nti manussalokaṃ garahi.

Taṃ sutvā sabbe vānarā “mā kathetha, mā kathetha, asotabbayuttakaṃ assumhā”ti ubho hi hatthehi kaṇṇe daḷhaṃ pidahiṃsu. “Imasmim ṭhāne amhehi idaṃ ayuttaṃ suta’nti taṃ ṭhānampi garahitvā aññattha agamaṃsu. So piṭṭhipāsāṇo garahitapiṭṭhipāsāṇoyeva kira nāma jāto.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā vānaragaṇo buddhaparisaṃ ahosi, vānarindo pana ahameva ahosi”nti.

Garahitajātakavaṇṇanā navamā.

[220] 10. Dhammadhajātakavaṇṇanā

Sukhaṃ jīvitarūposīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ

ārabbha kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ yasapāṇi nāma rājā rajjaṃ kāresi, kālako nāmassa senāpati ahoṣi. Tadā bodhisatto tasseva purohito ahoṣi nāmena dhammadhajo nāma, rañño pana sīsappasādhanakappako chattapāṇi nāma. Rājā dhammena rajjaṃ kāreti, senāpati panassa vinicchayaṃ karonto lañjaṃ khādanti parapitṭhimamsiko, lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti. Athekadivasam vinicchaye parājito manusso bāhā paggayha kandanto vinicchayā nikkhanto rājupaṭṭhānaṃ gacchantam bodhisattam disvā tassa pādesu patitvā “tumhādisesu nāma, sāmi, rañño atthañca dhammañca anusāsantesu kālakasenāpati lañjaṃ gahetvā assāmike sāmike karoti”ti attano parājītabhāvaṃ bodhisattassa kathesi. Bodhisatto kāruññaṃ uppādetvā “ehi bhāṇe, aḍḍaṃ te vinicchinnissāmi”ti taṃ gahetvā vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi. Mahājano sannipati, bodhisatto taṃ aḍḍaṃ paṭivinicchinitvā sāmikaññeva sāmikaṃ akāsi.

Mahājano sādhu-kāraṃ adāsi, so saddo mahā ahoṣi. Rājā taṃ sutvā “kiṃ saddo nāmeso”ti pucchi. “Deva, dhammadhajapaṇḍitena dubbinicchito aḍḍo suvinicchito, tatresa sādhu-kārasaddo”ti. Rājā tuṭṭho bodhisattam pakkosāpetvā “aḍḍo kira te ācariya vinicchito”ti pucchi. “Āma, mahārāja, kālakena dubbinicchitaṃ aḍḍaṃ vinicchini”nti vutte “ito dāni paṭṭhāya tumheva aḍḍaṃ vinicchinata, mayhañca kaṇṇasukhaṃ bhavissati lokassa ca vuḍḍhī”ti vatvā anicchantaṃ taṃ “sattānuddayāya vinicchaye nisīdathā”ti yācivā sampaṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya bodhisatto vinicchaye nisīdati, sāmikeyeva sāmike karoti.

Kālako tato paṭṭhāya lañjaṃ alabhanto lābhato parihāyitvā bodhisattassa āghātaṃ bandhitvā “mahārāja, dhammadhajapaṇḍito tava rajjaṃ pattheti”ti bodhisattam rañño antare paribhindi. Rājā asaddahanto “mā evaṃ avacā”ti paṭikkhipitvā puna tena “sace me na saddahatha, tassāgamanakāle vātapānena oloketha. Athānena sakalanagarassa attano hatthe katabhāvaṃ passissathā”ti vutte rājā tassa aḍḍakāra-kaparisaṃ disvā “etasseva parisā”ti saññāya bhijjivā “kiṃ karoma senāpati”ti pucchi. “Deva, etaṃ māretuṃ vaṭṭati”ti. “Oḷārikadosaṃ apassantā kathaṃ māressāmā”ti? “Attheko upāyo”ti. “Katarūpāyo”ti. “Asayhamassa kammaṃ āropetvā taṃ kātuṃ asakkontaṃ taṃ tena dosena māressāmā”ti. “Kiṃ pana asayhakamma”nti? “Mahārāja, uyyānaṃ nāma sārabhūmiyaṃ ropitaṃ paṭijaggiyamānaṃ tīhi catūhi samvaccharehi phalaṃ deti. Tumhe taṃ pakkosāpetvā ‘sve uyyānaṃ kīlissāma, uyyānaṃ me māpehi’ti vadatha, so māpetuṃ na sakkhissati. Atha naṃ tasmim dose māressāmā”ti.

Rājā bodhisattam āmantetvā “paṇḍita, mayhaṃ purāṇauyyāne ciraṃ kīlīmha, idāni navauyyāne kīlītukāmaṃ, sve kīlissāma, uyyānaṃ no māpehi, sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitam te natthi”ti. Bodhisatto “kālakena lañjaṃ alabhamānena rājā antare paribhinno bhavissati”ti ñatvā “sakkonto jānissāmi, mahārājā”ti vatvā gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā cintayamāno sayane nipajji, sakkassa bhavanaṃ uñhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento bodhisattassa cittaṃ ñatvā vegenāgantvā sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse thatvā “kiṃ cintesi paṇḍitā”ti pucchi. “Kosi tva”nti? “Sakkohamaṃ”ti. “Rājā maṃ ‘uyyānaṃ māpehi’ti āha, taṃ cintemi”ti. “Paṇḍita, mā cintayi, ahaṃ te nandanavanacittalatāvanasadiṣaṃ uyyānaṃ māpessāmi, katarasmim thāne māpemī”ti? “Asukaṭṭhāne māpehi”ti. Sakko māpetvā devapurameva gato.

Punadivase bodhisatto uyyānaṃ paccakkhato disvā gantvā rañño ārocesi – “niṭṭhitaṃ te, mahārāja, uyyānaṃ, kīlassū”ti. Rājā gantvā aṭṭhārasahatthena manosilāvaṇṇena pākārena parikkhittaṃ dvāraṭṭhālakasampannaṃ pupphaphalabhārābhāritanānārukkhaṭṭhāmaṇḍitaṃ uyyānaṃ disvā kālakaṃ pucchi – “paṇḍitena amhākaṃ vacanaṃ kataṃ, idāni kiṃ karomā”ti. “Mahārāja, ekarattena uyyānaṃ māpetuṃ sakkonto rajjaṃ gahetuṃ kiṃ na sakkoti”ti? “Idāni kiṃ karomā”ti? “Aparampi naṃ asayhakammaṃ kāremā”ti. “Kiṃ kammaṃ nāmā”ti? “Sattaratanamayaṃ pokkharāṇim māpemā”ti. Rājā “sādhū”ti bodhisattam āmantetvā “ācariya, uyyānaṃ tāva te māpitaṃ, etassa pana anucchavikaṃ sattaratanamayaṃ pokkharāṇim māpehi. Sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitam te natthi”ti āha.

Bodhisatto “sādhu, mahārāja, sakkonto māpessāmī”ti āha. Athassa sakko pokkharāṇiṃ māpesi sobhaggappattaṃ satatitthaṃ sahasavaṅkaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ nandanapokkharāṇisadisam.

Punadivase bodhisatto tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi – “māpitā, deva, pokkharāṇī”ti. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Uyyānassa anucchavikaṃ gehaṃ māpetuṃ āṇāpehi, devā”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “idāni, ācariya, imassa uyyānassa ceva pokkharāṇiyā ca anucchavikaṃ sabbadantamayaṃ gehaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Athassa sakko gehampi māpesi. Bodhisatto punadivase tampi paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Gehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpetuṃ āṇāpehi, mahārājā”ti āha. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa dantamayagehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpehi, maṇiālokena vicarissāma. Sace māpetuṃ na sakkosi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Athassa sakko maṇimpi māpesi.

Bodhisatto punadivase taṃ paccakkhaṃ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karissāmā”ti kālakaṃ pucchi. “Mahārāja, dhammadhajabrāhmaṇassa icchicchitadāyikā devatā atthi maññe, idāni yaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, taṃ āṇāpehi. Caturaṅgasamannāgataṃ nāma manussaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, tasmā ‘caturaṅgasamannāgataṃ me uyyānapālaṃ māpehi’ti taṃ vadāhi”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya, tayā amhākaṃ uyyānaṃ, pokkharāṇī, dantamayapāsādo, tassa ālokakaraṇatthāya maṇiratanañca māpitaṃ, idāni me uyyānarakkhakaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. Bodhisatto “hotu, labhamāno jānissāmī”ti gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjivā nipanno paccūsakāle pabujjhitvā sayanapīṭhe nisinno cintesi – “sakko devarājā yaṃ attanā sakkā māpetuṃ, taṃ māpesi, caturaṅgasamannāgataṃ pana uyyānapālaṃ na sakkā māpetuṃ, evaṃ sante paresaṃ hatthe maraṇato araññe anāthamaraṇameva varatara”nti. So kassaci anārocetvā pāsādā otarivā aggadvāreneva nagarā nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamūle sataṃ dhammaṃ āvajjamāno nisīdi.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vanacarako viya hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “brāhmaṇa, tvam sukhumālo, adiṭṭhapubbadukkharūpo viya imaṃ araññaṃ pavisitvā kiṃ karonto nisinnosī”ti imamatthaṃ pucchanto paṭhamamā gāthamāha –

136. “Sukhaṃ jīvitarūposi, raṭṭhā vivanamāgato;
So ekako rukkhamūle, kapaṇo viya jhāyasi”ti.

Tattha **sukhaṃ jīvitarūposī**ti tvam sukhena jīvitasadisō sukhedhito sukhaparihato viya. **Raṭṭhā**ti ākiṇṇamanussatṭhānā. **Vivanamāgato**ti nirudakaṭṭhānaṃ araññaṃ pavitṭho. **Rukkhamūleti** rukkhasamīpe. **Kapaṇo viya jhāyasī**ti kapaṇo viya ekako nisinno jhāyasi pajjhāyasi, kiṃ nāmetaṃ cintesīti pucchi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha –

140. “Sukhaṃ jīvitarūposmi, raṭṭhā vivanamāgato;
So ekako rukkhamūle, kapaṇo viya jhāyāmi;
Sataṃ dhammaṃ anussara”nti.

Tattha **sataṃ dhammaṃ anussaranti**, samma, saccametaṃ, ahaṃ sukhaṃ jīvitarūpo raṭṭhā ca vivanamāgato, sohaṃ ekakova imasmiṃ rukkhamūle nisīditvā kapaṇo viya jhāyāmi. Yaṃ pana vadesi “kiṃ nāmetaṃ cintesī”ti, taṃ te pavedemi “sataṃ dhamma”nti. Ahañhi sataṃ dhammaṃ anussaranto idha nisinno. **Sataṃ dhammanti** buddhapaccekabuddhabuddhasāvakaṇaṃ sataṃ sappurisānaṃ paṇḍitānaṃ dhammaṃ. Lābho alābho yaso ayaso nindā pasamsā sukhaṃ dukkhanti ayañhi aṭṭhavidho lokadhammo. Iminā pana abbhāhatā santo na kampanti na pavedhenti, ayamettha akampanasaṅkhāto

sataṃ dhammo imaṃ anussaranto nisinnomhīti dīpeti.

Atha naṃ sakko “evaṃ sante, brāhmaṇa, imasmiṃ ṭhāne kasmā nisinnosī”ti. “Rājā caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ āharāpeti, tādisaṃ na sakkomi laddhuṃ, sohaṃ ‘kiṃ me parassa hatthe maraṇena, araṇṇaṃ pavisitvā anāthamarāṇaṃ marissāmī’ti cintetvā idhāgantvā nisinno”ti. “Brāhmaṇa, ahaṃ sakko devarājā, mayā te uyyānādīni māpitāni, caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpetuṃ na sakkā, tumhākaṃ raṇṇo sīsappasādhanakappako chattapāṇi nāma, so caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati etaṃ kappakaṃ uyyānapālaṃ kātuṃ vadehī”ti. Iti sakko bodhisattassa ovādaṃ datvā “mā bhāyī”ti samassāsetvā attano devapurameva gato.

Bodhisatto gehaṃ gantvā bhuttapātarāso rājadvāraṃ gantvā chattapāṇimpi tattheva disvā hatthe gahetvā “tvaṃ kira, samma chattapāṇi, caturaṅgasamannāgatosī”ti pucchitvā “ko te mayhaṃ caturaṅgasamannāgatabhāvaṃ ācikkhī”ti vutte “sakko, devarājā”ti vatvā “kiṃkāraṇā ācikkhī”ti puṭṭho “iminā nāma kāraṇenā”ti sabbaṃ ācikkhi. So “āma, ahaṃ caturaṅgasamannāgato”ti āha. Atha naṃ bodhisatto hatthe gahetvāva raṇṇo santikaṃ gantvā “ayaṃ, mahārāja, chattapāṇi, caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati imaṃ uyyānapālaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ rājā “tvaṃ kira caturaṅgasamannāgatosī”ti pucchi. “Āma, mahārāja”ti. “Katamehi caturaṅgehi samannāgatosī”ti?

“Anusūyako ahaṃ deva, amajjapāyako ahaṃ;
Nisnehako ahaṃ deva, akkodhanaṃ adhiṭṭhito”ti.

“Mayhañhi, mahārāja, usūyā nāma natthi, majjaṃ me na pivitapubbaṃ, paresu me sneho vā kodho vā na bhūtapūbbo. Imehi catūhi aṅgehi samannāgatomhī”ti.

Atha naṃ rājā, bho chattapāṇi, “anusūyakosmī”ti vadasīti. “Āma, deva, anusūyakomhī”ti. “Kiṃ ārammaṇaṃ disvā anusūyako jātosī”ti? “Suṇāhi devā”ti attano anusūyakakāraṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha –

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
So maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tassattho – ahaṃ, deva, pubbe imasmiṃyeva bārāṇasinagare tādisova rājā hutvā itthiyā kāraṇā purohitaṃ bandhāpesiṃ.

“Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare;
Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti. (jā. 1.1.120) –

Imasmiñhi jātake āgatanayeneva ekasmiṃ kāle ayaṃ chattapāṇi rājā hutvā catusaṭṭhiyā pādamūlikehi saddhiṃ sampadussitvā bodhisattaṃ attano manorathaṃ apūrentaṃ nāsetukāmāya deviyā paribhinno bandhāpesi. Tadā naṃ bandhitvā ānīto bodhisatto yathābhūtaṃ deviyā dosaṃ āropetvā sayāṃ mutto raṇṇā bandhāpīte sabbepe te pādamūlike mocetvā “etesañca deviyā ca aparādhaṃ khamatha, mahārāja”ti ovadi. Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva vitthārato veditabbaṃ. Taṃ sandhāyāha –

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
So maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tadā pana sohaṃ cintesiṃ – “ahaṃ soḷasa sahasaitthiyo pahāya etaṃ ekameva kilesavasena saṅgaṇhantopi santappetuṃ nāsakkhiṃ, evaṃ duppūraṇiyānaṃ itthīnaṃ kujjhanaṃ nāma nivatthavathe kilissante ‘kasmā kilissasī’ti kujjhanasadiṣaṃ hoti, bhuttabhatte gūthabhāvaṃ āpajjante ‘kasmā etaṃ

sabhāvaṃ āpajjasi'ti kujjhanasadisam hoti. 'Ito dāni paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva kilesaṃ nissāya mayi usūyā mā uppajjatū''ti adhiṭṭhahim. Tato paṭṭhāya anusūyako jāto. Idaṃ sandhāya – ‘tasmāhaṃ anusūyako’’ti āha.

Atha naṃ rājā ‘‘samma chattapāṇi, kiṃ ārammaṇaṃ disvā amajjapo jātosī’’ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha –

‘‘Matto ahaṃ mahārāja, puttamaṃsāni khādayim;
Tassa sokenahaṃ phuṭṭho, majjapānaṃ vivajjayi’’nti.

Ahaṃ, mahārāja, pubbe tādiso bārāṇasirājā hutvā majjena vinā vattituṃ nāsakkhim, amaṃsakabhattampi bhuñjituṃ nāsakkhim. Nagare uposathadivasesu māghāto hoti, bhattakārako pakkhassa terasiyaññeva maṃsaṃ gahetvā ṭhapesi, taṃ dunnikkhittaṃ sunakhā khādimsu. Bhattakārako uposathadivase maṃsaṃ alabhitvā rañño nānaggarasabhojanaṃ pacitvā pāsādaṃ āropetvā upanāmetuṃ asakkonto devim upasaṅkamitvā ‘‘devi, ajja me maṃsaṃ na laddhaṃ, amaṃsakabhojanaṃ nāma upanāmetuṃ na sakkomi, kinti karomī’’ti āha. ‘‘Tāta, mayhaṃ putto raññā piyo manāpo, puttaṃ me disvā rājā tameva cumbanto parissajanto attano atthibhāvampi na jānāti, ahaṃ puttaṃ maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpeyyaṃ, rañño puttena saddhim kīlanakāle tvaṃ bhattaṃ upaneyyāsi’’ti. Sā evaṃ vatvā attano puttaṃ alaṅkatābharaṇaṃ maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpesi. Rañño puttena saddhim kīlanakāle bhattakārako bhattaṃ upanāmesi. Rājā surāmadamatto pātiyaṃ maṃsaṃ adisvā ‘‘maṃsaṃ kaha’’nti pucchitvā ‘‘ajja, deva, uposathadivasaṃ māghātātāya maṃsaṃ na laddha’’nti vutte ‘‘mayhaṃ maṃsaṃ nāma dullabha’’nti vatvā ūrumhi nisinnassa piyaputtassa gīvaṃ vaṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhattakārakassa purato khipitvā ‘‘vegena sampādetvā āharā’’ti āha. Bhattakārako tathā akāsi, rājā puttamaṃsena bhattaṃ bhuñji. Rañño bhayena ekopi kandituṃ vā rodituṃ vā kathetuṃ vā samattho nāma nāhosi.

Rājā bhuñjitvā sayanapiṭṭhe niddaṃ upagantvā paccūsakāle pabujjhivā vigatamado ‘‘puttaṃ me ānethā’’ti āha. Tasmim kāle devī kandamānā pādāmūle pati. ‘‘Kiṃ, bhadda’’ti ca vutte, ‘‘deva, hiyyo te puttaṃ māretvā puttamaṃsena bhattaṃ bhutta’’nti āha. Rājā puttasokena roditvā kanditvā ‘‘idaṃ me dukkhaṃ surāpānaṃ nissāya uppanna’’nti surāpāne dosaṃ disvā ‘‘ito paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva evarūpaṃ vināsakārakaṃ suraṃ nāma na pivissāmi’’ti paṃsuṃ gahetvā mukhaṃ puñchitvā adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya majjaṃ nāma na pivim. Imamatthaṃ sandhāya – ‘‘matto ahaṃ, mahārāja’’ti imaṃ gāthamāha.

Atha naṃ rājā ‘‘kiṃ pana, samma chattapāṇi, ārammaṇaṃ disvā nisneho jātosī’’ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha –

‘‘Kitavāso nāmahaṃ rāja, putto paccekabodhi me;
Pattaṃ bhinditvā cavito, nisneho tassa kāraṇā’’ti.

Mahārāja, pubbe ahaṃ bārāṇasiyaṃyeva kitavāso nāma rājā. Tassa me putto vijāyi. Lakkhaṇapāṭhakā taṃ disvā ‘‘mahārāja, ayaṃ kumāro pānīyaṃ alabhitvā marissati’’ti āhaṃsu. ‘‘Duṭṭhakumāro’’tissa nāmaṃ ahosi. So viññutaṃ patto oparajjaṃ kāresi, rājā kumāraṃ purato vā pacchato vā katvā vicari, pānīyaṃ alabhitvā maraṇabhayena cassa catūsu dvāresu antonagaresu ca tattha tattha pokkharāṇiyo kāresi, catukkādīsu maṇḍape kāretvā pānīyacāṭiyo ṭhapāpesi. So ekadivase alaṅkatapaṭiyatto pātova uyyānaṃ gacchanto antarāmagge paccekabuddhaṃ passi. Mahājanopi paccekabuddhaṃ disvā tameva vandati pasamsati, añjaliñcassa paggaṇhāti.

Kumāro cintesi – ‘‘mādisena saddhim gacchantā imaṃ muṇḍakaṃ vandanti pasamsanti, añjaliñcassa paggaṇhanti’’ti. So kupito hatthikkhandhato oruyha paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā ‘‘laddhaṃ te, samaṇa, bhatta’’nti vatvā ‘‘āma, kumārā’’ti vutte tassa hatthato pattaṃ gahetvā bhūmiyaṃ

pātetvā saddhiṃ bhattena madditvā pādappahārena cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. Paccekabuddho “naṭṭho vatāyaṃ satto”ti tassa mukhaṃ olokesi. Kumāro “ahaṃ, samaṇa, kitavāsarañño putto, nāmena duṭṭhakumāro nāma, tvaṃ me kuddho akkhini ummīletvā olokeno kiṃ karissasi”ti āha.

Paccekabuddho chinnabhatto hutvā vehāsaṃ abbhuggantvā uttarahimavante nandanamūlapabbhārameva gato. Kumārassāpi taṅkhaṇaññeva pāpakammaṃ paripacci. So “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti samuggatasariraḍāho tattheva pati. Tattha tattheva yattakaṃ pānīyaṃ, tattakaṃ pānīyaṃ sabbaṃ chijji, mātikā sussimsu, tattheva jīvitakkhayaṃ patvā avīcimhi nibbatti. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā puttasokena abhibhūto cintesi – “ayaṃ me soko piyavatthuto uppajji, sace me sneho nābhavissa, soko na uppajjissa, ito dāni me paṭṭhāya saviññānake vā aviññānake vā kismiñci vatthusmiṃ sneho nāma mā uppajjatū”ti adhiṭṭhāsi, tato paṭṭhāya sneho nāma natthi. Taṃ sandhāya “kitavāso nāmāha”nti gāthamāha.

Tattha **putto paccekabodhi me. Pattam bhinditvā cavitoti** mama putto paccekabodhipattam bhinditvā cavitoti attho. **Nisneho tassa kāraṇāti** tadā uppannasnehavatthussa kāraṇā ahaṃ nisneho jātoti attho.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana, samma, ārammaṇaṃ disvā nikkodho jātosi”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha –

“Arako hutvā mettacittaṃ, satta vassāni bhāvayim;
Satta kappe brahmaloke, tasmā akkodhano aha”nti.

Tassattho – ahaṃ, mahārāja, arako nāma tāpaso hutvā satta vassāni mettacittaṃ bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmaloke vasiṃ, tasmā ahaṃ dīgharattaṃ mettābhāvanāya āciṇṇapariciṇṇattā akkodhano jātoti.

Evam chattapāṇinā attano catūsu aṅgesu kathitesu rājā parisāya iṅgitasaññaṃ adāsi. Taṅkhaṇaññeva amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca uṭṭhahitvā “are lañjakhādaka duṭṭhacora, tvaṃ lañjaṃ alabhitvā paṇḍitaṃ upavaditvā māretukāmo jāto”ti kālakaṃ senāpatiṃ hatthapādesu gahetvā rājanivesanā otāretvā gahitagahiteheva pāsāṇamuggarehi sīsaṃ bhinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pādesu gahetvā kaḍḍhantā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesum. Tato paṭṭhāya rājā dhammena rajjaṃ kārento yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kālakasenāpati devadatto ahoṣi, chattapāṇikappako sārīputto, sakko anuruddho, dhammadhajo pana ahameva ahoṣi”nti.

Dhammadhajajātakavaṇṇanā dasamā.

Bīraṇathambhavaggo sattamo.

Tassuddānaṃ –

Somadattañca ucchiṭṭhaṃ, kuru puṇṇanadīpi ca;
Kacchapamacchaseggu ca, kūṭavāṇijagarahi;
Dhammadhajanti te dasa.

8. Kāsāvavaggo

[221] 1. Kāsāvajātakavaṇṇanā

Anikkasāvo kāsāvanti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana

rājagahe samuṭṭhitam. Ekasmiṃ samaye dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ veḷuvane viharati. Devadattopi attano anurūpāya dussīlāparisāya parivuto gayāsīse viharati. Tasmīṃ samaye rājagahavāsino chandakam saṅgharivā dānam sajjayimsu. Atheke vohāratthāya āgatavāṇijo imam sātakaṃ vissajjetvā “mampi pattikaṃ karoṭhā”ti mahaggham gandhakāsavaṃ adāsī. Nāgarā mahādānam pavattayimsu, sabbam chandakena saṅkaḍḍhitam kahāpaṇeḥeva niṭṭhāsī. So sātako atireko ahosi. Mahājano sannipatitvā “ayam gandhakāsavasātako atireko. Kassa nam dema, kiṃ sārīputtattherassa, udāhu devadattassā”ti mantayimsu.

Tattheke “sārīputtattherassā”ti āhaṃsu. Apare “sārīputtatthero katipāham vasiṭvā yathārucci pakkamissati, devadattatthero pana nibaddham amhākam nagarameva upanissāya viharati, maṅgalāmaṅgalesu ayameva amhākam avassayo, devadattassa dassāmā”ti āhaṃsu. Sambahulikaṃ karontesupi “devadattassa dassāmā”ti vattāro bahutarā ahesuṃ, atha nam devadattassa adamsu. Devadatto tassa dasā chindāpetvā ovaṭṭikaṃ sibbāpetvā rajāpetvā suvaṇṇapaṭṭavaṇṇam katvā pārupi. Tasmīṃ kāle tiṃsamattā bhikkhū rājagahā nikkhamitvā sāvattim gantvā sathāram vanditvā katapaṭisānthārā tam pavattim ārocetvā “evaṃ, bhante, attano ananucchavikaṃ arahaddhajaṃ pārupī”ti ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano ananurūpaṃ arahaddhajaṃ paridahati, pubbepi paridahiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto himavantapadese hatthikule nibbattitvā vayappatto asītisahassamattavāraṇaparivāro yūthapati hutvā araṇṇāyatane vasati. Atheke duggatamanusso bārāṇasiyaṃ viharanto dantakāravīthiyaṃ dantakāre dantavalayādīni karonte disvā “hatthidante labhitvā gaṇhissathā”ti pucchi. Te “āma gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. So āvudham ādāya kāsāvavattavasano paccekabuddhavesam gaṇhitvā paṭisīsakam paṭimuñcivā hatthivīthiyaṃ thatvā āvudhena hatthim māretvā dante ādāya bārāṇasiyaṃ vikkiṇanto jīvikaṃ kappesi. So aparabhāge bodhisattassa parivārahathīnam sabbapacchimam hatthim māretuṃ ārabhi. Hatthino devasikaṃ hatthīsu parihāyantesu “kena nu kho kāraṇena hatthino parihāyantī”ti bodhisattassa ārocesuṃ.

Bodhisatto pariggaṇhanto “paccekabuddhavesam gahetvā hatthivīthipariyante eko puriso tiṭṭhati, kacci nu kho so māreti, pariggaṇhissāmi na”nti ekadivasam hatthī purato katvā sayam pacchato ahosi. So bodhisattam disvā āvudham ādāya pakkhandī. Bodhisatto nivattitvā thito “bhūmiyaṃ pothetvā māressāmi na”nti soṇḍam pasāretvā tena paridahitāni kāsāvāni disvā “imam arahaddhajaṃ mayā garuṃ kātuṃ vaṭṭati”ti soṇḍam paṭisaṃharitvā “ambho purisa, nanu esa arahaddhajo ananucchaviko tuyham, kasmā etaṃ paridahasī”ti imā gāthā avoca –

141. “Anikkasāvo kāsavaṃ, yo vattham paridahissati;
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

142. “Yo ca vantakasāvassa, sīlesu susamāhito;
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī”ti.

Tattha **anikkasāvoti** kasāvo vuccati rāgo doso moho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭheyyam thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo, sabbe akusalā dhammā sabbe duccharitā sabbam bhavagāmikammaṃ diyaḍḍhakilesasahassam, eso kasāvo nāma. So yassa puggalassa appahīno santānato anissattho anikkhanto, so anikkasāvo nāma. **Kāsāvanti** kasāyarasapītam arahaddhajaḥhūtam. **Yo vattham paridahissatīti** yo evarūpo hutvā evarūpaṃ vattham paridahissati nivāseti ceva pārupati ca. **Apeto damasaccenāti** indriyadamasāṅkhātena damena ca nibbānasāṅkhātena ca paramatthasaccena apeto parivajjito. Nissakkatthe vā karaṇavacanam, etasmā damasaccā apetoti attho. “Sacca”nti cettha vacīsaccam catusaccampi vaṭṭatiyeva. **Na so kāsāvamarahatīti** so puggalo anikkasāvattā arahaddhajaṃ kāsavaṃ na arahati ananucchaviko etassa.

Yo ca vantakasāvassatīti yo pana puggalo yathāvuttasseva kasāvassa vantattā vantakasāvo assa.

Sīlesu susamāhitoti maggasīlesu ceva phalasīlesu ca sammā āhito, ānetvā ṭhapito viya tesu patiṭṭhito. Tehi sīlehi samaṅgībhūtassetaṃ adhivacanam. **Upetoti** samannāgato. **Damasaccenāti** vuttappakārena damena ca saccena ca. **Sa ve kāsāvamarahatīti** so evarūpo puggalo imaṃ arahaddhajaṃ kāsavaṃ arahati.

Evam bodhisatto tassa purisassa imaṃ kāraṇaṃ kathetvā “ito paṭṭhāya mā idha āgami, āgacchasi ce, jīvitam te natthī” ti tajjetvā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā hatthimāarakapuriso devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosi” nti.

Kāsāvajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[222] 2. Cūlanandiyajātakavaṇṇanā

Idaṃ tadācariyavacoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Ekadivasāñhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadatto nāma kakkhaḷo pharuso sāhasiko sammāsambuddhe abhimāre payojesi, silaṃ pavijjhi, nālāgiriṃ payojesi, khantimettānuddayamattampissa tathāgate natthī” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese mahānandiyō nāma vānaro ahosi, kaniṭṭhabhātiko panassa cūlanandiyō nāma. Te ubhopi asītisahassavānaraparivārā himavantapadese andhamātaraṃ paṭijaggantā vāsaṃ kappesuṃ. Te mātaraṃ sayanagumbe ṭhapetvā araññaṃ pavisitvā madhurāni phalāphalāni mātuyā pesenti. Āharaṇakavānarā tassā na denti, sā khudāpīlītā aṭṭhicammāvesesā kisā ahosi. Atha naṃ bodhisatto āha – “mayam, amma, tumhākaṃ madhuraphalāphalāni pesema, tumhe kasmā milāyathā” ti. “Tāta, nāhaṃ labhāmi” ti. Bodhisatto cintesi – “mayi yūthaṃ pariharante mātā me nassissati, yūthaṃ pahāya mātaraṃyeva paṭijaggissāmi” ti. So cūlanandiyam pakkosivā “tāta, tvaṃ yūthaṃ parihara, ahaṃ mātaraṃ paṭijaggissāmi” ti āha. Sopi naṃ “bhātika, mayhaṃ yūthapariharaṇena kammaṃ natthi, ahampi mātaraṃyeva paṭijaggissāmi” ti āha. Iti te ubhopi ekacchandā hutvā yūthaṃ pahāya mātaraṃ gahetvā himavantā oruyha paccante nigrodharukkhe vāsaṃ kappetvā mātaraṃ paṭijaggiṃsu.

Atheko bārānasivāsī brāhmaṇamāṇavo takkasilāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā “gamissāmi” ti ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjānubhāvena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ṇatvā “tāta, tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, evarūpaṇaṃ na sabbakālaṃ ekasādīsameva ijjhati, mahāvināsaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇissasi, mā tvaṃ kakkhaḷo hohi, pacchānutāpanakāraṇaṃ kammaṃ mā karī” ti ovaditvā uyyojesi. So ācariyaṃ vanditvā bārānasiṃ gantvā gharāvāsaṃ gahetvā aññehi sippehi jīvikaṃ kappetuṃ asakkonto “dhanukoṭiṃ nissāya jīvissāmi, luddakammaṃ katvā jīvikaṃ kappessāmi” ti bārānasito nikkhamitvā paccantagāmake vasanto dhanukalāpasannaddho araññaṃ pavisitvā nānāmige māretvā maṃsavikkayena jīvikaṃ kappesi. So ekadivasaṃ araññe kiñci alabhītvā āgacchanto aṅgaṇapariyante ṭhitaṃ nigrodharukkhaṃ disvā “api nāmettha kiñci bhaveyyā” ti nigrodharukkhabhimukho pāyāsi.

Tasmiṃ khaṇe ubhopi te bhātaro mātaraṃ phalāni khādāpetvā purato katvā viṭapabbhantare nisinnā taṃ āgacchantaṃ disvā “kiṃ no mātaraṃ karissatī” ti sākchantare niliyiṃsu. Sopi kho sāhasikapuriso rukkhamaḷaṃ āgantvā taṃ tesam mātaraṃ jarādubbalaṃ andhaṃ disvā cintesi – “kiṃ me tucchahatthagamanena imaṃ makkaṭiṃ vijjhītvā gahetvā gamissāmi” ti. So tassā vijjhanatthāya dhanuṃ gaṇhi. Taṃ disvā bodhisatto “tāta cūlanandiyā, eso me puriso mātaraṃ vijjhītukāmo, ahamassā jīvitadānaṃ dassāmi, tvaṃ mamaccayena mātaraṃ paṭijaggeyyāsi” ti vatvā sākchantarā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, esā andhā jarādubbalā, ahamassā jīvitadānaṃ demi, tvaṃ etaṃ

amāretvā maṃ mārehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So nikkaruṇo bodhisattaṃ vijjhivā pātetvā mātarampissa vijjhituṃ puna dhanuṃ sannayhi. Taṃ disvā cūlanandiyo “ayaṃ me mātaraṃ vijjhitukāmo, ekadivasampi kho me mātā jīvamānā laddhajīvitāyeva nāma hoti, jīvitadānamassā dassāmī”ti sākhanarā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, ahamassā jīvitadānaṃ dammi, tvaṃ maṃ vijjhivā amhe dve bhātike gahetvā amhākaṃ mātu jīvitadānaṃ dehī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So tampi vijjhivā pātetvā “ayaṃ makkaṭī ghare dārakānaṃ bhavissatī”ti mātarampi tesam vijjhivā pātetvā tayopi kājenādāya gehābhimukho pāyāsi.

Athassa pāpapurisassa gehe asani pativā bhariyañca dve dārake ca geheneva saddhiṃ jhāpesi, piṭṭhivaṃsathūnamattaṃ avasissi. Athassa naṃ gāmadvāreyeva eko puriso disvā taṃ pavattiṃ ārocesi. So puttadārasokena abhibhūto tasmiṃyeva ṭhāne maṃsakājañja dhanuñca chaḍḍetvā vatthaṃ pahāya naggo bāhā paggayha paridevamāno gantvā gharaṃ pāvīsi. Athassa sā thūṇā bhijjivā sīse pativā sīsam bhindī, pathavī vivaraṃ adāsi, avīcīto jālā utṭhahi. So pathaviyā giliyamāno ācariyassa ovādaṃ saritvā “imaṃ vata kāraṇaṃ disvā pārāsariyabrāhmaṇo mayhaṃ ovādamadāsī”ti paridevamāno imaṃ gāthādvayamāha –

143. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi;
Māsu tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

144. “Yāni karoti puriso, tāni attani passati;
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakam;
Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phala”nti.

Tassattho – yaṃ pārāsariyo brāhmaṇo abravi – “māsu tvaṃ pāpaṃ akari, yaṃ kataṃ pacchā tvaññeva tapeyyā”ti, idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ. Yāni kāyavacīmanodvārehi kammāni puriso karoti, tesam vipākaṃ paṭilabhanto tāniyeva attani passati. Kalyāṇakammakārī kalyāṇaṃ phalamanubhoti, pāpakārī ca pāpakameva hīnaṃ lāmakam anīṭṭhaphalaṃ anubhoti. Lokasmimpi hi yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ, bījānurūpaṃ bījānucchavikameva phalaṃ harati gaṇhāti anubhavatīti. Iti so paridevanto pathaviṃ pavisitvā avīcimahāniraye nibbatti.

Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva, pubbepi kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā luddakapuriso devadatto ahosi, disāpāmokkho ācariyo sārīputto, cūlanandiyo ānando, mātā mahāpajāpatigotamī, mahānandiyo pana ahameva ahosi”nti.

Cūlanandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[223] 3. Puṭabhatajātakavaṇṇanā

Name namantassa bhaje bhajantanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha katesi. Sāvattinagaravāsī kireko kuṭumbiko ekena janapadakuṭumbikena saddhiṃ vohāraṃ akāsi. So attano bhariyaṃ ādāya tassa dhāraṇakassa santikaṃ agamāsi. Dhāraṇako “dātuṃ na sakkomī”ti na kiñci adāsi, itaro kujjhivā bhattaṃ abhuñjivāva nikkhami. Atha naṃ antarāmagge chātajjhataṃ disvā maggaṭṭhapaṇṇā purisā “bhariyāyapi datvā bhuñjāhī”ti bhattapuṭaṃ adamsu. So taṃ gahetvā tassā adātukāmo hutvā “bhadde, idaṃ corānaṃ tiṭṭhanaṭṭhānaṃ, tvaṃ purato yāhī”ti uyyojetvā sabbam bhattaṃ bhuñjivā tucchapuṭaṃ dassetvā “bhadde, abhattakaṃ tucchapuṭameva adamsū”ti āha. Sā tena ekakeneva bhuttabhāvaṃ ṇatvā domanassappattā ahosi. Te ubhopi jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “pānīyaṃ pivissāmā”ti jetavanaṃ pavisiṃsu.

Satthāpi tesaññeva āgamaṃ olokento maggaṃ gahetvā ṭhitaluddako viya gandhakuṭichāyāya nisīdi, te satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, upāsike, ayaṃ te bhattā hitakāmo sasneho”ti pucchi. “Bhante, ahaṃ etassa sasnehā, ayaṃ pana

mayhaṃ nisneho, tiṭṭhantu aññepi divasā, ajjevessa antarāmagge puṭabhattaṃ labhivā mayhaṃ adatvā attanāva bhuñjī”ti. “Upāsike, niccakālampi tvaṃ etassa hitakāmā sasnehā, ayaṃ pana nisnehova. Yadā pana paṇḍite nissāya tava guṇe jānāti, tadā te sabbissariyaṃ niyyādeti”ti vatvā tāya yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbattivā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Atha rājā “padubbheyyāpi me aya”nti attano puttaṃ āsaṅkanto nīhari. So attano bhariyaṃ gahetvā nagarā nikkhamma ekasmiṃ kāsikagāmake vāsaṃ kappesi. So aparabhāge pitu kālakatabhāvaṃ sutvā “kulasantakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmī”ti bārānasiṃ paccāgacchanto antarāmagge “bhariyāyapi datvā bhuñjāhī”ti bhattapuṭaṃ labhivā tassā adatvā sayameva taṃ bhuñji. Sā “kakkhaḷo vatāyaṃ puriso”ti domanassappattā ahosi. So bārānasiyaṃ rajjaṃ gahetvā taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapetvā “ettakameva etissā ala”nti na aññaṃ sakkāraṃ vā sammānaṃ vā karoti, “kathaṃ yāpesī”tipi naṃ na pucchati.

Bodhisatto cintesi – “ayaṃ devī rañño bahūpakārā sasnehā, rājā panetaṃ kismiñci na maññati, sakkārasammānamassā kāressāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā upacāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā “kiṃ, tātā”ti vutte “kathaṃ samuṭṭhāpetuṃ mayaṃ, devi, tumhe upaṭṭhahāma, kiṃ nāma mahallakānaṃ pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati”ti āha. “Tāta, ahaṃ attanāva kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi, nanu labhanakāle adāsiṃ, idāni pana me rājā na kiñci deti. Tiṭṭhatu aññaṃ dānaṃ, rajjaṃ gaṇhituṃ āgacchanto antarāmagge bhattapuṭaṃ labhivā bhattamattampi me adatvā attanāva bhuñjī”ti. “Kiṃ pana, amma, rañño santike evaṃ kathetuṃ sakkhissathā”ti? “Sakkhissāmi, tātā”ti. “Tena hi ajjeva mama rañño santike ṭhitakāle mayi pucchante evaṃ kathetha ajjeva vo guṇaṃ jānāpessāmī”ti evaṃ vatvā bodhisatto purimataraṃ gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Sāpi gantvā rañño samīpe aṭṭhāsi.

Atha naṃ bodhisatto “amma, tumhe ativiya kakkhaḷā, kiṃ nāma pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍamattaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati”ti āha. “Tāta, ahameva rañño santikā kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi”ti? “Nanu aggamahesiṭṭhānaṃ te laddha”nti? “Tāta, kismiñci sammāne asati aggamahesiṭṭhānaṃ kiṃ karissati, idāni me tumhākaṃ rājā kiṃ dassati, so antarāmagge bhattapuṭaṃ labhivā tato kiñci adatvā sayameva bhuñjī”ti. Bodhisatto “evaṃ kira, mahārājā”ti pucchi. Rājā adhivāsesi. Bodhisatto tassa adhivāsaṃ viditvā “tena hi, amma, rañño appiyakālato paṭṭhāya kiṃ tumhākaṃ idha vāseṇa. Lokasmiñhi appiyasampayogo ca dukkho, tumhākaṃ idha vāse sati rañño appiyasampayogova dukkhaṃ bhavissati, ime sattā nāma bhajante bhajanti, abhajanabhāvaṃ ñatvā aññattha gantabbaṃ, mahanto lokasannivāso”ti vatvā imā gāthā avoca –

145. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ, kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ;
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ, asambhajantampi na sambhajeyya.

146. “Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā, apetacittena na sambhajeyya;
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti ñatvā, aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

Tattha **name namantassa bhaje bhajantanti** yo attano namati, tasseva paṭinaṃmeyya. Yo ca bhajati, tameva bhajeyya. **Kiccānukubbassa kareyya kiccanti** attano uppannakiccaṃ anukubbantasseva tassapi uppannakiccaṃ paṭikareyya. **Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirāti** attānaṃ jahantaṃ jaheyyeva, tasmim̐ taṇhāsaṅkhātaṃ vanathaṃ na kareyya. **Apetacittenāti** vigatacittena vipallatthacittena. **Na sambhajeyyāti** tathārūpena saddhiṃ na samāgaccheyya. **Dijo dumanti** yathā sakuṇo pubbe phalitampi rukkhaṃ phale khīṇe “khīṇaphalo aya”nti ñatvā taṃ chaḍḍetvā aññaṃ samekkhatti pariyesati, evaṃ aññaṃ samekkheyya. Mahā hi esa loko, atha tumhe sasnehaṃ ekaṃ purisaṃ labhissathāti.

Taṃ sutvā bārānasirājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne dve jayampatikā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu. “Tadā jayampatikā ime dve jayampatikā ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Puṭabhatajātakavaṇṇanā tatiyā.

[224] 4. Kumbhilajātakavaṇṇanā

Yassete caturo dhammāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi.

147. “Yassete caturo dhammā, vānarinda yathā tava;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattati.

148. “Yassa cete na vijjanti, guṇā paramabhaddakā;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so nātivattati”ti.

Tattha **guṇā paramabhaddakā**ti yassa ete paramabhaddakā cattāro rāsaṭṭhena piṇḍaṭṭhena guṇā na vijjanti, so paccāmittaṃ atikkamituṃ na sakkotīti. Sesamettha sabbaṃ heṭṭhā kumbhilajātake vuttanayameva saddhiṃ samodhānenāti.

Kumbhilajātakavaṇṇanā catutthā.

[225] 5. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā

Atthi me puriso, devāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabba kathesi. Tassa kireko bahūpakāro amacco antepure padussi. Rājā “upakārako me”ti ñatvāpi adhivāsetvā satthu ārocesi. Satthā “porāṇakarājānopi, mahārāja, evaṃ adhivāsesuṃyevā”ti vatvā tena yācito aṭṭaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko amacco tassa antepure padussi, amaccassāpi sevako tassa gehe padussi. So tassa aparādhaṃ adhivāsetuṃ asakko taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “deva, eko me upaṭṭhāko sabbakiccakārako, so mayhaṃ gehe padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭati”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

149. “Atthi me puriso deva, sabbakiccesu byāvaṭo;
Tassa cekoparādhatthi, tattha tvaṃ kinti maññasī”ti.

Tattha **tassa cekoparādhatthī**ti tassa ca purisassa eko aparādho atthi. **Tattha tvaṃ kinti maññasī**ti tattha tassa purisassa aparādhe tvaṃ “kiṃ kātappa”nti maññasī, yathā te cittaṃ uppajjati, tadanurūpamassa daṇḍam paṇehīti dīpeti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha –

150. “Amhākampatthi puriso, ediso idha vijjati;
Dullabho aṅgasampanno, khantirasmāka rucati”ti.

Tassattho – amhākampi rājūnaṃ sataṃ ediso bahūpakāro agāre dussanakapuriso atthi, so ca kho idha vijjati, idānipi idheva saṃvijjati, mayaṃ rājānopi samānā tassa bahūpakāratam sandhāya adhivāsema, tuyhaṃ pana arañño sato adhivāsanabhāro jāto. Aṅgasampanno hi sabbehi guṇakoṭṭhāsehi samannāgato puriso nāma dullabho, tena kāraṇena asmākaṃ evarūpesu ṭhānesu adhivāsanakhantiyeva rucati.

Amacco attānaṃ sandhāya rañño vuttabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya antepure padussituṃ na visahi, sopissa sevako rañño ārocitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ na visahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā ahameva bārāṇasirājā ahosi”nti. Sopi amacco rañño satthu kathitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ nāsakkhīti.

Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā pañcamā.

[226] 6. Kosiyajātakavaṇṇanā

Kāle nikkhamanā sādhuti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Kosalarājā paccantavūpasamanatthāya akāle nikkhami. Vatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Satthā pana atītaṃ āharitvā āha – “mahārāja, atīte bārāṇasirājā akāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ nivesayi. Tasmim̃ kāle eko ulūkasakuṇo veḷugumbaṃ pavisitvā nilīyi. Kākasenā āgantvā ‘nikkhamameva taṃ gaṇhissāmā’”ti parivāresi. So sūriyatthaṅgamaṃ anoloketvā akāleyeva nikkhamitvā palāyituṃ ārabhi. Atha naṃ kākā parivāretvā tuṇḍehi koṭṭentā paripātesuṃ. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “kiṃ nu kho, paṇḍita, ime kākā kosiyam̃ paripātentī”ti pucchi. Bodhisatto “akāle, mahārāja, attano vasanaṭṭhānā nikkhamantā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyeva, tasmā akāle attano vasanaṭṭhānā nikkhamituṃ na vaṭṭati”ti imamatthaṃ pakāseno imaṃ gāthādvayamāha –

151. “Kāle nikkhamanā sādhu, nākāle sādhu nikkhamo;
Akālena hi nikkhamma, ekakampi bahujjano;
Na kiñci atthaṃ joteti, dhaṅkasenāva kosiyam̃.

152. “Dhīro ca vidhividhānaññū, paresaṃ vivarānugū;
Sabbāmitte vasīkatvā, kosiyova sukhī siyā”ti.

Tattha **kāle nikkhamanā sādhu**ti, mahārāja, nikkhamanā nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā yuttapayuttakāle sādhu. **Nākāle sādhu nikkhamoti** akāle pana attano vasanaṭṭhānato aññattha gantuṃ nikkhamo nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā na sādhu. “**Akālena hi**”tiādīsu catūsu padesu paṭhamena saddhiṃ tatiyaṃ, dutiyena catutthaṃ yojetvā evaṃ attho veditabbo. Attano vasanaṭṭhānato hi koci puriso akālena nikkhamitvā vā parakkamitvā vā **na kiñci atthaṃ joteti**, attano appamattakampi vuḍḍhiṃ uppādetuṃ na sakkoti, atha kho **ekakampi bahujjano** bahupi so paccatthikajano etaṃ akāle nikkhamantaṃ vā parakkamantaṃ vā ekakaṃ parivāretvā mahāvināsaṃ pāpeti. Tatrāyaṃ upamā – **dhaṅkasenāva kosiyam̃**, yathā ayaṃ dhaṅkasenā imaṃ akāle nikkhamantañca parakkamantañca kosiyam̃ tuṇḍehi vitudanti mahāvināsaṃ pāpenti, tathā tasmā tiracchānagate ādiṃ katvā kenaci akāle attano vasanaṭṭhānato na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabbanti.

Dutiyagāthāya **dhīro**ti paṇḍito. **Vidhī**ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitapaveṇī. **Vidhānanti** koṭṭhāso vā saṃvidahanaṃ vā. **Vivarānugū**ti vivaraṃ anugacchanto jānanto. **Sabbāmitteti** sabbe amitte. **Vasīkatvā**ti attano vase katvā. **Kosiyovā**ti imamahā bālakosiyā añño paṇḍitakosiyō viya. Idaṃ vuttaṃ hoti – yo ca kho paṇḍito “imasmiṃ kāle nikkhamitabbaṃ parakkamitabbaṃ, imasmiṃ na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabba”nti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitassa paveṇisaṅkhātassa vidhino koṭṭhāsasaṅkhātaṃ vidhānaṃ vā tassa vā vidhino vidhānaṃ saṃvidahanaṃ anuṭṭhānaṃ jānāti, so vidhividhānaññū paresaṃ attano paccāmittānaṃ vivaraṃ ñatvā yathā nāma paṇḍito kosiyō rattisaṅkhāte attano kāle nikkhamitvā ca parakkamitvā ca tattha tattha sayitānaññeva kākānaṃ sīsāni chindamāno te sabbe amitte vasīkatvā sukhī siyā, evaṃ dhīropi kāle nikkhamitvā parakkamitvā attano paccāmitte vasīkatvā sukhī niddukkho bhavyeyyāti. Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā nivatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”nti.

Kosiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[227] 7. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā

Sūro sūrena saṅgammāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. Tasmim kira kāle jetavanato tigāvutaḍḍhayanamatte eko nigamagāmo, tattha bahūni salākabhattachapakkhiyabhattāni atthi. Tatreko pañhapucchako koṇḍo vasati. So salākabhattachapakkhiyabhattānaṃ atthāya āgate dahare ca sāmaṇere ca “ke khādanti, ke pivanti, ke bhujjanti”ti pañhaṃ pucchitvā kathetuṃ asakkonte lajjāpesi. Te tassa bhayena salākabhattachapakkhiyabhattatthāya taṃ gāmaṃ na gacchanti. Atheadivasam eko bhikkhu salākaggamaṃ gantvā “bhante, asukagāme salākabhattachaṃ vā pakkhiyabhattachaṃ vā atthi”ti pucchitvā “atthāvuso, tattha paneko koṇḍo pañhaṃ pucchati, taṃ kathetuṃ asakkonte akkosati paribhāsati, tassa bhayena koci gantuṃ na sakkoti”ti vutte “bhante, tattha bhattāni mayhaṃ pāpetha, ahaṃ taṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā tato paṭṭhāya tumhe disvā palāyanakaṃ karissāmi”ti āha. Bhikkhū “sādhū”ti sampañcchitvā tassa tattha bhattāni pāpesuṃ.

So tattha gantvā gāmadvāre cīvaraṃ pārupi. Taṃ disvā koṇḍo caṇḍameṇḍako viya vegena upagantvā “pañhaṃ me, samaṇa, kathehi”ti āha. “Upāsaka, gāme caritvā yāguṃ ādāya āsanasālaṃ tāva me āgantuṃ dehi”ti. So yāguṃ ādāya āsanasālaṃ āgatepi tasmim tatheva āha. Sopi naṃ bhikkhu “yāguṃ tāva me pātuṃ dehi, āsanasālaṃ tāva sammajjitūṃ dehi, salākabhattachaṃ tāva me āharitūṃ dehi”ti vatvā salākabhattachaṃ āharitvā tameva pattam gāhāpetvā “ehi, pañhaṃ te kathessāmi”ti bahigāmaṃ netvā cīvaraṃ saṃharitvā aṃse ṭhapetvā tassa hatthato pattam gahetvā aṭṭhāsi. Tatrāpi naṃ so “samaṇa, pañhaṃ me kathehi”ti āha. Atha naṃ “kathemi te pañha”nti ekappahārenea pātetvā aṭṭhāni saṃcuṇṇento viya pothetvā gūtham mukhe pakkhipitvā “ito dāni paṭṭhāya imaṃ gāmaṃ āgataṃ kañci bhikkhuṃ pañhaṃ pucchitakāle jānissāmi”ti santajjetvā pakkāmi. So tato paṭṭhāya bhikkhū disvāva palāyati. Aparabhāge tassa bhikkhuno sā kiriyā bhikkhusaṅghe pākāṭā jātā. Atheadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asukabhikkhu kira koṇḍassa mukhe gūtham pakkhipitvā gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so bhikkhu idāneva taṃ mīlḥena āsādeti, pubbepi āsādesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte aṅgamagadhavāsino aññamaññassa raṭṭhaṃ gacchantā ekadivasam dvinnam raṭṭhānaṃ sīmantare ekaṃ saraṃ nissāya vasitvā suraṃ pivitvā macchamaṃsaṃ khādītva pātova yānāni yojetvā pakkamiṃsu. Tesam gatakāle eko gūthakhādako pāṇako gūthagandhena āgantvā tesam pītaṭṭhāne chaḍḍitaṃ suraṃ disvā pipāsāya pivitvā matto hutvā gūthapuñjaṃ abhiruhi, allagūtham tasmim āruḷhe thokaṃ onami. So “pathavī maṃ dhāretuṃ na sakkoti”ti viravi. Tasmimāneva khaṇe eko mattavaravāraṇo taṃ padesaṃ patvā gūthagandhaṃ ghāyitvā jigucchanto paṭikkāmi. So taṃ disvā “esa mama bhayena palāyati”ti saññi hutvā “iminā me saddhiṃ saṅgāmaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti taṃ avhayanto paṭṭhamaṃ gāthamāha –

153. “Sūro sūrena saṅgama, vikkantena pahārinā;
Ehi nāga nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi;
Passantu aṅgamagadhā, mama tuyhañca vikkama”nti.

Tassattho – tvaṃ sūro mayā sūrena saddhiṃ samāgantvā vīriyavikkamena vikkantena pahāradānasamatthāya pahārinā kiṃkāraṇā asaṅgāmetvāva gacchasi, nanu nāma ekasampahāropi dātabbo siyā, tasmā ehi nāga nivattassu, ettakeneva maraṇabhayatajjito hutvā kiṃ nu bhīto palāyasi, ime imaṃ sīmaṃ antaraṃ katvā vasantā passantu, aṅgamagadhā mama tuyhañca vikkamaṃ ubhinnaṃpi amhākaṃ parakkamaṃ passantūti.

So hatthi kaṇṇaṃ datvā tassa vacanaṃ sutvā nivattitvā tassa santikaṃ gantvā taṃ apasādentō dutiyaṃ gāthamāha –

154. “Na taṃ pādā vadhissāmi, na dantehi na soṇḍiyā;
Mīlḥena taṃ vadhissāmi, pūti haññatu pūtinā”ti.

Tassattho – na taṃ pādādīhi vadhissāmi, tuyhaṃ pana anucchavikena mīlhena taṃ vadhissāmīti.

Evañca pana vatvā “pūtigūthapāṇako pūtināva haññatū”ti tassa matthake mahantaṃ laṇḍaṃ pātetvā udakaṃ vissajjetvā tattheva taṃ jīvitaṃ khayamaṃ pāpetvā koñcanaḍaṃ nadanto araññameva pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakamaṃ samodhānesi – “tadā gūthapāṇako koṇḍo ahosi, vāraṇo so bhikkhu, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato disvā tasmim vanasaṇḍe nivutthadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Gūthapāṇajātakavaṇṇanā sattamā.

[228] 8. Kāmanītajātakavaṇṇanā

Tayo girinti idaṃ satthā jetavane viharanto kāmanītabrahmaṇaṃ nāma ārabha kathesi. Vatthu paccuppannañca atītañca dvādasakanipāte **kāmajātake** (jā. 1.12.37 ādayo) āvibhavissati. Tesu pana dvīsu rājaputtesu jeṭṭhako āgantvā bārāṇasiyaṃ rājā ahosi, kaniṭṭho uparājā. Tesu rājā vatthukāmakilesakāmesu atitto dhanalolo ahosi. Tadā bodhisatto sakko devarājā hutvā jambudīpaṃ olokento tassa rañño dvīsupi kāmesu atittabhāvaṃ ñatvā “imaṃ rājānaṃ niggaṇhitvā lajjāpessāmī”ti brāhmaṇamaṇavaṇṇena āgantvā rājānaṃ passi, raññā ca “kenatthena āgatosi māṇava”ti vutte “ahaṃ, mahārāja, tīṇi nagarāni passāmi khemāni subhikkhāni pahūtaḥatthiassarathapattīni hiraññasuvaṇṇalānkārabharitāni, sakkā ca pana tāni appakeneva balena gaṇhituṃ, ahaṃ te tāni gahetvā dātuṃ āgato”ti āha. “Kadā gacchāma, māṇava”ti vutte “sve mahārājā”ti. “Tena hi gaccha, pātova āgaccheyyāsī”ti. “Sādhu, mahārāja, vegena balaṃ sajjehī”ti vatvā sakko sakatṭhānameva gato.

Rājā punadivase bherim carāpetvā balasajjaṃ kāretvā amacce pakkosāpetvā hiyyo eko brāhmaṇamaṇavo “uttarapañcāle indapatte kekaketi imesu tīsu nāgaesu rajjaṃ gahetvā dassāmī”ti āha, taṃ māṇavaṃ ādāya tīsu nāgaesu rajjaṃ gaṇhissāma, vegena naṃ pakkosathāti. “Katthassa, deva, nivāso dāpito”ti? “Na me tassa nivāsagehaṃ dāpita”nti. “Nivāsaparibbayo pana dinno”ti? “Sopi na dinno”ti. Atha “kahaṃ naṃ passissāmā”ti? “Nagaravīthīsu olokethā”ti. Te oloketā adisvā “na passāma, mahārājā”ti āhaṃsu. Rañño māṇavaṃ apassantassa “evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī”ti mahāsoko udapādi, hadayavatthu uṇhaṃ ahosi, vatthulohitaṃ kuppi, lohitaṃ pakhandikā udapādi, vejjā tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu.

Tato tīhacatūhaccayena sakko āvajjamāno tassa taṃ ābādhaṃ ñatvā “tikicchissāmi na”nti brāhmaṇavaṇṇena āgantvā dvāre ṭhatvā “vejjābrahmaṇo tumhākaṃ tikicchanaṭṭhāya āgato”ti ārocāpesi. Rājā taṃ sutvā “mahantamahantā rājavejjā maṃ tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu, paribbayamassa dāpetvā uyyojethā”ti āha. Sakko taṃ sutvā “mayhaṃ neva nivāsaparibbayena attho, vejjalābhampi na gaṇhissāmi, tikicchissāmi naṃ, puna rājā maṃ passatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā “tena hi āgacchatū”ti āha. Sakko pavisitvā jayāpetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, rājā “tvaṃ maṃ tikicchasi”ti āha. “Āma, devā”ti. “Tena hi tikicchassū”ti. “Sādhu, mahārāja, byādhiṇo me lakkhaṇaṃ kathetha, kena kāraṇena uppanno, kiṃ khāditaṃ vā pītaṃ vā nissāya, udāhu diṭṭhaṃ vā sutamaṃ vā”ti? “Tāta, mayhaṃ byādhi sutamaṃ nissāya uppanno”ti. “Kiṃ te suta”nti. “Tāta eko māṇavo āgantvā mayhaṃ tīsu nāgaesu rajjaṃ gaṇhitvā dassāmī”ti āha, ahaṃ tassa nivāsattṭhānaṃ vā nivāsaparibbayamaṃ vā na dāpesim, so mayhaṃ kujjhitvā aññassa rañño santikaṃ gato bhavissati. Atha me ‘evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī’ti cintentassa ayaṃ byādhi uppanno. Sace sakkosi tvaṃ me kāmacittaṃ nissāya uppannaṃ byādhiṃ tikicchitūṃ, tikicchāhī”ti etamatthaṃ pakāsento paṭhamamaṃ gāthamāha –

155. “Tayo girim antaraṃ kāmayāmi, pañcālā kuruyo kekake ca;
Tatuttarim brāhmaṇa kāmayāmi, tikiccha maṃ brāhmaṇa kāmanīta”nti.

Tattha **tayo girinti** tayo girī, ayameva vā pāṭho. Yathā “sudassanassa girino, dvārañhetamaṃ pakāsati”ti ettha sudassanaṃ devanagaraṃ yujjhitvā duggaṇhatāya ducalanatāya “sudassanagiri”ti

vuttam, evamidhāpi tīṇi nagarāni “tayo giri”nti adhippetāni. Tasmā ayamettha attho – tīṇi ca nagarāni tesaṅca antaram tividhampi raṭṭham kāmayāmi. “Pañcālā kuruyo kekake cā”ti imāni tesam raṭṭhānam nāmāni. Tesu **pañcālā**ti uttarapañcālā, tattha kapilam nāma nagaram. **Kuruyoti** kururattṭham, tattha indapattam nāma nagaram. **Kekake cāti** paccatte upayogavacanam, tena kekakarattṭham dasseti. Tattha kekakarājadhānīyeva nagaram. **Tatuttarinti** tam aham ito paṭiladdhā bārāṇasirajjā tatuttarim tividham rajjam kāmayāmi. **Tikiccha mam, brāhmaṇa, kāmanī**tanti imehi vatthukāmehi ca kilesakāmehi ca nītam hatam pahatam sace sakkosi, tikiccha mam brāhmaṇāti.

Atha nam sakko “mahārāja, tvam mūlosadhādīhi atekiccho. Ñāṇosadheneva tikicchitabbo”ti vatvā dutiyam gāthamāha –

156. “Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke, amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā;
Na kāmanītassa karoti koci, okkantasukkassa hi kā tikicchā”ti.

Tattha **kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heketi** ekacce hi tikicchakā ghoravisena kālasappena daṭṭhassa mantehi ceva osadhehi ca tikiccham karonti. **Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā**ti apare paṇḍitā bhūtavajjā bhūtayakkhādīhi amanussehi pavīṭṭhassa abhibhūṭassa gahitassa balikammaparittakaraṇasadhaparibhāvitādīhi tikiccham karonti. **Na kāmanītassa karoti kocīti** kāmehi pana nītassa kāmavasikassa puggalassa aññatra paṇḍitehi añño koci tikiccham na karoti, karontopi kātum samattho nāma natthi. **Kimkārāṇā? Okkantasukkassa hi kā tikicchā**ti, okkantasukkassa avakkantassa kusaladhammariyādam atikkantassa akusaladhamme patīṭṭhitassa puggalassa mantosadhādīhi kā nāma tikicchā, na sakkā osadhehi tikicchitunti.

Itissa mahāsatto imam kāraṇam dassetvā uttari evamāha – “mahārāja, sace tvam tāni tīṇi rajjāni lacchasi, api nu kho imesu catūsu nagaresu rajjam karonto ekappahāreneva cattāri sāṭakayugāni paridaheyyāsi, catūsu vā suvaṇṇapātīsu bhūñjeyyāsi, catūsu vā sayanesu sayeyyāsi, mahārāja, taṇhāvasikena nāma bhavitum na vaṭṭati, taṇhā hi nāmesā vipattimūlā. Sā vaḍḍhamānā yo tam vaḍḍheti, tam puggalam aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu usadanirayesu nānappakārabhedesu ca avasesesu apāyesu khipatī”ti. Evaṃ rājānam nirayādibhayena tajjetvā mahāsatto dhammam desesi. Rājāpissa dhammam sutvā vigatasoko hutvā tāvadeva nibyādhitam pāpuṇi. Sakkopissa ovādam datvā sīlesu patīṭṭhāpetvā devalokameva gato. Sopi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā kāmanītabrahmaṇo ahosi, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Kāmanītajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[229] 9. Palāyitajātakavaṇṇanā

Gajaggameghehīti idam satthā jetavane viharanto palāyitaparibbājakam ārabba kathesi. So kira vādathāya sakalajambudīpam vicaritvā kañci paṭivādiṃ alabhitvā anupubbena sāvatthim gantvā “atthi nu kho koci mayā saddhim vadam katum samattho”ti manusse pucchi. Manussā “tādisānam sahasenapi saddhim vadam katum samattho sabbaññū dvipadānam aggo mahāgotamo dhammissaro parappavādamaddano, sakalepi jambudīpe uppanno parappavādo tam bhagavantam atikkamitum samattho nāma natthi. Velantam patvā samuddaūmiyo viya hi sabbavādā tassa pādāmūlam patvā cuṇṇavicuṇṇā hontī”ti buddhaguṇe kathesum. Paribbājako “kham pana so etarahī”ti pucchitvā “jetavane”ti sutvā “idānissa vadam āropessāmī”ti mahājanaparivuto jetavanam gacchanto jetena rājakumārena navakoṭidhanam vissajjetvā kārītam jetavanadvāraṅgaham disvā “ayam samaṇassa gotamassa vasanapāsādo”ti pucchitvā “dvāraṅgahako aya”nti sutvā “dvāraṅgahako tāva evarūpo, vasanageham kīdisam bhavissatī”ti vatvā “gandhakuṭi nāma appameyyā”ti vutte “evarūpena samaṇena saddhim ko vadam karissatī”ti tatova palāyī. Manussā unnādino hutvā jetavanam pavisitvā satthārā “kim akāle āgatathā”ti vuttā tam pavattim kathayimsu. Satthā “na kho upāsakā idāneva, pubbepesa

mama vasanaṭṭhānassa dvāraakoṭṭhakaṃ disvā palāyatevā’’ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte gandhāraṭṭhe takkasilāyaṃ bodhisatto rajjaṃ kāresi, bārāṇasiyaṃ brahmadatto. So “takkasilaṃ gaṇhissāmi’’ti mahantena balakāyena gantvā nagarato avidūre ṭhatvā “iminā niyāmena hatthī pesetha, iminā asse, iminā rathe, iminā pattī, evaṃ dhāvitvā āvudhehi paharatha, evaṃ ghanavassavalāhakā viya saravassaṃ vassathā’’ti tenaṃ vicārento imaṃ gāthādvayamāha –

157. “Gajaggameghehi hayaggamālibhi, rathūmijātehi sarābhivassebhi;
Tharuggahāvattadaḷhappahāribhi, parivāritā takkasilā samantato.

158. “Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca, vividhā vinādītā vadantibhi;
Vattatajja tumulo ghoso yathā, vijjulātā jaladharassa gajjato’’ti.

Tattha **gajaggameghehī** aggagajameghehi, koṇcaṇādaṃ gajjantehi mattavaravāraṇavalāhakehī attho. **Hayaggamālibhī** aggahayamālihi, varasindhavavalāhakakulehi assānīkehī attho. **Rathūmijātehī** sañjātaūmivegehi sāgarasalilehi viya sañjātarathūmīhi, rathānīkehī attho. **Sarābhivassebhī** tehiyeva rathānīkehi ghanavassameghe viya saravassaṃ vassantehi. **Tharuggahāvattadaḷhappahāribhī** tharuggahehi āvattadaḷhappahārīhi, ito cito ca āvattitvā parivattitvā daḷhaṃ paharantehi gahitakhaggaratanatharudaṇḍehi pattiyodhehi cāti attho. **Parivāritā takkasilā samantatoti** yathā ayaṃ takkasilā parivāritā hoti, sīghaṃ tathā karothāti attho.

Abhidhāvatha cūpadhāvatha cāti vegena dhāvatha ceva upadhāvatha ca. **Vividhā vinādītā vadantibhī** varavāraṇehi saddhiṃ vividhā vinādītā bhavatha, selitagajjitavāditehi nānāvīravā hothāti attho. **Vattatajja tumulo ghosoti** vattatu ajja tumulo mahanto asanisaddasadiso ghoso. **Yathā vijjulātā jaladharassa gajjatoti** yathā gajjantassa jaladharassa mukhato niggatā vijjulātā caranti, evaṃ vicarantā nagaraṃ parivāretvā rajjaṃ gaṇhathāti vadati.

Iti so rājā gajjitvā senaṃ vicāretvā nagaradvārasamīpaṃ gantvā dvāraakoṭṭhakaṃ disvā “idaṃ rañño vasanaṅgeha’’nti pucchitvā “ayaṃ nagaradvāraakoṭṭhako’’ti vutte “nagaradvāraakoṭṭhako tāva evarūpo, rañño nivesanaṃ kīdisaṃ bhavissatī’’ti vatvā “vejyantapāsādasadisa’’nti sutvā “evaṃ yasaṃpannaṃ raññaṃ saddhiṃ yujjhituṃ na sakkhissāmā’’ti dvāraakoṭṭhakaṃ disvāva nivattitvā palāyitvā bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā bārāṇasirājā palāyitaparibbājako ahosi, takkasilarājā pana ahameva ahosi’’nti.

Palāyitajātakavaṇṇanā navamā.

[230] 10. Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā

Dhajaṃaparimitanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyitaparibbājakameva ārabha kathesi. Imasmiṃ pana vatthusmiṃ so paribbājako jetavanaṃ pāvīsi. Tasmīṃ khaṇe satthā mahājanaparivuto alaṅkatadhammāsane nisinnaṃ manosilātale sīhanādaṃ nadanto sīhapotako viya dhammaṃ deseti. Paribbājako dasabalassa brahmasarīrapaṭibhāgaṃ rūpaṃ puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ suvaṇṇapaṭṭasādisaṃ nalāṭaṅca disvā “ko evarūpaṃ purisuttamaṃ jinituṃ sakkhissatī’’ti nivattitvā parisantaraṃ pavisitvā palāyi. Mahājano taṃ anubandhitvā nivattitvā satthussa taṃ pavattim ārocesi. Satthā “na so paribbājako idāneva, pubbepi mama suvaṇṇavaṇṇaṃ mukhaṃ disvā palātoyevā’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāresi, takkasilāyaṃ eko gandhārarājā. So “bārāṇasiṃ gaṇhissāmi’’ti caturaṅginīyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāretvā nagaradvāre ṭhito attano balavāhanaṃ oloketaṃ “ko ettakaṃ balavāhanaṃ jinituṃ sakkhissatī’’ti attano senaṃ saṃvaṇṇetvā paṭhamam

gāthamāha –

159. “Dhajamaparimitaṃ anantapāraṃ, duppasahaṃ dhañkehi sāgaraṃva;
Girimiva anilena duppasayho, duppasaho ahamajja tādisenā”ti.

Tattha **dhajamaparimitanti** idaṃ tāva me rathesu morachade ṭhapetvā ussāpitadhajameva aparimitaṃ bahuṃ anekasatasankhyaṃ. **Anantapāranti** balavāhanampi me “ettakā hatthī ettakā assā ettakā rathā ettakā pattī”ti gaṇanaparicchedarahitaṃ anantapāraṃ. **Duppasahanti** na sakkā paṭisattūhi sahitaṃ abhibhavituṃ. Yathā kiṃ? **Dhañkehi sāgaraṃva**, yathā sāgaro bahūhi kākehi vegavikkhambhanavasena vā atikkamanavasena vā duppasaho, evaṃ duppasahaṃ. **Girimiva anilena duppasayhoti** apica me ayaṃ balakāyo yathā pabbato vātena akampaṇīyato duppasaho, tathā aññena balakāyena duppasaho. **Duppasaho ahamajja tādisenā**ti svāhaṃ iminā balena samannāgato ajja tādisenā duppasahoti aṭṭalake ṭhitaṃ bodhisattaṃ sandhāya vadati.

Athassa so puṇṇacandasassirikaṃ attano mukhaṃ dassetvā “bāla, mā vippalapasi, idāni te balavāhanaṃ mattavāraṇo viya naḷavanaṃ viddhaṃsessāmi”ti santajjetvā dutiyaṃ gāthamāha –

160. “Mā bāliyaṃ vilapi na hissa tādisaṃ, viḍayhase na hi labhase nisedhakaṃ;
Āsajjasi gajamiva ekacāriṇaṃ, yo taṃ padā naḷamiva pothayissatī”ti.

Tattha **mā bāliyaṃ vilapīti** mā attano bālabhāvaṃ vippalapasi. **Na hissa tādīsanti** na hi assa tādiso, ayameva vā pāṭho. Tādiso “anantapāraṃ me balavāhana”nti evarūpaṃ takkento rajjañca gahetuṃ samattho nāma na hi assa, na hotīti attho. **Viḍayhaseti** tvaṃ bāla, kevalaṃ rāgadosamohamānapariḷāhena viḍayhasiyeva. **Na hi labhase nisedhakanti** mādisaṃ pana pasayha abhibhavitvā nisedhakaṃ na tāva labhasi, ajja taṃ āgatamaggeneva palāpessāmi. **Āsajjasīti** upagacchasi. **Gajamiva ekacāriṇanti** ekacāriṇaṃ mattavaravāraṇaṃ viya. **Yo taṃ padā naḷamiva pothayissatīti** yo taṃ yathā nāma mattavaravāraṇo pādā naḷaṃ potheti saṃcuṇṇeti, evaṃ pothayissati, taṃ tvaṃ āsajjasīti attānaṃ sandhāyāha.

Evaṃ tajjentassa panassa kathaṃ sutvā gandhārarājā ullokeno kañcanapaṭṭasadisāṃ mahānalāṭaṃ disvā attano gahaṇabhīto nivattitvā palāyanto sakanagameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā gandhārarājā palāyitaribbājako ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Dutiyapalāyita-jātakavaṇṇanā dasamā.

Kāsāvavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ –

Kāsāvaṃ cūḷanandiyāṃ, puṭabhattañca kumbhilaṃ;
Khantivaṇṇaṃ kosiyañca, gūthapāṇaṃ kāmanītaṃ;
Palāyitadvayampi ca.

9. Upāhanavaggo

[231] 1. Upāhanajātakavaṇṇanā

Yathāpi kītāti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya tathāgatassa paṭipakkho paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ pāpuṇī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya

sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭipakkho hutvā mahāvināsaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthisippe nipphattim pāpuṇi. Atheko kāsigāmakko māṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhi. Bodhisattā nāma sippaṃ vācentā ācariyamuttim na karonti, attano jānananiyāmena niravasesaṃ sikkhāpentī. Tasmā so māṇavo bodhisattassa jānanasippaṃ niravasesamuggaṇhitvā bodhisattaṃ āha – “ācariya, ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmi”ti. Bodhisatto “sādhu, tātā”ti gantvā rañño ārocesi – “mahārāja, mama antevāsiko tumhe upaṭṭhātuṃ icchatī”ti. “Sādhu, upaṭṭhātū”ti. “Tena hissa paribbayaṃ jānāthā”ti? “Tumhākaṃ antevāsiko tumhehi samakaṃ na lacchati, tumhesu satam labhantesu paṇṇāsaṃ lacchati, dve labhantesu ekaṃ lacchati”ti. So gehaṃ gantvā taṃ pavattim antevāsikassa ārocesi. Antevāsiko “ahaṃ, ācariya, tumhehi samaṃ sippaṃ jānāmi. Sace samakaññeva paribbayaṃ labhissāmi, upaṭṭhahissāmi. No ce, na upaṭṭhahissāmi”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattim rañño ārocesi. Rājā “sace so tumhehi samappakāro, tumhehi samakaññeva sippaṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissati”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattim tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmi”ti vutte rañño ārocesi. Rājā “tena hi sve sippaṃ dassethā”ti. “Sādhu, dassessāma, nagare bherim carāpethā”ti. Rājā “sve kira ācariyo ca antevāsiko ca ubho hatthisippaṃ dassessanti, rājaṅgaṇe sannipatitvā daṭṭhukāmā passantū”ti bherim carāpesi.

Ācariyo “na me antevāsiko upāyakosallaṃ jānāti”ti ekaṃ hatthim gahetvā ekaratteneva vilomaṃ sikkhāpesi. So taṃ “gacchā”ti vutte osakkituṃ, “osakkā”ti vutte gantuṃ, “tiṭṭhā”ti vutte nipajjituṃ, “nipajjā”ti vutte ṭhātuṃ, “gaṇhā”ti vutte ṭhapatuṃ, “ṭhapehī”ti vutte gaṇhituṃ sikkhāpetvā punadivase taṃ hatthim abhiruhitvā rājaṅgaṇaṃ agamāsi. Antevāsikopi ekaṃ manāpaṃ hatthim abhiruhi. Mahājano sannipati. Ubhopi samakaṃ sippaṃ dassesuṃ. Puna bodhisatto attano hatthim vilomaṃ kāresi, so “gacchā”ti vutte osakki, “osakkā”ti vutte purato dhāvi, “tiṭṭhā”ti vutte nipajji, “nipajjā”ti vutte aṭṭhāsi, “gaṇhā”ti vutte nikkhipi, “nikkhipā”ti vutte gaṇhi. Mahājano “are dutṭhaantevāsika, tvaṃ ācariyena saddhim sārambhaṃ karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi, ācariyena samakaṃ jānāmi”ti evaṃsaññī hosi”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharivā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Bodhisatto hatthimhā oruyha rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, sippaṃ nāma attano sukhatthāya gaṇhanti, ekaccassa pana gahitasippaṃ dukkaṭaupāhanā viya vināsameva āvhatī”ti vatvā idaṃ gāthādvayamāha –

161. “Yathāpi kītā purisassupāhanā, sukhasa atthāya dukhaṃ udabbahe;
Ghammābhitattā talasā papīlitā, tasseva pāde purisassa khādare.

162. “Evameva yo dukkulīno anariyo, tammāka vijjaṅca sutaṅca ādiya;
Tameva so tattha sutena khādāti, anariyo vuccati pānadūpamo”ti.

Tattha **udabbaheti** udabbaheyya. **Ghammābhitattā talasā papīlitāti** ghammena abhitattā pādatalena ca pīlitā. **Tassevāti** yena tā sukhatthāya kiṇitvā pādesu paṭimukkā dukkaṭupāhanā, tasseva. **Khādareti** vaṇaṃ karontā pāde khādanti.

Dukkulīnoti dujjātiko akulaputto. **Anariyoti** hirottappavajjito asappuriso. **Tammāka vijjaṅca sutaṅca ādiyāti** ettha taṃ taṃ manatīti “tammo”ti vattabbe tammāko, taṃ taṃ sippaṃ āsevati parivatteti attho, ācariyassetam nāmaṃ. Tasmā tammākā, gāthābandhasukhatthaṃ panassa rassabhāvo kato. **Vijjanti** aṭṭhārasasu vijjāṭṭhānesu yaṃkiñci. **Sutanti** yaṃkiñci sutapariyatti. **Ādiyāti** ādiyitvā. **Tameva so tattha sutena khādāti** tamevāti attānameva. **Soti** yo dukkulīno anariyo ācariyamhā vijjaṅca sutaṅca ādiyati, so. **Tattha sutena khādāti** tassa santike sutena so attānameva khādāti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana “teneva so tattha sutena khādāti”tipi pāṭho. Tassāpi so tena tattha sutena attānameva khādāti ayameva attho. **Anariyo vuccati pānadūpamoti** iti anariyo dupāhanūpamo

dukkaṭṭupāhanūpamo vuccati. Yathā hi dukkaṭṭupāhanā purisaṃ khādanti, evamesa sutena khādanto attanāva attānaṃ khādanti. Atha vā pānāya dutoti pānadu, upāhanūpatāpitassa upāhanāya khāditapādassettaṃ nāmaṃ. Tasmā yo so attānaṃ sutena khādanti, so tena sutena khāditattā “anariyo”ti vuccati pānadūpamo, upāhanūpatāpitapādasadisoti vuccatīti ayamettha attho. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā antevāsiko devadatto ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Upāhanajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[232] 2. Vīṇāthūnajātakavaṇṇanā

Ekacintitoyamatthoti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kumārikaṃ ārabha kathesi. Sā kirekā sāvatthiyaṃ seṭṭhidhītā attano gehe usabharājassa sakkāraṃ kayiramānaṃ disvā dhātiṃ pucchi – “amma, ko nāmesa evaṃ sakkāraṃ labhati”ti. “Usabharājā nāma, ammā”ti. Puna sā ekadivasaṃ pāsāde ṭhatvā antaravīthiṃ oloketī ekaṃ khujjaṃ disvā cintesi – “gunnaṃ antare jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, manussajeṭṭhakassapi tena bhavitabbaṃ, ayaṃ manussesu purisūsabho bhavissati, etassa mayā pādapariṇāyā bhavituṃ vaṭṭatī”ti. Sā dāsiṃ pesetvā “seṭṭhidhītā tayā saddhiṃ gantukāmā, asukaṭṭhānaṃ kira gantvā tiṭṭhā”ti tassa ārocetvā sārabaṇḍakaṃ ādāya aññātakavesena pāsādā otarivā tena saddhiṃ palāyi. Aparabhāge taṃ kammaṃ nagare ca bhikkhusaṅghe ca pākaṭṭam jātam. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asukā kira seṭṭhidhītā khujjena saddhiṃ palātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte satthā “na, bhikkhave, idānevesā khujjaṃ kāmeti, pubbepi kāmesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamaḡāme seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ vasanto puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttassa bārānāsiseṭṭhissa dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapesi. Seṭṭhidhītā attano gehe usabhassa sakkārasammānaṃ disvā “ko nāmeso”ti dhātiṃ pucchitvā “usabho”ti sutvā antaravīthiyā gacchantaṃ ekaṃ khujjaṃ disvā “ayaṃ purisūsabho bhavissati”ti sārabaṇḍakaṃ gahetvā tena saddhiṃ palāyi. Bodhisattopi kho “seṭṭhidhītaraṃ gehaṃ ānessāmi”ti mahantena parivārena bārānāsiṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. Te ubhopi sabbarattiṃ maggaṃ agamaṃsu. Atha khujjassa sabbarattiṃ sītāsihatassa aruṇodaye sarīre vāto kuppī, mahantā vedanā vattanti. So maggā okkamma vedanāppatto hutvā vīṇādaṇḍako viya saṃkuṭṭito nipajji, seṭṭhidhītāpissa pādāmūle nisīdi. Bodhisatto seṭṭhidhītaraṃ khujjassa pādāmūle nisinnaṃ disvā sañjānitvā upasaṅkamtivā seṭṭhidhītāya saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha –

163. “Ekacintitoyamattho, bālo aparīṇāyako;
Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī”ti.

Tattha **ekacintitoyamatthoti** amma, yaṃ tvam atthaṃ cintetvā iminā khujjena saddhiṃ palātā, ayaṃ tayā ekikāya eva cintito bhavissati. **Bālo aparīṇāyakoti** ayaṃ khujjo bālo, duppaññabhāvena mahallakopi bālova, aññasmiṃ gahetvā gacchante asati gantuṃ asamattatāya aparīṇāyako. **Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī**ti iminā hi khujjena vāmanattā vāmena bhoti tvam mahākule jātā abhirūpā dassanīyā saṅgantum saha gantum nārahasīti.

Athassa taṃ vacanaṃ sutvā seṭṭhidhītā dutiyaṃ gāthamāha –

164. “Purisūsabhaṃ maññamānā, ahaṃ khujjamakāmayiṃ;
Soyaṃ saṃkuṭṭito seti, chinnatanti yathā thuṇā”ti.

Tassattho – ahaṃ, ayya, ekaṃ usabhaṃ disvā “gunnaṃ jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti,

imassapi taṃ atthi, imināpi purisūsabhena bhavitabba”nti evamaḥaṃ khujjaṃ purisūsabhaṃ maññaṃānā akāmayiṃ. Soyaṃ yathā nāma chinnatanti sadoṇiko vīṇādaṇḍako, evaṃ saṃkuṭito setṭhi.

Bodhisatto tassā aññaṭakavesena nikkhantabhāvameva ñatvā taṃ nhāpetvā alaṅkaritvā rathaṃ āropetvā gehameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammaḍesanaṃ āharitvā jātaḥaṃ samodhānesi – “taḍā ayameva setṭhidhīṭā ahoṣi, bārāṇasīsetṭhi pana ahameva ahoṣi”nti.

Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

[233] 3. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā

Kāmaṃ yaḥiṃ icchasi tena gacchāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi dhammasabhaṃ ānīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti satthārā puṭṭho “sacca”nti vatvā “kasmā ukkaṇṭhitoṣi”ti vutte “kāmaguṇākāraṇā”ti āha. Atha naṃ satthā “kāmaguṇā nāmete bhikkhu vikaṇṇakasallasadisā, sakiṃ hadaye paṭiṭṭhaṃ labhamānā vikaṇṇakaṃ viya viddhaṃ suṃsumāraṃ maraṇameva pāpentī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ dhammena rajjaṃ kārento ekadivasam uyyānaṃ gantvā pokkharāṇīraṃ sampāpuṇi. Naccagīṭasu kusalā naccagīṭāni payojesuṃ, pokkharāṇiyaṃ macchakacchapā gītasaddalolatāya sannipatitvā raññaṃva saddhiṃ gacchanti. Rājā tālakkhandaḥappamaṇaṃ macchaghaṭaṃ disvā “kiṃ nu kho ime macchā mayā saddhiṃyeva carantī”ti amacce pucchi. Amaccā “ete, deva, upaṭṭhahantī”ti āhaṃsu. Rājā “ete kira maṃ upaṭṭhahantī”ti tussitvā tesam niccabbattaṃ paṭṭhapesi. Devasikaṃ taṇḍulambaṇaṃ pācesī. Macchā bhattavelāya ekacce āgacchanti, ekacce nāgacchanti, bhattaṃ nassati. Raññaṃ tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā “ito paṭṭhāya sattavelāya bheriṃ paharitvā bherisaññaṃya macchesu sannipatitesu bhattaṃ dethā”ti āha. Tato paṭṭhāya bhattakammiko bheriṃ paharāpetvā sannipatitānaṃ macchānaṃ bhattaṃ deti. Tepi bherisaññaṃya sannipatitvā bhuñjanti.

Tesu evaṃ sannipatitvā bhuñjantesu eko suṃsumāro āgantvā macche khādi. Bhattakammiko raññaṃ ārocesī. Rājā taṃ sutvā “suṃsumāraṃ macchānaṃ khādanakāle vikaṇṇakena vijjhivā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti gantvā nāvāya ṭhatvā macche khādituṃ āgataṃ suṃsumāraṃ vikaṇṇakena pahari, taṃ tassa antopiṭṭhiṃ pāvīsi. So vedanāppatto hutvā taṃ gahetvāva palāyi. Bhattakammiko tassa viddhabhāvaṃ ñatvā taṃ ālapanto paṭṭhamāṃ gāthamāha –

165. “Kāmaṃ yaḥiṃ icchasi tena gaccha, viddhosi mammamhi vikaṇṇakena;
Hatosi bhattena suvādītena, lolo ca macche anubandhamāno”ti.

Tattha **kāmanti** ekaṃsena. **Yaḥiṃ icchasi tena gacchāti** yasmiṃ icchasi, tasmīṃ gaccha. **Mammamhīti** mammaṭṭhāne. **Vikaṇṇakenāti** vikaṇṇakasallena. **Hatosi bhattena suvādītena, lolo ca macche anubandhamānoti** tvaṃ bherivādītasāññaṃya bhatte dīyamāne lolo hutvā khādanatthāya macche anubandhamāno tena savādītena bhattena hato, gataṭṭhānepi te jīvitam natthīti attho. So attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jīvitakkhayaṃ patto.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ dassetvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

166. “Evampi lokāmiṣaṃ opatanto, vihaññatī cīttavasānuvattī;
So haññatī ñāṭisakhāna majjhe, macchānugo soriva suṃsumāro”ti.

Tattha **lokāmiṣanti** pañca kāmaguṇā. Te hi loko iṭṭhato kantato manāpato gaṇhāti, tasmā “lokāmiṣa”nti vuccati. **Opatantoti** taṃ lokāmiṣaṃ anupatanto kilesavasena cīttavasānuvattī puggalo

vihaññati kilamati, **so haññatī**ti so evarūpo puggalo ñātīnañca sakhānañca majjhe so vikaṇṇakena viddho macchānugo suṃsumāro viya pañca kāmaguṇe mañāpāti gahetvā haññati kilamati mahāvināsaṃ pāpuṇātiyevāti.

Evam sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā suṃsumāro devadatto, macchā buddhāparisā, bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”nti.

Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā tatiyā.

[234] 4. Asitābhūjātakavaṇṇanā

Tvameva dānimakarāti idaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ kumārikaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kirekasmim dvinnaṃ aggasāvakānaṃ upaṭṭhākakule ekā kumārikā abhirūpā sobhaggappattā, sā vayappattā samānajātikaṃ kulaṃ agamāsi. Sāmiko taṃ kismiñci amaññamāno aññattha cittavasena carati. Sā tassa taṃ attani anādarataṃ agaṇetvā dve aggasāvake nimantetvā dānaṃ datvā dhammaṃ suṇantī sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya maggaphalasukhena vītināmayamānā “sāmikopi maṃ na icchati, gharāvāsena me kammaṃ natthi, pabbajissāmī”ti cintetvā mātāpitūnaṃ ācikkhitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tassā sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Atheadivasanaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asukakulassa dhītā atthagavesikā sāmikassa anicchabhāvaṃ ñatvā aggasāvakānaṃ dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya puna mātāpitāro āpucchitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, evaṃ atthagavesikā, āvuso sā kumārikā”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesā kuladhītā atthagavesikā, pubbepi atthagavesikāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā bārāṇasirājā attano puttassa brahmadattakumārassa parivārasampattiṃ disvā uppannāsaṅko puttaṃ raṭṭhā pabbājesi. So asitābhūṃ nāma attano devim ādāya himavantaṃ pavisitvā macchamaṃsaphalāphalāni khādanto paṇṇasālāya nivāsaṃ kappesi. So ekaṃ kinnariṃ disvā paṭibaddhacitto “imaṃ pajāpatiṃ karissāmī”ti asitābhūṃ agaṇetvā tassā anupadaṃ agamāsi. Sā taṃ kinnariṃ anubandhamānaṃ disvā “ayaṃ maṃ agaṇetvā kinnariṃ anubandhati, kiṃ me iminā”ti virattacittā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamtivā vanditvā attano kasiṇaparikkamaṃ kathāpetvā kasiṇaṃ oloketi abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā bodhisattaṃ vanditvā āgantvā attano paṇṇasālāya dvāre aṭṭhāsi. Brahmadattopi kinnariṃ anubandhanto vicaritvā tassā gatamaggampi adisvā chinnāso hutvā paṇṇasālābhimukhova āgato. Asitābhū taṃ āgacchantaṃ disvā vehāsaṃ abhuggantvā maṇivaṇṇe gaganatale ṭhitā “ayyaputta, taṃ nissāya mayā idaṃ jhānasukhaṃ laddha”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

167. “Tvameva dānimakara, yaṃ kāmo byagamā tayi;
Soyaṃ appaṭisandhiko, kharachinnaṃva renuka”nti.

Tattha **tvameva dānimakarā**ti, ayyaputta, maṃ pahāya kinnariṃ anubandhanto tvaññeva idāni idaṃ akara. **Yaṃ kāmo byagamā tayī**ti yaṃ mama tayi kāmo vigato vikkhambhanappahānena pahīno, yassa pahīnattā ahaṃ imaṃ viśesaṃ pattāti dīpeti. **Soyaṃ appaṭisandhikoti** so pana kāmo idāni appaṭisandhiko jāto, na sakkā paṭisandhituṃ. **Kharachinnaṃva renukanti** kharo vuccati kakaco, renukaṃ vuccati hatthidanto. Yathā kakacena chinno hatthidanto appaṭisandhiko hoti, na puna purimanayena allīyati, evaṃ puna mayhaṃ tayā saddhiṃ cittassa ghaṭanaṃ nāma natthīti vatvā tassa passantasseva uppatitvā aññattha agamāsi.

So tassā gatakāle paridevamāno dutiyaṃ gāthamāha –

168. “Atricchaṃ atilobhena, atilobhamadena ca;

Evam hāyati atthamhā, ahamva asitābhuyā’’ti.

Tattha **atriccham atilobhenā**ti atricchā vuccati atra atra icchāsāṅkhātā apariyantataṅhā, atilobho vuccati atikkamitvā pavattalobho. **Atilobhamadena cāti** purisamadaṃ uppādanato atilobhamado nāma jāyati. **Idaṃ vuttaṃ** hoti – atricchāvasena atricchamāno puggalo atilobhena ca atilobhamadena ca yathā aham asitābhuyā rājadhītāya parihīno, evam atthā hāyatīti.

Iti so imāya gāthāya paridevitvā araṅṅe ekakova vasitvā pitu accayena gantvā rajjaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājaputto ca rājadhītā ca ime dve janā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi’’nti.

Asitābhūjātakavaṇṇanā catutthā.

[235] 5. Vacchanakhajātakavaṇṇanā

Sukhā gharā vacchanakhāti idaṃ satthā jetavane viharanto rojamallaṃ ārabba kathesi. So kirāyasmato ānandassa gihisahāyo. So ekadivasam āgamanatthāya therassa sāsanam pāhesi, thero satthāram āpucchitvā agamāsi. So theram nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisinna therena saddhiṃ paṭisanthāram katvā theram gihibhogehi pañcahi kāmagaṇehi nimantento “bhante ānanda, mama gehe pahūtam savinñākaaviññākaratanaṃ, idaṃ majjhe bhinditvā tuyhaṃ dammi, ehi ubho agāram ajjhāvasamā’’ti. Thero tassa kāmagaṇesu ādīnavaṃ kathetvā utthāyāsanaṃ vihāram gantvā “dittho te, ānanda, rojo’’ti satthāra pucchito “āma, bhante’’ti vatvā “kimassa kathesi’’ti vutte “bhante, maṃ rojo gharāvāsena nimantesi, athassāham gharāvāse ceva kāmagaṇesu ca ādīnavaṃ kathesi’’nti. Satthā “na kho, ānanda, rojo mallo idāneva pabbajite gharāvāsena nimantesi, pubbepi nimantesiyevā’’ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ nigamagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya bārānasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase bārānasiṃ pāvisi. Athassa bārānasisetthi ācāravihāre pasīditvā gehaṃ netvā bhojetvā uyyāne vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā taṃ paṭijagganto uyyāne vasāpesi. Te aññamaññaṃ uppannasinehā ahesuṃ.

Athekadivasam bārānasisetthi bodhisatte pemavissāsavasena evaṃ cintesi – “pabbajjā nāma dukkhā, mama sahāyam vacchanakhaparibbājakaṃ uppabbājetvā sabbam vibhavaṃ majjhe bhinditvā tassa datvā dvepi samaggavāsam vasissamā’’ti. So ekadivasam bhattakiccapariyosāne tena saddhiṃ madhuraṭṭisanthāram katvā “bhante vacchanakha, pabbajjā nāma dukkhā, sukho gharāvāso, ehi ubho samaggā kāme paribhuñjantā vasamā’’ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

169. “Sukhā gharā vacchanakha, sahiraññā sabhojanā;
Yattha bhutvā pivitvā ca, sayeyyātha anussuko’’ti.

Tattha **sahiraññā**ti sattaratanasampannā. **Sabhojanā**ti bahukhādanīyabhojanīyā. **Yattha bhutvā pivitvā cāti** yesu sahiraññabhojanesu gharesu nānaggarasāni bhojanāni paribhuñjitvā nānāpānāni ca pivitvā. **Sayeyyātha anussukoti** yesu alaṅkatasirisayanapiṭṭhe anussuko hutvā sayeyyāsi, te gharā nāma ativiya sukhāti.

Athassa taṃ sutvā bodhisatto “mahāsetthi, tvam aññānatāya kāmagiddho hutvā gharāvāsassa guṇam, pabbajjāya ca aguṇam kathesi, gharāvāsassa te aguṇam kathessāmi, suṇāhi dāni’’ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

170. “Gharā nānīhamānassa, gharā nābhaṇato musā;

Gharā nādinnaḍaḍassa, paresaṃ anikubbato;
Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati’ ti.

Tattha **gharā nānīhamānassāti** niccakālaṃ kasigorakkhādikaraṇena anīhamānassa avāyamantassa gharā nāma natthi, gharāvāso na paṭiṭṭhātīti attho. **Gharā nābhaṇato musāti** khettavatthuhiraññasuvaṇṇādīnaṃ atthāya amusābhaṇatopi gharā nāma natthi. **Gharā nādinnaḍaḍassa, paresaṃ anikubbato** nādinnaḍaḍassāti aggahitadaḍassa, nikkhattadaḍassa paresaṃ anikubbato gharā nāma natthi. Yo pana ādinnaḍaḍo hutvā paresaṃ dāsakammakarādīnaṃ tasmim tasmim aparādhe aparādhānurūpaṃ vadhabandhanachedanaṭālanādivasena karoti, tasseva gharāvāso saṅghahatīti attho. **Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati**ti taṃ dāni evaṃ etesaṃ ṭhanādīnaṃ akaraṇe sati tāya tāya parihāniyā chiddaṃ karaṇepi sati niccaveva kātābato durabhisambhavaṃ durārādhanīyaṃ, niccaṃ karontassapi vā durabhisambhavameva duppūraṃ gharāvāsaṃ “ahaṃ nipparitasso hutvā ajjhāvasissāmī” ti ko paṭipajjati.

Evaṃ mahāsatto gharāvāsassa dosaṃ kathetvā uyyānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā bārāṇasiseṭṭhi rojo mallo ahosi, vacchanakhaparibbājako pana ahameva ahosi”nti.

Vacchanakhajātakavaṇṇanā pañcamā.
[236] 6. Bakajātakavaṇṇanā

Bhaddako vatayaṃ pakkhīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha katesi. Tañhi satthā ānetvā dassitaṃ disvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese ekasmiṃ sare maccho hutvā mahāparivāro vasi. Atheko bako “macche khādissāmī” ti sarassa āsannaṭṭhāne sīsaṃ pātetvā pakkhe pasāretvā mandamando macche olovento aṭṭhāsi tesāṃ pamādaṃ āgamayamāno. Tasmim khaṇe bodhisatto macchagaṇaparivuto gocaraṃ gaṇhanto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Macchagaṇo taṃ bakaṃ passitvā paṭhamaṃ gāthamāha –

171. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, dijo kumudasannibho;
Vūpasantehi pakkhehi, mandamandova jhāyatī” ti.

Tattha **mandamandova jhāyatīti** abalabalo viya hutvā kiñci ajānanto viya ekakova jhāyatīti.

Atha naṃ bodhisatto oloketvā dutiyaṃ gāthamāha –

172. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha;
Amhe dijo na pāleti, tena pakkhī na phandati” ti.

Tattha **anaññāyāti** ajānitvā. **Amhe dijo na pāleti**ti esa dijo amhe na rakkhati na gopāyati, “karaṃ nu kho etesu kabaḷaṃ karissāmī” ti upadhāreti. **Tena pakkhī na phandati**ti tenāyaṃ sakuṇo na phandati na calatīti. Evaṃ vutte macchagaṇo udakaṃ khobhetvā bakaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā bako kuhako bhikkhu ahosi, maccharājā pana ahameva ahosi”nti.

Bakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[237] 7. Sāketajātakavaṇṇanā

Ko nu kho bhagavā hetūti idaṃ satthā sāketam upanissāya viharanto sāketam brāhmaṇam ārabha katesi. Vatthu panettha atītampi paccuppanampi hetthā ekakanipāte (jā. aṭṭha. 1.1.sāketajātakavaṇṇanā) kathitameva. Tathāgatassa pana vihāram gatakāle bhikkhū “sineho nāmesa, bhante, katham patiṭṭhātī”ti pucchantā paṭhamam gāthamāham su –

173. “Ko nu kho bhagavā hetu, ekacce idha puggale;
Atīva hadayaṃ nibbāti, cittañcāpi pasīdatī”ti.

Tassattho – ko nu kho hetu, yena idhekacce puggale diṭṭhamattheyeva hadayaṃ ativiya nibbāti, suvāsītassa sītassa udakassa ghaṭasahassena parisittam viya sītalam hoti, ekacce na nibbāti. Ekacce diṭṭhamattheyeva cittam pasīdati, mudu hoti, pemavasena allīyati, ekacce na allīyatīti.

Atha nesam satthā pemakāraṇam dassento dutiyam gāthamāha –

174. “Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā;
Evam tam jāyate pemam, uppalamva yathodake”ti.

Tassattho – bhikkhave, pemam nāmetam dvīhi kāraṇehi jāyati, purimabhava mātā vā pitā vā putto vā dhītā vā bhātā vā bhaginī vā pati vā bhariyā vā sahāyo vā mitto vā hutvā yo yena saddhim ekatṭhāne vutthapubbo, tassa iminā **pubbeva sannivāsena** bhavantarepi anubandhanto so sineho na vijahati. Imasmim atabhāve katena **paccuppannahitena vā evam tam jāyate pemam**, imehi dvīhi kāraṇehi pemam nāma jāyati. Yathā kiṃ? **Uppalamva yathodaketi**. Vā-kārassa rassattam katam. Samuccayatthe cesa vutto, tasmā uppalañca sesam jalajapupphañca yathā udake jāyamānam dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalañca, tathā etehi dvīhi kāraṇehi pemam jāyatīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ime dve janā ahesum, putto pana ahameva ahosi”nti.

Sāketajātakavaṇṇanā sattamā.

[238] 8. Ekapadajātakavaṇṇanā

Ingā ekapadam, tātāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekam kuṭumbikam ārabha katesi. Sāvattvivāsī kiresa kuṭumbiko, athassa ekadivasaṃ anke nisinnō putto atthassa dvāram nāma pañham pucchi. So “buddhavisayo esa pañho, na tam añño kathetum sakkhissatī”ti puttam gahetvā jetavanam gantvā satthāram vanditvā “bhante, ayam me dārako ūrumhi nisinnō atthassa dvāram nāma pañham pucchi, aham tam ajānanto idhāgato, kathetha, bhante, imam pañha”nti. Satthā “na kho, upāsaka, ayam dārako idāneva atthagavesako, pubbepi atthagavesakova hutvā imam pañham paṇḍite pucchi, porāṇakapaṇḍitāpissa kathesum, bhavasankhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānam labhi. Athassa putto daharo kumāro ūrumhi nisīditvā “tāta, mayham ekapadam anekatthanissitam ekam kāraṇam kathethā”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

175. “Ingā ekapadam tāta, anekatthapadassitam;
Kiñci saṅgāhikam brūsi, yenatthe sādhayemase”ti.

Tattha **inghāti** yācanatthe codanatthe vā nipāto. **Ekapadanti** ekam kāraṇapadam, ekam kāraṇūpasañhitam vā byañjanapadam. **Anekatthapadassitanti** anekāni atthapadāni kāraṇapadāni nissitam. **Kiñci saṅgāhikam brūsi**ti kiñci ekapadam bahūnam padānam saṅgāhikam brūhi, ayameva vā pātho. **Yenatthe sādhayemaseti** yena ekena padena anekatthanissitena mayam attano vuḍḍhim

sādheyāma, taṃ me kathehīti pucchi.

Athassa pitā kathento dutiyaṃ gāthamāha –

176. “Dakkheyyekapadaṃ tāta, anekatthapadassitaṃ;
Taṅca sīlena saññuttaṃ, khantiyā upapāditam;
Alaṃ mitte sukhāpetuṃ, amittānaṃ dukkhāya cā”ti.

Tattha **dakkheyyekapadanti** dakkheyyaṃ ekapadaṃ. Dakkheyyaṃ nāma lābhuppādakassa chekassa kusalassa ñāṇasampayuttaṃ vīriyaṃ. **Anekatthapadassitanti** evaṃ vuttappakāraṃ vīriyaṃ anekehi atthapadehi nissitaṃ. Katarehīti? Sīlādīhi. Teneva “**taṅca sīlena saññutta**”ntiādimāha. Tassattho – taṅca panetaṃ vīriyaṃ ācārasīlasampayuttaṃ adhivāsanakhantiyā upetaṃ mitte sukhāpetuṃ amittānaṃ dukkhāya alaṃ samatthaṃ. Ko hi nāma lābhuppādakañāṇasampayuttakusalavīriyasamannāgato ācārakhantisampanno mitte sukhāpetuṃ, amitte vā dukkhāpetuṃ na sakkotīti.

Evaṃ bodhisatto puttassa pañhaṃ kathesi. Sopi pitu kathitanayeneva attano atthaṃ sādhetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhitā. “Tadā putto ayameva putto ahosi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosi”nti.

Ekapadajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[239] 9. Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā

Āsīvisampi maṃ santanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattuṃ ārabba kathesi. Kosalarājassa hi pitā mahākosalo bimbisārarañño dhītaraṃ dadamāno dhītu nhānamūlaṃ kāsigāmakam nāma adāsi. Sā ajātasattunā pitughātakakamme kate rañño sinehena nacirasseva kālamakāsi. Ajātasattu mātari kālakatāyapi taṃ gāmaṃ bhuñjateva. Kosalarājā “pitughātakassa corassa mama kulasantakaṃ gāmaṃ na dassāmī”ti tena saddhiṃ yujjhati. Kadāci mātulassa jayo hoti, kadāci bhāgineyyassa. Yadā pana ajātasattu jināti, tadā somanassappatto rathe dhajaṃ ussāpetvā mahantena yasena nagaraṃ pavisati. Yadā pana parājayati, tadā domanassappatto kañci ajānāpetvāva pavisati. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, ajātasattu mātulaṃ jinitvā tussati, parājito domanassappatto hotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa jinitvā tussati, parājito domanassappatto hotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nīlamaṇḍūkayoniyam nibbatti. Tadā manussā nadīkandarādīsu tattha tattha macche gahaṇatthāya kumīnāni oḍḍesuṃ. Ekasmiṃ kumīne bahū macchā pavisimsu. Atheko udakāsīviso macche khādanto taṃ kumīnaṃ pāvīsi, bahū macchā ekato hutvā taṃ khādantā ekalohitaṃ akamsu. So paṭisaraṇaṃ apassanto maraṇabhayatajjito kumīnamukhena nikkhamitvā vedanāpappatto udakapariyante nipajji. Nīlamaṇḍūkopi tasmim khāṇe uppatitvā kumīnasūlamatthake nipanno hoti. Āsīviso vinicchayaṭṭhānaṃ alabhanto tattha nipannaṃ taṃ disvā “samma nīlamaṇḍūka, imesaṃ macchānaṃ kiriya ruccati tuyha”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

177. “Āsīvisampi maṃ santaṃ, paviṭṭhaṃ kumināmukhaṃ;
Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā”ti.

Tattha **āsīvisampi maṃ santanti** maṃ āgatavisaṃ samānaṃ. **Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā**ti etaṃ tava ruccati haritamaṇḍūkaputtāti vadati.

Atha naṃ haritamaṇḍūko “āma, samma, ruccati”ti. “Kimkāraṇā”ti? “Sace tvampi tava padesaṃ āgate macche khādasi, macchāpi attano padesaṃ āgataṃ taṃ khādanti, attano visaye padese gocarabhūmiyaṃ abalavā nāma natthi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

178. “Vilumpateva puriso, yāvassa upakappati;
Yadā caññe vilumpanti, so vilutto vilumpati”ti.

Tattha **vilumpateva puriso, yāvassa upakappati**ti yāva assa purisassa issariyaṃ upakappati ijjhati pavattati, tāva so aññaṃ vilumpatiyeva. “Yāva so upakappati”tipi pāṭho, yattakaṃ kālaṃ so puriso sakkoti vilumpitunti attho. **Yadā caññe vilumpanti**ti yadā ca aññe issarā hutvā vilumpanti. **So vilutto vilumpati**ti attha so vilumpako aññehi vilumpati. “Vilumpate”tipi pāṭho, ayamevattho. “Vilumpana”ntipi paṭhanti, tassattho na sameti. Evaṃ “vilumpako puna vilumpaṃ pāpuṇāti”ti bodhisattena aḍḍe vinicchite udakāsivisassa dubbalabhāvaṃ ñatvā “paccāmittaṃ gaṇhissāmā”ti macchagaṇā kumīnamukhā nikkhamitvā tattheva naṃ jīvītakkhayaṃ pāpetvā pakkamuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā udakāsiviso ajātasattu ahosi, nīlamaṇḍūko pana ahameva ahosi”nti.

Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā navamā.

[240] 10. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā

Sabbo janoti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatte satthari āghātaṃ bandhitvā navamāsaccayena jetavanadvārakoṭṭhake pathaviyaṃ nimugge jetavanavāsino ca sakalapaṭṭhāvāsino ca “buddhapaṭikaṇṭako devadatto pathaviyā gilito, nihatapaccāmitto dāni sammāsambuddho jāto”ti tuṭṭhahaṭṭhā ahesuṃ. Tesāṃ kathaṃ sutvā paramparaghosena sakalajambudīpavāsino yakkhabhūta devagaṇā ca tuṭṭhahaṭṭhā eva ahesuṃ. Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadatte pathaviyaṃ nimugge ‘buddhapaṭikaṇṭako devadatto pathaviyā gilito’ti mahājano attamano jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatte mate mahājano tussati ceva hasati ca, pubbepi tussi ceva hasi cā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ mahāpiṅgalo nāma rājā adhammena visamena rajjaṃ kāresi, chandādivasena pāpakammāni karonto daṇḍabalijaṅghakahāpaṇādiggaṇena ucchuyante ucchuṃ viya mahājanaṃ pīlesi kakkhaḷo pharuso sāhasiko, paresu anuddayāmatampī nāmassa natthi, gehe itthīnampi puttadhītānampi amaccabrāhmaṇagahapatikādīnampi appiyo amanāpo, akkhiṃhi patitarajaṃ viya, bhattaṇḍe sakkharā viya, paṇhiṃ vijjhītvā pavīṭṭhakaṇṭako viya ca ahosi. Tadā bodhisatto mahāpiṅgalassa putto hutvā nibbatti. Mahāpiṅgalo dīgharattaṃ rajjaṃ kāretvā kālamakāsi. Tasmīṃ kālakate sakalabārāṇasivāsino haṭṭhatuṭṭhā mahāhasitaṃ hasitvā dārūnaṃ sakaṭasahasena mahāpiṅgalaṃ jhāpetvā anekehi ghaṭasahasēhi ālāhanaṃ nibbāpetvā bodhisattaṃ rajje abhisīcītvā “dhammiko no rājā laddho”ti haṭṭhatuṭṭhā nagare ussavabheriṃ carāpetvā samussitadhajapaṭākāṃ nagaraṃ alaṅkaritvā dvāre dvāre maṇḍapaṃ kāretvā vippakiṇṇalājakusumamaṇḍitalesu alaṅkatamaṇḍapesu nisīditvā khādiṃsu ceva pivīṃsu ca.

Bodhisattopi alaṅkate mahātale samussitasetacchattassa pallaṅkavarassa majjhe mahāyasāṃ anubhavanto nisīdi. Amaccā ca brāhmaṇagahapatiraṭṭhikadovārikādayo ca rājānaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Atheko dovāriko nātidūre ṭhatvā assasanto passasanto parodi. Bodhisatto taṃ dīsvā “samma dovārika, mama pitari kālakate sabbe tuṭṭhapahaṭṭhā ussavaṃ kīlāntā vicaranti, tvaṃ pana rodamāno ṭhito, kiṃ nu kho mama pitā taveva piyo ahosi maṇāpo”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha –

179. “Sabbo jano hiṃsito piṅgalena, tasmīṃ mate paccayā vedayanti;
Piyo nu te āsi akaṇhanetto, kasmā nu tvaṃ rodasi dvārapālā”ti.

Tattha **hiṃsitoti** nānappakārehi daṇḍabaliādīhi pīlito. **Piṅgalenāti** piṅgalakkhena. Tassa kira dvepi akkhīni nibbidhapiṅgalāni biḷārakkhivaṇṇāni ahesuṃ, tenevassa “piṅgalo”ti nāmaṃ akamsu. **Paccayā vedayantīti** pītiyo pavedayanti. **Akaṇhanettoti** piṅgalanetto. **Kasmā nu tvanti** kena nu kāraṇena tvaṃ rodasi. Aṭṭhakathāyaṃ pana “kasmā tuva”nti pāṭho.

So tassa vacanaṃ sutvā “nāhaṃ, mahārāja, ‘mahāpiṅgalo mato’ti sokena rodāmi, sīsassa me sukhaṃ jātaṃ. Piṅgalarājā hi pāsādā otaranto ca ārohanto ca kammāramuṭṭhikāya paharanto viya mayhaṃ sīse aṭṭhaṭṭha khaṭake deti, so paralokaṃ gantvāpi mama sīse dadamāno viya nirayapālānampi yamassapi sīle khaṭake dassati, atha naṃ te ‘ativiya ayaṃ amhe bādhatī’ti puna idheva ānetvā vissajjeyyūṃ, atha me so punapi sīse khaṭake dadeyyāti bhayenāhaṃ rodāmi”ti imamatthaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha –

180. “Na me piyo āsi akaṇhanetto, bhāyāmi paccāgamanāya tassa;
Ito gato hiṃseyya maccurājaṃ, so hiṃsito āneyya puna idhā”ti.

Atha naṃ bodhisatto “so rājā dārūnaṃ vāhasahassena daḍḍho udakaghaṭasatehi sitto, sāpissa āḷāhanabhūmi samantato khatā, pakatiyāpi ca paralokaṃ gatā nāma aññattha gativasā puna teneva sarīrena nāgacchanti, mā tvaṃ bhāyī”ti taṃ samassāsento imaṃ gāthamāha –

181. “Daḍḍho vāhasahassehi, sitto ghaṭasatehi so;
Parikkhatā ca sā bhūmi, mā bhāyi nāgamissatī”ti.

Tato paṭṭhāya dovāriko assāsaṃ paṭilabhi. Bodhisatto dhammena rajjaṃ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā mahāpiṅgalo devadatto ahosi, putto pana ahameva ahosi”nti.

Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā dasamā.

Upāhanavaggo navamo.

Tassuddānaṃ –

Upāhanaṃ vīṇāthūṇaṃ, vikaṇṇakaṃ asitābhu;
Vacchanakhaṃ bakañceva, sāketañca ekapadaṃ;
Haritamātu piṅgalaṃ.

10. Siṅgālavaggo

[241] 1. Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā

Siṅgālo mānatthaddhoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Devadatto ajātasattuṃ pasādetvā uppāditaṃ lābhasakkāraṃ ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi, nāḷāgiripayojane pāṭihāriyassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tassa so lābhasakkāro antaradhāyi. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadatto lābhasakkāraṃ uppādetvā ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano uppannaṃ lābhasakkāraṃ antaradhāpeti, pubbepi antaradhāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannañca sippānaṃ pāraṃ gato. So pathavījayamantaṃ nāma jānāti. Pathavījayamantoti

āvaṭṭanamanto vuccati. Athekadivasam bodhisatto “tam mantam sajjhāyissāmī”ti ekasmiṃ aṅgaṇaṭṭhāne piṭṭhipāsāṇe nisīditvā sajjhāyamakāsi. Tam kira mantam aññavihitam dhitivirahitam sāvetum na sakkā, tasmā nam so tathārūpe ṭhāne sajjhāyati. Athassa sajjhāyanakāle eko siṅgālo ekasmiṃ bile nipanno tam mantam sutvāva paguṇamakāsi. So kira anantarāṭṭe attabhāve paguṇapathavījayamanto eko brāhmaṇo ahoṣi. Bodhisatto sajjhāyam katvā uṭṭhāya “paguṇo vata me ayam manto”ti āha. Siṅgālo bilā nikkhamitvā “ambho brāhmaṇa, ayam manto tayāpi mameva paguṇataro”ti vatvā palāyi. Bodhisatto “ayam siṅgālo mahantaṃ akusalam karissatī”ti “gaṇhatha gaṇhathā”ti thokaṃ anubandhi. Siṅgālo palāyitvā araṇṇaṃ pāvisi.

So gantvā ekaṃ siṅgāliṃ thokaṃ sarīre ḍamsi, “kiṃ, sāmī”ti ca vutte “mayham jānāsi na jānāsi”ti āha. Sā “āma, jānāmī”ti sampaṭicchi. So pathavījayamantaṃ parivattetvā anekāni siṅgālasatāni āṇāpetvā sabbepi hatthiassasīhabyagghasūkaramigādayo catuppade attano santike akāsi. Katvā ca pana sabbadāṭṭho nāma rājā hutvā ekaṃ siṅgāliṃ aggamaheṣiṃ akāsi. Dvinnam hatthīnaṃ piṭṭhe sīho tiṭṭhati, sīhapiṭṭhe sabbadāṭṭho siṅgālo rājā siṅgāliyā aggamaheṣiyā saddhiṃ nisīdati, mahanto yaso ahoṣi. So yasamahantena pamajjitvā mānaṃ uppādetvā “bārāṇasirajjam gaṇhissāmī”ti sabbacatuppadaparivuto bārāṇasiyā avidūraṭṭhānaṃ sampāpuṇi, parisā dvādasayojanā ahoṣi. So avidūre ṭhitoyeva “rajjam vā detu, yuddham vā”ti raṇṇo sāsanaṃ pesesi. Bārāṇasivāsino bhītatasitā nagaradvārāni pidahitvā aṭṭhaṃsu.

Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mā bhāyi, mahārāja, sabbadāṭṭhasiṅgālena saddhiṃ yuddham mama bhāro, ṭhapetvā maṃ añño tena saddhiṃ yujjhitaṃ samattho nāma natthī”ti rājānaṃca nāgare ca samassāsetvā “kinti katvā nu kho sabbadāṭṭho rajjam gaheṣṣati, pucchissāmi tāva na”nti dvāraṭṭālakam abhiruhitvā “samma sabbadāṭṭha, kinti katvā imaṃ rajjam gaṇhissasī”ti pucchi. “Sīhanādaṃ nadāpetvā mahājanaṃ saddena santāsetvā gaṇhissāmī”ti. Bodhisatto “attheta”nti ṇatvā aṭṭālakā oruyha “sakaladvādasayojanikabārāṇasinagaravāsino kaṇṇacchiddāni māsapitṭhena laṅjantū”ti bherim carāpesi. Mahājano bheriyā āṇaṃ sutvā antamaso biḷāle upādāya sabbacatuppadānaṃceva attano ca kaṇṇacchiddāni yathā parassa saddaṃ sotum na sakkā, evaṃ māsapitṭhena laṅji.

Atha bodhisatto puna aṭṭālakam abhiruhitvā “sabbadāṭṭhā”ti āha. “Kiṃ, brāhmaṇā”ti? “Imaṃ rajjam kinti katvā gaṇhissasī”ti? “Sīhanādaṃ nadāpetvā manusse tāsetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā gaṇhissāmī”ti. “Sīhanādaṃ nadāpetum na sakkhissasi. Jātisampannā hi surattahatthapādā kesarasīharājāno tādisassa jarasiṅgālassa āṇaṃ na karissanti”ti. Siṅgālo mānatthaddho hutvā “aññe tāva sīhā tiṭṭhantu, yassāham piṭṭhe nisinno, taññeva nadāpessāmī”ti āha. “Tena hi nadāpehi, yadi sakkosī”ti. So yasmiṃ sīhe nisinno, tassa “nadāhī”ti pādena saññaṃ adāsi. Sīho hatthikumbhe mukhaṃ uppīletvā tikkhattum appaṭivattiyam sīhanādaṃ nadi. Hatthī santāsappattā hutvā siṅgālam pādāmūle pādetvā pādenassa sīsam akkamitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ akaṃsu, sabbadāṭṭho tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Tepi hatthī sīhanādaṃ sutvā maraṇabhayatajjitā aññamaññaṃ ovijjhivā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu, ṭhapetvā sīhe sesāpi migasūkarādayo sasabīḷarapariyosānā sabbe catuppādā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu. Sīhā palāyitvā araṇṇaṃ pavisiṃsu, dvādasayojaniko maṃsarāsi ahoṣi. Bodhisatto aṭṭālakā otarivā nagaradvārāni vivarāpetvā “sabbe attano kaṇṇesu māsapitṭhaṃ apanetvā maṃsatthikā maṃsaṃ āharantū”ti nagare bherim carāpesi. Manussā allamaṃsaṃ khādītva sesaṃ sukkhāpetvā vallūramakaṃsu. Tasmim kira kāle vallūrakaraṇaṃ udapādīti vadanti.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā imā abhisambuddhagāthā vatvā jātaṃ samodhānesi –

182. “Siṅgālo mānatthaddho ca, parivārena atthiko;
Pāpuṇi mahatiṃ bhūmiṃ, rājāsi sabbadāṭṭhinaṃ.

183. “Evameva manussesu, yo hoti parivāravā;
So hi tatha mahā hoti, siṅgālo viya dāṭhina”nti.

Tattha **mānatthaddhoti** parivāraṃ nissāya uppannena mānena thaddho. **Parivārena atthikoti** uttarimpi parivārena atthiko hutvā. **Mahatiṃ bhūminti** mahantaṃ sampattiṃ. **Rājāsi sabbadāṭṭhinanti** sabbesaṃ dāṭṭhinaṃ rājā āsi. **So hi tattha mahā hotīti** so parivārasampanno puriso tesu parivāresu mahā nāma hoti. **Siṅgālo viya dāṭṭhinanti** yathā siṅgālo dāṭṭhinaṃ mahā ahosi, evaṃ mahā hoti, atha so siṅgālo viya pamādaṃ āpajjitvā taṃ parivāraṃ nissāya vināsaṃ pāpuṇāṭīti.

“Tadā siṅgālo devadatto ahosi, rājā sārīputto, purohito pana ahameva ahosi”nti.

Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[242] 2. Sunakhajātakavaṇṇanā

Bālo vatāyaṃ sunakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ambaṇakoṭṭhake āsanasālāya bhattabhuñjanasunakhaṃ ārabba kathesi. Taṃ kira jātakālato paṭṭhāya pānīyahārakā gahetvā tattha posesuṃ. So aparabhāge tattha bhattaṃ bhuñjanto thūlasarīro ahosi. Atheadivasam eko gāmvāsī puriso taṃ thānaṃ patto sunakhaṃ disvā pānīyahārakānaṃ uttarisāṭṭhakaṇca kahāpaṇaṇca datvā gaddūlena bandhitvā taṃ ādāya pakkāmi. So gahetvā nīyamāno na vassi, dinnam dinnam khādanto pacchato pacchato agamāsi. Atha so puriso “ayaṃ idāni maṃ piyāyatī”ti gaddūlaṃ mocesi, so vissatṭhamatto ekavegena āsanasālameva gato. Bhikkhū taṃ disvā tena gatakāraṇaṃ jānitvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, āsanasālāya sunakho bandhanamokkhakusalo vissatṭhamattova puna āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so sunakho idāneva bandhanamokkhakusalo, pubbepi kusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ aggahesi. Tadā bārānasiyaṃ ekassa manussassa sunakho ahosi, so piṇḍibhattaṃ labhanto thūlasarīro jāto. Atheso gāmvāsī bārānasiṃ āgato taṃ sunakhaṃ disvā tassa manussassa uttarisāṭṭhakaṇca kahāpaṇaṇca datvā sunakhaṃ gahetvā cammayottena bandhitvā yottakoṭṭiyaṃ gahetvā gacchanto aṭavimukhe ekaṃ sālāṃ pavisitvā sunakhaṃ bandhitvā phalake nipajjitvā niddaṃ okkami. Tasmīṃ kāle bodhisatto kenacideva karaṇīyena aṭaviṃ paṭipanno taṃ sunakhaṃ yottena bandhitvā ṭhapitaṃ disvā paṭthamaṃ gāthamāha –

184. “Bālo vatāyaṃ sunakho, yo varattaṃ na khādati;
Bandhanā ca pamuñceyya, asito ca gharaṃ vaje”ti.

Tattha **pamuñceyyāti** pamoceyya, ayameva vā pāṭho. **Asito ca gharaṃ vajeti** asito suhito hutvā attano vasanaṭṭhānaṃ gaccheyya.

Taṃ sutvā sunakho dutiyaṃ gāthamāha –

185. “Aṭṭhitaṃ me manasmīṃ me, atho me hadaye kataṃ;
Kālaṇca paṭikaṅkhāmi, yāva passupatū jano”ti.

Tattha **aṭṭhitaṃ me manasmīṃ meti** yaṃ tumhe kathetha, taṃ mayā adhiṭṭhiteva, manasmīyeva me etaṃ. **Atho me hadaye katanti** atha ca pana me tumhākaṃ vacanaṃ hadaye katameva. **Kālaṇca paṭikaṅkhāmi** kālaṃ paṭimānemi. **Yāva passupatū janoti** yāvāyaṃ mahājano pasupatu niddaṃ okkamatu, tāvāhaṃ kālaṃ paṭimānemi. Itarathā hi “ayaṃ sunakho palāyatī”ti ravo uppajjeyya, tasmā rattibhāge sabbesaṃ suttakāle cammayottaṃ khādītva palāyissāmīti. So evaṃ vatvā mahājane niddaṃ okkante yottaṃ khādītva suhito hutvā palāyitvā attano sāmikānaṃ gharameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā sunakhova etarahi sunakho, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Sunakhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[243] 3. Guttilajātakavaṇṇanā

Sattatantiṃ sumadhuranti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Tasmīñhi kāle bhikkhū devadattaṃ āhaṃsu – “āvuso devadatta, sammāsambuddho tuyhaṃ ācariyo, tvaṃ sammāsambuddhaṃ nissāya tīṇi piṭakāni uggaṇhi, cattāri jhānāni uppādesi, ācariyassa nāma paṭisattunā bhavituṃ na yutta”nti. Devadatto “kiṃ pana me, āvuso, samaṇo gotamo ācariyo, nanu mayā attano baleneva tīṇi piṭakāni uggaḥitāni, cattāri jhānāni uppāditāni”ti ācariyaṃ paccakkhāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya sammāsambuddhassa paṭisattu hutvā mahāvīnāsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭisattu hutvā vīnāsaṃ pāpuṇāti, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatti, “guttalakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto gandhabbasippe nipphattiṃ patvā guttilagandhabbo nāma sakalajambudīpe aggagandhabbo ahosi. So dārābharaṇaṃ akatvā andhe mātāpitaro posesi. Tadā bārāṇasivāsino vāñijā vañijjāya ujjeninagaraṃ gantvā ussave ghuṭṭhe chandakaṃ saṃharitvā bahuṃ mālāgandhavilepanaṅca khajjabhojjādīni ca ādāya kīḷanaṭṭhāne sannipatitvā “vetanaṃ datvā ekaṃ gandhabbaṃ ānethā”ti āhaṃsu. Tena ca samayena ujjeniyaṃ mūsilo nāma jeṭṭhagandhabbo hoti, te taṃ pakkosāpetvā attano gandhabbaṃ kāresuṃ.

Mūsilo vīṇaṃ vādanto vīṇaṃ uttamamucchanāya mucchitvā vādesi. Tesam guttilagandhabbassa gandhabbe jātāparicayānaṃ tassa gandhabbaṃ kilañjakaṇḍūvanaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi, ekopi pahaṭṭhākāraṃ na dassesi. Mūsilo tesu tuṭṭhākāraṃ adassentesu “atikharaṃ katvā vādemi maññe”ti majjhimaṃ mucchanāya mucchitvā majjhimasarena vādesi, te tatthapi majjhattāva ahesuṃ. Atha so “ime na kiñci jānanti maññe”ti sayampi ajānanako viya hutvā tantiyo sithile vādesi, te tatthapi na kiñci āhaṃsu. Atha ne mūsilo “ambho vāñijā, kiṃ nu kho mayi vīṇaṃ vādente tumhe na tussathā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ vīṇaṃ vādesi, mayañhi ‘ayaṃ vīṇaṃ muccheṭi’ti saññaṃ akarimhā”ti. “Kiṃ pana tumhe mayā uttaritaraṃ ācariyaṃ jānātha, udāhu attano ajānanabhāvena na tussathā”ti. Vāñijā “bārāṇasiyaṃ guttilagandhabbassa vīṇāsaddaṃ sutapubbānaṃ tava vīṇāsaddo itthīnaṃ dārake tosāpanasaddo viya hoti”ti āhaṃsu. “Tena hi, handa, tumhehi dinnaparibbayaṃ paṭiggaṇhatha, na mayhaṃ etenattho, apica kho pana bārāṇasiṃ gacchantā maṃ gaṇhitvā gaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampaticchitvā gamanakāle taṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā tassa “etaṃ guttilassa vasanaṭṭhāna”nti ācikkhitvā sakasakānivesanaṃ agamaṃsu.

Mūsilo bodhisattassa gehaṃ pavisitvā laggetvā ṭhapitaṃ bodhisattassa jātivīṇaṃ disvā gahetvā vādesi, atha bodhisattassa mātāpitaro andhabhāvena taṃ apassantā “mūsikā maññe vīṇaṃ khādanti”ti saññāya “susū”ti āhaṃsu. Tasmīñ kāle mūsilo vīṇaṃ ṭhapetvā bodhisattassa mātāpitaro vanditvā “kuto āgatosi”ti vutte “ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhituṃ ujjenito āgatomhī”ti āha. So “sādhū”ti vutte “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “vipavuttho, tāta, ajja āgamissati”ti sutvā tattheva nisīditvā bodhisattaṃ āgataṃ disvā tena katapaṭisanthāro attano āgatakāraṇaṃ ārocesi. Bodhisatto āngavijjāpāṭhako, so tassa asappurisabhāvaṃ ṇatvā “gaccha tāta, natthi tava sippa”nti paṭikkhipi. So bodhisattassa mātāpitūnaṃ pāde gahetvā upakāraṃ karonto te ārādhetvā “sippaṃ me dāpethā”ti yāci. Bodhisatto mātāpitūhi punappunaṃ vuccamāno te atikkamituṃ asakkonto sippaṃ adāsi. So bodhisatteneva saddhiṃ rājānivesanaṃ gacchati. Rājā taṃ disvā “ko esa, ācariyā”ti pucchi. “Mayhaṃ antevāsiko, mahārājā”ti. So anukkamena rañño vissāsiko ahosi. Bodhisatto ācariyaṃ utṭhiṃ akatvā attano jānananiyāmena sabbam sippaṃ sikkhāpetvā “niṭṭhitam te, tāta, sippa”nti āha.

So cintesi – “mayhaṃ sippaṃ paguṇaṃ, idaṅca bārāṇasinagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, ācariyopi mahallako, idheva mayā vasituṃ vaṭṭati”ti. So ācariyaṃ āha – “ācariya ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmi”ti. Ācariyo “sādhū, tāta, rañño āroccasāmi”ti gantvā “amhākaṃ antevāsiko devaṃ

upaṭṭhātum icchati, deyyadhammamassa jānāthā”ti rañño ārocetvā raññā “tumhākaṃ deyyadhammato upaḍḍhaṃ labhissatī”ti vutte taṃ pavattim mūsilassa ārocesi. Mūsilo “ahaṃ tumhehi samakaññeva labhanto upaṭṭhahissāmi, na alabhanto”ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti? “Nanu ahaṃ tumhākaṃ jānanasippaṃ sabbhaṃ jānāmi”ti? “Āma, jānāsī”ti. “Evaṃ sante kasmā mayhaṃ upaḍḍhaṃ detī”ti? Bodhisatto rañño ārocesi. Rājā “yadi evaṃ tumhehi samakaṃ sippaṃ dassetum sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto rañño vacanaṃ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmi”ti vutte rañño taṃ pavattim ārocetvā “sādhu dassetu, kataradivasam sākacchā hotū”ti vutte “ito sattame divase hotu, mahārāja”ti āha.

Rājā mūsilaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ācariyena saddhiṃ sākacchaṃ karissasī”ti pucchitvā “saccaṃ, devā”ti vutte “ācariyena saddhiṃ viggaho nāma na vaṭṭati, mā karī”ti vāriyamānopi “alaṃ, mahārāja, hotuyeva me ācariyena saddhiṃ sattame divase sākacchā, katarassa jānibhāvaṃ jānissāmā”ti āha. Rājā “sādhu”ti sampaṭicchitvā “ito kira sattame divase ācariyaguttilo ca antevāsikamūsilo ca rājadvāre aññamaññaṃ sākacchaṃ katvā sippaṃ dassessanti, nāgarā sannipatitvā sippaṃ passantū”ti bherim carāpesi.

Bodhisatto cintesi – “ayaṃ mūsilo daharo taruṇo, ahaṃ mahallako parihīnathāmo, mahallakassa kiriyā nāma na sampajjati. Antevāsike nāma parājitepi viseso natthi, antevāsikassa pana jaye sati pattabbalajjato araññaṃ pavisitvā maraṇaṃ varatara”nti. So araññaṃ pavisitvā maraṇabhayena nivattati, lajjābhayena gacchati. Evaṃassa gamanāgamanaṃ karontasseva cha divasā atikkantā, tiṇāni matāni, jaṅghamaggo nibbatti. Tasmim khaṇe sakkassa bhavanaṃ uñhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā “guttilagandhabbo antevāsikassa bhayena araññaṃ mahādukkhaṃ anubhoti, etassa mayā avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti vegena gantvā bodhisattassa purato ṭhatvā “ācariya, kasmā araññaṃ pavitṭhosī”ti pucchitvā “kosi tva”nti vutte “sakkohamasmi”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “ahaṃ kho, devarāja, antevāsikato parājayabhayena araññaṃ pavitṭho”ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

186. “Sattatantiṃ sumadhuraṃ, rāmaṇeyyaṃ avācayim;
So maṃ raṅgamhi avheti, saraṇaṃ me hoti kosiyā”ti.

Tassattho – ahaṃ, devarāja, mūsilaṃ nāma antevāsikaṃ sattatantiṃ sumadhuraṃ rāmaṇeyyaṃ vīṇaṃ attano jānananiyāmena sikkhāpesim, so maṃ idāni raṅgamaṇḍale pakkosati, tassa me tvaṃ, kosiyagotta, saraṇaṃ hohīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā “mā bhāyi, ahaṃ te tṇaṇca leṇaṇcā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

187. “Ahaṃ taṃ saraṇaṃ samma, ahamācariyapūjako;
Na taṃ jayissati sisso, sissamācariya jessasī”ti.

Tattha **ahaṃ taṃ saraṇanti** ahaṃ saraṇaṃ avassayo patiṭṭhā hutvā taṃ tāyissāmi. **Sammāti** piyavacanametam. **Sissamācariya, jessasīti**, ācariya, tvaṃ vīṇaṃ vādayamāno sissaṃ jinissasi. Apica tvaṃ vīṇaṃ vādentō ekaṃ tantim chinditvā cha vādeyyāsī, vīṇāya te pakatisaddo bhavissati. Mūsilopi tantim chindissati, athassa vīṇāya saddo na bhavissati. Tasmim khaṇe so parājayaṃ pāpuṇissati. Athassa parājayabhāvaṃ ñatvā dutiyampi tatiyampi catutthampi pañcamampi sattamampi tantim chinditvā suddhadaṇḍakameva vādeyyāsī, chinnatantikoṭīhi saro nikkhamitvā sakalaṃ dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaraṃ chādetvā ṭhassatīti.

Evaṃ vatvā sakko bodhisattassa tisso pāsakaghaṭikā datvā evamāha – “vīṇāsaddeneva pana sakalanagare chādite ito ekaṃ pāsakaghaṭikaṃ ākāse khipeyyāsī, atha te purato otaritvā tīṇi accharāsātāni naccissanti. Tāsaṃ naccanakāle ca dutiyaṃ khipeyyāsī, athāparāni tīṇi satāni otaritvā tava vīṇādhure naccissanti. Tato tatiyaṃ khipeyyāsī, athāparāni tīṇi satāni otaritvā raṅgamaṇḍale naccissanti. Ahampi te santikaṃ āgamissāmi, gaccha mā bhāyi”ti bodhisattaṃ assāsesi. Bodhisatto

pubbaṅhasamaye gehaṃ agamāsi. Nāgarā rājadvārasamīpe maṇḍapaṃ katvā rañño āsanaṃ paññapesuṃ. Rājā pāsādā otarivā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīdi, dvādasasahassā alaṅkatitthiyo amaccabrāhmaṇagahapatikādayo ca rājānaṃ parivārayiṃsu, sabbe nāgarā sannipatiṃsu, rājāṅgaṇe cakkāticakke mañcātimañce bandhiṃsu.

Bodhisattopi nhātānulitto nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā vīṇaṃ gāhāpetvā attano paññattāsane nisīdi. Sakko adissamānakāyena āgantvā ākāse aṭṭhāsi, bodhisattoyeva naṃ passati. Mūsilopi āgantvā attano āsane nisīdi. Mahājano parivāresi, āditova dvepi samasamaṃ vādayiṃsu. Mahājano dvinnampi vāditena tuṭṭho ukkuṭṭhisahassāni pavattesi. Sakko ākāse ṭhatvā bodhisattaññeva sāvento “ekaṃ tantiṃ chindā”ti āha. Bodhisatto tantiṃ chindi, sā chinnāpi chinnakoṭṭiyā saraṃ muñcateva, devagandhabbaṃ viya vattati. Mūsilopi tantiṃ chindi, tato saddo na nikkhami. Ācariyo dutiyampi chindi ...pe... sattamampi chindi. Suddhandaṇḍakaṃ vādentassa saddo nagaraṃ chādetvā aṭṭhāsi. Celukkhepasahassāni ceva ukkuṭṭhisahassāni ca pavattayiṃsu. Bodhisatto ekaṃ pāsakaṃ ākāse khiṇi, tīṇi accharāsātāni otarivā nacciṃsu. Evaṃ dutiye ca tatiye ca khitte tīṇi tīṇi accharāsātāni otarivā vuttanayeneva nacciṃsu.

Tasmiṃ khaṇe rājā mahājanassa iṅgitasaññaṃ adāsi, mahājano uṭṭhāya “tvam ācariyena saddhiṃ virujjhivā ‘samakāraṃ karomī’ti vāyamaṃsi, attano pamāṇaṃ na jānāsi”ti mūsilam tājjetvā gahitagahiteheva pāsānadaṇḍādīhi saṃcuṇṇetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāde gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Rājā tuṭṭhacitto ghanavassaṃ vassāpento viya bodhisattassa bahuṃ dhanam adāsi, tathā nāgarā. Sakko bodhisattena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “ahaṃ te, paṇḍita, saḥassayuttaṃ ājaññarathaṃ gāhāpetvā pacchā mātaṃ pesessāmi, tvam saḥassayuttaṃ vejayantarathavaram abhiruyha devalokaṃ āgaccheyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Atha naṃ gantvā paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnaṃ “kahaṃ gatāttha, mahārājā”ti devadhītarō pucchiṃsu. Sakko tāsam taṃ kāraṇaṃ vitthārena kathetvā bodhisattassa sīlaṅca guṇaṅca vaṇṇesi. Devadhītarō “mahārāja, mayampi ācariyaṃ daṭṭhukāmā, idha naṃ ānehi”ti āhaṃsu. Sakko mātaṃ āmantetvā “tāta, devaccharā guttilagandhabbaṃ daṭṭhukāmā, gaccha naṃ vejayantarathe nisīdāpetvā ānehi”ti. So “sādhū”ti gantvā bodhisattaṃ ānesi. Sakko bodhisattena saddhiṃ sammoditvā “devakañña kira te, ācariya, gandhabbaṃ sotukāmā”ti āha. “Mayaṃ mahārāja, gandhabbā nāma sippaṃ nissāya jīvāma, mūlaṃ labhantā vādeyyāma”ti. “Vādehi, ahaṃ te mūlaṃ dassāmi”ti. “Na mayhaṃ añña mūlenattho, imā pana devadhītarō attano attano kalyāṇakammaṃ kathentu, evāhaṃ vādessāmi”ti. Atha naṃ devadhītarō āhaṃsu – “amhehi kataṃ kalyāṇakammaṃ pacchā tumhākaṃ kathessāma, gandhabbaṃ karohi ācariyā”ti. Bodhisatto sattāhaṃ devatānaṃ gandhabbaṃ akāsi, taṃ dibbagandhabbaṃ abhibhavivā pavatti. Sattame divase ādito paṭṭhāya devadhītānaṃ kalyāṇakammaṃ pucchi. Ekaṃ kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno uttamavattaṃ datvā sakkassa paricārikā hutvā nibbattaṃ accharāsahassaparivāraṃ uttamavattadevakaññaṃ “tvam purimabhava kiṃ kammaṃ katvā nibbattā”ti pucchi. Tassa pucchanākāro ca vissajjanā ca vimānavatthumhi āgatameva. Vuttañhi tattha –

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvam tiṭṭhasi devate;
Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.

“Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

“Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
Kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

“Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu;
Evaṃ piyarūpadāyikā manāpaṃ, dibbaṃ sā labhate upecca ṭhānaṃ.

“Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi;
Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.

“Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

“Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. (vi. va. 329-331, 333-336);

Aparā piṇḍāya caramānassa bhikkhuno pūjanatthāya pupphāni adāsi, aparā “cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ dethā”ti gandhe adāsi, aparā madhurāni phalāphalāni adāsi, aparā ucchurasam adāsi, aparā kassapadasabalassa cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, aparā maggapaṭipannānaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhunīnañca kulagehe vāsam upagatānaṃ santike dhammaṃ assosi, aparā nāvāya upakaṭṭhāya velāya bhuttassa bhikkhuno uduke ṭhatvā udakaṃ adāsi, aparā agāramajjhe vasamānā akkodhanā hutvā sassusuravattaṃ akāsi, aparā attano laddhakoṭṭhāsatoṇi saṃvibhāgaṃ katvāva paribhuñji, sīlavatī ca ahosi, aparā paragehe dāsī hutvā nikkodhanā nimmānā attano laddhakoṭṭhāsato saṃvibhāgaṃ katvā devarañño paricārikā hutvā nibbattā (vi. va. aṭṭha. 328-336). Evaṃ sabbāpi guttilavimānavatthusmiṃ āgatā chattimsa devadhītā yaṃ yaṃ kammaṃ katvā tattha nibbattā, sabbam bodhisatto pucchi. Tāpissa attano katakammaṃ gāthāhiyeva kathesum. Taṃ sutvā bodhisatto “lābhā vata me, suladdhaṃ vata me, svāhaṃ idhāgantvā appamattakenapi kammaṃ paṭiladdhadibbasampattiyo assosiṃ. Ito dāni paṭṭhāya manussalokaṃ gantvā dānādāni kusalakammāneva karissāmi”ti vatvā imaṃ udānaṃ udānesi –

“Svāgataṃ vata me ajja, suppbhātaṃ suhuṭṭhitam;
Yaṃ addasāmi devatāyo, accharākāmavaṇṇiyo.

“Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
Dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca;
Svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti. (vi. va. 617-618);

Atha naṃ sattāhaccayena devarājā mātalisaṅgāhakaṃ āṇāpetvā rathe nisīdāpetvā bārānasimeva pesesi. So bārānasiṃ gantvā devaloke attanā diṭṭhakāraṇaṃ manussānaṃ ācikkhi. Tato paṭṭhāya manussā saussāhā puññāni kātuṃ maññimsu.

Satthā imaṃ dhammaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā mūsilo devadatto ahosi, sakko anuruddho, rājā ānando, guttilagandhabbo pana ahameva ahosi”nti.

Guttilajātakavaṇṇanā tatiyā.

[244] 4. Vigaticchajātakavaṇṇanā

Yaṃ passati na taṃ icchatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyikaṃ paribbājakaṃ ārabha kathesi. So kira sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā sāvattim āgantvā “ko mayā saddhim vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “sammāsambuddho”ti sutvā mahājanaparivuto jetavanaṃ gantvā bhagavantaṃ catuparisamajjhe dhammaṃ desentaṃ pañhaṃ pucchi. Athassa satthā taṃ vissajjetvā “ekaṃ nāma ki”nti pañhaṃ pucchi, so taṃ kathetuṃ asakkonto uṭṭhāya palāyi. Nisinnaparisā “ekapadeneva vo, bhante, paribbājako niggahito”ti āhaṃsu. Satthā “nāhaṃ, upāsakā, idānevetam ekapadeneva niggāhāmi, pubbepi niggāhimiyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā dīgharattaṃ himavante vasi. So pabbatā oruyha ekaṃ nigamagāmaṃ nissāya gaṅgānivattane paṇṇasālāyaṃ vāsam kappesi. Atheko paribbājako

sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhitvā taṃ nigamaṃ patvā “atthi nu kho koci mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “atthī”ti bodhisattassa ānubhāvaṃ sutvā mahājanaparivuto tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “vaṇṇagandhaparibhāvitāṃ gaṅgāpānīyaṃ pīvissatī”ti pucchi. Paribbājako vādena ottharanto “kā gaṅgā, vālukā gaṅgā, udakaṃ gaṅgā, orimatīraṃ gaṅgā, pārimatīraṃ gaṅgā”ti āha. Bodhisatto “tvāṃ pana, paribbājaka, thapetvā udakaṃ vālukaṃ orimatīraṃ pārimatīraṃ kahaṃ gaṅgaṃ labhissasī”ti āha. Paribbājako appaṭibhāno hutvā utṭhāya palāyi. Tasmīṃ palāte bodhisatto nisinnaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā avoca –

188. “Yaṃ passati na taṃ icchati, yañca na passati taṃ kiricchati;
Maññāmi ciraṃ carissati, na hi taṃ lacchati yaṃ sa icchati.

189. “Yaṃ labhati na tena tussati, yañca pattheti laddhaṃ hīleti;
Icchā hi anantagocarā, vigaticchāna namo karomase”ti.

Tattha **yaṃ passatī** yaṃ udakādīṃ passati, taṃ gaṅgāti na icchati. **Yañca na passatī** yañca udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ na passati, taṃ kiricchati. **Maññāmi ciraṃ carissatī** ahaṃ evaṃ maññāmi – ayaṃ paribbājako evarūpaṃ gaṅgaṃ pariyesanto ciraṃ carissati. Yathā vā udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ, evaṃ rūpādivinimuttaṃ attānampi pariyesanto saṃsāre ciraṃ carissati. **Na hi taṃ lacchatī** ciraṃ carantopi yaṃ taṃ evarūpaṃ gaṅgaṃ vā attānaṃ vā icchati, taṃ na lacchati. **Yaṃ labhatī** yaṃ udakaṃ vā rūpādīṃ vā labhati, tena na tussati. **Yañca pattheti laddhaṃ hīletī** evaṃ laddhena atussanto yaṃ yaṃ sampattīṃ pattheti, taṃ taṃ labhitvā “kiṃ etāyā”ti hīleti avamaññati. **Icchā hi anantagocarā**ti laddhaṃ hīletvā aññamaññaṃ ārammaṇaṃ icchanato ayaṃ icchā nāma taṇhā anantagocarā. **Vigaticchāna namo karomaseti** tasmā ye vigaticchā buddhādayo, tesāṃ mayaṃ namakkāraṃ karomātī.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā paribbājako etarahi paribbājako ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Vigaticchajātakavaṇṇanā catutthā.

[245] 5. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā

Kālo ghasati bhūtānīti idaṃ satthā ukkaṭṭhaṃ nissāya subhagavane viharanto mūlapariyāyasuttantaṃ ārabha katesi. Tadā kira pañcasatā brāhmaṇā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū sāsane pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggaṇhitvā mānamadamattā hutvā “sammāsambuddhopi tīṇeva piṭakāni jānāti, mayampi tāni jānāma, evaṃ sante kiṃ tassa amhehi nānākaraṇa”nti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchanti, paṭipakkhā hutvā caranti.

Athekadivasāṃ satthā tesu āgantvā attano santike nisennesu aṭṭhahi bhūmīhi paṭimaṇḍetvā mūlapariyāyasuttantaṃ katesi, te na kiñci sallakkhesuṃ. Atha nesāṃ etadahosi – “mayaṃ amhehi sadisā paṇḍitā natthī”ti mānaṃ karoma, idāni pana na kiñci jānāma, buddhehi sadiso paṇḍito nāma natthi, aho buddhaguṇā nāmā”ti. Te tato paṭṭhāya nihataṃ nā hutvā uddhaṭṭadhā viya sappā nibbisevanā jātā. Satthā ukkaṭṭhāyaṃ yathābhiraṇtaṃ viharitvā vesāliṃ gantvā gotamakacetiye gotamakasuttantaṃ nāma katesi, dasasahassilokadhātu kampi, taṃ sutvā te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Mūlapariyāyasuttantapariyosāne pana satthari ukkaṭṭhāyaṃ viharanteyeva bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, aho buddhānaṃ ānubhāvo, te nāma brāhmaṇapabbajitā tathā mānamadamattā bhagavatā mūlapariyāyadesanāya nihataṃ nā katā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ime evaṃ mānapaggahitasire vicarante nihataṃ nā akāsiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto

tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmokkha ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Te pañcasatāpi niṭṭhitasippā sippe anuyogaṃ datvā “yattakaṃ mayaṃ jānāma, ācariyopi tattakameva, viseso natthi”ti mānathaddhā hutvā ācariyassa santikaṃ na gacchanti, vattapaṭivattaṃ na karonti. Te ekadivasāṃ ācariye badarirukkhamūle nisinne taṃ vambhetukāmā badarirukkhaṃ nakhena ākoṭetvā “nissārovāyaṃ rukkho”ti āhaṃsu. Bodhisatto attano vambhanabhāvaṃ ñatvā antevāsike “ekaṃ vo pañhaṃ pucchissāmi”ti āha. Te haṭṭhatuṭṭhā “vadetha, kathessāmā”ti. Ācariyo pañhaṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha –

190. “Kālo ghasati bhūtāni, sabbāneva sahattanā;
Yo ca kālaghaso bhūto, sa bhūtapacaniṃ paci”ti.

Tattha **kālo**ti purebhakkālopi pacchābhakkālopīti evamādi. **Bhūtāni**ti sattādhivacanametāṃ, na kālo bhūtānaṃ cammamaṃsādīni luñcivā khādāti, apica kho nesāṃ āyuvaṇṇabalāni khepento yobbaññaṃ maddanto ārogyaṃ vināsento ghasati khādātīti vuccati. Evaṃ ghasanto ca na kiñci vajjeti, **sabbāneva ghasati**. Na kevalaṅca bhūtāneva, apica kho **sahattanā** attānampi ghasati, purebhakkālo pacchābhakkālaṃ na pāpuṇāti. Esa nayo pacchābhakkāladīsu. **Yo ca kālaghaso bhūto**ti khīṇāsavassetāṃ adhivacanāṃ. So hi ariyamaggena āyatīṃ paṭisandhikālaṃ khepetvā khādītva ṭhitattā “kālaghaso bhūto”ti vuccati. **Sa bhūtapacaniṃ paci**ti so yāyaṃ taṅhā apāyesu bhūte pacati, taṃ ñāṇagginā paci dahi bhasmamakāsi, tena “bhūtapacaniṃ paci”ti vuccati. “Pajani”ntipi pāṭho, janikaṃ nibbattakinti attho.

Imaṃ pañhaṃ sutvā māṇavesu ekopi jānituṃ samattho nāma nāhosi. Atha ne bodhisatto “mā kho tumhe ‘ayaṃ pañho tīsu vedesu atthi”ti saññaṃ akattha, tumhe ‘yamahaṃ jānāmi, taṃ sabbāṃ jānāmā”ti maññaṃ māṃ badarirukkhasadisāṃ karoṭha, mama tumhehi aññātassa bahuno jānabhāvaṃ na jānātha, gacchatha sattame divase kālaṃ dammi, ettakena kālena imaṃ pañhaṃ cintethā”ti. Te bodhisattaṃ vanditvā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sattāhaṃ cintetvāpi pañhassa neva antaṃ, na koṭiṃ passiṃsu. Te sattamadivase ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā nisīditvā “kiṃ, bhadrāmukhā, jānittha pañha”nti vutte “na jānāmā”ti vadiṃsu. Atha bodhisatto te garahamāno dutiyaṃ gāthamāha –

191. “Bahūni naraśīsāni, lomaśāni brahāni ca;
Gīvāsu paṭimukkāni, kocidevettha kaṇṇavā”ti.

Tassattho – bahūni narānaṃ śīsāni dissanti, sabbāni ca tāni lomaśāni, sabbāni mahantāni gīvāsuyeva ṭhapitāni, na tālaphalaṃ viya hatthena gahitāni, natthi tesāṃ imehi dhammehi nānākaraṇaṃ. Ettha pana kocideva kaṇṇavāti attānaṃ sandhāyāha. **Kaṇṇavāti** paññavā, kaṇṇachiddaṃ pana na kassaci natthi. Iti te māṇavake “kaṇṇachiddamattameva tumhākaṃ bālānaṃ atthi, na paññā”ti garahitvā pañhaṃ vissajjesi. Te sutvā – “aho ācariyā nāma mahantā”ti khamāpetvā nihataṃ nāni bodhisattaṃ upaṭṭhahimāsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā pañcasatā māṇavakā ime bhikkhū ahesuṃ, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā pañcamā.

[246] 6. Bālovādajātakavaṇṇanā

Hantvā chetvā vadhitvā cāti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharanto sīhasenāpatiṃ ārabha kathesi. So hi bhagavantaṃ saraṇaṃ gantvā nimantetvā punadivase samaṃsakabhattaṃ adāsi. Niṅaṇṭhā taṃ sutvā kupitā anattamanā tathāgataṃ viheṭhetukāmā “samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati”ti akkosimāsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, niṅaṇṭho nāṭaputto ‘samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati’ti saddhiṃ parisāya akkosanto āhiṇḍatī”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, niṅaṇṭho nāṭaputto idāneva

maṃ uddissakatamaṃsakhādanena garahati, pubbepi garahiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā loṇambilasevanatthāya himavantato bārānasiṃ gantvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvisi. Atheko kuṭumbiko “tāpasam viheṭhessāmī”ti gharaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā macchamaṃsena parivisitvā bhattakiccavasāne ekamantaṃ nisīditvā “imaṃ maṃsam tumheyeva uddissa pāṇe māretvā kataṃ, idaṃ akusalaṃ mā amhākameva, tumhākampi hotū”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

192. “Hantvā chetvā vadhitvā ca, deti dānaṃ asaṅṅato;
Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippati”ti.

Tattha **hantvā**ti paharivā. **Chetvā**ti kilametvā. **Vadhitvā**ti māretvā. **Deti dānaṃ asaṅṅatoti** asaṅṅato dussīlo evaṃ katvā dānaṃ deti. **Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippati**ti edisaṃ uddissakatabhattaṃ bhuñjamāno so samaṇopi pāpena upalippati saṃyujjatiyevevāti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha –

193. “Puttadāraṃpi ce hantvā, deti dānaṃ asaṅṅato;
Bhuñjamānopi sappañño, na pāpena upalippati”ti.

Tattha **bhuñjamānopi sappañnoti** tiṭṭhatu aññaṃ maṃsam, puttadāraṃ vadhitvāpi dussīlena dinnam sappañño khantimettādiguṇasampanno taṃ bhuñjamānopi pāpena na upalippati. Evamassa bodhisatto dhammaṃ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā kuṭumbiko nigaṇṭho nāṭaputto ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Bālovādajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[247] 7. Pādañjalijātakavaṇṇanā

Addhā pādañjalī sabbeti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyītheraṃ ārabba kathesi. Ekasmiṃhi divase dve aggasāvakaṃ pañhaṃ vinicchinti, bhikkhū pañhaṃ suṇantā there pasamsanti. Lāḷudāyīthero pana parisantare nisīno “ete amhehi samaṃ kiṃ jānanti”ti oṭṭhaṃ bhañji. Taṃ divā therā uṭṭhāya pakkamiṃsu, parisā bhijji. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso lāḷudāyī, dve aggasāvake garahitvā oṭṭhaṃ bhañji”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi lāḷudāyī ṭhapetvā oṭṭhabhañjanaṃ tato uttari aññaṃ na jānanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahoṣi. Rañño pādañjalī nāma putto lālo dandhāparisakkano ahoṣi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Amaccā rañño matakiccāni katvā “taṃ rajje abhisiṅcissāmā”ti mantayamānā rājaputtaṃ pādañjalim āhaṃsu. Bodhisatto pana “ayaṃ kumāro lālo dandhāparisakkano, pariggahetvā naṃ abhisiṅcissāmā”ti āha. Amaccā vinicchayaṃ sajjetvā kumāraṃ samīpe nisīdāpetvā aḍḍaṃ vinicchinantā na sammā vinicchiniṃsu. Te assāmikaṃ sāmikaṃ katvā kumāraṃ pucchiṃsu – “kīdisaṃ, kumāra, suṭṭhu aḍḍaṃ vinicchiniṃhā”ti. So oṭṭhaṃ bhañji. Bodhisatto “paṇḍito vata maññe kumāro, asammāvinicchitabhāvo tena ñāto bhavissati”ti maññamāno paṭhamaṃ gāthamāha –

194. “Addhā pādañjalī sabbe, paññāya atirocati;
Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, uttariṃ nūna passati”ti.

Tassattho – ekasmena pādañjalikumāro sabbe amhe paññāya atirocati. Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati,

nūna uttarim aññaṃ kāraṇaṃ passatīti.

Te aparasmimpi divase vinicchayaṃ sajjetvā aññaṃ aḍḍaṃ suṭṭhu vinicchinitvā “kīdisaṃ, deva, suṭṭhu vinicchinita”nti pucchimsu. So punapi oṭṭhameva bhañji. Athassa andhabālabhāvaṃ ñatvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha –

195. “Nāyaṃ dhammaṃ adhammaṃ vā, atthānatthañca bujjhati;
Aññaṭra oṭṭhanibbhogā, nāyaṃ jānāti kiñcana”nti.

Amaccā pādañjalikumārassa lālabhāvaṃ ñatvā bodhisattaṃ rajje abhisiñcimsu.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā pādañjalī lāḷudāyī ahoṣi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣi”nti.

Pādañjalijātakavaṇṇanā sattamā.

[248] 8. Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā

Sabbehi kiṃsuko diṭṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kiṃsukopamasuttantaṃ ārabba kathesi. Cattāro hi bhikkhū tathāgataṃ upasaṅkamitvā kammaṭṭhānaṃ yācimsu, satthā tesam kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te kammaṭṭhānaṃ gahetvā attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni agamimsu. Tesu eko cha phassāyatanāni pariggaṇhitvā arahattaṃ pāpuṇi, eko pañcakkhandhe, eko cattāro mahābhūte, eko aṭṭhārasa dhātuyo. Te attano attano adhigatavisesaṃ satthu ārocesuṃ. Athekassa bhikkhuno parivitaṅko udapādi – “imesaṃ kammaṭṭhānāni nānā, nibbānaṃ ekaṃ, kathaṃ sabbehi arahattaṃ patta”nti. So satthāraṃ pucchi. Satthā “kiṃ te, bhikkhu, kiṃsukadiṭṭhabhātikēhi nānatta”nti vatvā “idaṃ no, bhante, kāraṇaṃ kathethā”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa cattāro puttā ahesuṃ. Te ekadivasaṃ sārathim pakkosetvā “mayāṃ, samma, kiṃsukaṃ daṭṭhukāmā, kiṃsukarukkhaṃ no dassehi”ti āhaṃsu. Sārathi “sādhu, dassessāmi”ti vatvā catunnampi ekato adassetvā jeṭṭharājaputtaṃ tāva rathe nisīdāpetvā araññaṃ netvā “ayaṃ kiṃsuko”ti khāṇukakāle kiṃsukaṃ dassesi. Aparassa bahalapaḷāsakāle, aparassa pupphitakāle, aparassa phalitakāle. Aparabhāge cattāropi bhātaro ekato nisinnā “kiṃsuko nāma kīdiso”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Tato eko “seyyāthāpi jhāmathūṇo”ti āha. Dutiyō “seyyathāpi nigrodharukkho”ti, tatiyō “seyyathāpi maṃsapesī”ti, catuttho “seyyathāpi sirīso”ti. Te aññaṃaññaṃssa kathāya aparituttāhā pitu santikaṃ gantvā “deva, kiṃsuko nāma kīdiso”ti pucchitvā “tumhehi kiṃ kathita”nti vutte attanā kathitañhāraṃ rañño kathesuṃ. Rājā “catūhipi tumhehi kiṃsuko diṭṭho, kevalaṃ vo kiṃsukassa dassento sārathi ‘imasmim kāle kiṃsuko kīdiso, imasmim kīdiso’ti vibhajitvā na pucchito, tena vo kaṅkhā uppannā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha –

196. “Sabbehi kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nvettha vicikicchatha;
Na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito”ti.

Tattha **na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchitoti** sabbehi vo kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nu tumhe ettha vicikicchatha, sabbesu ṭhānesu kiṃsukoveso, tumhehi pana na hi sabbesu ṭhānesu sārathī paripucchito, tena vo kaṅkhā uppannāti.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ dassetvā “yathā, bhikkhu, te cattāro bhātikā vibhāgaṃ katvā apucchitattā kiṃsuke kaṅkhaṃ uppādesuṃ, evaṃ tvampi imasmim dhamme kaṅkhaṃ uppādesī”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

197. “Evaṃ sabbehi ñāṇehi, yesaṃ dhammā ajānitā;
Te ve dhammesu kaṅkhanti, kiṃsukasmiṃva bhātaro”ti.

Tassattho – yathā te bhātaro sabbesu thānesu kiṃsukassa adiṭṭhattā kaṅkhiṃsu, evaṃ sabbehi vipassanāñānehi yesaṃ sabbe chaphassāyatanakhandhabhūtabhūtabhedā dhammā ajānitā, sotāpattimagassa anadhigatattā appaṭividdhā, te ve tesu phassāyatanādiddhammesu kaṅkhanti yathā ekasmiṃyeva kiṃsukasmīṃ cattāro bhātaroti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā bārāṇasirājā ahameva ahosi”nti.

Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[249] 9. Sālakajātakavaṇṇanā

Ekaputtako bhavissasīti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram mahātheram ārabba kathesi. So kirekaṃ kumārakaṃ pabbājetvā pīlento tattha viharati. Sāmaṇero pīlaṃ sahituṃ asakkonto uppabbaji. Thero gantvā taṃ upalāpeti “kumāra, tava cīvaram taveva bhavissati pattopi, mama santakaṃ pattacīvarampi taveva bhavissati, ehi pabbajāhī”ti. So “nāhaṃ pabbajissāmī”ti vatvāpi punappunaṃ vuccamāno pabbaji. Atha naṃ pabbajitadivasato paṭṭhāya puna thero viheṭhesi. So pīlaṃ asahanto puna uppabbajitvā anekavāraṃ yācanti tasmīṃ “tvam neva maṃ sahasi, na vinā vattituṃ sakkosi, gaccha na pabbajissāmī”ti na pabbaji. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, suhadayo vata so dārako mahātherassa āsayaṃ ñatvā na pabbajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa suhadayo, pubbepi suhadayova, ekavāraṃ etassa dosaṃ disvā na puna upagacchi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā vayappatto dhaññavikkayena jīvikam kappesi. Aññataropi ahituṇḍiko ekaṃ makkaṭam sikkhāpetvā osadham gāhāpetvā tena sappam kīlāpento jīvikam kappesi. So bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe ussavaṃ kīlītukāmo “imaṃ mā pamajji”ti taṃ makkaṭam tassa dhaññavāṇijassa hatthe ṭhapetvā ussavaṃ kīlītva sattame divase tassa santikaṃ gantvā “kahaṃ makkaṭo”ti pucchi. Makkaṭo sāmikassa saddaṃ sutvāva dhaññāpaṇato vegena nikkhami. Atha naṃ so veḷupesikāya piṭṭhiyaṃ pothetvā ādāya uyyānaṃ gantvā ekamante bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā attano bandhanaṃ mocetvā palāyitvā ambarukkhaṃ āruya ambapakkaṃ khādītva aṭṭhiṃ ahituṇḍikassa sarīre pātesi. So pabujjhītva ullokento taṃ disvā “madhuravacanena naṃ vañcetvā rukkhā otāretvā gaṇhissāmī”ti taṃ upalāpento paṭṭhamam gāthamāha –

198. “Ekaputtako bhavissasi, tvañca no hessasi issaro kule;
Oroha dumasmā sālaka, ehi dāni gharakaṃ vajemase”ti.

Tassattho – tvam mayham ekaputtako bhavissasi, kule ca me bhogānaṃ issaro, etamhā rukkhā otara, ehi amhākaṃ gharam gamissāma. **Sālakāti** nāmena ālapanto āha.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha –

199. “Nanu maṃ suhadayoti maññasi, yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyā;
Pakkambavane ramāmase, gaccha tvam gharakaṃ yathāsukha”nti.

Tattha **nanu maṃ suhadayoti maññasīti** nanu tvam maṃ “suhadayo”ti maññasi, “suhadayo aya”nti maññasīti attho. **Yañca maṃ hanasi veḷuyatṭhiyāti** yaṃ maṃ evaṃ atimaññasi, yañca veḷupesikāya hanasi, tenāhaṃ nāgacchāmīti dīpeti. Atha naṃ “mayam imasmīṃ **pakkambavane ramāmase, gaccha tvam gharakaṃ yathāsukha**”nti vatvā uppatitvā vanaṃ pāvīsi. Ahituṇḍikopi anattamano attano gehaṃ agamāsī.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā makkaṭṭo sāmaṇero ahosi, ahituṇḍiko mahāthero, dhañṇavāṇiḥo pana ahameva ahosi”nti.

Sālakajātakavaṇṇanā navamā.

[250] 10. Kapijātakavaṇṇanā

Ayaṃ isī upasamasamyame ratoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa hi kuhakabhāvo bhikkhūsu pākaṭṭo jāto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko bhikkhu niyyānike buddhasāsane pabbajitvā kuhakavattaṃ pūreti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esa bhikkhu idāneva, pubbepi kuhakoyeva, aggimattassa kāraṇā makkaṭṭo hutvā kohaṇṇamakāsī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle brāhmaṇiyā matāya puttaṃ ankenādāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tampi puttaṃ tāpasakumārakaṃ katvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappesi. Vassārattasamaye acchinnadhāre deve vassante eko makkaṭṭo sītapīlito dante khādanto kampanto vicarati. Bodhisatto mahante dārukkhandhe āharitvā aggaṃ katvā mañcake nipajji, puttakopissa pāde parimajjamāno nisīdi. So makkaṭṭo ekassa matatāpasassa santakāni vakkalāni nivāsetvā ca pārūpitvā ca ajinacammaṃ aṃse katvā kājakamaṇḍaluṃ ādāya isivesenāgantvā paṇṇasāladvāre aggissa kāraṇā kuhakakammaṃ katvā aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā “tāta, tāpaso eko sītapīlito kampamāno tiṭṭhati, idha naṃ pakkosatha, visibbessati”ti pitaraṃ āyācanto paṭhamam gāthamāha –

200. “Ayaṃ isī upasamasamyame rato, sa tiṭṭhati sisirabhayena aṭṭito;
Handa ayaṃ pavisatumaṃ agārakaṃ, vinetu sītaṃ darathaṇca kevala”nti.

Tattha **upasamasamyame ratoti** rāgādikilesaupasame ca sīlasamyame ca rato. **Sa tiṭṭhatīti** so tiṭṭhati. **Sisirabhayenāti** vātavuṭṭhijanitassa sisirassa bhayena. **Aṭṭitoti** pīlito. **Pavisatumanti** pavisatu imaṃ. **Kevalanti** sakalaṃ anavasesaṃ.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā utṭhāya olovento makkaṭṭabhāvaṃ ṇatvā dutiyaṃ gāthamāha –

201. “Nāyaṃ isī upasamasamyame rato, kapī ayaṃ dumavarasākhagocarō;
So dūsako rosako cāpi jammo, sace vajemampi dūseyyagāra”nti.

Tattha **dumavarasākhagocaroti** dumavarānaṃ sākhaḡocarō. **So dūsako rosako cāpi jammoti** so evaṃ gatagataṭṭhānassa dūsanaṭṭo dūsako, ghaṭṭanaṭṭāya rosako, lāmakabhāvena jammo. **Sace vajeti** yadi imaṃ paṇṇasālaṃ vaje paviseyya, sabbaṃ uccārapassāvakaṇaṇena ca aggidānena ca dūseyyāti.

Evaṇca pana vatvā bodhisatto ummukaṃ gahetvā taṃ santāsetvā palāpesi. So uppatitvā vanaṃ pakkhanto tathā pakkhantova ahosi, na puna taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Bodhisatto abhiñṇā ca samāpattiyo ca nibbattetvā tāpasakumārassa kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi, sopi abhiñṇā ca samāpattiyo ca uppādesi. Te ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva, porāṇato paṭṭhāyapesa kuhakoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi. Saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino keci arahanto ahesuṃ. “Tadā makkaṭṭo kuhakabhikkhu ahosi, putto rāhulo, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Kapijātakavaṇṇanā dasamā.

Singālavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ –

Sabbadāṭhī ca sunakho, guttilo vigaticchā ca;
Mūlapariyāyaṃ bālovādaṃ, pādañjali kiṃ sukopamaṃ;
Sālakaṃ kapi te dasa.

Atha vagguddānaṃ –

Daḷhavaggo ca santhavo, kalyāṇadhammāsadiso;
Rūhako daḷhavaggo ca, bīraṇathambhakāsāvo;
Upāhano siṅgālo ca, dasavaggā duke siyuṃ.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāto

1. Saṅkappavaggo

[251] 1. Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā

Saṅkapparāgadhotenāti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvattinagaravāsī kireko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā ekadivasaṃ sāvattiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā uppannakāmarāgo anabhirato vicari. Tameṇaṃ ācariyupajjhāyādayo disvā anabhiratikāraṇaṃ pucchitvā vibbhamitukāmabhāvamassa ñatvā “āvuso, satthā nāma kāmarāgādikilesapīlitānaṃ kilese hāretvā saccāni pakāsetvā sotāpattiphalādīni deti, ehi taṃ satthu santikaṃ nessāmā”ti ādāya agamaṃsu. Satthārā ca “kiṃ nu kho, bhikkhave, anicchamānakaññeva bhikkhuṃ gahetvā āgatathā”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃkāraṇā”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā, bhikkhu, pubbe jhānabalena vikkhambhitakilesānaṃ visuddhasattānampi saṃkilesaṃ uppādesuṃ, tādisaṃ tucchapuggalaṃ kiṃkāraṇā na saṃkilesissanti, visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā. Sinerukampanakavāto purāṇapaṇṇakasaṭaṃ kiṃ na kampaṇṇasati, bodhitale nisīditvā abhisambujjhanakasattaṃ ayaṃ kilesa āloṇesi, tādisaṃ kiṃ na āloṇessatī”ti vatvā tehi yācīto atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhave brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā katadārapariggaho mātipitūnaṃ accayena tesāṃ matakkicāni katvā hiraññolokanakammaṃ karonto “idaṃ dhaṇaṃ paññāyati, yehi panetaṃ sambhataṃ, te na paññāyanti”ti āvajjento saṃvegappatto ahosi, sarīrā sedā muccīṃsu. So gharāvāse ciraṃ vasanto mahādānaṃ datvā kāme pahāya assumukhaṃ ñātisaṅghaṃ pariccajitvā himavantāṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā ramaṇīye padese paṇṇasālaṃ māpetvā uñchācariyāya vanamūlaphalādīhi yāpento nacirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto ciraṃ vasitvā cintesi – “manussapathaṃ gantvā loṇambilaṃ upasevissāmi, evaṃ me sarīrañceva thiraṃ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissati, ye ca mādisassa sīlasampannaṃsa bhikkhaṃ vā dassanti, abhivādanādīni vā karissanti, te saggapuraṃ pūressanti”ti.

So himavantā otaritvā anupubbena cārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā sūriyatthaṅgamanavelāya vasanaṭṭhānaṃ olokento rājuyyānaṃ disvā “idaṃ paṭisallānasārappaṃ, ettha vasissāme”ti uyyānaṃ pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamūle nisīno jhānasukhena rattim khepetvā punadivase

katasarīrapaṭijaggano pubbaṅhasamaye jaṭṭajinavakkalāni saṅṭhapetvā bhikkhābhājanam ādāya santindriyo santamānaso iriyāpathasampanno yugamattadassano hutvā sabbākārasampannāya attano rūpasiriyā lokassa locanāni ākaḍḍhento nagaram pavisitvā bhikkhāya caranto rañño nivesanadvāram pāpuṇi. Rājā mahātale caṅkamanto vātapānantarena bodhisattam disvā iriyāpathasmiññeva pasīditvā “sace santadhammo nāma atthi, imassa tena abbhantare bhavitabba”nti cintetvā “gaccha, taṃ tāpasam ānehi”ti ekaṃ amaccam āṇāpesi. So gantvā vanditvā bhikkhābhājanam gahetvā “rājā, bhante, taṃ pakkosati”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña, amhe rājā na jānāti”ti āha. “Tena hi, bhante, yāvāham āgacchāmi, tāva idheva hothā”ti gantvā rañño ārocesi. Rājā “amhākam kulūpakatāpaso natthi, gaccha, naṃ ānehi”ti sayampi vātapānena hattham pasāretvā vandanto “ito etha, bhante”ti āha. Bodhisatto amaccassa hatthe bhikkhābhājanam datvā mahātaḷam abhiruhi.

Atha naṃ rājā vanditvā rājavallānke nisīdāpetvā attano sampāditehi yāgukhajjakabhattehi parivisitvā katabhattakiccam pañham pucchi. Pañhabyākaraṇena bhiiyosomattāya pasīditvā vanditvā “bhante, tumhe katthavāsikā, kuto āgatathā”ti pucchitvā “himavantavāsikā mayam, mahārāja, himavantato āgatā”ti vutte puna “kiṃkāraṇā”ti pucchitvā “vassārattakāle, mahārāja, nibaddhavāso nāma laddhum vaṭṭati”ti vutte “tena hi, bhante, rājuyyāne vasatha, tumhe ca catūhi paccayehi na kilamissatha, ahaṅca saggasamvattanikam puññam pāpuṇissāmī”ti paṭiññam gahetvā bhuttapātarāso bodhisattena saddhim uyyānam gantvā paṅṇasālam kāretvā caṅkamam māpetvā sesānipi rattitṭhānadivāṭṭhānādīni sampādetvā pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā “sukhena vasatha, bhante”ti uyyānapālam sampaṭicchāpesi. Bodhisatto tato paṭṭhāya dvādasa samvaccharāni tattheva vasi.

Athekadivasam rañño paccanto kupito. So tassa vūpasamanatthāya gantukāmo devim āmantetvā “bhadde, tayā nagare ohīyitum vaṭṭati”ti āha. “Kiṃ nissāya kathetha, devā”ti. “Sīlavantaṃ tāpasam, bhadde”ti. “Deva, nāham tasmim pamajjissāmi, amhākam ayyassa paṭijagganam mama bhāro, tumhe nirāsankā gacchathā”ti. Rājā nikkhamitvā gato, devīpi bodhisattam tatheva sakkaccam upaṭṭhāti. Bodhisatto pana rañño gatakāle nibaddhavelāyam āgantvā attano rucitāya velāya rājānivesanam gantvā bhattakiccam karoti.

Athekadivasam bodhisatte aticirāyante devī sabbam khādanīyabhojanīyam paṭiyādetvā nhatvā alaṅkaritvā nīcamañcakaṃ paññāpetvā bodhisattassa āgamanam olokayamānā maṭṭhasāṭakaṃ sithilam katvā nivāsetvā nipajji. Bodhisattopi velam sallakkhetvā bhikkhābhājanam ādāya ākāsenāgantvā mahāvātapānadvāram pāpuṇi. Tassa vakkalasaddam sutvā sahasā utṭahamānāya deviyā sarīrā maṭṭhasāṭako bhassittha, bodhisatto visabhāgārammaṇam disvā indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi. Athassa jhānabalena sannisinnopi kilesa karaṇḍake pakkhittaāsīviso viya phaṇam katvā utṭhahi, khīrarukkhasa vāsiyā ākoṭitakālo viya ahoṣi. Kilesuppādanena saheva jhānaṅgāni parihāyimsu, indriyāni aparipuñṇāni ahesum, sayam pakkhacchinnakāko viya ahoṣi. So pubbe viya nisīditvā bhattakiccam kātum nāsakki, nisīdāpiyamānopi na nisīdi. Athassa devī sabbam khādanīyabhojanīyam bhikkhābhājaneyeva pakkhipi. Yathā ca pubbe bhattakiccam katvā sīhapañjarena nikkhamitvā ākāseneva gacchatī, evam taṃ divasam gantum nāsakki. Bhattam pana gahetvā mahānissēṇiyā otaritvā uyyānam agamāsi. Devīpi assa attani paṭibaddhacittataṃ aññāsi. So uyyānam gantvā bhattam abhuñjitvāva heṭṭhāmañcake nikkhipitvā “deviyā evarūpā hatthasobhā pādasobhā, evarūpam kaṭipariyosānam, evarūpam ūrulakkhaṇa”ntiādīni vippalapanto sattāham nipajji, bhattam pūtikam ahoṣi nīlamakkhikāparipuñṇam.

Atha rājā paccantaṃ vūpasametvā paccāgato alaṅkatapaṭiyattam nagaram padakkhiṇam katvā rājānivesanam āgantvāva “bodhisattam passissāmī”ti uyyānam gantvā uklāpam assamapadam disvā “pakkanto bhavissati”ti paṅṇasālāya dvāram vivaritvā antopaviṭṭho taṃ nipannakam disvā “kenaci aphāsukena bhavitabba”nti pūtibhattam chaḍḍāpetvā paṅṇasālam paṭijaggāpetvā “bhante, kiṃ te aphāsuka”nti pucchi. “Viddhosmi, mahārāja”ti. Rājā “mama paccāmittehi mayi okāsam alabhantehi ‘mamāyanaṭṭhānamassa dubbalam karissāmī’ti āgantvā esa viddho bhavissati maññe”ti sarīram parivattetvā viddhaṭṭhānam olovento viddhaṭṭhānam adisvā “kattha viddhosi, bhante”ti pucchi.

Bodhisatto “nāhaṃ, mahārāja, aññena viddho, ahaṃ pana attanāva attānaṃ hadaye vijjhi”nti vatvā uṭṭhāya nisīditvā imā gāthā avoca –

1. “Saṅkapparāgadhotena, vitakkanisitena ca;
Nālaṅkatena bhadrena, usukārākatena ca.
2. “Na kaṇṇāyatamuttēna, nāpi morūpasevinā;
Tenamhi hadaye viddho, sabbaṅgaparidāhinā.
3. “Āvedhañca na passāmi, yato ruhiramassave;
Yāva ayoniso cittaṃ, sayam me dukkhamābhata”nti.

Tattha **saṅkapparāgadhotenā**ti kāmavitakkasampayuttarāgadhotena. **Vitakkanisitena** cāti teneva rāgodakena vitakkapāsāṇe nisitena. **Nālaṅkatena bhadrenā**ti neva alaṅkatena bhadrena, analaṅkatena bībhacchenāti attho. **Usukārākatena** cāti usukārehipi akatena. **Na kaṇṇāyatamuttēnā**ti yāva dakkhiṇakaṇṇacūḷakaṃ ākaḍḍhitvā amuttakena. **Nāpi morūpasevinā**ti morapattagijjhappattādīhi akatūpasevanena. **Tenamhi hadaye viddhoti** tena kilesakaṇḍenāhaṃ hadaye viddho amhi. **Sabbaṅgaparidāhinā**ti sabbāni aṅgāni paridahanasamatthēna. Mahārāja, tena hi kilesakaṇḍena hadaye viddhakālato paṭṭhāya mama aggī padittāniva sabbāni aṅgāni ḍayhantīti dasseti.

Āvedhañca na passāmīti viddhaṭṭhāne vaṇaṇca na passāmi. **Yato ruhiramassaveti** yato me āvedhato lohitaṃ pagghareyya, taṃ na passāmīti attho. **Yāva ayoniso cittaṃ** ettha **yāvā**ti daḷhatthe nipāto, ativiya daḷhaṃ katvā ayoniso cittaṃ vaḍḍhitanti attho. **Sayam me dukkhamābhatanti** attanāva mayā attano dukkhaṃ ānītanti.

Evam bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ paṇṇasālato bahi katvā kasiṇaparikkammaṃ katvā naṭṭhaṃ jhānaṃ uppādetvā paṇṇasālāya nikkhamitvā ākāse nisīno rājānaṃ ovaditvā “mahārāja, ahaṃ himavantameva gamissāmi”ti vatvā “na sakkā, bhante, gantu”nti vuccamānopi “mahārāja, mayā idha vasantena evarūpo vippakāro patto, idāni na sakkā idha vasitu”nti rañño yācantasēva ākāse uppatitvā himavantaṃ gantvā tattha yāvātāyukaṃ ṭhatvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. Keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā rājā ānando ahoṣi, tāpasō pana ahameva ahoṣi”nti.

Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[252] 2. Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā

Ajjāpi me taṃ manasīti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Aññataro kira, bhikkhu, kodhano ahoṣi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno kuppi abhisajji, kopaṇca dosaṇca appaccayaṇca pātvākāsi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko nāma bhikkhu kodhano upāyāsabahulo uddhane pakkhittaloṇaṃ viya taṭataṭāyanto vicarati, evarūpe nikkodhane buddhasāsane pabbajito samāno kodhamattampi niggaṇṭhituṃ na sakkotī”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā ekaṃ bhikkhuṃ pesetvā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, kodhano”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ayaṃ kodhano ahoṣī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa putto brahmadattakumāro nāma ahoṣi. Porāṇakarājāno ca attano putte “evam ete nihataṃānadappā sītuṇhakkhamā lokacārittaññū ca bhavissantī”ti attano nagare disāpāmokkhaācariye vijjamānēpi sippuggahaṇatthāya dūre tiroraṭṭhaṃ

pesenti, tasmā sopi rājā soḷasavassuddesikaṃ puttamaṃ pakkosāpetvā ekapaṭalikaupāhanā ca paṇṇacchattañca kahāpaṇasahassañca datvā “tāta, takkasilaṃ gantvā sippamaṃ uggaṇhā”ti pesesi. So “sādhū”ti mātāpitaro vanditvā nikkhamitvā anupubbena takkasilaṃ patvā ācariyassa gehamaṃ pucchitvā ācariye māṇavakānaṃ sippamaṃ vācetvā utthāya gharadvāre caṅkamante gehamaṃ gantvā yasmaṃ ṭhāne ṭhito ācariyaṃ addasa, tattheva upāhanā omuñcitvā chattañca apanetvā ācariyaṃ vanditvā aṭṭhāsi. So tassa kilantabhāvaṃ ñatvā āgantukasaṅgamaṃ kāresi. Kumāro bhuttabhōjano thokaṃ vissamitvā ācariyaṃ upasaṅkamtvā vanditvā aṭṭhāsi, “kuto āgatosi, tātā”ti ca vutte “bārāṇasito”ti āha. “Kassa puttosi”ti? “Bārāṇasirañño”ti. “Kenatthenāgatosi”ti? “Sippamaṃ uggaṇhatthāyā”ti. “Kiṃ te ācariyabhāgo ābhato, udāhu dhammantevāsiko hotukāmosi”ti? So “ācariyabhāgo me ābhato”ti vatvā ācariyassa pādamaṃle sahasatthavikaṃ ṭhapetvā vandi.

Dhammantevāsikā divā ācariyassa kammaṃ katvā rattimaṃ sippamaṃ uggaṇhanti, ācariyabhāgadāyakaṃ gehe jeṭṭhaputtā viya hutvā sippameva uggaṇhanti. Tasmā sopi ācariyo sallahukena subhanakkhattena kumārassa sippamaṃ paṭṭhapesi. Kumāropi sippamaṃ uggaṇhanto ekadivasaṃ ācariyena saddhimaṃ nhāyitumaṃ agamāsi. Athekā mahallikā itthi tilāni sete katvā pattharitvā rakkhamānā nisīdi. Kumāro setatile disvā khādītukāmo hutvā ekaṃ tilamuṭṭhimaṃ gahetvā khādi, mahallikā “taṇhāluko eso”ti kiñci avatvā tuṇhī ahoṣi. So punadivasepi tāya velāya tatheva akāsi, sāpi naṃ na kiñci āha. Itaro tatiyadivasepi tathevākāsi, tadā mahallikā “disāpāmokkho ācariyo attano antevāsikehi maṃ vilumpāpeti”ti bāhā paggayha kandi. Ācariyo nivattitvā “kiṃ etaṃ, amma”ti pucchi. “Sāmi, antevāsiko te mayā katānaṃ setatilanamaṃ ajjekaṃ muṭṭhimaṃ khādi, hiyyo ekaṃ, pare ekaṃ, nanu evamaṃ khādanto mama santakaṃ sabbaṃ nāsessati”ti. “Amma, mā rodi, mūlamaṃ te dāpessāmi”ti. “Na me, sāmi, mūlenattho, yathā panesa kumāro puna evamaṃ na karoti, tathā taṃ sikkhāpehi”ti. Ācariyo “tena hi passa, amma”ti dvīhi māṇavehi taṃ kumāraṃ dvīsu hatthesu gāhāpetvā veḷupesikaṃ gahetvā “puna evarūpaṃ mā akāsi”ti tikkhattumaṃ piṭṭhiyaṃ pahari. Kumāro ācariyassa kujjhivā rattāni akkhīni katvā pādapiṭṭhito yāva kesamatthakā olokesi. Sopissa kujjhivā olokitaḥāvaṃ aññāsi. Kumāro sippamaṃ niṭṭhāpetvā “anuyogaṃ datvā mārāpetabbo esa mayā”ti tena katadosaṃ hadaye ṭhapetvā gamanakāle ācariyaṃ vanditvā “yadāhaṃ, ācariya, bārāṇasirajjaṃ patvā tumhākaṃ santikaṃ pesessāmi, tadā tumhe āgaccheyyāthā”ti sasineho viya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi.

So bārāṇasiṃ patvā mātāpitaro vanditvā sippamaṃ dassesi. Rājā “jīvamānena me putto diṭṭho, jīvamānovassa rajjasiriṃ passāmi”ti puttamaṃ rajje paṭiṭṭhapesi. So rajjasiriṃ anubhavamāno ācariyena katadosaṃ saritvā uppannakodho “mārāpessāmi na”nti pakkosanatthāya ācariyassa dūtaṃ pāhesi. Ācariyo “taruṇakāle naṃ saññāpetumaṃ na sakkhissāmi”ti agantvā tassa rañño majjhimaṃvayakāle “idāni naṃ saññāpetumaṃ sakkhissāmi”ti gantvā rājadvāre ṭhatvā “takkasilācariyo āgato”ti ārocāpesi. Rājā tuṭṭho brāhmaṇamaṃ pakkosāpetvā taṃ attano santikaṃ āgataṃ disvāva kodhaṃ uppādetvā rattāni akkhīni katvā amacce āmantetvā “bho, ajjāpi me ācariyena pahaṭṭhānaṃ rujjati, ācariyo nalāṭena maccumaṃ ādāya ‘marissāmi’ti āgato, ajjassa jīvitaṃ natthi”ti vatvā purimā dve gāthā avoca –

4. “Ajjāpi me taṃ manasi, yaṃ maṃ tvamaṃ tilamuṭṭhiyā;
Bāhāya maṃ gahetvāna, laṭṭhiyā anutālayi.
5. “Nanu jīvite na ramasi, yenāsi brāhmaṇāgato;
Yaṃ maṃ bāhā gahetvāna, tikkhattumaṃ anutālayi”ti.

Tattha **yaṃ maṃ bāhāya** manti dvīsu padesu upayogavacanaṃ anutālanagahaṇāpekkhaṃ. Yaṃ maṃ tvamaṃ tilamuṭṭhiyā kāraṇā anutālayi, anutālento ca maṃ bāhāya gahetvā anutālayi, taṃ anutālanamaṃ ajjāpi me manasīti ayañhettha attho. **Nanu jīvite na ramasīti** maññe tvamaṃ attano jīvitamhi nābhiraṃmasi. **Yenāsi brāhmaṇāgoti** yasmā brāhmaṇa idha mama santikaṃ āgatosi. **Yaṃ maṃ bāhā gahetvānāti** yaṃ mama bāhā gahetvā, yaṃ maṃ bāhāya gahetvātipi attho. **Tikkhattumaṃ anutālayi**ti tayo vāre veḷulaṭṭhiyā tālesi, ajja dāni tassa phalaṃ vindāhīti naṃ maraṇena santajjento evamaṃha.

Taṃ sutvā ācariyo tatiyaṃ gāthamāha –

6. “Ariyo anariyaṃ kubbantaṃ, yo daṇḍena nisedhati;
Sāsanaṃ taṃ na taṃ veraṃ, itī naṃ paṇḍitā vidū”ti.

Tattha **ariyoti** sundarādhivacanametaṃ. So pana ariyo catubbidho hoti ācāraariyo dassanaariyo līngaariyo paṭivedhaariyoti. Tattha manusso vā hotu tiracchāno vā, ariyācāre ṭhito **ācāraariyo** nāma. Vuttampi cetam –

“Ariyavattasi vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyati;
Cajāmi te taṃ bhattāraṃ, gacchathūbho yathāsukha”nti. (jā. 2.21.106);

Rūpena pana iriyāpathena ca pāsādikena dassanīyena samannāgato dassanaariyo nāma. Vuttampi cetam –

“Ariyāvākāsosi pasannanetto, maññe bhavaṃ pabbajito kulamhā;
Kathaṃ nu cittāni pahāya bhoge, pabbaji nikkhamma gharā sapaññā”ti. (jā. 2.17.143);

Nivāsanapārupanalingaggahaṇena pana samaṇasadiso hutvā vicaranto dussīlopi līngaariyo nāma. Yaṃ sandhāya vuttaṃ –

“Chadanaṃ katvāna subbatānaṃ, pakkhandī kuladūsako pagabbho;
Māyāvī asaññato palāpo, patirūpena caraṃ sa maggadūsi”ti.

Buddhādayo pana paṭivedhaariyā nāma. Tena vuttaṃ – “ariyā vuccanti buddhā ca paccekabuddhā ca buddhasāvaka cā”ti. Tesu idha ācāraariyova adhippeto.

Anariyanti dussīlaṃ pāpadhammaṃ. **Kubbantanti** pāṇātipātādikaṃ pañcavidhadussīlyakammaṃ karontaṃ, ekameva vā etaṃ atthapadaṃ, anariyaṃ hīnaṃ lāmaṃ pañcaverabhayakammaṃ karontaṃ puggalaṃ. **Yoti** khattiyādīsu yo koci. **Daṇḍenāti** yena kenaci paharaṇakena. **Nisedhatīti** “mā puna evarūpaṃ kari”ti paharanto nivāreti. **Sāsanaṃ taṃ na taṃ veranti** taṃ, mahārāja, akattabbaṃ karonte puttadhītarō vā antevāsike vā evaṃ paharivā nisedhanaṃ nāma imasmiṃ loke sāsanaṃ anusitṭhi ovādo, na veraṃ. **Iti naṃ paṇḍitā vidūti** evametaṃ paṇḍitā jānanti. Tasmā, mahārāja, tvampi evaṃ jāna, na evarūpe ṭhāne veraṃ kātuṃ arahasi. Sace hi tvam, mahārāja, mayā evaṃ sikkhāpito nābhavissa, atha gacchante kāle pūvasakkhaliādīni ceva phalāphalādīni ca haranto corakammesu paluddho anupubbena sandhicchedanapanthadūhanagāmaghātākādīni katvā “rājāparādhiko coro”ti sahoḍḍhaṃ gahetvā rañño dassito “gacchathassa dosānurūpaṃ daṇḍaṃ upanethā”ti daṇḍabhayaṃ pāpuṇissa, kuto te evarūpā sampatti abhavissa, nanu maṃ nissāya idaṃ issariyaṃ tayā laddhanti evaṃ ācariyo rājānaṃ saññāpesi. Parivāretvā ṭhitā amaccāpissa kathaṃ sutvā “saccaṃ, deva, idaṃ issariyaṃ tumhākaṃ ācariyasēva santaka”nti āhaṃsu.

Tasmiṃ khaṇe rājā ācariyassa guṇaṃ sallakkhetvā “sabbissariyaṃ te, ācariya, dammi, rajjaṃ paṭicchā”ti āha. Ācariyo “na me, mahārāja, rajjenattho”ti paṭikkhipi. Rājā takkasiṃ pesetvā ācariyassa puttadāraṃ āharāpetvā mahantaṃ issariyaṃ datvā tameva purohitaṃ katvā pituṭṭhāne ṭhapetvā tassovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi, bahū janā sotāpannasakadāgāmiānāgāmino ahesuṃ. “Tadā rājā kodhano bhikkhu ahoṣi, ācariyo pana ahameva ahoṣi”nti.

Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

[253] 3. Maṇikaṅṭhajātakavaṇṇanā

Mamannapānanti idam sathā ālavim nissāya aggālave cetiye viharanto **kuṭikārasikkhāpadaṃ** (pārā. 342) ārabha kthesi. Ālavakā hi bhikkhū saññācīkāya kuṭiyo kārayamānā yācanabahulā viññattibahulā viharimṣu “purisaṃ detha, purisatthakaraṃ dethā” tiādīni vadantā. Manussā upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyā bhikkhū disvā ubbijjimsupi uttasimsupi palāyimsupi. Athāyasmā mahākassapo ālavim upasaṅkamitvā piṇḍāya pāvīsi, manussā therampi disvā tatheva paṭipajjimsu. So pacchābhattam piṇḍapātaṭikkanto bhikkhū āmantetvā “pubbāyaṃ, āvuso, ālavī sulabhapiṇḍā, idāni kasmā dullabhapiṇḍā jāta” ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā bhagavati ālavim āgantvā aggālavacetiye viharante bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ ārocesi. Sathā etasmim kāraṇe bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā ālavake bhikkhū paṭipucchi – “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, saññācīkāya kuṭiyo kārethā” ti. “Saccaṃ, bhante” ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave, yācanā nāmesā sattaratanaparipuṇṇe nāgabhave vasantānaṃ nāgānampi amanāpā, pageva manussānaṃ, yesaṃ ekaṃ kahāpaṇakaṃ uppādentānaṃ pāsānato maṃsaṃ uppātanakālo viya hotī” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbatti. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle aññopi puññavā satto tassa mātu kucchimim nibbatti. Te ubhopi bhātaro vayappattā mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggahadaya isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṅgātīre paṇṇasālaṃ māpetvā vasiṃsu. Tesu jeṭṭhassa upariṅgāyā paṇṇasālā ahoṣi, kaniṭṭhassa adhogaṅgāyā. Athekadivasaṃ maṇikaṅṭho nāma nāgarājā nāgabhave nikkhamitvā gaṅgātīre māṇavakavesena vicaranto kaniṭṭhassa assamaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi, te aññamaññaṃ sammodanīyakathaṃ kathetvā vissāsikā ahesuṃ, vinā vattituṃ nāsakkhimsu. Maṇikaṅṭho abhinhaṃ kaniṭṭhatāpasassa santikaṃ āgantvā kathāsallāpena nisīditvā gamanakāle tāpase sinehena atabhāvaṃ vijahitvā bhogehi tāpasam parikkhipanto parissajitvā uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ dhāretvā thokaṃ vasitvā taṃ sineham vinodetvā sarīraṃ viniveṭhetvā tāpasam vanditvā sakaṭṭhānameva gacchati. Tāpaso tassa bhayena kiso ahoṣi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto.

So ekadivasaṃ bhātu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ so pucchi – “kissa, tvam bho, kiso lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto” ti. So tassa taṃ pavattim ārocetvā “kiṃ pana, tvam bho, tassa nāgarājassa āgamaṃ icchasi, na icchasi” ti puṭṭho “na icchāmi” ti vatvā “so pana nāgarājā tava santikaṃ āgacchanto kiṃ piḷandhanaṃ piḷandhitvā āgacchati” ti vutte “maṇiratana” nti āha. Tena hi tvam tasmim nāgarāje tava santikaṃ āgantvā anisinnēva “maṇim me dehi” ti yāca, evaṃ so nāgo taṃ bhogehi aparikkhipitvāva gamissati. Punadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva naṃ yāceyyāsi, tatiyadivase gaṅgātīre ṭhatvā udakā ummujjantameva naṃ yāceyyāsi, evaṃ so tava santikaṃ puna na āgamissatīti.

Tāpaso “sādhū” ti paṭissuṇitvā attano paṇṇasālaṃ gantvā punadivase nāgarājānaṃ āgantvā ṭhitamattameva “etaṃ attano piḷandhanamaṇim me dehi” ti yāci, so anisīditvāva palāyi. Atha naṃ dutiyadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva “hiyyo me maṇiratanaṃ nādāsi, ajja dānaṃ laddhuṃ vaṭṭati” ti āha. Nāgo assamapadaṃ apavisitvāva palāyi. Tatiyadivase udakato ummujjantameva naṃ “ajja me tatiyo divaso yācantassa, dehi dāni me etaṃ maṇiratana” nti āha. Nāgarājā uduke ṭhatvāva tāpasam paṭikkhipanto dve gāthā āha –

7. “Mamannapānaṃ vipulaṃ uḷāraṃ, uppajjatimassa maṇissa hetu;
Taṃ te na dassaṃ atiyācakosi, na cāpi te assamamāgamissaṃ.
8. “Susū yathā sakkharadhotapānī, tāsesimaṃ selam yācamāno;
Taṃ te na dassaṃ atiyācakosi, na cāpi te assamamāgamissa” nti.

Tattha **mamannapānanti** mama yāgubhattādidibbabhojanaṃ aṭṭhapānakabhedaṅca dibbapānaṃ. **Vipulanti** bahu. **Uḷāranti** seṭṭhaṃ paṇītaṃ. **Taṃ teti** taṃ maṇim tuyhaṃ. **Atiyācakosīti** kālaṅca

pamāṇaṇca atikkamitvā ajja tīṇi divasāni mayhaṃ piyaṃ manāpaṃ maṇiratanaṃ yācamāno atikkamma yācakosi. **Na cāpi teti** na kevalaṃ na dassaṃ, assamampi te nāgamissaṃ. **Susū yathāti** yathā nāma yuvā taruṇamanusso. **Sakkharadhotapāṇī**ti sakkharāya dhotapāṇi, telena pāsāṇe dhotaasihatto. **Tāsesimaṃ selaṃ yācamānoti** imaṃ maṇiṃ yācanto tvaṃ kañcanatharukhaggaṃ abbāhitvā “sīsaṃ te chindāmī”ti vadanto taruṇapuriso viya maṃ tāsesi.

Evam vatvā so nāgarājā udake nimujjitvā attano nāgabhanameva gantvā na paccāgañchi. Atha so tāpaso tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanena bhīyosomattāya kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto. Atha jeṭṭhatāpaso “kaniṭṭhassa pavattiṃ jānissāmī”ti tassa santikaṃ āgantvā taṃ bhīyosomattāya paṇḍurogināṃ disvā “kiṃ nu kho, bho, tvaṃ bhīyosomattāya paṇḍurogī jāto”ti vatvā “tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanena”ti sutvā “ayaṃ tāpaso nāgarājānaṃ vinā vattituṃ na sakkoti”ti sallakkhetvā tatiyaṃ gāthamāha –

9. “Na taṃ yāce yassa piyaṃ jigīse, desso hoti atiyācanāya;
Nāgo maṇiṃ yācito brāhmaṇena, adassanaṃyeva tadajjhagamā”ti.

Tattha **na taṃ yāceti** taṃ bhaṇḍaṃ na yāceyya. **Yassa piyaṃ jigīseti** yaṃ bhaṇḍaṃ assa puggalassa piyanti jāneyya. **Desso hoti**ti appiyo hoti. **Atiyācanāyāti** pamāṇaṃ atikkamitvā varabhaṇḍaṃ yācanto tāya atiyācanāya. **Adassanaṃyeva tadajjhagamāti** tato paṭṭhāya adassanameva gatoti.

Evam pana taṃ vatvā “īto dāni paṭṭhāya mā socī”ti samassāsetvā jeṭṭhabhātā attano assanameva gato. Athāparabhāge te dvepi bhātaro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “evaṃ, bhikkhave, sattaratanaparipuṇṇe nāgabhavane vasantānaṃ nāgānampi yācanā nāma amanāpā, kimaṅgaṃ pana manussāna”nti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kaniṭṭho ānando ahosi, jeṭṭho pana ahameva ahosi”nti.

Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[254] 4. Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā

Bhutvā tiṇaparighāsanti idamaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye sammāsambuddhe sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā cārikaṃ caritvā puna paccāgate manussā “āgantukasakkāraṃ karissāmā”ti buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ dadanti. Vihāre ekaṃ dhammaghosakabhikkhuṃ ṭhapesuṃ, so ye ye āgantvā yattake bhikkhū icchanti, tesam tesam bhikkhū vicāretvā deti.

Athekā duggatamahallikā itthī ekameva paṭivīsaṃ sajjetvā tesam tesam manussānaṃ bhikkhūsu vicāretvā dinnesu ussūre dhammaghosakassa santikaṃ āgantvā “mayhaṃ ekaṃ bhikkhuṃ dethā”ti āha. So “mayā sabbe bhikkhū vicāretvā dinnā, sārīputtatthero pana vihāreyeva, tvaṃ tassa bhikkhaṃ dehī”ti āha. Sā “sādhū”ti tuṭṭhacittā jetavanadvāraḷṭhake ṭhatvā therassa āgatakāle vanditvā hatthato pattam gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpesi. “Ekāya kira mahallikāya dhammasenāpati attano ghare nisīdāpito”ti bahūni saddhāni kulāni assosuṃ. Tesu rājā passenadī kosalo taṃ pavattiṃ sutvā tassā sātakena ceva sahasatthavikāya ca saddhiṃ bhattabhājanāni paṇiṇi “mayhaṃ ayyaṃ parivisaṃānā imaṃ sātakaṃ nivāsetvā ime kahāpaṇe vaḷaṇjetvā theram parivisaṃatū”ti. Yathā ca rājā, evam anāthapiṇḍiko cūlaanāthapiṇḍiko visākhā ca mahāupāsikā paṇiṇi. Aññānīpi pana kulāni ekasatadvisatādivasena attano attano balānurūpena kahāpaṇe paṇiṇiṃsu. Evam ekāheneva sā mahallikā satasahasamattaṃ labhi. Thero pana tāya dinnayāgumeva pivitvā tāya katakhajjakameva pakkabhattameva ca paribhuṅgitvā anumodanaṃ katvā taṃ mahallikaṃ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā vihārameva agamāsi.

Dhammasabhāyaṃ bhikkhū therassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, dhammasenāpati mahallikagahapatāniṃ duggatabhāvato mocesi, patiṭṭhā ahoṣi. Tāya dinnamāhāraṃ ajiṅgucchanto paribhuñji”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, sārīputto idāneva etissā mahallikāya avassayo jāto, na ca idāneva tāya dinnamāhāraṃ ajiṅgucchanto paribhuñjati, pubbepi paribhuñjiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto uttarāpathe assavāṇijakule nibbatti. Uttarāpathajanapadato pañcasatā assavāṇijā asse bārāṇasiṃ ānetvā vikkiṇanti. Aññataropi assavāṇijo pañcaassasatāni ādāya bārāṇasimaggaṃ paṭipajji. Antarāmagge ca bārāṇasito avidūre eko nigamagāmo atthi, tattha pubbe mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tassa mahantaṃ nivesanaṃ, taṃ pana kulaṃ anukkamena parikkhayaṃ gataṃ, ekāva mahallikā avasiṭṭhā, sā tasmīṃ nivesane vasati. Atha so assavāṇijo taṃ nigamagāmaṃ patvā “vetanaṃ dassāmī”ti tassā nivesane nivāsaṃ gaṇhitvā asse ekamante ṭhapesi. Taṃdivasamevassa ekissā ājāṇiyāvaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. So dve tayo divase vasitvā asse balaṃ gāhāpetvā “rājānaṃ passissāmī”ti asse ādāya pāyāsi. Atha naṃ mahallikā “gehavetanaṃ dehī”ti vatvā “sādhu, amma, demī”ti vutte “tāta, vetanaṃ me dadamāno imampi assapotakaṃ vetanato khaṇḍetvā dehī”ti āha. Vāṇijo tathā katvā pakkāmi. Sā tasmīṃ assapotake puttasiṇhaṃ paccupaṭṭhapetvā avassāvanajhāmakabhattavighāsatiṇāni datvā taṃ paṭijaggi.

Athāparabhāge bodhisatto pañca assasatāni ādāya āgacchanto tasmīṃ gehe nivāsaṃ gaṇhi. Kuṇḍakakhādakassa sindhavapotakassa ṭhitaṭṭhānato gandhaṃ ghāyitvā ekaassopi gehaṃ pavisitum nāsakkhi. Bodhisatto mahallikaṃ pucchi – “amma, kacci imasmīṃ gehe asso atthī”ti. “Tāta, añño asso nāma natthi, ahaṃ pana puttaṃ katvā ekaṃ assapotakaṃ paṭijaggāmi, so ettha atthī”ti. “Kahaṃ so, ammā”ti? “Caritum gato, tāta”ti. “Kāya velāya āgamissati, ammā”ti? “Sāyanhe, tāta”ti. Bodhisatto tassa āgamaṃ paṭimānento asse bahi ṭhapetvāva nisīdi. Sindhavapotakopi vicarivā kāleyeva āgami. Bodhisatto kuṇḍakakucchisindhavapotakaṃ disvā lakkhaṇāni samānetvā “ayaṃ sindhavo anaggho, mahallikāya mūlaṃ datvā gahetum vaṭṭati”ti cintesi. Sindhavapotakopi gehaṃ pavisitvā attano vasanaṭṭhāneyeva ṭhito. Tasmīṃ khaṇe te assā gehaṃ pavisitum sakkhiṃsu.

Bodhisatto dvīhatīhaṃ vasitvā asse santappetvā gacchanto “amma, imaṃ assapotakaṃ mūlaṃ gahetvā mayhaṃ dehī”ti āha. “Kiṃ vadesi, tāta, puttaṃ vikkiṇantā nāma atthī”ti. “Amma, tvaṃ etaṃ kiṃ khādāpetvā paṭijaggasī”ti? “Odanakañjikañca jhāmakabhattañca vighāsatiṇāñca khādāpetvā kuṇḍakayāguñca pāyevā paṭijaggāmi, tāta”ti. “Amma, ahaṃ etaṃ labhitvā piṇḍarasabhojanaṃ bhojessāmi, ṭhitaṭṭhāne celavitānaṃ pasāretvā attharaṇapiṭṭhe ṭhapessāmī”ti. “Tāta, evaṃ sante mama putto ca sukhaṃ anubhavatu, taṃ gahetvā gacchā”ti. Atha bodhisatto tassa catunnaṃ pādānaṃ naṅguṭṭhassa mukhassa ca mūlaṃ ekekaṃ katvā cha sahasatthavikāyo ṭhapetvā mahallikaṃ navavatthaṃ nivāsāpetvā sindhavapotakassa purato ṭhapesi. So akkhīni ummīletvā mātaraṃ oloketvā assūni pavattesi. Sāpi tassa piṭṭhiṃ parimajjitvā āha – “mayā puttaposāvanikaṃ laddhaṃ, tvaṃ, tāta, gacchāhi”ti, tadā so āgamāsi.

Bodhisatto punadivase assapotakassa piṇḍarasabhojanaṃ sajjetvā “vīmaṃsissāmi tāva naṃ, jānāti nu kho attano balaṃ, udāhu na jānāti”ti doṇiyaṃ kuṇḍakayāguṃ ākirāpetvā dāpesi. So “nāhaṃ imaṃ bhojanaṃ bhuñjissāmī”ti taṃ yāguṃ pāyitum na icchi. Bodhisatto tassa vīmaṃsanavasena paṭhamamā gāthamāha –

10. “Bhutvā tiṇaparighāsaṃ, bhutvā ācāmakuṇḍakaṃ;
Etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasī”ti.

Tattha **bhutvā tiṇaparighāsanti** tvaṃ pubbe mahallikāya dinnamā tesamā tesamā khādītāvasesamā vighāsatiṇasankhātamaṃ parighāsaṃ bhuñjitvā vaḍḍhito. **Bhutvā ācāmakuṇḍakanti** ettha ācāmo vuccati odanāvasesamā. **Kuṇḍakanti** kuṇḍakameva. Etañca bhuñjitvā vaḍḍhitosīti dīpeti. **Etaṃ teti** etaṃ tava pubbe bhojanaṃ āsi. **Kasmā dāni na bhuñjasīti** mayāpi te tameva dinnamā, tvaṃ taṃ kasmā idāni na

bhuñjasīti.

Taṃ sutvā sindhavapotako itarā dve gāthā avoca –

11. “Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā;
Bahu tattha mahābrahme, api ācāmakuṇḍakaṃ.
12. “Tvañca khomaṃ pajānāsi, yādisāyaṃ hayuttamo;
Jānanto jānamāgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍaka”nti.

Tattha **yatthā**ti yasmaṃ ṭhāne. **Posanti** sattaṃ. **Jātiyā vinayena vā**ti “jātisampanno vā eso, na vā, ācārayutto vā, na vā”ti evaṃ na jānanti. **Mahābrahmeti** garukālapanena ālapanto āha. **Yādisāyanti** yādiso ayaṃ, attānaṃ sandhāya vadati. **Jānanto jānamāgamma**ti ahaṃ attano balaṃ jānanto jānantameva taṃ āgamma paṭicca tava santike kuṇḍakaṃ kiṃ bhuñjissāmi. Na hi tvaṃ kuṇḍakaṃ bhojāpetukāmatāya cha sahaṃsāni datvā maṃ gaṇhīti.

Taṃ sutvā bodhisatto “taṃ vīmaṃsanatthāya taṃ mayā kataṃ, mā kujjhī”ti taṃ samassāsetvā subhojanaṃ bhojetvā ādāya rājaṅgaṇaṃ gantvā ekasmiṃ passe pañca assasatāni ṭhapetvā ekasmiṃ passe vicittasāniṃ parikkhipitvā heṭṭhā attharaṇaṃ pattharivā upari celavitānaṃ bandhitvā sindhavapotakaṃ ṭhapesi.

Rājā āgantvā asse olovento “ayaṃ asso kasmā visuṃ ṭhapito”ti pucchitvā “mahārāja, ayaṃ sindhavo ime asse visuṃ akato mocessatī”ti sutvā “sobhano, bho, sindhavo”ti pucchi. Bodhisatto “āma, mahārājā”ti vatvā “tena hissa javaṃ passissāmi”ti vutte taṃ assaṃ kappetvā abhiruhitvā “passa, mahārājā”ti manusse ussāretvā rājaṅgaṇe assaṃ pāhesi. Sabbaṃ rājaṅgaṇaṃ nirantaraṃ assapantīhi parikkhittamivāhosi. Puna bodhisatto “passa, mahārāja, sindhavapotakassa vega”nti vissajjesi, ekapurisopi naṃ na addasa. Puna ratthapaṭaṃ udare parikkhipitvā vissajjesi, rattapaṭameva passimsu. Atha naṃ antonagare ekissā uyyānapokkharāniyā udakapiṭṭhe vissajjesi, tatthassa udakapiṭṭhe dhāvato khuraggāni na temimsu. Punavāraṃ paduminipattānaṃ upari dhāvanto ekapaṇṇampi na uduke osīdāpesi. Evamassa javasampannaṃ dassetvā oruyha paṇiṃ paharivā hatthatalaṃ upanāmesi, asso upagantvā cattāro pāde ekato katvā hatthatale aṭṭhāsi. Atha mahāsatto rājānaṃ āha – “mahārāja, imassa assapotakassa sabbākārena vege dassiyamāne samuddapariyanto nappahoti”ti. Rājā tussitvā mahāsattassa upaḍḍharajjaṃ adāsi. Sindhavapotakampi abhisiñcitvā maṅgalaassaṃ akāsi.

So rañño piyo ahosi manāpo, sakkāropissa mahā ahosi. Tassa hi vasanaṭṭhānaṃ rañño alaṅkatapaṭiyatto vāsagaragabbho viya ahosi, catujātigandhehi bhūmilepanaṃ akaṃsu, gandhadāmaṃālādāmaṃ osārayimsu, upari suvaṇṇatāraṅgacitaṃ celavitānaṃ ahosi, samantato citrasāni parikkhittā ahosi, niccaṃ gandhatelapadīpā jhāyimsu, uccārapassāvāṭṭhānepissa suvaṇṇakaṭāhaṃ ṭhapaṭiyimsu, niccaṃ rājārahobhojanaṃ eva bhuñji. Tassa pana āgatakālate paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahosi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannā sakadāgāmino anāgāmino arahanto ca ahesuṃ. “Tadā mahallikā ayameva mahallikā ahosi, sindhavo sārputto, rājā ānando, assavāṇijjo pana ahameva ahosi”nti.

Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā catutthā.

[255] 5. Sukajātakavaṇṇanā

Yāva so mattamaññāsīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ atibahuṃ bhuñjitvā ajīraṇena kālakaṭaṃ bhikkhuṃ ārabba katesi. Tasmaṃ kira evaṃ kālakate dhammasabhāyaṃ bhikkhū tassa

aguṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko nāma bhikkhu attano kucchippamaṇaṃ ajānitvā atibahuṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto kālakato”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa atibhojanapaccayeneva mato”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sukayoniyā nibbattitvā anekānaṃ sukaṣassānaṃ samuddānugate himavantapadese vasantānaṃ rājā ahoṣi. Tasseko putto ahoṣi, tasmim̃ balappatte bodhisatto dubbalacakkhuko ahoṣi. Sukānaṃ kira sīgho vego hoti, tena tesāṃ mahallakakāle paṭhamāṃ cakkhumeva dubbalaṃ hoti. Bodhisattassa putto mātāpitaro kulāvake ṭhapetvā gocaraṃ āharitvā posesi. So ekadivasāṃ gocarabhūmiṃ gantvā pabbatamatthake ṭhito samuddaṃ olokeno ekaṃ dīpakaṃ passi. Tasmim̃ pana suvaṇṇavaṇṇaṃ madhuraphalaṃ ambavanaṃ atthi. So punadivase gocaravelāya uppatitvā tasmim̃ ambavane otaritvā ambarasaṃ pivitvā ambapakkaṃ ādāya āgantvā mātāpitūnaṃ adāsi. Bodhisatto taṃ khādanto rasaṃ sañjānitvā “tāta, nanu imaṃ asukadīpake ambapakka”nti vatvā “āma, tāta”ti vutte “tāta, etaṃ dīpakaṃ gacchantā nāma sukā dīghamāyuṃ pālentā nāma natthi, mā kho tvaṃ puna taṃ dīpakaṃ agamāsi”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā agamāsiyeva.

Athekadivasāṃ bahuṃ ambarasaṃ pivitvā mātāpitūnaṃ atthāya ambapakkaṃ ādāya samuddamatthakenāgacchanto atidhātāya kilantakāyo niddāyābhībhūto, so niddāyantopi āgacchateva, tuṇḍena panassa gahitaṃ ambapakkaṃ pati. So anukkamena āgamanavīthim̃ jahitvā osīdanto udakapiṭṭheneva āgacchanto udaye pati. Atha naṃ eko maccho gahetvā khādi. Bodhisatto tasmim̃ āgamanavelāya anāgacchanteyeva “samudde patitvā mato bhavissati”ti aññāsi. Athassa mātāpitaropi āhāraṃ alabhamānā sussitvā mariṃsu.

Sathā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

13. “Yāva so mattamaññāsi, bhojanasmim̃ vihaṅgamo;
Tāva addhānamāpādi, mātarañca aposayi.
14. “Yato ca kho bahutaraṃ, bhojanaṃ ajjhavāhari;
Tato tattheva saṃsīdi, amattaññū hi so ahu.
15. “Tasmā mattaññutā sādhu, bhojanasmim̃ agiddhatā;
Amattaññū hi sīdanti, mattaññū ca na sīdare”ti.

Tattha **yāva** soti yāva so vihaṅgamo bhojane mattamaññāsi. **Tāva addhānamāpādi**ti tathakaṃ kālaṃ jīvitaaddhānaṃ āpādi, āyuṃ vindi. **Mātarañcā**ti desanāsīsametaṃ, mātāpitaro ca aposayīti attho. **Yato ca khoti** yasmiñca kho kāle. **Bhojanaṃ ajjhavāharī**ti ambarasaṃ ajjhohari. **Tatoti** tasmim̃ kāle. **Tattheva saṃsīdi**ti tasmim̃ samuddeyeva osīdi nimujji, macchabhōjanataṃ āpajji.

Tasmā mattaññutā sādhuti yasmā bhojane amattaññū suko samudde osīditvā mato, tasmā bhojanasmim̃ agiddhitāsaṅkhāto mattaññubhāvo sādhu, pamāṇajānanaṃ sundaranti attho. Atha vā “paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti, neva davāya na madāya...pe... phāsuvihāro cā”ti.

“Allaṃ sukkañca bhuñjanto, na bālhaṃ suhito siyā;
Ūnudarō mitāhāro, sato bhikkhu paribbaje.

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno. (theragā. 982-983);

“Manujassa sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane;

Tanū tassa bhavanti vedanā, saṅikam jīrati āyum pālaya’nti. (sam. ni. 1.124) –

Evam vaṇṇitā mattaññutāpi sādhu.

“Kantāre puttamaṃsaṃva, akkhassabbhañjanaṃ yathā;
Evam āhari āharaṃ, yāpanatthamamucchito”ti. (visuddhi. 1.19) –

Evam vaṇṇitā agiddhitāpi sādhu. Pāliyaṃ pana “agiddhimā”ti likhitam, tato ayaṃ aṭṭhakathāpāthova sundarataro. **Amattaññū hi sīdantīti** bhojane pamāṇam ajānantā hi rasataṇhāvasena pāpakammaṃ katvā catūsu apāyesu sīdanti. **Mattaññū ca na sīdareti** ye pana bhojane pamāṇam jānanti, te diṭṭhadhammepi samparāyepi na sīdantīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannāpi sakadāgāminopi anāgāminopi arahantopi ahesum. “Tadā sukarājaputto bhojane amattaññū bhikkhu ahosi, sukarājā pana ahameva ahosi”nti.

Sukajātakavaṇṇanā pañcamā.

[256] 6. Jarūdapānājātakavaṇṇanā

Jarūdapānaṃ khaṇamānāti idaṃ satthā jetavane viharanto sāvattvivāsino vāṇije ārabba kathesi. Te kira sāvattthiyaṃ bhaṇḍam gahetvā sakaṭāni pūretvā vohāratthāya gamanakāle tathāgataṃ nimantetvā saraṇāni gahetvā sīlesu paṭiṭṭhāya satthāraṃ vanditvā “mayam, bhante, vohāratthāya dīghamaggaṃ gamissāma, bhaṇḍam vissajjetvā siddhipattā sotthinā paccāgantvā pana tumhe vandissāmā”ti vatvā maggaṃ paṭipajjimsu. Te kantāramagge purāṇaudapānaṃ disvā “imasmiṃ udapāne pānīyaṃ natthi, mayaṅca pipāsītā, khaṇissāma na”nti khaṇantā paṭipāṭiyā bahum ayaṃ...pe... veḷuriyaṃ labhimsu. Te teneva santuṭṭhā hutvā tesam ratanānaṃ sakaṭāni pūretvā sotthinā sāvattthim paccāgamiṃsu. Te ābhatam dhanam paṭisāmetvā mayam “siddhipattā bhatam dassāmā”ti tathāgataṃ nimantetvā dānam datvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā attano dhanassa laddhākāram satthu ārocesum. Satthā “tumhe kho upāsakā tena dhanena santuṭṭhā hutvā pamāṇaññutāya dhanaṅca jīvitaṅca alabhittha, porāṇakā pana asantuṭṭhā amattaññuno paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā jīvikkhayaṃ pattā”ti vatvā tehi yācito aṭṭam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto satthavāhajeṭṭhako ahosi. So bārāṇasiyaṃ bhaṇḍam gahetvā sakaṭāni pūretvā bahū vāṇije ādāya tameva kantāram paṭipanno tameva udapānaṃ addasa. Tattha te vāṇijā “pānīyaṃ pivissāmā”ti tam udapānaṃ khaṇantā paṭipāṭiyā bahūni ayādīni labhimsu. Te bahumpi ratanaṃ labhitvā tena asantuṭṭhā “aññampi ettha ito sundarataram bhavissati”ti bhīyosomattāya tam khaṇimsuyeva. Atha bodhisatto te āha – “bho vāṇijā, lobho nāmesa vināsamūlam, amhehi bahu dhanam laddham, ettakeneva santuṭṭhā hotha, mā atikhaṇathā”ti. Te tena nivāriyamānāpi khaṇimsuyeva. So ca udapāno nāgapariggahito, athassa heṭṭhā vasanakanāgarājā attano vimāne bhijjante leḍḍūsū ca paṃsūsū ca patamānesu kuddho ṭhapetvā bodhisattam avasese sabbepi nāsikavātena paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā nāgabhanā nikkhamma sakaṭāni yojetvā sabbaratanānaṃ pūretvā bodhisattam sukhayānake nisīdāpetvā nāgamānavakehi saddhim sakaṭāni yojāpento bodhisattam bārāṇasiṃ netvā gharam pavesetvā tam paṭisāmetvā attano nāgabhanameva gato. Bodhisatto tam dhanam vissajjetvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalam katvā dānam datvā sīlam samādiyitvā uposathakammaṃ katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

16. “Jarūdapānaṃ khaṇamānā, vāṇijā udakatthikā;
Ajjhagamum ayasaṃ loham, tipusīsaṅca vāṇijā;
Rajataṃ jātārūpaṅca, muttā veḷuriyā bahū.

17. “Te ca tena asantuṭṭhā, bhiyyo bhiyyo akhāṇisum;
Te tatthāsīviso ghorō, tejassī tejasā hani.
18. “Tasmā khaṇe nātikhaṇe, atikhātañhi pāpakam;
Khātena ca dhanam laddham, atikhātena nāsita”nti.

Tattha **ayasanti** kālaloḥam. **Lohanti** tambaloḥam. **Muttāti** muttāyo. **Te ca tena asantuṭṭhāti** te ca vāñijā tena dhanena asantuṭṭhā. **Te tatthāti** te vāñijā tasmim udapāne. **Tejassīti** visatejena samannāgato. **Tejasā hanīti** visatejena ghātesī. **Atikhātena nāsitanti** atikhaṇena tañca dhanam jīvitañca nāsitam.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā nāgarājā sārīputto ahoṣi, satthavāhajetṭhako pana ahameva ahoṣi”nti.

Jarūdapānajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[257] 7. Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā

Nāyam gharānam kusaloti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpasamsanaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū dasabalassa paññam pasamsantā nisīdiṃsu – “āvuso, tathāgato mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño sadevakam lokam paññāya atikkamati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññāvāyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam janasandho nāma rājā rajjam kāresi. Bodhisatto tassa aggamaḥesiyā kucchimhi nibbatti. Tassa mukham suparimajjitakañcanādāsatalam viya parisuddham ahoṣi atisobhaggappattam, tenassa nāmaggaṇadivase “ādāsamukhamāro”ti nāmam akaṃsu. Tam sattavassabbhantareyeva pana pitā tayo vede ca sabbañca loke kattabbākattabbaṃ sikkhāpetvā tassa sattavassikakāle kalamakāsi. Amaccā mahantena sakkārena rañño sarīrakiccaṃ katvā matakadānam datvā sattame divase rājaṅgaṇe sannipatitvā “kumāro atidaharo, na sakkā rajje abhisiñcituṃ, vīmaṃsitvā nam abhisiñcissāmā”ti ekadivasaṃ nagaram alaṅkārapetvā vinicchayaṭṭhānam sajjetvā pallaṅkam paññāpetvā kumārassa santikam gantvā “vinicchayaṭṭhānam, deva, gantuṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro “sādhū”ti mahantena parivārena gantvā pallaṅke nisīdi.

Tassa nisinnakāle amaccā ekaṃ dvīhi pādehi vicaraṇamakkaṭam vatthuvijjācariyavesam gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānam netvā “deva, ayam puriso pitu mahārājassa kāle vatthuvijjācariyo paṇḍavijjo antobhūmiyam sattaratanaṭṭhāne guṇadosam passati, eteneva gahitam rājakulānam geḥaṭṭhānam hoti, imaṃ devo saṅgaṇhitvā ṭhānantare ṭhāpetū”ti āhaṃsu. Kumāro tam heṭṭhā ca uparica oloketvā “nāyam manusso, makkaṭo eso”ti ṇatvā “makkaṭā nāma kataṃ kataṃ viddhamsetuṃ jānanti, akataṃ pana kātuṃ vā vicāretuṃ vā na jānanti”ti cintetvā amaccānam paṭṭhamam gāthamāha –

19. “Nāyam gharānam kusalo, lolo ayam valīmukho;
Kataṃ kataṃ kho dūseyya, evam dhammamidaṃ kula”nti.

Tattha **nāyam gharānam kusaloti** ayam satto na gharānam kusalo, gharāni vicāretuṃ vā kātuṃ vā cheko na hoti. **Loloti** lolajātiko. **Valīmukhoti** valiyo mukhe assāti valīmukho. **Evam dhammamidaṃ kulanti** idaṃ makkaṭakulam nāma kataṃ kataṃ dūsetabbaṃ vināsetabbanti evam sabhāvanti.

Athāmaccā “evam bhavissati, devā”ti tam apantvā ekāhadvīhaccayena puna tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānam ānetvā “ayam, deva, pitu mahārājassa kāle vinicchayāmacco, vinicchayasuttamassa supavattitam, imaṃ saṅgaṇhitvā vinicchayakammaṃ kāretuṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro tam oloketvā

“cittavato manussassa lomaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, ayaṃ nicittako vānaro vinicchayakammaṃ kātuṃ na sakkhissatī”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha –

20. “Nayidaṃ cittavato lomaṃ, nāyaṃ assāsiko migo;
Siṭṭhaṃ me janasandhena, nāyaṃ kiñci vijānatī”ti.

Tattha **nayidaṃ cittavato lomanti** yaṃ idaṃ etassa sarīre pharusalomaṃ, idaṃ vicāraṇapaññāya sampayuttacittavato na hoti. Pākatikacittena pana acittako nāma tiracchānagato natthi. **Nāyaṃ assāsikoti** ayaṃ avassayo vā hutvā anusāsaniṃ vā datvā aññaṃ assāsetuṃ asamatthatāya na assāsiko. **Migoti** makkaṭaṃ āha. **Siṭṭhaṃ me janasandhenāti** mayhaṃ pitarā janasandhena etaṃ siṭṭhaṃ kathitaṃ, “makkaṭo nāma kāraṇākāraṇaṃ na jānātī”ti evaṃ anusāsani dinnāti dīpeti. **Nāyaṃ kiñci vijānatīti** tasmā ayaṃ vānaro na kiñci jānātīti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Pāliyaṃ pana “nāyaṃ kiñci na dūsaye”ti likhitaṃ, taṃ aṭṭhakathāyaṃ natthi.

Amaccā imampi gāthaṃ sutvā “evaṃ bhavissati, devā”ti taṃ apanetvā punapi ekadivasaṃ tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṃ ānetvā “ayaṃ, deva, puriso pitu mahārājassa kāle mātāpituupaṭṭhānakāraṅko, kulejēṭṭhāpacāyikakammakāraṅko, imaṃ saṅgaṇhituṃ vaṭṭatī”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ oloketvā “makkaṭā nāma calacittā, evarūpaṃ kammaṃ kātuṃ na samatthā”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha –

21. “Na mātaraṃ pitaraṃ vā, bhātaraṃ bhaginiṃ sakaṃ;
Bhareyya tādiso poso, siṭṭhaṃ dasarathena me”ti.

Tattha **bhātaraṃ bhaginiṃ sakanti** attano bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā. Pāliyaṃ pana “sakha”nti likhitaṃ, taṃ pana aṭṭhakathāyaṃ “sakanti vutte sakabhātikabhaginiyo labbhanti, sakhanti vutte sahāyako labbhatī”ti vicāritameva. **Bhareyyāti** poseyya. **Tādiso posoti** yādiso esa dissati, tādiso makkaṭajātiko satto na bhareyya. **Siṭṭhaṃ dasarathena meti** evaṃ me pitarā anusitṭhaṃ. Pitā hissa janaṃ catūhi saṅgahavatthūhi sandahanato “janasandho”ti vuccati, dasahi rathehi kattabbākattabbaṃ attano ekeneva rathena karaṇato “dasaratho”ti. Tassa santikā evarūpassa ovādassa sutattā evamāha.

Amaccā “evaṃ bhavissati, devā”ti makkaṭaṃ apanetvā “paṇḍito kumāro, sakkhissati rajjaṃ kāretu”nti bodhisattaṃ rajje abhisiñcitvā “ādāsamukharaṇṇo āṇā”ti nagare bheriṃ carāpesuṃ. Tato paṭṭhāya bodhisatto dhammena rajjaṃ kāresi, paṇḍitabhāvopissa sakalajambudīpaṃ pattharivā gato.

Paṇḍitabhāvadīpanatthaṃ panassa imāni cuddasa vatthūni ābhatāni –

“Goṇo putto hayo ceva, naḷakāro gāmaḃhojako;
Gaṇikā taruṇī sappo, migo tittiradevatā;
Nāgo tapassino ceva, atho brāhmaṇamaṇavo”ti.

Tatrāyaṃ anupubbīkathā – bodhisattasmiṃhi rajje abhisiñcite eko janasandharaṇṇo pādamūliko nāmena gāmaṇicando nāma evaṃ cintesi – “idaṃ rajjaṃ nāma samānavayehi saddhiṃ sobhati, ahaṅca mahallako, daharaṃ kumāraṃ upaṭṭhātuṃ na sakkhissāmi, janapade kasikammaṃ katvā jīvissāmi”ti, so nagarato tiyojanamattaṃ gantvā ekasmiṃ gāmake vāsaṃ kappesi. Kasikammatthāya panassa goṇāpi natthi, so deve vuṭṭhe ekaṃ sahāyakaṃ dve goṇe yācitvā sabbadivasaṃ kasitvā tiṇaṃ khādāpetvā goṇe sāmikassa niyyādetuṃ gehaṃ agamāsi. So tasmīṃ khaṇe bhariyāya saddhiṃ gehamajjhe nisīditvā bhattaṃ bhuñjati. Goṇāpi paricayena gehaṃ pavisiṃsu, tesu pavisantesu sāmiko thālakaṃ ukkhipi, bhariyā thālakaṃ apanesi. Gāmaṇicando “bhattena maṃ nimanteyyu”nti olokeno goṇe aniyyādetvā gato. Corā rattim vajaṃ bhinditvā teyeva goṇe harisṃsu. Goṇasāmiko pātova vajaṃ pavitṭho te goṇe adisvā corehi haṭṭabhāvaṃ jānantopi “gāmaṇicandassa gīvaṃ karissāmi”ti taṃ upasaṅkamitvā “bho goṇe, me dehi”ti āha. “Nanu goṇā gehaṃ pavitṭhā”ti. “Kiṃ pana te mayhaṃ niyyādītā”ti? “Na

niyyādītā”ti. “Tena hi ayam te rājadūto, ehi”ti āha. Tesu hi janapadesu yamkiñci sakkharam vā kapālakaṇḍam vā ukkhipitvā “ayam te rājadūto, ehi”ti vutte yo na gacchati, tassa rājānaṃ karoti, tasmā so “rājadūto”ti sutvāva nikkhami.

So tena saddhiṃ rājakulam gacchanto ekaṃ sahāyakassa vasanaḡāmaṃ patvā “bho, atichātomhi, yāva ḡāmaṃ pavisitvā āhāraḡiccam katvā āgacchāmi, tāva idheva hohi”ti vatvā sahāyagehaṃ pāvīsi. Sahāyo panassa gehe natthi, sahāyikā disvā “sāmi, pakkāhāro natthi, muhuttaṃ adhivāsehi, idāneva pacitvā dassāmi”ti nisseṇiyā vegena taṇḡulakoṭṭhakaṃ abhiruhantī bhūmiyaṃ pati, taṅkhaṇaṅṅeva tassa sattamāsiko gabbho patito. Tasmīṃ khaṇe tassa sāmiko āgantvā taṃ disvā “tvam me bhariyaṃ paharitvā gabbhaṃ pātesi, ayam te rājadūto, ehi”ti taṃ gahetvā nikkhami. Tato paṭṭhāya dve janā ḡāmaṇiṃ majjhe katvā gacchanti.

Athekasmīṃ ḡāmadvāre eko assagopako assaṃ nivattetuṃ na sakkoti, assopi tesaṃ santikena gacchati. Assagopako ḡāmaṇicandaṃ disvā “mātula ḡāmaṇicanda, etaṃ tāva assaṃ kenacideva paharitvā nivattehi”ti āha. So ekaṃ pāsānaṃ gahetvā khiṇi, pāsāṇo assassa pāde paharitvā eraṇḡadaṇḡakaṃ viya bhindi. Atha naṃ assagopako “tayā me assassa pādo bhinno, ayam te rājadūto”ti vatvā gaṇhi.

So tīhi janehi nīyamāno cintesi – “ime maṃ raṅṅo dassessanti, ahaṃ goṇamūlampi dātuṃ na sakkomi, pageva gabbhapātanadaṇḡam, assamūlaṃ pana kuto labhissāmi, mataṃ me seyyo”ti. So gacchanto antarāmagge aṭaviyaṃ maggasaṃpīpeyeva ekaṃ ekato papātaṃ pabbataṃ addasa, tassa chāyāya dve pitāputtā naḡakārā ekato kilaṅṅaṃ cinanti. ḡāmaṇicanda “bho, sarīraḡiccam kātukāmomhi, thokaṃ idheva hotha, yāva āgacchāmi”ti vatvā pabbataṃ abhiruhitvā papātapasse patamāno pitunaḡakārassa piṭṭhiyaṃ pati, naḡakāro ekappahāreṇeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. ḡāmaṇi utṭhāya aṭṭhāsi. Naḡakāraputto “tvam me pitughātakacoro, ayam te rājadūto”ti vatvā taṃ hatthe gahetvā gumbato nikkhami, “kiṃ eta”nti ca vutte “pitughātakacoro me”ti āha. Tato paṭṭhāya ḡāmaṇiṃ majjhe katvā cattāro janā parivāretvā nayiṃsu.

Athāparasmīṃ ḡāmadvāre eko ḡāmaḡhojako ḡāmaṇicandaṃ disvā “mātula ḡāmaṇicanda, kahaṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitu”nti vutte “addhā tvam rājānaṃ passissasi, ahaṃ raṅṅo sāsanaṃ dātukāmo, harissasi”ti āha. “Āma, harissāmi”ti. “Ahaṃ pakatiyā abhirūpo dhanavā yasaṃpanno arogo, idāni panamhi duggato ceva paṇḡurogī ca, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccha, rājā kira paṇḡito, so te kathessati, tassa sāsanaṃ puna mayhaṃ katheyyāsī”ti. So “sādhū”ti sampaṭṭicchi.

Atha naṃ purato añṅatarasmīṃ ḡāmadvāre ekā gaṇikā disvā “mātula ḡāmaṇicanda, kahaṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitu”nti vutte “rājā kira paṇḡito, mama sāsanaṃ harā”ti vatvā evamāha – “pubbe ahaṃ bahaṃ bhatīṃ labhāmi, idāni pana tambulamattampi na labhāmi, koci me santikaṃ āgato nāma natthi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyyāsī”ti.

Atha naṃ purato añṅatarasmīṃ ḡāmadvāre ekā taruṇitthī disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ neva sāmikassa gehe vasituṃ sakkomi, na kulagehe, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge mahāmaggasamīpe ekasmīṃ vammike vasanto sappo disvā “ḡāmaṇicanda, kahaṃ yāsī”ti pucchitvā “rājānaṃ passitu”nti vutte “rājā kira paṇḡito, sāsanaṃ me harā”ti vatvā “ahaṃ gocaratthāya gamanakāle chātajjhato milātasarīro vammikato nikkhamanto sarīrena bilaṃ pūretvā sarīraṃ kaḡḡhento kicchena nikkhamāmi, gocaraṃ caritvā āgato pana suhito thūlasarīro hutvā pavisanto bilapassāni aḡusanto sahasāva pavisāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā mayhaṃ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato eko migo disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ añṅattha tiṅṅaṃ khādituṃ na sakkomi,

ekasmiṃyeva rukkhamūle sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge eko tittiro disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ ekasmiṃyeva vammikapāde nisīditvā vassanto manāpaṃ karitvā vassituṃ sakkomi, sesatṭhānesu nisinno na sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato ekā rukkhadevatā disvā “canda, kahaṃ yāsī”ti pucchitvā “rañño santika”nti vutte “rājā kira paṇḍito, ahaṃ pubbe sakkārappatto ahoṣiṃ, idāni pana pallavamutṭhimattampi na labhāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Tato aparabhāge eko nāgarājā taṃ disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṃ sare udakaṃ pasannaṃ maṇivaṇṇaṃ, idāni āvilaṃ paṇṇakasevālapariyonaddhaṃ, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āha.

Atha naṃ purato nagarassa āsannaṭṭhāne ekasmiṃ ārāme vasantā tāpasā disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṃ ārāme phalāphalāni madhurāni ahesuṃ, idāni nirojāni kasaṭāni jātāni, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āhaṃsu.

Tato naṃ purato gantvā nagaradvārasamīpe ekissaṃ sālāyaṃ brāhmaṇamaṇavakā disvā “kahaṃ, bho canda, gaccha”ti vatvā “rañño santika”nti vutte “tena hi no sāsanaṃ gahetvā gaccha, amhākañhi pubbe gahitagahitaṭṭhānaṃ pākaṭaṃ ahoṣi, idāni pana chiddaghaṭe udakaṃ viya na saṅṭhāti na paññāyati, andhakāro viya hoti, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āhaṃsu.

Gāmaṇicando imāni dasa sāsānāni gahetvā rañño santikaṃ agamāsi. Rājā vinicchayaṭṭhāne nisinno ahoṣi. Goṇasāmiko gāmaṇicandaṃ gahetvā rājānaṃ upasaṅkami. Rājā gāmaṇicandaṃ disvā sañjānitvā “ayaṃ amhākaṃ pitu upaṭṭhāko, amhe ukkhipitvā parihari, kahaṃ nu kho ettakaṃ kālaṃ vasi”ti cintetvā “ambho gāmaṇicanda, kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vasasi, cirakālato paṭṭhāya na paññāyasi, kenatthena āgatosī”ti āha. “Āma, deva, amhākaṃ devassa saggagatakālato paṭṭhāya janapadaṃ gantvā kasikammaṃ katvā jīvāmi, tato maṃ ayaṃ puriso goṇaaddakāraṇā rājadūtaṃ dassetvā tumhākaṃ santikaṃ ākaḍḍhī”ti. “Anākaḍḍhiyamāno nāgaccheyyāsī”, “ākaḍḍhitabhāvoyeva sobhano, idāni taṃ daṭṭhuṃ labhāmi, kahaṃ so puriso”ti? “Ayaṃ, devā”ti. “Saccaṃ kira, bho, amhākaṃ candassa dūtaṃ dassesī”ti? “Saccaṃ, devā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Ayaṃ me deva dve goṇe na detī”ti. “Saccaṃ kira, candā”ti. “Tena hi, deva, mayhampi vacanaṃ suṇāthā”ti sabbaṃ pavattiṃ kathesi. Taṃ sutvā rājā goṇasāmikaṃ pucchi – “kiṃ, bho, tava gehaṃ pavisante goṇe addasā”ti. “Nāddasaṃ, devā”ti. “Kiṃ, bho, maṃ ‘ādāsamukharājā nāmā’ti kathentānaṃ na sutapubbaṃ tayā, vissattho kathehī”ti? “Addasaṃ, devā”ti. “Bho canda, goṇānaṃ aniyyāditattā goṇā tava gīvā, ayaṃ pana puriso disvāva ‘na passāmī’ti sampajānamusāvādaṃ bhaṇi, tasmā tvaññeva kammiko hutvā imassa ca purisassa pajāpatiyāya cassa akkhīni uppāṭetvā sayāṃ goṇamūlaṃ catuvīsati kahāpaṇe dehī”ti. Evaṃ vutte goṇasāmikaṃ bahi karimsu. So “akkhīsu uppāṭitesu catuvīsatikahāpaṇehi kiṃ karissāmī”ti gāmaṇicandassa pādesu patitvā “sāmi canda, goṇamūlakahāpaṇā tuyheva hontu, ime ca gaṇhāhī”ti aññepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato dutiyo āha – “ayaṃ, deva, mama pajāpatiṃ paharitvā gabbhaṃ pātesī”ti. “Saccaṃ candā”ti? “Suṇohi mahārājā”ti cando sabbaṃ vitthāretvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ pana tvaṃ etassa pajāpatiṃ paharitvā gabbhaṃ pātesī”ti pucchi. “Na pātemi, devā”ti. “Ambho sakkhissasi tvaṃ iminā gabbhassa pātibhāvaṃ sādhetu”nti? “Na sakkomi, devā”ti. “Idāni kiṃ karosī”ti? “Deva, puttaṃ me laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Tena hi, ambho canda, tvaṃ etassa pajāpatiṃ tava gehe karitvā yadā puttavijātā hoti, tadā naṃ netvā etasseva dehī”ti. Sopi gāmaṇicandassa pādesu patitvā “mā me, sāmi, gehaṃ, bhindī”ti kahāpaṇe datvā palāyi.

Atha tatiyo āgantvā “iminā me, deva, paharitvā assassa pādo bhinno”ti āha. “Saccaṃ candā”ti. “Suṇohi, mahārājā”ti cando taṃ pavattiṃ vitthārena kathesi. Taṃ sutvā rājā assagopakaṃ āha –

“saccaṃ kira tvaṃ ‘assaṃ paharivā nivattehī’ ti kathesī” ti. “Na kathemi, devā” ti. So punavāre pucchito “āma, kathemī” ti āha. Rājā candaṃ āmantetvā “ambho canda, ayaṃ kathetvāva ‘na kathemī’ ti musāvādaṃ vadati, tvaṃ etassa jivhaṃ chinditvā assamūlaṃ amhākaṃ santikā gahetvā sahasaṃ dehī” ti āha. Assagopako aparepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato naḷakāraputto “ayaṃ me, deva, pitughātakacoro” ti āha. “Saccaṃ kira, candā” ti. “Suṇohi, devā” ti cando tampi kāraṇaṃ vitthāretvā kathesi. Atha rājā naḷakāraṃ āmantetvā “idāni kiṃ karosī” ti pucchi. “Deva me pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭatī” ti. “Ambho canda, imassa kira pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭati, matakaṃ pana na sakkā puna ānetuṃ, tvaṃ imassa mātaraṃ ānetvā tava gehe katvā etassa pitā hohī” ti. Naḷakāraputto “mā me, sāmi, matassa pitu gehaṃ bhindī” ti gāmaṇicandassa kahāpaṇe datvā palāyi.

Gāmaṇicando aḍḍe jayaṃ patvā tuṭṭhacitto rājānaṃ āha – “atthi, deva, tumhākaṃ kehici sāsanaṃ pahitaṃ, taṃ vo kathemī” ti. “Kathehi, candā” ti. Cando brāhmaṇamaṇavakānaṃ sāsanaṃ ādiṃ katvā paṭilomakkamena ekekaṃ kathaṃ kathesi. Rājā paṭipāṭiyā vissajjesi.

Kathaṃ? Paṭhamaṃ tāva sāsanaṃ sutvā “pubbe tesam vasaṇaṭṭhāne velaṃ jānitvā vassanakukkuṭo ahosi, tesam tena saddena uṭṭhāya mante gahetvā sajjhāyaṃ karontānaññeva aruṇo uggacchati, tena tesam gahitagahitaṃ na nassati. Idāni pana nesaṃ vasaṇaṭṭhāne avelāya vassanakukkuṭo atthi, so atirattiṃ vā vassati atipabhāte vā, atirattiṃ vassantassa tassa saddena uṭṭhāya mante gahetvā niddābhībūtā sajjhāyaṃ akatvāva puna sayanti, atipabhāte vassantassa saddena uṭṭhāya sajjhāyituṃ na labhanti, tena tesam gahitagahitaṃ na paññāyati” ti āha.

Dutiyam sutvā “te pubbe samaṇadhammaṃ karontā kasiṇaparikkamma yuttapayuttā ahesuṃ. Idāni pana samaṇadhammaṃ vissajjetvā akattabbesu yuttapayuttā ārāme uppannāni phalāphalāni upaṭṭhākānaṃ datvā piṇḍapaṭipinḍakena micchājīvena jīvikaṃ kappenti, tena nesaṃ phalāphalāni na madhurāni jātāni. Sace pana te pubbe viya puna samaṇadhamme yuttapayuttā bhavissanti, puna tesam phalāphalāni madhurāni bhavissanti. Te tāpasā rājakulānaṃ paṇḍitabhāvaṃ na jānanti, samaṇadhammaṃ tesam kātuṃ vadehī” ti āha.

Tatiyam sutvā “te nāgarājāno aññamaññaṃ kalahaṃ karonti, tena taṃ udakaṃ āvilaṃ jātaṃ. Sace te pubbe viya samaggā bhavissanti, puna pasannaṃ bhavissati” ti āha.

Catuttham sutvā “sā rukkhadevatā pubbe aṭaviyaṃ paṭipanne manusse rakkhati, tasmā nānappakāraṃ balikammaṃ labhati. Idāni pana ārakkhaṃ na karoti, tasmā balikammaṃ na labhati. Sace pubbe viya ārakkhaṃ karissati, puna lābhaggappattā bhavissati. Sā rājūnaṃ atthibhāvaṃ na jānāti, tasmā aṭaviārulhamanussānaṃ ārakkhaṃ kātuṃ vadehī” ti āha.

Pañcamaṃ sutvā “yasmim vammikapāde nisīditvā so tittiro manāpaṃ vassati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, taṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī” ti āha.

Chaṭṭham sutvā “yassa rukkhassa mūle so migo tiṇāni khādituṃ sakkoti, tassa rukkhassa upari mahantaṃ bhamaramadhu atthi, so madhumakkhitesu tiṇesu paluddho aññāni khādituṃ na sakkoti, tvaṃ taṃ madhupaṭalaṃ haritvā aggamadhuṃ amhākaṃ paḥiṇa, sesaṃ attanā paribhuñjā” ti āha.

Sattamaṃ sutvā “yasmim vammike so sappo vasati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, so taṃ rakkhamāno vasanto nikkhamanakāle dhanalobhena sarīraṃ sithilaṃ katvā lagganto nikkhamati, gocaraṃ gahetvā dhanasinehena alagganto vegena sahasā pavisati. Taṃ nidhikumbhiṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī” ti āha.

Aṭṭhamaṃ sutvā “tassā taruṇitthiyā sāmikassa ca mātāpitūnaṃca vasaṇagāmānaṃ antare ekasmim gāmake jāro atthi. Sā taṃ saritvā tasmim sinehena sāmikassa gehe vasituṃ asakkontī ‘mātāpitāro

passissāmī’ ti jārasa gehe katipāhaṃ vasitvā mātāpitūnaṃ gehaṃ gacchati, tattha katipāhaṃ vasitvā puna jāraṃ saritvā ‘sāmikassa gehaṃ gamissāmī’ ti puna jārasseva gehaṃ gacchati. Tassā itthiyā rājūnaṃ atthibhāvaṃ ācikkhitvā ‘sāmikasseva kira gehe vasatu. Sace taṃ rājā gaṇhāpeti, jīvitam te natthi, appamādaṃ kātuṃ vaṭṭatī’ ti tassā kathehī’ ti āha.

Navamaṃ sutvā “sā gaṇikā pubbe ekassa hatthato bhatim gahetvā taṃ ajirāpetvā aññassa hatthato na gaṇhāti, tenassā pubbe bahuṃ uppajji. Idāni pana attano dhammataṃ vissajjetvā ekassa hatthato gahitaṃ ajirāpetvāva aññassa hatthato gaṇhāti, purimassa okāsaṃ akatvā pacchimassa karoti, tenassā bhati na uppajjati, na keci naṃ upasaṅkamanti. Sace attano dhamme ṭhassati, pubbasadisāva bhavissati. Attano dhamme ṭhātumassā kathehī’ ti āha.

Dasamaṃ sutvā “so gāmaḥojako pubbe dhammena samena aḍḍaṃ vinicchini, tena manussānaṃ piyo ahosi manāpo, sampiyāyamānā cassa manussā bahupaṇṇākāraṃ āharimṣu, tena abhirūpo dhanavā yasaṃpanno ahosi. Idāni pana lañjavittako hutvā adhammena aḍḍaṃ vinicchinati, tena duggato kapaṇo hutvā paṇḍurogena abhibhūto. Sace pubbe viya dhammena aḍḍaṃ vinicchinnissati, puna pubbasadisāva bhavissati. So rañño atthibhāvaṃ na jānāti, dhammena aḍḍaṃ vinicchinitumassa kathehī’ ti āha.

Iti so gāmaṇicando imāni ettakāni sāsānāni rañño ārocesi, rājā attano paññāya sabbānipi tāni sabbaññubuddho viya byākaritvā gāmaṇicandassa bahuṃ dhanam datvā tassa vasanaḡamaṃ brahmadeyyaṃ katvā tasseva datvā uyyojesi. So nagarā nikkhamitvā bodhisattena dinnasāsanaṃ brāhmaṇamaṇavakānaṇca tāpasānaṇca nāgarājassa ca rukkhadevatāya ca ārocetvā tittirassa vasanaṭṭhānato nidhiṃ gahetvā migassa tiṇakhādanaṭṭhāne rukkhato bhamaramadhuṃ gahetvā rañño madhuṃ pesetvā sappassa vasanaṭṭhāne vammikaṃ khaṇitvā nidhiṃ gahetvā taruṇitthiyā ca gaṇikāya ca gāmaḥojakassa ca rañño kathitaniyāmeneva sāsanaṃ ārocetvā mahantena yasena attano gāmaḡamaṃ gantvā yāvātayukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Ādāsamukharājāpi dānādāni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūrento gato.

Satthā “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahāpañño, pubbe mahāpañño evā” ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannasakadāgāmiānāgāmiarahanto ahesuṃ. “Tadā gāmaṇicando ānando ahosi, ādāsamukharājā pana ahameva ahosi” nti.

Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā sattamā.

[258] 8. Mandhātu jātakavaṇṇanā

Yāvātā candimasūriyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba katesi. So kira sāvattiṃ piṇḍāya caramāno ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ bhikkhū dhammasabhaṃ ānetvā “ayaṃ, bhante, bhikkhu ukkaṇṭhito” ti satthu dassesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito” ti pucchitvā “saccaṃ, bhante” ti vutte “kadā tvaṃ, bhikkhu, agāraṃ ajjhāvasamāno taṇhaṃ pūretuṃ sakkhissasi, kāmataṇhā hi nāmesā samuddo viya duppūrā, porāṇakarājāno dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṃ kāretvā manussaparihāreṇeva cātumahārājikadevaloke rajjaṃ kāretvā tāvatimsadevaloke chattimsāya sakkānaṇca vasanaṭṭhāne devarajjaṃ kāretvāpi attano kāmataṇhaṃ pūretuṃ asakkontāva kālamakaṃsu, tvaṃ panetaṃ taṇhaṃ kadā pūretuṃ sakkhissasi” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭhamakappikesu mahāsammato nāma rājā ahosi. Tassa putto rojo nāma, tassa putto vararojo nāma, tassa putto kalyāṇo nāma, tassa putto varakalyāṇo nāma, tassa putto uposatho nāma, tassa putto mandhātu nāma ahosi. So sattahi ratanehi catūhi ca iddhīhi samannāgato cakkavattirajjaṃ kāresi. Tassa vāmahatthaṃ samañjitvā dakkhiṇahatthena apphoṭitakāle ākāsā dibbamegho viya jāṇuppanānaṃ sattaratanavassaṃ vassati, evarūpo acchariyamanusso ahosi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlaṃ

kīli. Caturāsīti vassasahassāni oparajjam kāresi, caturāsīti vassasahassāni cakkavattirajjam kāresi, āyuppanāṇaṃ asaṅkhyeyaṃ ahoṣi.

So ekadivasam kāmatanham pūretum asakkonto ukkaṅṅhitākāram dassesi. Athāmaccā “kiṃ nu kho, deva, ukkaṅṅhitosī”ti pucchimsu. “Mayham puññabale olokiyamāne idaṃ rajjam kiṃ karissati, kataram nu kho thānam ramaṇīya”nti? “Devaloko, mahārājā”ti. So cakkaratanaṃ abbhukkiritvā saddhiṃ parisāya cātumahārājikadevalokaṃ agamāsi. Athassa cattāro mahārājāno dibbamālāgandhahatthā devagaṇaparivutā paccuggamaṇaṃ katvā taṃ ādāya cātumahārājikadevalokaṃ gantvā devarajjam adamsu. Tassa sakaparīsāya parivāritasseva tasmim rajjam kārentassa dīgho addhā vītivatto.

So tatthāpi taṇham pūretum asakkonto ukkaṅṅhitākāram dassesi, cattāro mahārājāno “kiṃ nu kho, deva, ukkaṅṅhitosī”ti pucchimsu. “Imamhā devalokā kataram thānam ramaṇīya”nti. “Mayam, deva, paresam upaṅṅhākaparīsā, tāvatimsadevaloko ramaṇīyo”ti. Mandhātā cakkaratanaṃ abbhukkiritvā attano parisāya parivuto tāvatimsābhimukho pāyāsi. Athassa sakko devarājā dibbamālāgandhahattho devagaṇaparivuto paccuggamaṇaṃ katvā taṃ hatthe gahetvā “ito ehi, mahārājā”ti āha. Rañño devagaṇaparivutassa gamanakāle pariṇāyakarataṇaṃ cakkaratanaṃ ādāya saddhiṃ parisāya manussapathaṃ otarivā attano nagarameva pāvīsi. Sakko mandhātum tāvatimsabhavanaṃ netvā devatā dve koṭṭhāse katvā attano devarajjam majjhe bhinditvā adāsi. Tato paṅṅhāya dve rājāno rajjam kāresum. Evaṃ kāle gacchante sakko saṅṅhi ca vassasatasahassāni tisso ca vassakoṭṭiyo āyum khetvā cavi, añño sakko nibbatti. Sopi devarajjam kāretvā āyukkayena cavi. Etenūpāyena chattiṃsa sakkā cavimsu, mandhātā pana manussaparīhārena devarajjam kāresiyeva.

Tassa evaṃ kāle gacchante bhīyosomattāya kāmatanhā uppajji, so “kiṃ me upaḍḍharajjena, sakkam māretvā ekarajjameva karissāmī”ti cintesi. Sakkam māretum nāma na sakkā, taṅhā nāmesā vipattimulā, tenassa āyusāṅkhāro pariḥāyi, jarā sarīraṃ pahari. Manussasarīraṇca nāma devaloke na bhijjati, atha so devalokā bhassitvā uyyāne otari. Uyyānapālo tassa āgatabhāvaṃ rājakule nivedesi. Rājakulam āgantvā uyyāneyeva sayanaṃ paññapesi. Rājā anuṅṅhānaseyyāya nipajji. Amaccā “deva, tumhākaṃ parato kinti kathemā”ti pucchimsu. “Mama parato tumhe imaṃ sāsaṇaṃ mahājanassa katheyātha – ‘mandhātumahārājā dvisahassaparittadīparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjam kāretvā dīgharattaṃ cātumahārājikesu rajjam kāretvā chattiṃsāya sakkānaṃ āyuppanāṇena devaloke rajjam kāretvā taṇham apūretvā kālamakāsī”ti. So evaṃ vatvā kālam katvā yathākamam gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

22. “Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocana; Sabbeva dāsā mandhātu, ye paṇā pathavissitā.
23. “Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati; Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṅḍito.
24. “Api dibbesu kāmesu, ratim so nādhigacchati; Taṅhakkhayaṇato hoti, sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha yāvatāti paricchedavacanam. **Pariharantīti** yattakena paricchedena sinerum pariharanti. **Disā bhantīti** dasasu disāsu bhāsanti pabhāsanti. **Virocanāti** ālokakaraṇatāya virocanaṣabhāvā. **Sabbeva dāsā mandhātu, ye paṇā pathavissitāti** ettake padese ye pathavinissitā paṇā janapadavāsino manussā, sabbeva te “dāsā mayam rañño mandhātussa, ayyako no rājā mandhātā”ti evaṃ upagatattā bhujissāpi samānā dāsāyeva.

Na kahāpaṇavassenāti tesam dāsabhūtānaṃ manussānaṃ anuggahāya yaṃ mandhātā apphotvā

sattaratanavassam vassāpeti, tam idha “kahāpaṇavassa”nti vuttam. **Titti kāmesūti** tenāpi kahāpaṇavassena vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi, evam duppūrā eṣā taṇhā. **Appassādā dukhā kāmāti** supinakūpamattā kāmā nāma appassādā parittasukhā, dukkhameva panettha bahutaram. Tam dukkhakkhandhasuttapariyāyena dīpetabbam. **Iti viññāyāti** evam jānitvā.

Dibbesūti devatānaṃ paribhogesu rūpādīsu. **Ratiṃ soti** so vipassako bhikkhu dibbehi kāmehi nimantiyamānopi tesu ratiṃ nādhigacchati āyasmā samiddhi viya. **Taṇhakkhaya ratoti** nibbānarato. Nibbānañhi āgamma taṇhā khīyati, tasmā tam “taṇhakkhaya”ti vuccati. Tattha rato hoti abhirato. **Sammāsambuddhasāvako** buddhassa savanante jāto bahussuto yogāvacarapuggalo.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpatti phale patiṭṭhahi, aññe pana bahū sotāpatti phalādīni pāpuṇṇiṃsu. “Tadā mandhātūrājā ahameva ahosi”nti.

Mandhātujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[259] 9. Tirītavacchajātakavaṇṇanā

Nayimassa vijjāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmato ānandassa kosalarāñño mātuḡamānaṃ hatthato pañcasatāni, rañño hatthato pañcasatānīti dussasahassapaṭilābhavattum ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā dukanipāte **guṇajātake** (jā. aṭṭha. 2.2.guṇajātakavaṇṇanā) vitthāritameva.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā nāmaggaṇadivase **tirītavacchakumāro**ti katanāmo anupubbena vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā agāraṃ ajjhāvasanto mātāpitūnaṃ kālakiriyaṃ saṃviggahadayo hutvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā araṇṇāyatane vanamūlaphalāhāro hutvā vāsaṃ kappesi. Tasmīṃ tattha vasante bārānasirañño paccanto kupi, so tattha gantvā yuddhe parājito maraṇabhaya bhīto hatthikkhandhagato ekena passena palāyitvā araṇṇe vicaranto pubbaṇhasamaye tirītavacchassa phalāphalattāya gatakāle tassa assamaṇapadaṃ pāvīsi. So “tāpasānaṃ vasanaṭṭhāna”nti hatthito otarivā vātāpene kilanto pipāsito pānīyaghaṭaṃ olokeno katthaci adisvā caṅkamanakoṭiyaṃ udapānaṃ addasa. Udakaussīṇanattāya pana rajjughataṃ adisvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto hatthissa kucchiyaṃ baddhayottaṃ gahetvā hatthiṃ udapānataṭe ṭhapetvā tassa pāde yottaṃ bandhitvā yottena udapānaṃ otarivā yotte apāpuṇante uttarivā uttarasātaṃ yottakoṭiyā saṅghāṭetvā puna otari, tathāpi nappahosiyeva. So aggapādehi udakaṃ phusitvā atipipāsito “pipāsaṃ vinodetvā maraṇampi sumaraṇa”nti cintevā udapāne pativā yāvadatthaṃ pivitvā paccuttarituṃ asakkonto tattheva aṭṭhāsi. Hatthīpi susikkhitattā aññattha agantvā rājānaṃ olokeno tattheva aṭṭhāsi. Bodhisatto sāyanhasamaye phalāphalaṃ āharitvā hatthiṃ disvā “rājā āgato bhavissati, vammīta hatthīyeva pana paññāyati, kiṃ nu kho kāraṇa”nti so hatthisamīpaṃ upasaṅkami. Hatthīpi tassa upasaṅkamanabhāvaṃ ṇatvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bodhisatto udapānataṭaṃ gantvā rājānaṃ disvā “mā bhāyi, mahārājā”ti samassāsetvā nisseṇiṃ bandhitvā rājānaṃ uttāretvā kāyassa sambāhitvā telena makkhetvā nhāpetvā phalāphalāni khādāpetvā hatthissa sannāhaṃ mocesi. Rājā dvīhatthiṃ vissamitvā bodhisattassa attano santikaṃ āgamanattāya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi. Rājālakāyo nagarassa avidūre khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito. Rājānaṃ āgacchantam disvā parivāresi, rājā nagaraṃ pāvīsi.

Bodhisattopi aḍḍhamāsaccayena bārānasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno rājadvāraṃ gato. Rājā mahāvātāpānaṃ ugghāṭetvā rājāṅgaṇaṃ olokayamāno bodhisattaṃ disvā sañjānitvā pāsādā oruyha vanditvā mahātalaṃ āropetvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditaṃ āhāraṃ bhojetvā sayampi bhujitvā uyyānaṃ netvā tatthassa caṅkamanādīparivāraṃ vasanaṭṭhānaṃ kāretvā sabbe pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālaṃ paṭicchāpetvā vanditvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājanivesaneyeva paribhuñji, mahāsakkārasammāno ahosi.

Tam asahamānā amaccā “evarūpaṃ sakkāraṃ ekopi yodho labhamāno kiṃ nāma na kareyyā”ti

vatvā uparājānaṃ upagantvā “deva, amhākaṃ rājā ekaṃ tāpasam ativiya mamāyati, kiṃ nāma tena tasmim diṭṭham, tumhepi tāva raññā saddhim mantethā”ti āhamsu. So “sādhū”ti sampatiçchitvā amaccehi saddhim rājānaṃ upasankamitvā paṭhamam gāthamāha –

25. “Nayimassa vijjāmayamatthi kiñci, na bandhavo no pana te sahāyo;
Atha kena vaṇṇena tirīṭavaccho, tedaṇḍiko bhuñjati aggapiṇḍa”nti.

Tattha **nayimassa vijjāmayamatthi kiñcīti** imassa tāpasassa vijjāmayam kiñci kammaṃ natthi. **Na bandhavo** tiputtabandhavasippabandhavagottabandhavañātibandhavesu aññataropi na hoti. **No pana te sahāyoti** sahapamsukīlīko sahāyakopi te na hoti. **Kena vaṇṇenāti** kena kāraṇena. **Tirīṭavacchoti** tassa nāmaṃ. **Tedaṇḍikoti** kuṇḍikathapanatthāya tidaṇḍakaṃ gahetvā caranto. **Aggapiṇḍanti** rasasampannaṃ rājārahaṃ aggabhojanaṃ.

Taṃ sutvā rājā puttam āmantetvā “tāta, mama paccantaṃ gantvā yuddhaparājītassa dvīhatīhaṃ anāgatabhāvaṃ sarasī”ti vatvā “sarāmī”ti vutte “tadā mayā imaṃ nissāya jīvitam laddha”nti sabbaṃ taṃ pavattim ācikkhitvā “tāta, mayham jīvitadāyake mama santikaṃ āgate rajjam dadantopi aham neva etena kataguṇānurūpaṃ kātuṃ sakkomī”ti vatvā itarā dve gāthā avoca –

26. “Āpāsu me yuddhaparājītassa, ekassa katvā vīvanasmi ghore;
Pasārayī kicchagatassa pāṇim, tenūdatārim dukhasampareto.
27. “Etassa kiccena idhānupatto, vesāyino visayā jīvaloke;
Lābhāraho tāta tirīṭavaccho, dethassa bhogaṃ yajathaṅca yañña”nti.

Tattha **āpāsūti** āpadāsu. **Ekassāti** adutiyassa. **Katvāti** anukampaṃ karitvā pemaṃ uppādetvā. **Vīvanasminti** pāṇiyarahite araññe. **Ghoreti** dāruṇe. **Pasārayī kicchagatassa pāṇinti** nisseṇim bandhitvā kūpaṃ otāretvā dukkhagatassa mayham uttāraṇatthāya vīriyapaṭisaṃyuttaṃ hattham pasāresi. **Tenūdatārim dukhasamparetoti** tena kāraṇenamhi dukkhaparivāritopi tamhā kūpā uttiṇṇo.

Etassa kiccena idhānupattoti aham etassa tāpasassa kiccena, etena katassa kiccassānubhāvena idhānupatto. **Vesāyino visayāti** vesāyī vuccati yamo, tassa visayā. **Jīvaloketi** manussaloke. Ahañhi imasmim jīvaloke thito yamavisayaṃ maccuvisayaṃ paralokaṃ gato nāma ahoṣim, somhi etassa kāraṇā tato puna idhāgatoti vuttaṃ hoti. **Lābhārahoti** lābham araho catupaccayalābhassa anucchaviko. **Dethassa bhoganti** etena paribhuñjitabbaṃ catupaccayasamaṇaparikkhārasaṅkhātam bhogaṃ etassa detha. **Yajathaṅca yaññanti** tvaṅca amaccā ca nāgarā cāti sabbepi tumhe etassa bhogaṅca detha, yaññaṅca yajatha. Tassa hi dīyamāno deyyadhammo tena bhuñjitabbattā bhogo hoti, itaresam dānayaññattā yañño. Tenāha “dethassa bhogaṃ yajathaṅca yañña”nti.

Evam raññā gaganatale puṇṇacandaṃ utthāpentena viya bodhisattassa guṇe pakāsīte tassa guṇo sabbatthameva pākaṭo jāto, atīrekataro tassa lābhasakkāro udapādi. Tato paṭṭhāya uparājā vā amaccā vā añño vā koci kiñci rājānaṃ vattum na visahi. Rājā bodhisattassa ovāde thātvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi. Bodhisattopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi upakāravasena kariṃsū”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Tirīṭavacchajātakavaṇṇanā navamā.

[260] 10. Dūtajātakavaṇṇanā

Yassatthā dūramāyantīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabba katesi. Vatthu navakanipāte **cakkavākajātake** (jā. 1.9.69 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhum

āmantetvā “na kho, bhikkhu, idāneva, pubbepe tvam lolo, lolyakāraṇeneva pana asinā sīsacchedanaṃ labhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya bhojanasuddhiko ahoṣi, tenassa **bhojanasuddhikarājā**teveva nāmaṃ jātaṃ. So kira tathārūpena vidhānena bhattaṃ bhuñjati, yathāssa ekissā bhattachāyā satasahassaṃ vayaṃ gacchati. Bhuñjanto pana antogehe na bhuñjati, attano bhojanavidhānaṃ olokentaṃ mahājanaṃ puññaṃ kāretukāmatāya rājadvāre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā bhojanavelāya taṃ alaṅkarāpetvā kañcanamaye samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīditvā khattiyakaññāhi parivuto satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā sabbarasabhojanaṃ bhuñjati. Atheko lolapuriso tassa bhojanavidhānaṃ oloketvā taṃ bhojanaṃ bhuñjitukāmo hutvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto “attheko upāyo”ti gālhaṃ nivāsetvā hatthe ukkhipitvā “bho, ahaṃ dūto, dūto”ti uccāsaddaṃ karonto rājānaṃ upasaṅkami. Tena ca samayena tasmīṃ janapade “dūtomhī”ti vadantaṃ na vārenti, tasmā mahājano dvidhā bhijjivā okāsaṃ adāsi. So vegena gantvā rañño pātiyā ekaṃ bhattachāya gahetvā mukhe pakkhipi, athassa “sīsaṃ chindissāmi”ti asigāho asim abbāhesi, rājā “mā paharī”ti nivāresi, “mā bhāyi, bhuñjassū”ti hatthaṃ dhovivā nisīdi. Bhojanapariyosāne cassa attano pivanaṇṇāyañceva tambūlaṅca dāpetvā “bho purisa, tvam ‘dūtomhī’ti vadasi, kassa dūtosī”ti pucchi. “Mahārāja ahaṃ taṇhādūto, udaradūto, taṇhā maṃ āṇāpetvā ‘tvam gacchāhi’ti dūtaṃ katvā pesesī”ti vatvā purimā dve gāthā avoca –

28. “Yassatthā dūramāyanti, amittamapi yācituṃ;
Tassūdarassahaṃ dūto, mā me kujjha rathesabha.

29. “Yassa divā ca ratto ca, vasamāyanti māṇavā;
Tassūdarassahaṃ dūto, mā me kujjha rathesabhā”ti.

Tattha **yassatthā dūramāyantī**ti yassa atthāya ime sattā taṇhāvasikā hutvā dūrampi gacchanti. **Rathesabhā**ti rathayodhajeṭṭhaka.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “saccametam, ime sattā udaradūtā taṇhāvasena vicaranti, taṇhāva ime satte vicāreti, yāva manāpaṃ vata iminā kathita”nti tassa purisassa tussitvā tatiyaṃ gāthamāha –

30. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ, gavaṃ sahasaṃ saha puṅgavena;
Dūto hi dūtassa kathaṃ na dajjaṃ, mayampi tasseva bhavāma dūtā”ti.

Tattha **brāhmaṇā**ti ālapanamattametaṃ. **Rohiṇī**nti rattavaṇṇānaṃ. **Saha puṅgavenā**ti yūthapariṇāyakena upaddavarakkhakena usabhena saddhiṃ. **Mayampi**ti ahañca avasesā ca sabbe sattā tasseva udarassa dūtā bhavāma, tasmā ahaṃ udaradūto samāno udaradūtassa tuyhaṃ kasmā na dajjanti. Evañca pana vatvā “iminā vata purisena assutapubbaṃ kāraṇaṃ kathita”nti tuṭṭhacitto tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so lolabhikkhu sakadāgāmiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. “Tadā lolapuriso etarahi lolabhikkhu ahoṣi, bhojanasuddhikarājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Dūtājātakavaṇṇanā dasamā.

Saṅkappavaggo paṭṭhama.

Tassuddānaṃ –

Saṅkappa tilamuṭṭhi ca, maṇi ca sindhavāsukaṃ;
Jarūdapaṇaṃ gāmaṇi, mandhātā tirīṭadūtanti.

2. Padumavaggo

[261] 1. Padumajātakavaṇṇanā

Yathā kesā ca massū cāti idaṃ sathā jetavane viharanto ānandabodhimhi mālāpūjakārake bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **kāliṅgabodhijātake** āvibhavissati. So pana ānandattherena ropitattā “ānandabodhi”ti jāto. Therena hi jetavanadvārakoṭṭhake bodhissa ropitabhāvo sakalajambudīpe patthari. Athekacce janapadavāsino bhikkhū “ānandabodhimhi mālāpūjaṃ karissāmā”ti jetavanaṃ āgantvā sathāraṃ vanditvā punadivase sāvattiṃ pavisitvā uppalavīthiṃ gantvā mālaṃ alabhitvā āgantvā ānandattherassa ārocesuṃ – “āvuso, mayaṃ ‘bodhimhi mālāpūjaṃ karissāmā’ti uppalavīthiṃ gantvā ekamālampi na labhimhā”ti. Thero “ahaṃ vo, āvuso, āharissāmī”ti uppalavīthiṃ gantvā bahū nīluppakalāpe ukkhipāpetvā āgamma tesuṃ dāpesi, te tāni gahetvā bodhissa pūjaṃ karīṃsu. Taṃ pavattiṃ sutvā dhammasabhāyaṃ bhikkhū therassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, jānapadā bhikkhū appapuññā uppalavīthiṃ gantvā mālaṃ na labhiṃsu, thero pana gantvāva āharāpesī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva vattuchekā kathākusalā mālaṃ labhanti, pubbepi labhiṃsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahoṣi. Antonagare ca ekasmiṃ sare padumāni pupphanti. Eko chinnanāso puriso taṃ saraṃ rakkhati. Athekadivasaṃ bārānasiyaṃ ussave ghuṭṭhe mālaṃ piḷandhitvā ussavaṃ kīḷitukāmā tayo seṭṭhiputtā “nāsacchinnassa abhūtena vaṇṇaṃ vatvā mālaṃ yācissāmā”ti tassa padumāni bhañjanakāle sarassa santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tesu eko taṃ āmantetvā paṭhamaṃ gāthamāha –

31. “Yathā kesā ca massū ca, chinnaṃ chinnaṃ virūhati;
Evaṃ ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

So tassa kujjhitvā padumaṃ na adāsi.

Athassa dutiyo dutiyaṃ gāthamāha –

32. “Yathā sārādikaṃ bījaṃ, khetto vuttaṃ virūhati;
Evaṃ ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

Tattha **sārādikanti** saradasamaye gahetvā nikkhittaṃ sārāsammaṃ bījaṃ. So tassapi kujjhitvā padumaṃ na adāsi.

Athassa tatiyo tatiyaṃ gāthamāha –

33. “Ubhopi palapantete, api padmāni dassati;
Vajjuṃ vā te na vā vajjuṃ, natthi nāsāya rūhanā;
Dehi samma padumāni, ahaṃ yācāmi yācito”ti.

Tattha **ubhopi palapanteteti** ete dvepi musā vadanti. **Api padmānīti** “api nāma no padumāni dassati”ti cintetvā evaṃ vadanti. **Vajjuṃ vā te na vā vajjuntī** “tava nāsā ruhatū”ti evaṃ vadeyyuṃ vā na vā vadeyyuṃ, etesaṃ vacanaṃ appamaṇaṃ, sabbatthāpi natthi nāsāya ruhanā, ahaṃ pana te nāsaṃ paṭicca na kiñci vadāmi, kevalaṃ yācāmi, tassa me dehi, samma, padumāni yācitoti.

Taṃ sutvā padumasaragopako “imehi dvīhi musāvādo kathito, tumhehi sabhāvo kathito, tumhākaṃ anucchavikāni padumāni”ti mahantaṃ padumakalāpaṃ ādāya tassa datvā attano padumasameva gato.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā padumalābhī seṭṭhiputto ahameva ahosi”nti.

Padumajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[262] 2. Mudupāṇijātakavaṇṇanā

Pāṇi ce muduko cassāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā dhammasabhaṃ ānītaṃ “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, itthiyo nāmetā kilesavasena gamanato arakkhiyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dhītaṃ rakkhituṃ nāsakkhiṃsu, pitarā hatthe gahetvā ṭhitāva pitaraṃ ajānāpetvā kilesavasena purisena saddhiṃ palāyī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. So dhītaraṇca bhāgineyyaṇca dvepi antonivesane posento ekadivasāṃ amaccehi saddhiṃ nisinno “mamaccayena mayhaṃ bhāgineyyo rājā bhavissati, dhītāpi me tassa aggamaheṣī bhavissati”ti vatvā aparabhāge bhāgineyyassa vayappattakāle puna amaccehi saddhiṃ nisinno “mayhaṃ bhāgineyyassa aññassa rañño dhītaraṃ ānessāma, mayhaṃ dhītaraṃpi aññasmim rājakule dassāma, evaṃ no ñātakā bahutarā bhavissanti”ti āha. Amaccā sampaṭicchimṃsu.

Atha rājā bhāgineyyassa bahigeḥaṃ dāpesi, anto pavesanaṃ nivāresi. Te pana aññamaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Kumāro “kena nu kho upāyena rājadhītaṃ bahi nīharāpeyya”nti cintento “atthi upāyo”ti dhātīyā lañjaṃ datvā “kiṃ, ayyaputta, kicca”nti vutte “amma, kathaṃ nu kho rājadhītaṃ bahi kātuṃ okāsaṃ labheyyāma”ti āha. “Rājadhītāya saddhiṃ kathetvā jānissāmi”ti. “Sādhu, amma”ti. Sā gantvā “ehi, amma, sīse te ūkā gaṇhissāmi”ti taṃ nīcapīṭhake nisīdāpetvā sayāṃ ucce nisīditvā tassā sīsaṃ attano ūrūsu ṭhapetvā ūkā gaṇhayamānā rājadhītāya sīsaṃ nakhehi vijjhi. Rājadhītā “nāyaṃ attano nakhehi vijjhati, pitucchāputtassa me kumārassa nakhehi vijjhati”ti ñatvā “amma, tvaṃ kumārassa santikaṃ agamāsī”ti pucchi. “Āma, amma”ti. “Kiṃ tena sāsanaṃ kathita”nti? “Tava bahikaraṇūpāyaṃ pucchati, amma”ti. Rājadhītā “paṇḍito honto jānissati”ti paṭhamaṃ gāthaṃ bandhitvā “amma, imaṃ uggaṇhitvā kumārassa kathehi”ti āha.

34. “Pāṇi ce muduko cassa, nāgo cassa sukārīto;
Andhakāro ca vasseyya, atha nūna tadā siyā”ti.

Sā taṃ uggaṇhitvā kumārassa santikaṃ gantvā “amma, rājadhītā kimāhā”ti vutte “ayyaputta, aññaṃ kiñci avatvā imaṃ gāthaṃ paṇi”ti taṃ gāthaṃ udāhāsi. Kumāro ca tassatthaṃ ñatvā “gaccha, amma”ti taṃ uyyojesi.

Gāthāyattho – sace te ekissā cūlupaṭṭhākāya mama hattho viya hattho mudu assa, yadi ca te āneñjakāraṇaṃ sukārīto eko hatthī assa, yadi ca taṃ divasaṃ caturaṅgasamannāgato ativiya bahalo andhakāro assa, devo ca vasseyya. **Atha nūna tadā siyā**ti tādise kāle ime cattāro paccaye āgama ekaṃsena te manorathassa matthakagamaṇaṃ siyāti.

Kumāro etamatthaṃ tathato ñatvā ekaṃ abhirūpaṃ muduhatthaṃ cūlupaṭṭhākaṃ sajjāṃ katvā maṅgalahatthigopakassa lañjaṃ datvā hatthim āneñjakāraṇaṃ kāretvā kālaṃ āgamento acchi.

Athekasmim kāḷapakkhuposathadivase majjhimayāmasamanantare ghanakāḷamegho vassi. So

“ayaṃ dāni rājadhītāya vuttadivaso”ti vāraṇaṃ abhiruhitvā muduhatthakaṃ cūlupaṭṭhākaṃ hatthipitṭhe nisīdāpetvā gantvā rājanivesanassa ākāsaṅgaṇābhimukhe ṭhāne hatthiṃ mahābhittiyā allīyāpetvā vātapānasamīpe temento aṭṭhāsi. Rājāpi dhītaṃ rakkhanto aññattha sayituṃ na deti, attano santike cūlasayane sayāpeti. Sāpi “ajja kumāro āgamissati”ti ñatvā niddaṃ anokkamitvāva nipannā “tāta nhāyitukāmāmhī”ti āha. Rājā “ehi, amma”ti taṃ hatthe gahetvā vātapānasamīpaṃ netvā “nhāyāhi, amma”ti ukkhipitvā vātapānassa bahipasse pamukhe ṭhapetvā ekasmiṃ hatthe gahetvā aṭṭhāsi. Sā nhāyamānāva kumārassa hatthaṃ pasāresi, so tassā hatthato ābharaṇāni omuñcitvā upaṭṭhākāya hatthe piḷandhitvā taṃ ukkhipitvā rājadhītaṃ nissāya pamukhe ṭhapesi. Sā tassā hatthaṃ gahetvā pitu hatthe ṭhapesi, so tassā hatthaṃ gahetvā dhītu hatthaṃ muñci, sā itarasmāpi hatthā ābharaṇāni omuñcitvā tassā dutiyahatthe piḷandhitvā pitu hatthe ṭhapetvā kumārena saddhiṃ agamāsi. Rājā “dhītāyeva me”ti saññāya taṃ dārikaṃ nhānapariyosāne sirigabbhe sayāpetvā dvāraṃ pidhāya lañchetvā ārakkhaṃ datvā attano sayanaṃ gantvā nipajji.

So pabhātāya rattiyā dvāraṃ vivarivā taṃ dārikaṃ disvā “kimeta”nti pucchi. Sā tassā kumārena saddhiṃ gatabhāvaṃ kathesi. Rājā vippaṭṭisārī hutvā “hatthe gahetvā carantenapi mātugāmaṃ rakkhituṃ na sakkā, evaṃ arakkhiyā nāmitthiyo”ti cintetvā itarā dve gāthā avoca –

35. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā;
Sīdanti naṃ viditvāna, ārakā parivajjaye.
36. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
Jātavedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti na”nti.

Tattha **analā mudusambhāsā**ti muduvacanenapi asakkuṇeyyā, neva sakkā saṅhavācāya saṅgaṇhitunti attho. Purisehi vā etāsaṃ na alanti analā. **Mudusambhāsā**ti hadaye thaddhepi sambhāsāva mudu etāsanti mudusambhāsā. **Duppūrā tā nadīsamā**ti yathā nadī āgatāgatassa udakassa sandanato udakena duppūrā, evaṃ anubhūtanubhūtehi methunādīhi aparitussanato duppūrā. Tena vuttaṃ –

“Tiṇṇaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ atitto appaṭivāno mātugāmo kālaṃ karoti. Katamesaṃ tiṇṇaṃ? Methunasamāpattiyā ca vijāyanassa ca alaṅkārasa ca. Imesaṃ kho, bhikkhave, tiṇṇaṃ dhammānaṃ atitto appaṭivāno mātugāmo kālaṃ karoti”ti.

Sīdantīti aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu usadanirayesu nimujjanti. **Nanti** nipātamattaṃ. **Viditvānā**ti evaṃ jānitvā. **Ārakā parivajjyeti** “etā itthiyo nāma methunadhammādīhi atittā kālaṃ katvā etesu nirayesu sīdanti, etā evaṃ attanā sīdamānā kassaññassa sukhāya bhavissanti”ti evaṃ ñatvā paṇḍito puriso dūratova tā parivajjyeti dīpeti. **Chandasā vā dhanena vā**ti attano vā chandena ruciyā pemena, bhativasena laddhadhanena vā yaṃ purisaṃ etā itthiyo upasevanti bhajanti. **Jātavedoti** aggī. So hi jātamattova vediyati, vidito pākaṭo hotīti jātavedo. So yathā attano ṭhānaṃ kāraṇaṃ okāsaṃ anudahati, evametāpi yaṃ upasevanti, taṃ purisaṃ dhanayasasīlapaññāsamannāgatampi tesam sabbesaṃ dhanādīnaṃ vināsanato puna tāya sampattiyā abhabbuppattikaṃ kurumānā khippaṃ anudahanti jhāpentī. Vuttampi cetam –

“Balavanto dubbalā honti, thāmavantopi hāyare;
Cakkhumā andhakā honti, mātugāmavasam gatā.

“Guṇavanto nigguṇā honti, paññavantopi hāyare;
Pamattā bandhane senti, mātugāmavasam gatā.

“Ajjhenañca tapam sīlaṃ, saccaṃ cāgaṃ satim matim;
Acchindanti pamattassa, panthadūbhīva takkarā.

“Yasaṃ kittiṃ dhitiṃ sūraṃ, bāhusaccaṃ pajānaṃ;
Khepayanti pamattassa, kaṭṭhapuñjaṃva pāvako”ti.

Evam vatvā mahāsatto “bhāgineyyopi mayāva poṣetabbo”ti mahantena sakkārena dhītaṃ tasseva datvā taṃ oparajje patiṭṭhapesi. Sopi mātulassa accayena rajje patiṭṭhahi.

Satthā imaṃ dhammadesenaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā rājā ahameva ahosi”nti.

Mudupāṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

[263] 3. Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā

Abhijjamāne vārisinti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhumeva ārabbhā kathesi. Tañhi satthā dhammasabhaṃ ānītaṃ “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, itthiyo nāmetā porāṇake suddhasattepi saṃkilesesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rājā aputtako hutvā attano itthiyo “puttapatthanaṃ karoṭhā”ti āha. Tā putte patthenti. Evam addhāne gate bodhisatto brahmalokā cavitvā aggamaḥesiyā kucchimiṃ nibbatti. Taṃ jātamaṃ nhāpetvā thaññapāyanatthāya dhātiyā adamsu. So pāyamāno rodāti, atha naṃ aññissā adamsu. Mātugāmahatthagato neva tuṅhī hoti. Atha naṃ ekassa pādāmūlikassa adamsu, tena gahitamattoyeva tuṅhī ahosi. Tato paṭṭhāya purisāva taṃ gahetvā caranti. Thaññaṃ pāyentā duhitvā vā pāyenti, sāṇiantarena vā thanaṃ mukhe ṭhapenti. Tenassa **anitthigandhakumāro**ti nāmaṃ karimsu. Tassa aparāparaṃ vaddhamānassapi mātugāmaṃ nāma dassetuṃ na sakkā. Tenassa rājā visuṃyeva nisajjādiṭṭhānāni jhānāgāraṇca kāresi.

So tassa soḷasavassikāle cintesi – “mayhaṃ añño putto natthi, ayaṃ pana kumāro kāme na paribhuñjati, rajjampi na icchissati, dulladdho vata me putto”ti. Atha naṃ ekā naccagītavādītakusalā purise paricariṭvā attano vase kātuṃ paṭibalā taruṇanāṭakittihī upasaṅkamitvā “deva, kiṃ nu cintesi”ti āha, rājā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. “Hotu, deva, ahaṃ taṃ palobhetvā kāmarasaṃ jānāpessāmi”ti. “Sace me puttaṃ anitthigandhakumāraṃ palobhetuṃ sakkissasi, so rājā bhavissati, tvaṃ aggamaḥesi”ti. Sā “mameso bhāro, tumhe mā cintayitthā”ti vatvā ārakkhamanusse upasaṅkamitvā āha – “ahaṃ paccūsasamaye āgantvā ayyaputtassa sayanaṭṭhāne bahijhānāgāre ṭhatvā gāyissāmi. Sace so kujjhati, mayhaṃ katheyyātha, ahaṃ apagacchissāmi. Sace suṇāti, vaṇṇaṃ me katheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu.

Sāpi paccūsakāle tasmim padese ṭhatvā tantissarena gītassaraṃ, gītassarena tantissaraṃ anatikkamitvā madhurena saddena gāyi, kumāro suṇantova nipajji, punadivase ca āsannaṭṭhāne ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi, punadivase jhānāgāre ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi, punadivase attano samīpe ṭhatvāti evaṃ anukkameneva taṇhaṃ uppādetvā lokadhammaṃ sevītvā kāmarasaṃ ṇatvā “mātugāmaṃ nāma aññesaṃ na dassāmi”ti asim gahetvā antaravīthim otarītvā purise anubandhanto vicari. Atha naṃ rājā gāhāpetvā tāya kumārikāya saddhim nagarā nīharāpesi. Ubhopi araññaṃ pavisitvā adhogaṅgaṃ gantvā ekasim passe gaṅgaṃ, ekasim samuddaṃ katvā ubhinnamantare assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappayimsu. Kumārikā paṇṇasālāyaṃ nisīditvā kandamūlādīni pacati, bodhisatto araññato phalāphalaṃ āharati.

Athekadivasaṃ tasmim phalāphalattāya gate samuddadīpakā eko tāpaso bhikkhācāratthāya ākāseṇa gacchanto dhūmaṃ disvā assamapade otari. Atha naṃ sā “nisīda, yāva paccati”ti nisīdāpetvā itthikuttana palobhetvā jhānā cāvetvā brahmacariyamassa antaradhāpesi. So pakkhacchinnakāko viya hutvā taṃ jahituṃ asakkonto sabbadivasaṃ tattheva ṭhatvā bodhisattaṃ āgacchantaṃ disvā vegena samuddābhimukho palāyi. Atha naṃ so “paccāmitto me ayaṃ bhavissati”ti asim gahetvā anubandhi.

Tāpaso ākāse uppattanākāraṃ dassetvā samudde pati. Bodhisatto “esa tāpaso ākāsenāgato bhavissati, jhānassa parihīnattā samudde patito, mayā dānissa avassayena bhavituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā velante ṭhatvā imā gāthā avoca –

37. “Abhijjamāne vārisimīṃ, sayamaṃ āgama iddhiyā;
Missībhāvitthiyā gantvā, saṃsīdasi mahaṇṇave.
38. “Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopanā;
Sīdanti naṃ viditvāna, ārakā parivajjaye.
39. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
Jāta vedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti na’’nti.

Tattha **abhijjamāne vārisimī** imasmīṃ udake acalamāne akampamāne udakaṃ anāmasitvā sayamaṃ ākāseveva iddhiyā āgantvā. **Missībhāvitthiyā**ti lokadhamavasena itthiyā saddhiṃ missībhāvaṃ. **Āvaṭṭanī mahāmāyā**ti itthiyo nāmetā kāmāvaṭṭena āvaṭṭanato āvaṭṭanī, anantāhi itthimāyāhi samannāgatattā mahāmāyā nāma. Vuttañhetama –

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo;
Kharā ca bandhanā cetā, maccupāso guhāsayo;
Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo’’ti. (jā. 2.21.118);

Brahmacariyavikopanāti seṭṭhacariyassa methunaviratibrahmacariyassa vikopanā. **Sīdanti**ti itthiyo nāmetā isīnaṃ brahmacariyavikopanena apāyesu sīdanti. Sesama purimanayeneva yojetabbaṃ.

Etama pana bodhisattassa vacanaṃ sutvā tāpaso samuddamajjhe ṭhitoyeva naṭṭhājjhānaṃ puna uppādetvā ākāse attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto cintesi – “ayama tāpaso evama bhāriko samāno simbalitūlaṃ viya ākāse gato, mayāpi iminā viya jhānaṃ uppādetvā ākāse carituṃ vaṭṭatī”ti. So assamaṃ gantvā tama itthiṃ manussapathaṃ netvā “gaccha, tva’’nti uyyojetvā araññaṃ pavisitvā manuññe bhūmibhāge assamaṃ māpetvā isipabbajama pabbajitvā kasiṇaparikkamaṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakama samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā anitthigandhakumāro ahameva ahoṣi’’nti.

Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā tatiyā.

[264] 4. Mahāpanāda-jātakavaṇṇanā

Panādo nāma so rājāti idama satthā gaṅgātīre nisīno bhaddajittherassānubhāvaṃ ārabba kathesi. Ekasmīñhi samaye satthā sāvatthiyaṃ vassaṃ vasitvā “bhaddajikumārassa saṅgamaṃ karissāmī’’ti bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caramāno bhaddiyanagaraṃ patvā jātiyāvane tayo māse vasi kumārassa ñāṇaparipākaṃ āgamayamāno. Bhaddajikumāro mahāyaso asītikoti vibhāvassa bhaddiyasetṭhino ekaputtako. Tassa tiṇṇama utūnaṃ anucchavikā tayo pāsādā ahesuṃ. Ekekasmīṃ cattāro cattāro māse vasati. Ekasmīṃ vasitvā nāṭakaparivuto mahantena yasena aññaṃ pāsādaṃ gacchati. Tasmīṃ khaṇe “kumārassa yasaṃ passissāmā’’ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi, pāsādantare cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti.

Satthā tayo māse vasitvā “mayama gacchāmā’’ti nagaravāsīnaṃ ārocesi. Nāgarā “bhante, sve gamissathā’’ti satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ sajjetvā nagaramajjhe maṇḍapaṃ katvā alaṅkaritvā āsanāni paññāpetvā kālaṃ ārocesuṃ. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā nisīdi, manussā mahādānaṃ adamsu. Satthā niṭṭhitabhattakicco

madhurassarena anumodanaṃ ārabhi. Tasmim̄ khaṇe bhaddajikumāropi pāsādato pāsādaṃ gacchati, tassa sampattidassanattāya taṃ divasaṃ na koci agamāsi, attano manussāva parivāresuṃ. So manusse pucchi – “aññasmim̄ kāle mayi pāsādato pāsādaṃ gacchante sakalanagaraṃ saṅkhubhati, cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti, ajja pana t̄hapetvā mayhaṃ manusse añño koci natthi, kim̄ nu kho kāraṇa”nti. “Sāmi, sammāsambuddho imaṃ bhaddiyanagaraṃ upanissāya tayo māse vasitvā ajjeva gamissati, so bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā mahājanassa dhammaṃ deseti, sakalanagaravāsiniopi tassa dhammakathaṃ suṇanti”ti. So “tena hi etha, mayampi suṇissāmā”ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mahantena parivārena upasaṅkamtivā parisapariyante t̄hito dhammaṃ suṇanto t̄hitova sabbakilese khepetvā aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi.

Satthā bhaddiyasetṭhim̄ āmantetvā “mahāsetṭhi, putto te alaṅkatapaṭiyattova dhammakathaṃ suṇanto arahatte patiṭṭhito, tenassa ajjeva pabbajituṃ vā vaṭṭati parinibbāyituṃ vā”ti āha. “Bhante, mayhaṃ puttassa parinibbānena kiccaṃ natthi, pabbājettha naṃ, pabbājetvā ca pana naṃ gahetvā sve ambhākaṃ gehaṃ upasaṅkamathā”ti. Bhagavā nimantanaṃ adhvāsetvā kulaputtaṃ ādāya vihāraṃ gantvā pabbājetvā upasampadaṃ dāpesi. Tassa mātāpitaro sattāhaṃ mahāsakkāraṃ kariṃsu. Satthā sattāhaṃ vasitvā kulaputtamādāya cārikaṃ caranto koṭigāmaṃ pāpuṇi. Koṭigāmavāsino manussā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adamsu. Satthā bhattakiccavasāne anumodanaṃ ārabhi. Kulaputto anumodanakaraṇakāle bahigāmaṃ gantvā “satthu āgatakāleyeva uṭṭhahissāmī”ti gaṅgātittasamāpe ekasmim̄ rukkhamūle jhānaṃ samāpajjitvā nisīdi. Mahallakatttheresu āgacchantesupi anuṭṭhahitvā satthu āgatakāleyeva uṭṭhahi. Puthujjanā bhikkhū “ayaṃ pure viya pabbajitvā mahāthere āgacchantepi disvā na uṭṭhahatī”ti kujjhiṃsu.

Koṭigāmavāsino manussā nāvāsaṅghāte bandhiṃsu. Satthā nāvāsaṅghāte t̄hatvā “kahaṃ, bhaddajī”ti pucchi. “Esa, bhante, idhevā”ti. “Ehi, bhaddaji, amhehi saddhim̄ ekanāvaṃ abhiruhā”ti. Theropi uppatitvā ekanāvāya aṭṭhāsi. Atha naṃ gaṅgāya majjhaṃ gatakāle satthā āha – “bhaddaji, tayā mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kaha”nti. Imasmim̄ t̄hāne nimuggo, bhanteti. Puthujjanā bhikkhū “bhaddajitthero aññaṃ byākaroti”ti āhaṃsu. Satthā “tena hi, bhaddaji, sabrahmacārīnaṃ kaṅkhaṃ chindā”ti āha. Tasmim̄ khaṇe thero satthāraṃ vanditvā iddhibalena gantvā pāsādathūpikaṃ pādaṅguliyaṃ gahetvā pañcavīsatiyojanaṃ pāsādaṃ gahetvā ākāse uppati. Uppatito ca pana heṭṭhāpāsāde t̄hitānaṃ pāsādaṃ bhinditvā paññāyi. So ekayojanaṃ dviyojanaṃ tiyojananti yāva vīsatiyojanā udakato pāsādaṃ ukkhipi. Athassa purimabhava nātakā pāsādalobhena macchakacchapanāgamaṇḍūkā hutvā tasmim̄yeva pāsāde nibbattā pāsāde uṭṭhahante parivattitvā parivattitvā udayeva patiṃsu. Satthā te patante disvā “nātakā te, bhaddaji, kilamanti”ti āha. Thero satthu vacanaṃ sutvā pāsādaṃ vissajjesi, pāsādo yathā t̄hāneyeva patiṭṭhahi, satthā pāragaṅgaṃ gato. Athassa gaṅgātīreyeva āsanaṃ paññāpayiṃsu, so paññatte varabuddhāsane taruṇasūriyo viya rasmiyo muñcanto nisīdi. Atha naṃ bhikkhū “kasmim̄ kāle, bhante, ayaṃ pāsādo bhaddajittherena ajjhāvuttho”ti pucchiṃsu. Satthā “mahāpanādarājakāle”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ suruci nāma rājā ahoṣi, puttopi tassa suruciyeva, tassa pana putto mahāpanādo nāma ahoṣi, te imaṃ pāsādaṃ paṭilabhiṃsu. Paṭilābhatthāya panassa idaṃ pubbakammaṃ – dve pitāputtā naḷehi ca udumbaradārūhi ca paccekabuddhassa vasanaṇṇasālaṃ kariṃsu. Imasmim̄ jātake sabbaṃ atītavatthu pakiṇṇakanipāte **surucijātake** (jā. 1.14.102 ādayo) āvibhavissati.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā sammāsambuddho hutvā imā gāthā avoca –

40. “Panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo;
Tiriyaṃ soḷasubbedho, uddhamāhu sahasadhā.
41. “Sahassakaṇḍo satageṇḍu, dhajālu haritāmāyo;
Anaccuṃ tattha gandhabbā, cha sahasāni sattadhā.

42. “Evametam tadā āsi, yathā bhāsasi bhaddaji;
Sakko aham tadā āsim, veyyāvaccakaro tavā”ti.

Tattha **yūpoti** pāsādo. **Tiriyam soḷasubbedhoti** vitthārato soḷasakaṇḍapātavitthāro ahoṣi. **Uddhamāhu saḥassadhāti** ubbedhena saḥsakaṇḍagamanamattam ucco ahu, saḥsakaṇḍagamanagaṇanāya pañcavīsatiyojanappamāṇam hoti. Vitthāro panassa aṭṭhajojanamatto.

Sahassakaṇḍo satageṇḍūti so panesa saḥsakaṇḍubbedho pāsādo satabhūmiko ahoṣi. **Dhajālūti** dhajasampanno. **Haritāmāyoti** haritamaṇiparikkhitto. Aṭṭhakathāyaṃ pana “samāluharitāmāyo”ti pāṭho, haritamaṇimāyehi dvārakavāṭavātapānehi samannāgatoti attho. **Samālūti** kira dvārakavāṭavātapānānam nāmaṃ. **Gandhabbāti** naṭā, **cha saḥassāni sattadhāti** cha gandhabbasahassāni sattadhā hutvā tassa pāsādassa sattuṣu ṭhānesu rañño ratijananatthāya naccimṣūti attho. Te evaṃ naccantāpi rājānaṃ hāsetuṃ nāsakkhimṣu, atha sakko devarājā devanaṭam pesetvā samajjam kāresi, tadā mahāpanādo hasi.

Yathā bhāsasi, bhaddajīti bhaddajittherena hi “bhaddaji, tayā mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kaha”nti vutte “imasmim ṭhāne nimuggo, bhante”ti vadantena tasmim kāle attano atthāya tassa pāsādassa nibbattabhāvo ca mahāpanādarājabhāvo ca bhāsito hoti. Tam gahetvā sathā “yathā tvaṃ, bhaddaji, bhāsasi, tadā etaṃ tatheva ahoṣi, aham tadā tava kāyaveyyāvaccakaro sakko devānamindo ahoṣi”nti āha. Tasmim khaṇe puthujjanabhikkhū nikkāṅkhā ahesuṃ.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā mahāpanādo rājā bhaddaji ahoṣi, sakko pana ahameva ahoṣi”nti.

Mahāpanādajātakavaṇṇanā catutthā.

[265] 5. Khurappajātakavaṇṇanā

Disvā khurappeti idaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi sathā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ossaṭṭhavīriyo”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, kasmā evaṃ tvaṃ niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, porāṇakapaṇḍitā aniyyānikaṭṭhānēpi vīriyaṃ karimṣū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmim aṭaviārakkhakakule nibbattitvā vayappatto pañcapurisasataparivāro aṭaviārakkhakesu sabbajeṭṭhako hutvā aṭavimukhe ekasmim gāme vāsam kappesi. So bhatim gahetvā manusse aṭavim atikkāmeti. Athesasmim divase bārānaseyyako sathavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi tam gāmaṃ patvā tam pakkosāpetvā “samma, saḥsam gahetvā maṃ aṭavim atikkāmeḥ”ti āha. So “sādhū”ti tassa hatthato saḥsam gaṇhi, bhatim gaṇhantoyeva tassa jīvitam pariccaji. So tam ādāya aṭavim pāvisi, aṭavimajjhe pañcasatā corā utṭhahimṣu, core disvāva sesapurisā urena nipajjimṣu, ārakkhakajeṭṭhako ekova nadanto vagganto paharitvā pañcasatepi core palāpetvā sathavāhaputtam sotthinā kantāram tāresi.

Sathavāhaputto parakantāre satham nivesetvā ārakkhakajeṭṭhakam nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā sayampi bhuttapātarāso sukhanisino tena saddhim sallapanto “samma, tathādāruṇānam corānam āvudhāni gahetvā avattharaṇakāle kena nu kho te kāraṇena cittutrāsamattampi na uppanna”nti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

43. “Disvā khurappe dhanuveganunne, khagge gahīte tikhiṇe teladhote;
Tasmim bhayasmim maraṇe viyūlḥe, kasmā nu te nāhu chambhitatta”nti.

Tattha **dhanuveganunneti** dhanuvegena vissatthe. **Khagge gahīte** tharudaṇḍehi sugahite khagge. **Maraṇe viyūlḥeti** maraṇe paccupaṭṭhite. **Kasmā nu te nāhūti** kena nu kho kāraṇena nāhoṣi.

Chambhitattanti sarīracalanam.

Taṃ sutvā ārakkhakejṭṭhako itarā dve gāthā abhāsi –

44. “Disvā khurappe dhanuveganunne, khagge gahīte tikhiṇe teladhote;
Tasmim bhayasmim maraṇe viyūlḥe, vedaṃ alatthaṃ vipulaṃ uḷāraṃ.
45. “So vedajāto ajjhabhaviṃ amitte, pubbeva me jīvitamāsi cattaṃ;
Na hi jīvite ālayaṃ kubbamāno, sūro kayirā sūrakiccaṃ kadācī”ti.

Tattha **vedaṃ alatthanti** tuṭṭhiṇceva somanassaṅca paṭilabhim. **Vipulanti** bahuṃ. **Uḷāraṃti** uttamaṃ. **Ajjhabhaviṃti** jīvitaṃ pariccajivā abhibhaviṃ. **Pubbeva me jīvitamāsi cattaṃti** mayā pubbeva tava hatthato bhatim gaṇhanteneva jīvitaṃ cattaṃmāsi. **Na hi jīvite ālayaṃ kubbamānoti** jīvitasmiṇhi nikantiṃ kurumāno purisakiccaṃ kadācīpi na karoti.

Evam so saravasse vassante jīvitanikantiyā vissaṭṭhattā attanā sūrakiccassa katabhāvaṃ ṇāpetvā sathavāhaputtaṃ uyyojetvā sakagāmameva paccāgantvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. “Tadā ārakkhakejṭṭhako ahameva ahosi”nti.

Khurappajātakavaṇṇanā pañcamā.

[266] 6. Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā

Yenāsi kisiyā paṇḍūti idaṃ satthā jetavane viharanto sāvatthiyaṃ aññataraṃ kuṭumbikaṃ ārabha katesi. Sāvatthiyaṃ kirekā abhirūpā itthī ekaṃ abhirūpaṃ kuṭumbikaṃ disvā paṭibaddhacittā ahosi, sakalasarāraṃ jhāyamāno viyassā abbhantare kilesaggi uppajji. Sā neva kāyassādaṃ labhi, na cittassādaṃ, bhattampissā na rucci, kevalaṃ mañcakaataniṃ gahetvā nipajji. Atha naṃ upaṭṭhāyikā ca sahāyikā ca pucchimsu – “kiṃ nu kho tvaṃ kampamānacittā aṇaniṃ gahetvā nipannā, kiṃ te aphāsuka”nti. Sā ekaṃ dve vāre akathetvā punappunaṃ vuccamānā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ tā samassāsetvā “tvaṃ mā cintayī, mayaṃ taṃ ānessāmā”ti vatvā gantvā kuṭumbikena saddhiṃ mantesuṃ, so paṭikkhipitvā punappunaṃ vuccamāno adhiyāsesi. Tā “asukadivase asukavelāyaṃ āgacchā”ti paṭiññaṃ gahetvā gantvā tassā ārocesuṃ. Sā attano sayanagabbhaṃ sajjetvā attānaṃ alaṅkaritvā sayanapaṭiṭṭhe nisinnā tasmim āgantvā sayanekadesse nisinne cintesi – “sacāhaṃ imassa garukaṃ akatvā idāneva okāsaṃ karissāmi, issariyaṃ me parihāyissati, āgatadivaseyeva okāsakaraṇaṃ nāma akāraṇaṃ, ajja na maṅkuṃ katvā aññasmim divase okāsaṃ karissāmi”ti. Atha naṃ hatthagahaṇādivasena keḷim kātuṃ āradhamaṃ hatthe gahetvā “apehi apehi, na me tayā attho”ti nibbhacchesi. So osakkitvā lajjito uṭṭhāya attano gehameva gato.

Itarā itthiyo tāya tathā katabhāvaṃ ṇatvā kuṭumbike nikkhante taṃ upasaṅkamitvā evamāhaṃsu – “tvaṃ etasmim paṭibaddhacittā āhāraṃ paṭikkhipitvā nipajji, atha naṃ mayaṃ punappunaṃ yācivā ānayimha, tassa kasmā okāsaṃ na akāsi”ti. Sā tamatthaṃ ārocesi. Itarā “tena hi paññāyissasī”ti vatvā pakkamiṃsu. Kuṭumbiko puna nivattitvāpi na olokesi. Sā taṃ alabhamānā nirāhārā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Kuṭumbiko tassā matabhāvaṃ ṇatvā bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ ādāya jetavanaṃ gantvā sathhāraṃ pūjetvā ekamantaṃ nisīditvā sathhārā ca “kiṃ nu kho, upāsaka, na paññāyasī”ti pucchite tamatthaṃ ārocetvā “svāhaṃ, bhante, ettakaṃ kālaṃ lajjāya buddhupaṭṭhānaṃ nāgato”ti āha. Satthā “na, upāsaka, idānevesā kilesavasena taṃ pakkosāpetvā āgatakāle taṃ okāsaṃ akatvā lajjāpesi, pubbepi pana paṇḍitesu paṭibaddhacittā hutvā pakkosāpetvā āgatakāle okāsaṃ akatvā kilamētvāva uyyojesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sindhavakule nibbattitvā vātaggasindhavo

nāma hutvā tassa maṅgalaasso ahoṣi. Assagopakā taṃ netvā gaṅgāyaṃ nhāpentī. Atha naṃ bhaddalī nāma gadrabhī disvā paṭibaddhacittā hutvā kilesavasena kampamānā neva tiṇaṃ khādi, na udakaṃ pivī, parisussitvā kisā aṭṭhicammamattā ahoṣi. Atha naṃ putto gadrabhapotako mātaraṃ parisussamānaṃ disvā “kiṃ nu kho tvaṃ, amma, neva tiṇaṃ khādasi, na udakaṃ pivasi, parisussitvā tattha tattha kampamānā nipajjasi, kiṃ te aphāsuka”nti pucchi. Sā akathetvā punappunaṃ vuccamānā tamatthaṃ kathesi. Atha naṃ putto samassāsetvā “amma, mā cintayī, ahaṃ taṃ ānessāmī”ti vatvā vātaggasindhavassa nhāyitum āgatakāle taṃ upasaṅkamitvā “tāta, mayhaṃ mātā tumhesu paṭibaddhacittā nirāhārā sussitvā marissati, jīvitadānamassā dethā”ti āha. “Sādhu, tāta, dassāmi, assagopakā maṃ nhāpetvā thokaṃ gaṅgātīre vicaraṇatthāya vissajjenti, tvaṃ mātaraṃ gahetvā taṃ padesaṃ ehī”ti. So gantvā mātaraṃ ānetvā tasmīṃ padese vissajjetvā ekamantaṃ paṭicchanno aṭṭhāsi.

Assagopakāpi vātaggasindhavaṃ tasmīṃ ṭhāne vissajjesuṃ. So taṃ gadrabhiṃ oloketvā upasaṅkamī. Atha sā gadrabhī tasmīṃ upasaṅkamitvā attano sarīraṃ upasiṅghamāne “sacāhaṃ garuṃ akatvā āgatakkhaṇeyevassa okāsaṃ karissāmi, evaṃ me yaso ca issariyaṅca parihāyissati, anicchamānā viya bhavitum vaṭṭatī”ti cintetvā sindhavassa heṭṭhāhanuke pādena paharivā palāyi, dantamūlamassa bhijjivā gatakālo viya ahoṣi. Vātaggasindhavo “ko me etāya attho”ti lajjito tatova palāyi. Sā vipphaṭṭisārīni hutvā tattheva patitvā socamānā nipajji.

Atha naṃ putto upasaṅkamitvā pucchanto paṭhamamaṃ gāthamāha –

46. “Yenāsi kisiyā paṇḍu, yena bhattaṃ na ruccati;
Ayaṃ so āgato bhattā, kasmā dāni palāyasi”ti.

Tattha **yenā**ti tasmīṃ paṭibaddhacittatāya yena kāraṇabhūtena.

Puttassa vacanaṃ sutvā gadrabhī dutiyaṃ gāthamāha –

47. “Sace panādikeneva, santhavo nāma jāyati;
Yaso hāyati itthīnaṃ, tasmā tāta palāyaha”nti.

Tattha **ādikenevā**tiāditova paṭhamameva. **Santhavoti** methunadhammasaṃyogavasena mittasanthavo. **Yaso hāyati itthīnanti**, tāta, itthīnañhi garukaṃ akatvā āditova santhavaṃ kurumānānaṃ yaso hāyati, issariyagabbatbhāvo parihāyatīti. Evaṃ sā itthīnaṃ sabhāvaṃ puttassa kathesi.

Tatiyagāthaṃ pana sathā abhisambuddho hutvā āha –

48. “Yasassinamaṃ kule jātaṃ, āgataṃ yā na icchatī;
Socati cirarattāya, vātaggamiva bhaddalī”ti.

Tattha **yasassinanti** yasasampannaṃ. **Yā na icchatī**ti yā itthī tathārūpaṃ purisaṃ na icchatī. **Cirarattāyā**ti cirarattaṃ, dīghamaddhānanti attho.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā gadrabhī sā itthī ahoṣi, vātaggasindhavo pana ahameva ahoṣi”nti.

Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[267] 7. Kakkaṭakajātakavaṇṇanā

Siṅgī migoti idamaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ itthiṃ ārabba kathesi. Sāvattthiyaṃ kireko kuṭumbiko attano bhariyaṃ gahetvā uddhārasodhanatthāya janapadaṃ gantvā uddhāraṃ sodhetvā

āgacchanto antarāmagge corehi gahito. Bhariyā panassa abhirūpā pāsādikā dassanīyā, corajeṭṭhako tassā sinehena kuṭumbikaṃ māretuṃ ārabhi. Sā pana itthī sīlavatī ācārasampannā patidevatā, sā corajeṭṭhakassa pādesu nipatitvā “sāmi, sace mayi sineho atthi, mā mayhaṃ sāmikaṃ mārehi. Sace māresi, ahampi viṣaṃ vā khāditvā nāsavātaṃ vā sannirumbhitvā marissāmi, tayā pana saddhiṃ na gamissāmi, mā me akāraṇena sāmikaṃ mārehi”ti yācivā taṃ vissajjāpesi. Te ubhopi sotthinā sāvatthiṃ patvā jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “vihāraṃ pavisitvā satthāraṃ vandissāmā”ti gandhakuṭipariveṇaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimṃsu. Te satthārā “kahaṃ gatattha, upāsakā”ti puṭṭhā “uddhārasodhanatthāyā”ti āhaṃsu. “Antarāmagge pana ārogyena āgatattā”ti vutte kuṭumbiko āha – “antarāmagge no, bhante, corā gaṇhiṃsu, tatresā maṃ māriyamānaṃ corajeṭṭhakaṃ yācivā mocesi, imaṃ nissāya mayā jīvitaṃ laddha”nti. Satthā “na, upāsaka, idānevetāya evaṃ tuyhaṃ jīvitaṃ dinnaṃ, pubbepi paṇḍitānampi jīvitaṃ adāsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavante mahāudakarahado, tattha mahāsuvannaṃkakkaṭako ahosi. So tassa nivāsabhāvena “kuḷīradaho”ti paññāyittha. Kakkāṭako mahā ahosi khalamaṇḍalappamāṇo, hatthī gahetvā vadhitvā khādāti. Hatthī tassa bhayena tattha otarivā gocaraṃ gaṇhituṃ na sakkonti. Tadā bodhisatto kuḷīradahaṃ upanissāya vasamānaṃ hatthiyūthajeṭṭhakaṃ paṭicca kareṇuyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassa mātā “gabbhaṃ rakkhissāmi”ti aññaṃ pabbatappadesaṃ gantvā gabbhaṃ rakkhitvā puttaṃ vijāyi. So anukkamena viññutaṃ patto mahāsarīro thāmasampanno sobhaggappatto añjanapabbato viya ahosi. So ekāya kareṇuyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappetvā “kakkāṭakaṃ gaṇhissāmi”ti attano bhariyañca mātarañca ādāya taṃ hatthiyūthaṃ upasaṅkamitvā pitaraṃ passitvā “tāta, ahaṃ kakkāṭakaṃ gaṇhissāmi”ti āha. Atha naṃ pitā “na sakkhissasi, tāta”ti vāretvā punappunaṃ vadantaṃ “tvaññeva jānissasi”ti āha.

So kuḷīradahaṃ upanissāya vasante sabbavāraṇe sannipātetvā sabbehi saddhiṃ dahasamīpaṃ gantvā “kiṃ so kakkāṭako otaraṇakāle gaṇhāti, udāhu gocaraṃ gaṇhanakāle, udāhu uttaraṇakāle”ti pucchitvā “uttaraṇakāle”ti sutvā “tena hi tumhe kuḷīradahaṃ otarivā yāvadattaṃ gocaraṃ gahetvā paṭhamaṃ uttaratha, ahaṃ pacchato bhavissāmi”ti āha. Vāraṇā tathā karimṃsu. Kuḷīro pacchato uttarantaṃ bodhisattaṃ mahāsaṇḍāsena kammāro lohasalākaṃ viya aḷadvayena pāde daḷhaṃ gaṇhi, kareṇukā bodhisattaṃ avijahitvā samīpeyeva aṭṭhāsī. Bodhisatto ākaḍḍhanto kuḷīraṃ cāletuṃ nāsakki, kuḷīro pana taṃ ākaḍḍhanto attano abhimukhaṃ karoti. So maraṇabhayatajjito baddharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā maraṇabhayatajjitā koñcanādaṃ katvā muttakarīsaṃ cajamānā palāyimṃsu, kareṇukāpissa saṅghātumu asakkonti palāyitumu ārabhi.

Atha naṃ so attano baddhabhāvaṃ saññāpetvā tassā apalāyanatthaṃ paṭhamaṃ gāthamāha –

49. Tattha **siṅgī migoti** siṅgī suvaṇṇavaṇṇo migo. Dvīhi aḷehi siṅgakiccaṃ sādhetehi yuttatāya siṅgīti attho. Migoti pana sabbapāṇasaṅgāhakavasena idha kuḷīro vutto. **Āyatacakkhunettoti** ettha dassanaṭṭhena cakkhu, nayanaṭṭhena nettaṃ, āyatāni cakkhusaṅkhātāni nettāni assāti āyatacakkhunetto, dīghaakkhīti attho. Aṭṭhimevassa tacakiccaṃ sādhetīti **aṭṭhittaco**. **Tenābhībhūtoti** tena migena abhībhūto ajjhotthato niccalaṃ gahito hutvā. **Kapaṇaṃ rudāmīti** kāruññappatto hutvā rudāmi viravāmi. **Mā heva manti** maṃ evarūpaṃ byasaṇṇappaṭṭaṃ attano pāṇasaṃ piyasāmikaṃ tvaṃ mā heva jahīti.

Atha sā kareṇukā nivattitvā taṃ assāsayaṃānā dutiyaṃ gāthamāha –

50. “Ayya na taṃ jahissāmi, kuñjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ;
Pathabyā cāturaṇṭāya, suppiyo hosi me tuva”nti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** jātiyā saṭṭhivassakālasmiñhi kuñjarā thāmena parihāyanti, sā ahaṃ evaṃ thāmahīnaṃ imaṃ byasaṇṇaṃ pattaṃ taṃ na jahissāmi, mā bhāyi, imissā hi catūsu disāsu samuddaṃ patvā ṭhitāya cāturaṇṭāya pathaviyā tvaṃ mayhaṃ suṭṭhu piyoti.

Atha naṃ santhambhetvā “ayya, idāni taṃ kuḷīrena saddhiṃ thokaṃ kathāsallāpaṃ labhamānā vissajjāpessāmī”ti vatvā kuḷīraṃ yācamānā tatiyaṃ gāthamāha –

51. “Ye kuḷīrā samuddasmiṃ, gaṅgāya yamunāya ca;
Tesaṃ tvam vārijo seṭṭho, muñca rodantiyā pati”nti.

Tassattho – ye samudde vā gaṅgāya vā yamunāya vā kuḷīrā, sabbesaṃ vaṇṇasampattiyā ca mahantattena ca tvameva seṭṭho uttamo. Tena taṃ yācāmi, mayhaṃ rodamānāya sāmikaṃ muñcāti.

Kuḷīro tassā kathayamānāya itthisadde nimittaṃ gahetvā ākaḍḍhiyamānaso hutvā vāraṇassa pādato aḷe viniveṭhento “ayaṃ vassaṭṭho idaṃ nāma karissatī”ti na kiñci aññāsi. Atha naṃ vāraṇo pādaṃ ukkhipitvā piṭṭhiyaṃ akkami, tāvadeva aṭṭhīni bhijjimsu. Vāraṇo tuṭṭharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā sannipatitvā kuḷīraṃ nīharitvā mahītale ṭhapetvā maddantā cuṇṇavicuṇṇamakamsu. Tassa dve aḷā sarīrato bhijjivā ekamante patiṃsu. So ca kuḷīradaho gaṅgāya ekābaddho, gaṅgāya pūraṇakāle gaṅgodakena pūrati, udake mandībhūte dahato udakaṃ gaṅgaṃ otarati. Atha dvepi te aḷā uplavitvā gaṅgāya vuyhimsu. Tesu eko samuddaṃ pāvīsi, ekaṃ dasabhātikarājāno udake kīḷamānā labhitvā āḷiṅgaṃ nāma mudīṅgaṃ akaṃsu. Samuddaṃ pana pavitṭhaṃ asurā gahetvā āḷambaraṃ nāma bheriṃ kāresuṃ. Te aparabhāge sakkena saṅgāme parājītā taṃ chaḍḍetvā palāyimsu, atha naṃ sakko attano atthāya gaṇhāpesi. “Āḷambaramegho viya thanatī”ti taṃ sandhāya vadanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. “Tadā kareṇukā ayaṃ upāsikā ahoṣi, vāraṇo pana ahameva ahoṣi”nti.

Kakkaṭakajātakavaṇṇanā sattamā.

[268] 8. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā

Yo ve sabbasametānanti idaṃ satthā dakkhiṇāgiriṇapade aññataraṃ uyyānapālaputtaṃ ārabha katesi. Satthā kira vutthavasso jetavanā nikkhamitvā dakkhiṇāgiriṇapade cārikaṃ cari. Atheko upāsako buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā yāgukhajjakehi santappetvā “ayyā, uyyānacārikaṃ caritukāmā iminā uyyānapālena saddhiṃ carantū”ti vatvā “ayyānaṃ phalāphalāni dadeyyāsī”ti uyyānapālaṃ āṇāpesi. Bhikkhū caramānā ekaṃ chiddaṭṭhānaṃ disvā “idaṃ ṭhānaṃ chiddaṃ viraḷarukkhaṃ, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchiṃsu. Atha nesam uyyānapālo ācikkhi – “eko kira uyyānapālaputto uparopakesu udakaṃ āsiñcanto ‘mūlappamāṇena āsiñcissāmī’ti uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṃ āsiñci, tena taṃ ṭhānaṃ chiddaṃ jāta”nti. Bhikkhū satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva pubbepi so kumārako ārāmadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ vissasene nāma raññe rajjaṃ kārente ussave ghuṭṭhe uyyānapālo “ussavaṃ kīḷissāmī”ti uyyānavāsino makkaṭe āha – “idaṃ uyyānaṃ tumhākaṃ bahūpakāraṃ, ahaṃ sattāhaṃ ussavaṃ kīḷissāmī, tumhe satta divase uparopakesu udakaṃ āsiñcathā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu. So tesaṃ cammaghaṭake datvā pakkāmi. Makkaṭā udakaṃ āsiñcantā uparopakesu āsiñciṃsu. Atha ne makkaṭajetṭhako āha – “āgametha tāva, udakaṃ nāma sabbakālaṃ dullabhaṃ, taṃ rakkhitabbaṃ, uparopake uppāṭetvā mūlappamāṇaṃ ṇatvā dīghamūlakesu bahuṃ, rassamūlakesu appaṃ udakaṃ siñcituṃ vaṭṭatī”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekacce uparopake uppāṭetvā gacchanti, ekacce te ropetvā udakaṃ siñcanti.

Tasmiṃ kāle bodhisatto bārāṇasiyaṃ ekassa kulassa putto ahoṣi, so kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ gantvā te makkaṭe tathā karonte disvā “ko tumhe evaṃ kāretī”ti pucchitvā “vānarajetṭhako”ti vutte “jetṭhakassa tāva vo ayaṃ paññā, tumhākaṃ pana kīdisī bhavissatī”ti tamatthaṃ pakāseto imaṃ paṭhamaṃ gāthamāha –

52. “Yo ve sabbasametānaṃ, ahuvā seṭṭhasammato;
Tassāyaṃ edisī paññā, kimeva itarā pajā”ti.

Tattha **sabbasametānanti** imesaṃ sabbesaṃ samānajātīnaṃ. **Ahuvāti** ahosi. **Kimeva itarā pajāti** yā itarā etesu lāmikā pajā, kīdisā nu kho tassā paññāti.

Tassa kathaṃ sutvā vānarā dutiyaṃ gāthamāḥsu –

53. “Evameva tuvaṃ brahme, anaññāya vinindasi;
Kathaṃ mūlaṃ adisvāna, rukkhaṃ jaññā patiṭṭhita”nti.

Tattha **brahmeti** ālapanamattaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho – tvaṃ, bho purisa, kāraṇākāraṇaṃ ajānitvā evameva amhe vinindasi, rukkhaṃ nāma “gambhīre patiṭṭhito vā esa, na vā”ti mūlaṃ anuppāṭetvā kathaṃ ñātuṃ sakkā, tena mayaṃ uppāṭetvā mūlappamaṇena udakaṃ āsiñcāmāti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha –

54. “Nāhaṃ tumhe vinindāmi, ye caññe vānarā vane;
Vissasenova gārayho, yassatthā rukkharopakā”ti.

Tattha **vissasenova gārayhoti** bārāṇasirājā vissasenoyeva ettha garahitabbo. **Yassatthā rukkharopakāti** yassatthāya tumhādisā rukkharopakā jātāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā vānarajēṭṭhako ārāmadūsakakumāro ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[269] 9. Sujātajātakavaṇṇanā

Na hi vaṇṇena sampannāti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa suṇisaṃ dhanañcayaseṭṭhidhītaṃ visākhāya kaniṭṭhabhaginim sujātaṃ ārabba kathesi. Sā kira mahantena yasena anāthapiṇḍikassa gharaṃ pūrayamānā pāvisi, “mahākulassa dhītā aha”nti mānathaddhā ahosi kodhanā caṇḍī pharusā, sassusurasāmikavattāni na karoti, gehajanaṃ tajjentī paharantī carati. Athekadivasam satthā pañcahi bhikkhusatehi parivuto anāthapiṇḍikassa gehaṃ gantvā nisīdi. Mahāseṭṭhi dhammaṃ suṇantova bhagavantaṃ upanisīdi, tasmim khaṇe sujātā dāsakammakarehi saddhim kalahaṃ karoti. Satthā dhammakathaṃ ṭhapetvā “kiṃ saddo eso”ti āha. Esā, bhante, kulasuṇhā agāravā, nevassā sassusurasāmikavattaṃ atthi, assaddhā appasannā ahorattaṃ kalahaṃ kurumānā vicaratīti. Tena hi naṃ pakkosathāti. Sā āgantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Atha naṃ satthā “sattimā, sujāte, purisassa bhariyā, tāsam tvaṃ katarā”ti pucchi. “Bhante, nāhaṃ saṃkhittena kathitassa atthaṃ ājānāmi, vitthārena me kathethā”ti. Satthā “tena hi ohitasotā suṇohi”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

“Paduṭṭhacittā ahitānukampinī, aññesu rattā atimaññate patim,
Dhanena kītassa vadhāya ussukā; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Vadhakā ca bhariyāti ca sā pavuccati. [1]

“Yaṃ itthiyā vindati sāmiko dhanam, sippam vaṇijjañca kasim adhiṭṭhaham,
Appampi tassa apahātumicchati; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Corī ca **bhariyāti** ca sā pavuccati. [2]

“Akammakāmā alasā mahagghasā, pharusā ca caṇḍī ca duruttavādinī,
Uṭṭhāyakānaṃ abhibhuyya vattati; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Ayyā ca bhariyāti ca sā pavuccati. [3]

“Yā sabbadā hoti hitānukampinī, mātāva puttāṃ anurakkhate patim,
Tato dhanāṃ sambhatamassa rakkhati; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Mātā ca **bhariyāti** ca sā pavuccati. [4]

“Yathāpi jeṭṭhā bhaginī kaniṭṭhakā, sagāravā hoti sakamhi sādhike,
Hirīmanā bhattu vasānuvattinī; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Bhaginī ca bhariyāti ca sā pavuccati. [5]

“Yācīdha disvāna patim pamodati, sakhī sakhāraṃva cirassamāgataṃ,
Koleyyakā sīlavatī patibbatā; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Sakhī ca bhariyāti ca sā pavuccati. [6]

“Akkuddhasantā vadhadaṇḍatajjitā, aduṭṭhacittā patino titikkhati,
Akkodhanā bhattu vasānuvattinī; Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Dāsī ca bhariyāti ca sā pavuccati”. (a. ni. 7.63); [7]

Imā kho, sujāte, purisassa satta bhariyā. Tāsu vadhakasamā corīsamā ayyasamāti imā tisso niraye nibbattanti, itarā catasso nimmānaratidevaloke.

“Yācīdha bhariyā vadhakāti vuccati, corīti ayyāti ca yā pavuccati;
Dussīlarūpā pharusā anādarā, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti tā.

“Yācīdha mātā bhaginī sakhīti ca, dāsīti bhariyāti ca yā pavuccati;
Sīle ṭhitattā cirarattasaṃvutā, kāyassa bhedaṃ sugatim vajanti tā”ti. (a. ni. 7.63);

Evam satthari imā satta bhariyā dassenteyeva sujātā sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Sujāte, tvaṃ imāsaṃ sattannaṃ bhariyānaṃ katarā”ti vutte “dāsisamā ahaṃ, bhante”ti vatvā tathāgataṃ vanditvā khamāpesi. Iti satthā sujātaṃ gharasuṇhaṃ ekovādeneva dametvā katabhattakicco jetavanaṃ gantvā bhikkhusaṅghena vatte dassite gandhakuṭim pāvisi. Dhammasabhāyampi kho, bhikkhū, satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, ekovādeneva satthā sujātaṃ gharasuṇhaṃ dametvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi mayā sujātā ekovādeneva damitā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa mātā kodhanā ahosi caṇḍā pharusā akkosikā paribhāsikā. So mātu ovādaṃ dātukāmopi “avatthukaṃ kathetuṃ na yutta”nti tassā anusāsanatthaṃ ekaṃ upamaṃ olokento carati. Athekadivasam uyyānaṃ agamāsi, mātāpi puttana saddhiṃyeva agamāsi. Atha antarāmagge kikī sakuṇo viravi, bodhisattaparīsā taṃ saddaṃ sutvā kaṇṇe pidahitvā “ambho, caṇḍavāce pharusavāce mā saddamakāsi”ti āha. Bodhisatte pana nāṭakaparivārīte mātārā saddhiṃ uyyāne vicarante ekasmiṃ supupphitasālarukkhe nilīnā ekā kokilā madhurena sarena vassi. Mahājano tassā saddena sammatto hutvā añjaliṃ paggahetvā “saṅhavāce sakhilavāce muduvāce vassa vassā”ti gīvaṃ ukkhipitvā ohitasoto olokento aṭṭhāsi.

Atha mahāsatto tāni dve kāraṇāni disvā “idāni mātaraṃ saññāpetuṃ sakkhissāmī”ti cintetvā “amma, antarāmagge kikīsaddaṃ sutvā mahājano ‘mā saddamakāsi, mā saddamakāsi’ti kaṇṇe pidahi,

pharusavācā nāma na kassaci piyā’’ti vatvā imā gāthā avoca –

55. ‘‘Na hi vaṇṇena sampannā, mañjukā piyadassanā;
Kharavācā piyā hontī, asmiṃ loke paramhi ca.
56. ‘‘Nanu passasimaṃ kālīṃ, dubbaṇṇaṃ tilakāhataṃ;
Kokilaṃ saṅhabhāṇena, bahūnaṃ pāṇinaṃ piyaṃ.
57. ‘‘Tasmā sakhilavācassa, mantabhāṇī anuddhato;
Atthaṃ dhammañca dīpetī, madhuraṃ tassa bhāsita’’nti.

Tāsaṃ ayamatto – amma, ime sattā piyaṅgusāmādinā sarīravaṇṇena samannāgatā kathānigghosassa madhuratāya **mañjukā**, abhirūpatāya **piyadassanā** samānāpi antamaso mātāpitaropi akkosaparibhāsādivasena pavattāya kharavācāya samannāgatattā **kharavācā** imasmiñca parasmīñca loke piyā nāma na hontī antarāmagge kharavācā kikī viya, saṅhabhāṇino pana maṭṭhāya madhurāya vācāya samannāgatā virūpāpi piyā hontī. Tena taṃ vadāmi – nanu passasi tvaṃ imaṃ kālīṃ dubbaṇṇaṃ sarīravaṇṇatopi kālatarehi tilakehi āhataṃ kokilaṃ, yā evaṃ dubbaṇṇā samānāpi saṅhabhāsanena bahūnaṃ piyā jātā. Iti yasmā kharavāco satto loke mātāpitūnampi appiyo, tasmā bahujaṇassa piyabhāvaṃ icchanto poso sakhilavāco saṅhamatṭhamuduvāco assa. Paññāsañkhātāya mantāya paricchinditvā vacanato **mantabhāṇī**, vinā uddhaccena pamāṇayuttasseva kathanato **anuddhato**. Yo hi evarūpo puggalo pālīñca atthañca dīpeti, tassa bhāsitaṃ kāraṇasannissitaṃ katvā paraṃ anakkosetvā kathitātāya madhuranti.

Evaṃ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi mātu dhammaṃ desetvā mātaraṃ saññāpesi, sā tato paṭṭhāya ācārasampannā ahosi. Bodhisattopi mātaraṃ ekovādena nibbisevanaṃ katvā yathākammaṃ gato.

Sattā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā jātakamaṃ samodhānesi – ‘‘tadā bārāṇasirañño mātā sujātā ahosi, rājā pana ahameva ahosi’’nti.

Sujātajātakavaṇṇanā navamā.

[270] 10. Ulūkajātakavaṇṇanā

Sabbehi kira nātīhīti idaṃ sattā jetavane viharanto kākolūkakalahaṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi kāle kākā divā ulūke khādanti, ulūkā sūriyatthaṅgamanato paṭṭhāya tattha tattha sayitānaṃ kākānaṃ sīsāni chinditvā te jīvitakkhayaṃ pāpentī. Athekassa bhikkhuno jetavanapaccante ekasmiṃ pariveṇe vasantassa sammajjanakāle rukkhato patitāni sattaṭṭhanāḷimattānīpi bahutarānīpi kākasīsāni chaḍḍetabbāni hontī. So tamatthaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – ‘‘āvuso, amukassa kira bhikkhuno vasanaṭṭhāne divase divase ettakāni nāma kākasīsāni chaḍḍetabbāni hontī’’ti. Sattā āgantvā ‘‘kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’’ti pucchi, bhikkhū ‘‘imāya nāmā’’ti vatvā ‘‘kadā paṭṭhāya pana, bhante, kākānañca ulūkānañca aññamaññaṃ veraṃ uppanna’’nti pucchimsu, sattā ‘‘paṭṭhamakappikakālato paṭṭhāyā’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭṭhamakappikā manussā sannipatitvā ekaṃ abhirūpaṃ sobhaggappattaṃ ācārasampannaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ purisaṃ gahetvā rājānaṃ kariṃsu, catuppādāpi sannipatitvā ekaṃ sīhaṃ rājānaṃ akaṃsu, mahāsamudde macchā ānandaṃ nāma macchaṃ rājānaṃ akaṃsu. Tato sakuṇagaṇā himavantapadese ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe sannipatitvā ‘‘manussesu rājā paññāyati, tathā catuppadesu ceva macchesu ca. Amhākaṃ panantare rājā nāma natthi, appatissavāso nāma na vaṭṭati, amhākampi rājānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, ekaṃ rājāṭṭhāne ṭhapetabbayuttakaṃ jānāthā’’ti. Te tādisaṃ sakuṇaṃ olokayamānā ekaṃ ulūkaṃ rocetvā ‘‘ayaṃ no rucati’’ti āhaṃsu. Atheko sakuṇo sabbesaṃ ajjhāsayaḍḍahaṇatthaṃ tikkhattuṃ sāvesi. Tassa sāventassa dve sāvanā adhivāsetvā tatiyasāvanāya eko kāko uṭṭhāya ‘‘tīṭṭha

tāvetassa imasmiṃ rājābhisekakāle evarūpaṃ mukhaṃ bhavati, kuddhassa kīdisaṃ bhavissati, iminā hi kuddhena olokitaṃ mayaṃ tattakapāle pakkhitaloṇaṃ viya tattha tattheva bhijjissāma, imaṃ rājānaṃ kātuṃ mayhaṃ na ruccatī”ti imamattaṃ pakāsetuṃ paṭhamaṃ gāthamāha –

58. “Sabbehi kira ñātīhi, kosiyo issaro kato;
Sace ñātīhanuññāto, bhaṇeyyāhaṃ ekavācika”nti.

Tassattho – yā esā sāvanā vattati, taṃ sutvā vadāmi. Sabbehi kira imehi samāgatehi ñātīhi ayaṃ kosiyo rājā kato. Sace paṇāhaṃ ñātīhi anuññāto bhaveyyaṃ, ettha vattabbaṃ ekavācikaṃ kiñci bhaṇeyyanti.

Atha naṃ anujānantā sakuṇā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu –

59. “Bhaṇa samma anuññāto, atthaṃ dhammañca kevalaṃ;
Santi hi daharā pakkhī, paññavanto jutindharā”ti.

Tattha **bhaṇa, samma, anuññāto**, samma, vāyasa tvaṃ amhehi sabbehi anuññāto, yaṃ te bhaṇitabbaṃ, taṃ bhaṇa. **Atthaṃ dhammañca kevala**nti bhaṇanto ca kāraṇaṇceva paveniāgatañca vacanaṃ amuñcivā bhaṇa. **Paññavanto jutindharā**ti paññāsampannā ceva ñāṇobhāsadhara ca daharāpi pakkhino atthiyeva.

So evaṃ anuññāto tatiyaṃ gāthamāha –

60. “Na me ruccati bhaddaṃ vo, ulūkassābhisecanaṃ;
Akkuddhassa mukhaṃ passa, kathaṃ kuddho karissatī”ti.

Tassattho – bhaddaṃ tumhākaṃ hotu, yaṃ panetaṃ tikkhattuṃ sāvanavācāya ulūkassa abhisecanaṃ karīyati, etaṃ mayhaṃ na ruccati. Etassa hi idāni tuṭṭhacittassa akkuddhassa mukhaṃ passatha, kuddho paṇāyaṃ kathaṃ karissatīti na jānāmi, sabbathāpi etaṃ mayhaṃ na ruccatīti.

So evaṃ vatvā “mayhaṃ na ruccati, mayhaṃ na ruccatī”ti viravanto ākāse uppati, ulūkopi naṃ uṭṭhāya anubandhi. Tato paṭṭhāya te aññamaññaṃ veraṃ bandhiṃsu. Sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ rājānaṃ katvā pakkamiṃsu.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṃ aharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. “Tadā rajje abhisittahaṃsapoto ahaveva ahoṣi”nti.

Ulūkajātakavaṇṇanā dasamā.

Padumavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ –

Padumaṃ mudupāṇī ca, palobhanaṃ paṇādaṃ;
Khurappaṃ sindhavañceva, kakkaṭā, rāmadūsakaṃ;
Sujātaṃ ulūkaṃ dasa.

3. Udapānavaggo

[271] 1. Udapānadūsakajātakavaṇṇanā

Āraññikassa isinoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ udapānadūsakasiṅgālaṃ ārabha katesi.

Eko kira siṅgālo bhikkhusaṅghassa pānīyaudapānaṃ uccārapassāvakarāṇena dūsetvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasam udapānasamīpaṃ āgataṃ sāmaṇerā leḍḍūhi paharivā kilamesuṃ, so tato paṭṭhāya taṃ ṭhānaṃ puna nivattivāpi na olokesi. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ñatvā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, udapānadūsakasiṅgālo kira sāmaṇerehi kilamitakā lato paṭṭhāya puna nivattivāpi na olokesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa siṅgālo udapānadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ idameva isipatanaṃ ayameva udapāno ahoṣi. Tadā bodhisatto bārāṇasiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā isigaṇaparivuto isipatane vāsam kappesi. Tadā eko siṅgālo idameva udapānaṃ dūsetvā pakkamati. Atha naṃ ekadivasam tāpasā parivāretvā ṭhitā ekenupāyena gahetvā bodhisattassa santikaṃ ānayaṃsu. Bodhisatto siṅgālena saddhiṃ sallapanto paṭṭhamam gāthamāha –

61. “Ārañṇikassa isino, cirarattatapasino;
Kicchākataṃ udapānaṃ, kathaṃ samma avāhayī”ti.

Tassattho – araṇṇe vasaṇatāya **ārañṇikassa**, esitaguṇattā **isino**, cirarattaṃ tapaṃ nissāya vutthattā **cirarattatapasino kicchākataṃ** kicchena dukkhena nipphāditam udapānaṃ **kathaṃ** kimatthāya **samma** siṅgāla, tvaṃ **avāhayi** muttakarīsena ajjhotthari dūsesi, taṃ vā muttakarīsaṃ ettha avāhayi pātesīti.

Taṃ sutvā siṅgālo dutiyaṃ gāthamāha –

62. “Esa dhammo siṅgālānaṃ, yaṃ pitvā ohadāmase;
Pitupitāmahaṃ dhammo, na taṃ ujjhātumarahasī”ti.

Tattha **esa dhammoti** esa sabhāvo. **Yaṃ pitvā ohadāmaseti**, samma, yaṃ mayaṃ yattha pānīyaṃ pivāma, tameva ūhadāmapi omutteṃmapi, esa amhākaṃ siṅgālānaṃ dhammoti dasseti. **Pitupitāmahanti** pitūnaṃca pitāmahaṇaṃca no esa dhammo. **Na taṃ ujjhātumarahasīti** taṃ amhākaṃ paveṇiāgataṃ dhammaṃ sabhāvaṃ tvaṃ ujjhātuṃ na arahasi, na yuttaṃ te ettha kujjhitunti.

Athassa bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha –

63. “Yesam vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso;
Mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācana”nti.

Tattha **mā voti** tumhākaṃ dhammaṃ vā adhammaṃ vā na mayaṃ kadāci addasāmāti.

Evam bodhisatto tassa ovādaṃ datvā “mā puna āgacchā”ti āha. So tato paṭṭhāya puna nivattivāpi na olokesi.

Satthā imaṃ dhammadeṣanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – “tadā udapānadūsako ayameva siṅgālo ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣi”nti.

Udapānadūsakajātakavaṇṇanā paṭṭhamā.

[272] 2. Byagghajātakavaṇṇanā

Yena mittena saṃsaggāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Kokālikavattu terasakanipāte **takkāriyajātake** (jā. 1.13.104 ādayo) āvibhavissati. Kokāliko pana “sāriputtamoggallāne gahetvā āgamissāmī”ti kokālikaraṭṭhato jetavanaṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā

there upasaṅkamtivā “āvuso, kokālikaraṭṭhavāsino manussā tumhe pakkosanti, etha gacchāmā”ti āha. “Gaccha tvam, āvuso, na mayam āgacchāmā”ti. So therehi paṭikkhitto sayameva agamāsi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, kokāliko sārīputtamoggallānehi sahāpi vināpi vattituṃ na sakkoti, saṃyogampi na sahati, viyogampi na sahatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko sārīputtamoggallānehi neva saha, na vinā vattituṃ sakkoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto aññatarasmim araññāyatane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tassa vimānato avidūre aññatarasmim vanappatijeṭṭhake aññā rukkhadevatā vasati. Tasmim vanasaṇḍe siho ca byaggho ca vasanti. Tesam bhayena koci tattha na khettaṃ karoti, na rukkham chindati, nivattitvā oloketuṃ samattho nāma natthi. Te pana sīhabyagghā nānappakāre mige vadhitvā khādanti, khādītāvasesam tattheva pahāya gacchanti. Tena so vanasaṇḍo asucikuṇapagandho hoti. Atha itarā rukkhadevatā andhabālā kāraṇākāraṇam ajānamānā ekadivasam bodhisattam āha – “samma, ete no sīhabyaggha nissāya vanasaṇḍo asucikuṇapagandho jāto, aham ete palāpemī”ti. Bodhisatto “samma, ime dve nissāya amhākaṃ vimānāni rakkhiyanti, etesu palāyantesu vimānāni no vinassisanti, sīhabyagghānam padam apassantā manussā sabbam vanam chinditvā ekaṅgaṇam katvā khettāni karissanti, mā te evam rucī”ti vatvā purimā dve gāthā avoca –

64. “Yena mittena saṃsaggā, yogakkhemo vihiyyati;
Pubbevajjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍito.
65. “Yena mittena saṃsaggā, yogakkhemo pavaḍḍhati;
Kareyyattasamaṃ vuttim, sabbakiccesu paṇḍito”ti.

Tattha **yena mittena saṃsaggā**ti yena pāpamittena saddhim saṃsaggahetu saṃsaggakāraṇā, yena saddhim dassanasamsaggo savanasamsaggo kāyasamsaggo samullapanasamsaggo paribhogasamsaggoti imassa pañcavidhassa saṃsaggassa katattāti attho. **Yogakkhemoti** kāyacittasukham. Tañhi dukkhayogato khemattā idha yogakkhemoti adhippetam. **Vihīyatīti** parihāyati. **Pubbevajjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍitoti** tassa pāpamittassa ajjhābhavaṃ tena abhibhavitabbaṃ attano lābhayasajjivitaṃ, yathā nam so na ajjhābhavati, tathā paṭhamatarameva attano akkhī viya paṇḍito puriso rakkheyya.

Dutiyagāthāya **yenāti** yena kalyāṇamittena saha saṃsaggakāraṇā. **Yogakkhemo pavaḍḍhatīti** kāyacittasukham vaḍḍhati. **Kareyyattasamaṃ vuttinti** tassa kalyāṇamittassa sabbakiccesu paṇḍito puriso yathā attano jīvitavuttiñca upabhogaparibhogavuttiñca karoti, evametam sabbam kareyya, adhikampi kareyya, hīnam pana na kareyyāti.

Evam bodhisattena kāraṇe kathitepi sā bāladevatā anupadhāretvā ekadivasam bheravarūpārammaṇam dassetvā te sīhabyaggha palāpesi. Manussā tesam padavalañjam adisvā “sīhabyagghā aññam vanasaṇḍam gatā”ti ñatvā vanasaṇḍassa ekapassam chindimsu. Devatā bodhisattam upasaṅkamtivā “aham, samma, tava vacanam akatvā te palāpesim, idāni tesam gatabhāvaṃ ñatvā manussā vanasaṇḍam chindanti, kiṃ nu kho kātabba”nti vatvā “idāni te asukavanasaṇḍe nāma vasanti, gantvā te ānehī”ti vuttā tattha gantvā tesam purato thatvā añjalim paggayha tatiyaṃ gāthamāha

66. “Etha byagghā nivattavho, paccupetha mahāvanam;
Mā vanam chindī nibyaggham, byagghā māhesu nibbanā”ti.

Tattha **byagghāti** ubhopi te byagghanāmenevālapantī āha. **Nivattavhoti** nivattatha. **Paccupetha mahāvananti** tam mahāvanam paccupetha puna upagacchatha, ayameva vā pāṭho. **Mā vanam chindī nibyagghanti** amhākaṃ vasanakavanasaṇḍam idāni tumhākaṃ abhāvena nibyaggham manussā mā

chindiṃsu. **Byagghā māhesu nibbanā**ti tumhādisā ca byaggharājāno attano vasaṇaṭṭhānā palāyitattā nibbanā vasaṇaṭṭhānabhūtena vanena virahitā mā ahesuṃ. Te evaṃ tāya devatāya yāciyamānāpi “gaccha tvaṃ, na mayaṃ āgamissāmā”ti paṭikkhipiṃsuyeva. Devatā ekikāva vanasaṇḍaṃ paccāgañchi. Manussāpi katipāheneva sabbam vanaṃ chinditvā khettāni karitvā kasikammaṃ kariṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – “taḍā apaṇḍitā devatā kokāliko ahoṣi, sīho sārīputto, byaggho moggallāno, paṇḍitadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Byagghajātakavaṇṇanā dutiyā.

[273] 3. Kacchapajātakavaṇṇanā

Ko nu uddhitabhaddovāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājassa dvinnam mahāmatānaṃ kalahavūpasamaṇaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu dukanipāte kathitameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese gaṅgātīre assamaṇaṃ māpetvā tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattitvā jhānakīlaṃ kīlanto vāsaṃ kappesi. Imasmiṃ kira jātake bodhisatto paramamajjhanto ahoṣi, upekkhāpāraṃ pūresi. Tassa paṇṇasāladvāre nisinnassa eko pagabbho dussīlo makkaṭo āgantvā kaṇṇasotesu aṅgajātena salākapavesanakammaṃ karoti, bodhisatto avāretvā majjhanto hutvā nisīdatiyeva. Athekadivasam eko kacchapo udakā uttaritvā gaṅgātīre mukhaṃ vivaritvā ātapaṃ tappanto niddāyati. Taṃ disvā so lolavānaro tassa mukhe salākapavesanakammaṃ akāsi. Athassa kacchapo pabujjhivā aṅgajātaṃ samugge pakkipanto viya ḍaṃsi, balavavedanā uppajji. Vedanaṃ adhvāsetuṃ asakkonto “ko nu kho maṃ imamahā dukkhā moceyya, kassa santikaṃ gacchāmi”ti cintitvā “añño maṃ imamahā dukkhā mocetuṃ samattho natthi aññatra tāpasena, tasseva santikaṃ mayā gantuṃ vaṭṭatī”ti kacchapaṃ dvīhi hatthehi ukkipitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto tena dussīlamakkaṭena saddhiṃ davaṃ karonto paṭhamaṃ gāthamāha –

67. “Ko nu uddhitabhaddova, pūrahathova brāhmaṇo;
Kahaṃ nu bhikkhaṃ acari, kaṃ saddhaṃ upasaṅkamī”ti.

Tattha **ko nu uddhitabhaddovā**ti ko nu esa vaḍḍhitabhaddo viya, ekaṃ vaḍḍhitabhaddaṃ bhaddapūrapātiṃ hatthehi gahetvā viya ko nu eso āgacchatīti attho. **Pūrahathova brāhmaṇoti** kattikamāse vācanaṃ labhitvā pūrahatho brāhmaṇo viya ca ko nu kho esoti vānaraṃ sandhāya vadati. **Kahaṃ nu bhikkhaṃ acarī**ti, bho vānara, kasmīṃ padese ajja tvaṃ bhikkhaṃ acari. **Kaṃ saddhaṃ upasaṅkamī**ti kataraṃ nāma pubbapete uddissa kataṃ saddhabhaddaṃ, kataraṃ vā saddhaṃ puggalaṃ tvaṃ upasaṅkami, kuto te ayaṃ deyyadhammo laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā dussīlavānaro dutiyaṃ gāthamāha –

68. “Ahaṃ kapismi dummedho, anāmāsāni āmasiṃ;
Tvaṃ maṃ mocaya bhaddaṃ te, mutto gaccheyya pabbata”nti.

Tattha **ahaṃ kapismi dummedhoti** bhaddaṃ te ahaṃ asmi dummedho capalacitto makkaṭo. **Anāmāsāni āmasī**ti anāmasitabbaṭṭhānāni āmasiṃ. **Tvaṃ maṃ mocaya bhaddaṃ teti** tvaṃ dayālu anukampako maṃ imamahā dukkhā mocehi, **bhaddaṃ** te hotu. **Mutto gaccheyya pabbatanti** sohaṃ tavānubhāvena imamahā byasanā mutto pabbatameva gaccheyyaṃ, na te puna cakkhupathe attānaṃ dasseyyanti.

Bodhisatto tasmīṃ kāruṇṇena kacchapena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha –

69. “Kacchapā kassapā honti, koṇḍañña honti makkaṭā;
Muñca kassapa koṇḍaññaṃ, kataṃ methunakaṃ tayā”ti.

Tassattho – kacchapā nāma kassapagottā honti, makkaṭā koṇḍaññagottā, kassapakoṇḍaññañca aññaññaṃ āvāhavivāhasambandho atthi. Addhā tayidaṃ lolena dussīlamakkaṭena tayā saddhiṃ, tayā ca dussīlena iminā makkaṭena saddhiṃ gottasadisatāsankhātassa methunadhammassa anucchavikaṃ dussīyakammasankhātampi methunakaṃ kataṃ, tasmā **muñca, kassapa, koṇḍaññanti**.

Kacchapo bodhisattassa vacanaṃ sutvā kāraṇena pasanno vānarassa aṅgajātaṃ muñci. Makkaṭo muttamattova bodhisattaṃ vanditvā palāto, puna taṃ thānaṃ nivattitvāpi na olokesi. Kacchapopi bodhisattaṃ vanditvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – “taḍā kacchapavānarā dve mahāmatṭā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Kacchapajātakavaṇṇanā tatiyā.
[274] 4. Lolajātakavaṇṇanā

Kāyaṃ balākā sikhinīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi dhammasabhaṃ ānītaṃ satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, lolatāyeva ca jīvitakkhayaṃ patto, taṃ nissāya porāṇakapaṇḍitāpi attano vasanaṭṭhānā paribāhirā ahesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasiseṭṭhino mahānase bhattakārako puññatthāya nīlapacchiṃ ṭhapesi. Taḍā bodhisatto pāravatayoniyaṃ nibbattitvā tattha vāsaṃ kappesi. Atheko lolakāko mahānasamatthakena gacchanto nānappakāraṃ macchamaṃsavikatim disvā pipāsābhībhūto “kaṃ nu kho nissāya sakkā bhaveyyaṃ okāsaṃ laddhu”nti cintetvā bodhisattaṃ disvā “imaṃ nissāya sakkā”ti sannaṭṭhānaṃ katvā tassa gocarāya araññagamanakāle piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Atha naṃ bodhisatto “mayāṃ kho, kāka, aññagocarā, tvampi aññagocarō, kiṃ nu kho maṃ anubandhasī”ti āha. “Tumhākaṃ, sāmi, kiriyā mayhaṃ ruccati, ahampi tumhehi samānagocarō hutvā tumhe upaṭṭhātum icchāmi”ti. Bodhisatto sampacchi. So tena saddhiṃ gocarabhūmiyaṃ ekagocaraṃ caranto viya osakkitvā gomayarāsīṃ viddhaṃsetvā pāṇake khādītva kucchipūraṃ katvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tumhe ettakaṃ kālaṃ caratheva, nanu bhojane nāma pamāṇaṃ nātum vaṭṭati, etha nātisāyameva gacchāmā”ti āha. Bodhisatto taṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ agamāsī. Bhattakārako “amhākaṃ pārāvato sahāyaṃ gahetvā āgato”ti kākassāpi ekaṃ thusapacchiṃ ṭhapesi. Kākopi catūhapañcāhaṃ teneva nīhārena vasi.

Athekadivasāṃ seṭṭhino bahumacchamaṃsaṃ āhariyittha, kāko taṃ disvā lobhābhībhūto paccūsakālato paṭṭhāya nitthunanto nipajji. Atha naṃ punadivase bodhisatto “ehi, samma, gocarāya pakkamissāmā”ti āha. “Tumhe gacchatha, mayhaṃ ajiṇṇāsānkā atthī”ti. “Samma, kākānaṃ ajīrako nāma natthi, dīpavaṭṭimattameva hi tumhākaṃ kucchiyaṃ thokaṃ tiṭṭhati, sesaṃ ajjhoḥaṭamattameva jīrati, mama vacanaṃ karohi, mā etaṃ macchamaṃsaṃ disvā evamakāsī”ti. “Sāmi, kiṃ nāmetaṃ kathetha, ajiṇṇāsānkāva mayha”nti. “Tena hi appamatto hohī”ti taṃ ovaditvā bodhisatto pakkāmi.

Bhattakārakopi nānāmacchamaṃsavikatiyo sampādetvā sarīrato sedaṃ apanento mahānasadvāre aṭṭhāsī. Kāko “ayaṃ idāni kālo maṃsaṃ khādītu”nti gantvā rasakaroṭimattake nisīdi. Bhattakārako “kirī”ti saddaṃ sutvā nivattitvā olokeno kākaṃ disvā pavisitvā taṃ gahetvā sakalasarīralomaṃ luñcitvā matthake cūlaṃ ṭhapetvā siṅgīveramaricādīni pisitvā takkena āloletvā “tvaṃ amhākaṃ seṭṭhino macchamaṃsaṃ ucchiṭṭhakaṃ karosī”ti sakalasarīramassa makkhetvā khipitvā nīlapacchiyaṃ pātesi, balavavedanā uppajji. Bodhisatto gocarabhūmito āgantvā taṃ nitthunantaṃ disvā davaṃ karonto paṭṭhamaṃ gāthamāha –

70. “Kāyaṃ balākā sikhinī, corī laṅhipitāmahā;
Oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

Tattha **kāyaṃ balākā sikhinī**ti taṃ kākaṃ tassa bahalatakkena makkhitasarīrasetaṃṇattā matthake ca sikhāya ṭhapitattā “kā esā balākā sikhinī”ti pucchanto ālapati. **Corī**ti kulassa ananuññāya kulagharaṃ, kākassa vā aruciyaṃ pacchiṃ pavitṭhattā “corī”ti vadati. **Laṅhipitāmahā**ti laṅhī vuccati ākāse laṅghanato meggho, balākā ca nāma megghasaddena gabbhaṃ gaṇhantīti megghasaddo balākānaṃ pitā, meggho pitāmaho hoti. Tenāha “laṅhipitāmahā”ti. **Oraṃ balāke āgacchā**ti, ambho balāke, ito ehi. **Caṇḍo me vā yaso sakhā**ti mayhaṃ sakhā pacchisāmiko vāyaso caṇḍo pharuso, so āgato taṃ disvā kaṇayasadisena tuṇḍena koṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpeyya, tasmā yāva vāyaso nāgacchati, tāva pacchito otarivā ito ehi, sīghaṃ palāyassūti vadati.

Taṃ sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha –

71. “Nāhaṃ balākā sikhinī, ahaṃ lolosmi vāyaso;
Akatvā vacanaṃ tuyhaṃ, passa lūnosmi āgato”ti.

Tattha **āgato**ti tvaṃ idāni gocarabhūmito āgato, maṃ lūnaṃ passāti attho.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha –

72. “Punapāpajjasī samma, sīlañhi tava tādisaṃ;
Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti.

Tattha **punapāpajjasī sammā**ti samma vāyasa, punapi tvaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhissaseva, natthi te ettakena mokkho. Kiṃkāraṇā? **Sīlañhi tava tādisaṃ** pāpakaṃ, yasmā tava ācārasīlaṃ tādisaṃ dukkhādhigamasseva anurūpaṃ. **Na hi mānusakā**ti manussā nāma mahāpuññā, tīracchānagatānaṃ tathārūpaṃ puññaṃ natthi, tasmā mānusakā bhogā tīracchānagatena pakkhinā na bhuñjīyantīti.

Evañca pana vatvā bodhisatto “ito dāni paṭṭhāya mayā ettha vasitūṃ na sakkā”ti uppativā aññattha agamāsi. Kākopī nitthunanto tattheva kālamakāsi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. “Tadā lolakāko lolabhikkhu ahoṣi, pārāvato pana ahameva ahoṣi”nti.

Lolajātakavaṇṇanā catutthā.

[275] 5. Rucirajātakavaṇṇanā

Kāyaṃ balākā rucirāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni purimasadisāneva gāthāpi.

73. “Kāyaṃ balākā rucirā, kākaṇīlasmimacchati;
Caṇḍo kāko sakhā mayhaṃ, yassa cetamaṃ kulāvakaṃ.

74. “Nanu maṃ samma jānāsi, dija sāmākabhojana;
Akatvā vacanaṃ tuyhaṃ, passa lūnosmi āgato.

75. “Punapāpajjasī samma, sīlañhi tava tādisaṃ;
Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti. –

Gāthā hi ekantarikāyeva.

Tattha “**rucirā**”ti takkamakkhitasarīratāya setavaṇṇataṃ sandhāya vadati. Rucirā piyadassanā, paṇḍarāti attho. **Kākaṇiḷasminti** kākakulāvake. “Kākaṇiḍdhasmi”ntipi pātho. **Dijāti** kāko pārevataṃ ālapati. **Sāmākabhojanāti** tiṇabījabhojana. Sāmākaggahaṇena hettha sabbampi tiṇabījaṃ gahitaṃ. Idhāpi bodhisatto “na idāni sakkā ito paṭṭhāya mayā ettha vasitu”nti uppatitvā aññattha gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. “Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosi”nti.

Rucirajātakavaṇṇanā pañcamā.

[276] 6. Kurudhammajātakavaṇṇanā

Tava saddhañca sīlañcāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ haṃsaghātakabhikkhuṃ ārabha katesi. Sāvattvivāsino dve sahāyakā bhikkhū pabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasam aciravatiṃ gantvā nhatvā vālukapuline ātapaṃ tappamānā sāraṇiyakathaṃ kathentā aṭṭhaṃsu, tasmim khāṇe dve haṃsā ākāsenā gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharaṃ gahetvā “ekassa haṃsapotakassa akkhiṃ paharissāmi”ti āha, itaro “na sakkhissasī”ti āha. “Tiṭṭhatu imasmim passe akkhi, parapasse akkhiṃ paharissāmi”ti. “Idampi na sakkhissasiyevā”ti. “Tena hi upadhārehi”ti tiyaṃsaṃ sakkharaṃ gahetvā haṃsassa pacchābhāge khipi. Haṃso sakkharasaddaṃ sutvā nivattitvā olokesi, atha naṃ itaro vaṭṭasakkharaṃ gahetvā parapasse akkhiṃ paharitvā orimakkhinā nikkhamāpesi. Haṃso viravanto parivattitvā tesam pādamūleyeva pati. Tattha tattha thitā bhikkhū disvā āgantvā “āvuso, evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ananucchavikaṃ vo kataṃ pānātipātaṃ karontehi”ti vatvā te ādāya tathāgatassa dassesuṃ. Satthā “saccaṃ, kira tayā bhikkhu pānātipāto kato”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe agāramajjhe saṃkiliṭṭhavāsaṃ vasamānā appamattakesupi thānesu kukkucçaṃ kariṃsu, tvaṃ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kukkucçamattampi na akāsi, nanu nāma bhikkhunā kāyavācācittēhi saññatena bhavitabba”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare dhanañcaye korabye rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto takkasīlayaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitarā oparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṃ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme vattittha. Kurudhammo nāma pañca sīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamaheṣī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi doṇamāpako mahāmatto dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evamete.

“Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito;
Rajjuko sārathi seṭṭhi, doṇo dovāriko tathā;
Gaṇikekādasa janā, kurudhamme patiṭṭhitā”ti.

Iti ime sabbepi parisuddhāni katvā pañca sīlāni rakkhiṃsu. Rājā catūsu nagaradvāresu ca nagaramajjhe ca nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasassaṃ dhaṇaṃ vissajjento sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ adāsi, tassa pana dānajjhāsayatā dānābhiratatā sakalajambudīpaṃ ajjhotthari. Tasmim kāle kāliṅgaratṭhe dantapurānagare kāliṅgarājā rajjaṃ kāresi. Tassa raṭṭhe devo na vassi, tasmim avassante sakalaraṭṭhe chātaṃ jātaṃ, āhāravipattiyā ca manussānaṃ rogo udapādi, dubbuṭṭhibhayaṃ chātakabhayaṃ rogabhayaṃ tīṇi bhayāni uppajjimsu. Manussā niggahaṇā dārake hatthesu gahetvā tattha tattha vicaranti.

Sakalaraṭṭhavāsino ekato hutvā dantapuraṃ gantvā rājadvāre ukkuṭṭhimakaṃsu. Rājā vātapānaṃ

nissāya ʘhito taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ kāraṇā ete viravanti”ti pucchi. “Mahārāja, sakalaraṭṭhe tīṇi bhayāni uppannāni, devo na vassati, sassāni na vipannāni, chātakam jātaṃ. Manussā dubbhojanā rogābhībhūtā niggahaṇā putte hatthesu gahetvā vicaranti, devaṃ vassāpehi mahārāja”ti. “Porāṇakarājāno deve avassante kiṃ karonti”ti? “Porāṇakarājāno, mahārāja, deve avassante dānaṃ datvā uposathaṃ adhiṭṭhāya samādinnaṣīlā sirigabbhaṃ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṃ nipajjanti, tadā devo vassati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā akāsi. Evaṃ santepi devo na vassī.

Rājā amacce pucchi – “ahaṃ kattabbakiccaṃ akāsiṃ, devo na vassati, kinti karomā”ti? “Mahārāja, indapatthanagare dhanañcayassa korabyarañño añjanavaṇṇo nāma maṅgalaṭṭhī atthi, taṃ ānessāma, evaṃ sante devo vassati”ti. “So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthiṃ ānessāmā”ti? “Mahārāja, tena sadhhiṃ yuddhakiccaṃ natthi, dānājḥāsayo rājā dānābhīrato yācito samāno alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnipi uppāṭetvā sakalaraṭṭhampi niyyādetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṃ yācito dassati”ti. “Ke pana taṃ yācituṃ samatthā”ti? “Brāhmaṇā, mahārāja”ti. Rājā brāhmaṇagāmato aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā hatthiṃ yācanatthāya pesesi. Te paribbayaṃ ādāya addhikavesaṃ gahetvā sabbattha ekarattivāseṇa turitagamaṇaṃ gantvā katipāhaṃ nagaradvāre dānasālāsu bhūñjitvā sarīraṃ santappetvā “kadā rājā dānaggaṃ āgacchissati”ti pucchimsu. Manussā “pakkhassa tayo divase cātuddase pannarase aṭṭhamiyañca āgacchati, sve pana puṇṇamī, tasmā sve āgacchissati”ti vadiṃsu.

Brāhmaṇā punadivase pātova gantvā pācīnavāre aṭṭhaṃsu. Bodhisatto pātova nhatvā gattānulitto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena parivāreṇa pācīnavāreṇa dānasālaṃ gantvā otaritvā sattatṭhajanānaṃ sahatthā bhattaṃ datvā “imināva nīhāreṇa dethā”ti vatvā hatthiṃ abhiruhitvā dakkhiṇadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇā pācīnavāre ārakkhassa balavatāya okāsaṃ alabhivā dakkhiṇadvārameva gantvā rājānaṃ āgacchantaṃ olokayamānā dvārato nātidūre unnataṭṭhāne ʘhitā sampattaṃ rājānaṃ hatthe ukkhipitvā “jayatu bhavaṃ, mahārāja”ti jayāpesuṃ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṃ nivattetvā tesāṃ santikaṃ gantvā “bho brāhmaṇā, kiṃ icchathā”ti pucchi. Brāhmaṇā bodhisattassa guṇaṃ vaṇṇentā paṭṭhaṃ gāthamāhaṃsu –

76. “Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa;
Vaṇṇaṃ añjanavaṇṇena, kāliṅgasmim nimimhase”ti.

Tattha **saddhanti** kammaphalānaṃ saddahanavasena okappaniyasaddhaṃ. **Sīlanti** saṃvarasīlaṃ avītikkamasīlaṃ. **Vaṇṇanti** tadā tasmim dese suvaṇṇaṃ vuccati, desanāsīsameva cetāṃ. Iminā pana padena sabbampi hiraññasuvaṇṇādidhanadhaññaṃ saṅgahitaṃ. **Añjanavaṇṇenāti** añjanapuñjasamānavāṇṇena iminā tava nāgena, **kāliṅgasminti** kāliṅgarañño santike. **Nimimhaseti** vinimayavasena gaṇhimha, paribhogavasena vā udare pakkhipimhāti attho. **Seti** nipātamattaṃ. Idam vuttaṃ hoti – mayañhi, janādhipa, tava saddhañca sīlañca viditvāna “addhā no evaṃ saddhāsīlasampanno rājā yācito añjanavaṇṇaṃ nāgaṃ dassati”ti iminā attano santakena viya añjanavaṇṇena kāliṅgarañño santike nāgaṃ vo āharissāmāti vatvā bahudhanadhaññaṃ nimimhase parivattayimha ceva udare ca pakkhipimha. Evaṃ taṃ mayaṃ dhārayamānā idhāgatā. Tattha kattabbaṃ devo jānātūti.

Aparo nayo – tava saddhañca sīlaguṇasaṅkhātaṃ vaṇṇaṇca sutvā “uḷāraguṇo rājā jīvitampi yācito dadeyya, pageva tiracchānagataṃ nāga”nti evaṃ kāliṅgassa santike iminā añjanavaṇṇena tava vaṇṇaṃ nimimhase nimimha tulayimha, tenamhā idhāgatāti.

Taṃ sutvā bodhisatto “sace, vo brāhmaṇā, imaṃ nāgaṃ parivattetvā dhaṇaṃ khāditaṃ sukhāditaṃ mā cintayittha, yathālaṅkatameva vo nāgaṃ dassamī”ti samassasetvā itarā dve gāthā avoca –

77. “Annabhaccā cabhaccā ca, yodha uddissa gacchati;
Sabbe te appaṭikkhippā, pubbācariyavaco idaṃ.

78. “Dadāmi vo brāhmaṇā nāgametaṃ, rājārahaṃ rājabhoggaṃ yasassināṃ;
Alaṅkataṃ hemajālābhichannaṃ, sasārathim gacchatha yenakāma”nti.

Tattha **annabhaccā cabhaccā cāti** purisaṃ upanissāya jīvamānā yāgubhattādinā annena bharitabbāti annabhaccā, itare tathā abharitabbattā abhaccā. Sandhivasena panettha akāralopo veditabbo. Ettāvata attānaṃ upanissāya ca anupanissāya ca jīvamānavasena sabbepi sattā dve koṭṭhāse katvā dassitā honti. **Yodha uddissa gacchatī** tesu sattesu idha jīvaloke yo satto yaṃ purisaṃ kāyacideva paccāsīsanāya uddissa gacchati. **Sabbe te appaṭikkhippāti** tathā uddissa gacchantā sacepi bahū honti, tathāpi tena purisena sabbe te appaṭikkhippā, “apetha, na vo dassāmi”ti evaṃ na paṭikkhipitabbāti attho. **Pubbācariyavaco idanti** pubbācariyā vuccanti mātāpitāro, idaṃ tesāṃ vacanaṃ. Evamaṃ mātāpitūhi sikkhāpitoti dīpeti.

Dadāmi vo brāhmaṇā nāgametanti yasmā idaṃ amhākaṃ pubbācariyavaco, tasmāhaṃ brāhmaṇā tumhākaṃ imaṃ nāgaṃ dadāmi. **Rājārahanti** rañño anucchavikaṃ. **Rājabhogganti** rājaparibhogaṃ. **Yasassinanti** parivārasampannaṃ, taṃ kira hatthim nissāya hatthigopakahatthivejjādīni pañca kulasatāni jīvanti, tehi saddhiññeva vo dadāmīti attho. **Alaṅkatanti** nānāvidhehi hatthialaṅkārehi alaṅkataṃ. **Hemajālābhichannanti** suvaṇṇajālena abhicchannaṃ. **Sasārathinti** yo panassa sārathi hatthigopako ācariyo, tena saddhimyeva dadāmi, tasmā sasārathi hutvā tumhe saparivāraṃ imaṃ nāgaṃ gahetvā yenakāmaṃ gacchathāti.

Evaṃ hatthikkhandhavaragatova mahāsatto vācāya datvā puna hatthikkhandhā oruyha “sace analaṅkataṭṭhānaṃ atthi, alaṅkaritvā dassāmi”ti vatvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ karonto upadhāretvā analaṅkataṭṭhānaṃ adīsvā tassa soṇḍaṃ brāhmaṇānaṃ hatthesu ṭhapetvā suvaṇṇabhiṅkārena pupphagandhavāsitaṃ udakaṃ pātetvā adāsi. Brāhmaṇā saparivāraṃ nāgaṃ sampaṭicchitvā hatthipiṭṭhe nisinnā dantapuram gantvā hatthim rañño adamsu, hatthimhi āgatepi devo na vassateva. Rājā “kiṃ nu kho kāraṇa”nti uttarim pucchanto “dhanāñcayakorabyarājā kurudhammaṃ rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaḍḍhamāsaṃ anudasāhaṃ devo vassati, rañño guṇānubhāvo cesa, imassa pana tīracchānagatassa guṇā hontāpi kittakā bhavyeyu”nti sutvā “tena hi yathālaṅkatameva saparivāraṃ hatthim patinetvā rañño datvā yaṃ so kurudhammaṃ rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Te gantvā rañño hatthim niyyādetvā “deva, imasmim hatthimhi gatepi amhākaṃ raṭṭhe devo na vassati, tumhe kira kurudhammaṃ nāma rakkhatha, amhākaṃpi rājā taṃ rakkhitukāmo imasmim suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti pesesi. “Detha no kurudhamma”nti. “Tātā, saccāhaṃ etaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me tattha kukkuccaṃ atthi, na me so kurudhammo cittaṃ ārādheti, tasmā tumhākaṃ dātuṃ na sakkā”ti.

Kasmā pana taṃ sīlaṃ rājānaṃ na ārādhetīti? Tadā kira rājūnaṃ tatiye tatiye saṃvacchare kattikamāse pavatto chaṇo nāma hoti, taṃ chaṇaṃ kīlanta rājāno sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā devavesaṃ gahetvā cittarājassa nāma yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā pupphapaṭimaṇḍite cittasare khipanti. Ayampi rājā taṃ khaṇaṃ kīlanto ekissā taḷākapāliyā cittarājassa yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā cittasare khipitvā tesu sesadisāgate tayo sare disvā udakapiṭṭhe khittasaraṃ na addasa. Rañño “kacci nu kho mayā khitto saro maccharāre patito”ti kukkuccaṃ ahosi pāṇātipātakammaṃ sīlabhedam ārabha, tasmā sīlaṃ na ārādheti. So evamaṃ – “tātā, mayhaṃ kurudhamme kukkuccaṃ atthi, mātā pana me surakkhitam rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti. “Mahārāja, tumhākaṃ ‘pāṇam vadhissāmi’ti cetanā natthi, taṃ vinā pāṇātipāto nāma na hoti, detha no attanā rakkhitam kurudhamma”nti. “Tena hi likhathā”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpesi – “pāṇo na hantabbo, adinnaṃ nādātabbaṃ, kāmesu micchā na caritabbaṃ, musā na bhaṇitabbaṃ, majjaṃ na pātabba”nti likhāpetvā ca pana “evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, mātu me santike gaṇhathā”ti āha.

Dūtā rājānaṃ vanditvā tassā santikaṃ gantvā “devi, tumhe kira kurudhammaṃ rakkhatha, taṃ no dethā”ti vadimsu. “Tātā, saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me tattha kukkuccaṃ uppannaṃ, na me so kurudhammo ārādheti tena vo dātuṃ na sakkā”ti. Tassā kira dve puttā jeṭṭho rājā,

kaniṭṭho uparājā. Atheko rājā bodhisattassa satasahassagghanakaṃ candanasāraṃ sahasagghanakaṃ kañcanamālaṃ pesesi. So “mātaraṃ pūjessāmi”ti taṃ sabbaṃ mātu pesesi. Sā cintesi – “ahaṃ neva candanaṃ vilimpāmi, na mālaṃ dhāremi, suñisānaṃ dassāmi”ti. Athassā etadahosi – “jeṭṭhasuñisā me issarā, aggamahesiṭṭhāne ṭhitā, tassā suvaṇṇamālaṃ dassāmi. Kaniṭṭhasuñisā pana duggatā, tassā candanasāraṃ dassāmi”ti. Sā rañño deviyā suvaṇṇamālaṃ datvā uparājabhāriyāya candanasāraṃ adāsi, datvā ca panassā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, etāsaṃ duggatāduggatabhāvo mayhaṃ appamānaṃ, jeṭṭhāpacāyikakammameva pana kātuṃ mayhaṃ anurūpaṃ, kacci nu kho me tassa akatattā sīlaṃ bhinna”nti kukkuccaṃ ahosi, tasmā evamāha. Atha naṃ dūtā “attano santakaṃ nāma yathāruciyā dīyati, tumhe ettakenapi kukkuccaṃ kurumānā kiṃ aññaṃ pāpaṃ karissatha, sīlaṃ nāma evarūpena na bhijjati, detha no kurudhamma”nti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Tātā, evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, suñisā pana me suṭṭhu rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana aggamahesiṃ upasaṅkamitvā purimanayeneva kurudhammaṃ yācimsu. Sāpi purimanayeneva vatvā “idāni maṃ sīlaṃ nārādheti, tena vo dātuṃ na sakkā”ti āha. Sā kira ekadivasam sīhapañjare ṭhitā rañño nagaraṃ padakkhiṇaṃ karontassa pacchato hatthipiṭṭhe nisinnaṃ uparājaṃ disvā lobhaṃ uppādetvā “sacāhaṃ iminā saddhiṃ santhavaṃ kareyyaṃ, bhātu accayena rajje patitṭhito maṃ esa saṅgaṇṇehyā”ti cintesi. Athassā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhamānā sasāmikā hutvā kilesavasena aññaṃ purisaṃ olokesiṃ, sīlena me bhinnena bhavitabba”nti kukkuccaṃ ahosi, tasmā evamāha. Atha naṃ dūtā “aticāro nāma ayye cittuppādamattena na hoti, tumhe ettakenapi kukkuccaṃ kurumānā vītikkamaṃ kiṃkarissatha, na ettakena sīlaṃ bhijjati, detha no kurudhamma”nti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Tātā, evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, uparājā pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana uparājānaṃ upasaṅkamitvā purimanayeneva kurudhammaṃ yācimsu. So pana sāyaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ratheneva rājaṅgaṇaṃ patvā sace rañño santike bhuñjivā tattheva sayitukāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antodhure chaḍḍeti. Tāya saññāya jano pakkamitvā punadivase pātova gantvā tassa nikkhamaṇaṃ oloketova tiṭṭhati. Sārathipi rathaṃ gopayitvā punadivase pātova taṃ ādāya rājadvāre tiṭṭhati. Sace taṅkhaṇaṇāneva nikkhantukāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antoratheyeve ṭhapetvā rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Mahājano tāya saññāya “idāneva nikkhamissati”ti rājadvāreyeva tiṭṭhati. So ekadivasam evaṃ katvā rājanivesanaṃ pāvasi, pavitṭhamattassayevassa devo pāvassi. Rājā “devo vassati”ti tassa nikkhantaṃ nādāsi, so tattheva bhuñjivā sayi. Mahājano “idāni nikkhamissati”ti sabbarattim temento aṭṭhāsi. Uparājā dutiyadivase nikkhamitvā temetvā ṭhitaṃ mahājanaṃ disvā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhanto ettakaṃ janaṃ kilamesiṃ, sīlena me bhinnena bhavitabba”nti kukkuccaṃ ahosi, tena tesam dūtānaṃ “saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me kukkuccaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu”nti vatvā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ dūtā “tumhākaṃ, deva, ‘ete kilamantū’ti cittaṃ natthi, acetanakaṃ kammaṃ na hoti, ettakenapi kukkuccaṃ karontānaṃ kathaṃ tumhākaṃ vītikkamo bhavissati”ti vatvā tassāpi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, purohito pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana purohitaṃ upasaṅkamitvā yācimsu. Sopi ekadivasam rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ekena rañña tassa rañño pesitaṃ taruṇaravivaṇṇaṃ rathaṃ antarāmagge disvā “kassāyaṃ ratho”ti pucchitvā “rañño ābhato”ti sutvā “ahaṃ mahallako, sace me rājā imaṃ rathaṃ dadeyya, sukhaṃ imaṃ āruya vicareyya”nti cintevā rājupaṭṭhānaṃ gato. Tassa jayāpetvā ṭhitakāle rañño rathaṃ dassesuṃ. Rājā disvā “ati viya sundaro ayaṃ ratho, ācariyassa naṃ dethā”ti āha. Purohito na icchi, punappunaṃ vuccamānopi na icchiyeva. Kiṃkāraṇā? Evaṃ kirassa ahosi – “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhantova parasantake lobhaṃ akāsiṃ, bhinnena me sīlena bhavitabba”nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “tātā, kurudhamme me kukkuccaṃ atthi, na maṃ so dhammo ārādheti, tasmā na sakkā dātu”nti āha. Atha naṃ dūtā “ayya, lobhuppādamattena na sīlaṃ bhijjati, tumhe ettakenapi kukkuccaṃ karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassāpi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhimsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, rajjugāhako amacco pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasam janapade khettaṃ minanto rajjuṃ daṇḍake bandhitvā ekaṃ koṭiṃ khetasāmikena gaṇhāpetvā ekaṃ attanā aggahesi, tena gahitarajjukoṭiyā baddhadaṇḍako ekassa kakkātakassa bilamajjhaṃ pāpuṇi. So cintesi – “sace daṇḍakaṃ bile otāressāmi, antobile kakkātakako nassissati. Sace pana parato karissāmi, rañño santakaṃ nassissati. Sace orato karissāmi, kuṭumbikassa santakaṃ nassissati, kiṃ nu kho kātabba”nti? Athassa etadahosi – “bile kakkātakena bhavitabbaṃ, sace bhaveyya, paññāyeyya, ettheva naṃ otāressāmi”ti bile daṇḍakaṃ otāresi, kakkātakako “kirī”ti saddamakāsi. Athassa etadahosi – “daṇḍako kakkātakapitṭhe otiṇṇo bhavissati, kakkātakako mato bhavissati, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me sīlena bhinnena bhavitabba”nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu”nti āha. Atha naṃ dūtā “tumahākaṃ ‘kakkātakako maratū’ti cittaṃ natthi, acetanakaṃ kammaṃ nāma na hoti. Tumhe ettakenapi kukkucçaṃ karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, sārathi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. So ekadivasam rājānaṃ rathena uyyānaṃ nesi. Rājā tattha divā kīlītvā sāyaṃ nikkhamitvā rathaṃ abhiruhi, tassa nagaraṃ asampattasseva sūriyatthaṅgamanavelāya megho utṭhahi. Sārathi rañño temanabhayena sindhavānaṃ patodasaññamadāsi. Sindhavā javena pakkhandiṃsu. Tato paṭṭhāya ca pana te uyyānaṃ gacchantāpi tato āgacchantāpi taṃ ṭhānaṃ patvā javena gacchanti āgacchanti. Kiṃ kāraṇā? Tesam kira etadahosi – “imasmim ṭhāne parissayena bhavitabbaṃ, tena no sārathi tadā patodasaññam adāsi”ti. Sārathissapi etadahosi – “rañño temane vā atemane vā mayhaṃ doso natthi, ahaṃ pana aṭṭhāne susikkhitasindhavānaṃ patodasaññam adāsim, tena ime idāni aparāparaṃ javantā kilamanti, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabba”nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā kāraṇena kurudhamme kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu”nti āha. Atha naṃ dūtā “tumahākaṃ ‘sindhavā kilamantū’ti cittaṃ natthi, acetanakaṃ kammaṃ nāma na hoti, ettakenapi ca tumhe kukkucçaṃ karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassa santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, seṭṭhi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasam gabbhato nikkhantasālisīsam attano sālīkhettaṃ gantvā paccavekkhitvā nivattamāno “vīhimālaṃ bandhāpessāmi”ti ekaṃ sālīsīsamuṭṭhiṃ gāhāpetvā thūṇāya bandhāpesi. Athassa etadahosi – “imamhā kedārā mayā rañño bhāgo dātabbo, adinnabhāgatoyeva me kedārato sālīsīsamuṭṭhi gāhāpito, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabba”nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu”nti āha. Atha naṃ dūtā “tumahākaṃ theyyacittaṃ natthi, tena vinā adinnādānaṃ nāma paññāpetuṃ na sakkā, ettakenapi kukkucçaṃ karontā tumhe parasantakaṃ nāma kiṃ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, doṇamāpako pana mahāmatto suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. So kira ekadivasam koṭṭhāgāradvāre nisīditvā rājabhāge vīhiṃ mināpento amitavīhirāsito vīhiṃ gahetvā lakkhaṃ ṭhapesi, tasmiṃ khaṇe devo pāvassi. Mahāmatto lakkhāni gaṇetvā “mitavīhī ettakā nāma hontī”ti vatvā lakkhavīhiṃ saṃkaḍḍhitvā mitarāsīmhi pakkhipitvā vegena gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā cintesi – “kiṃ nu kho mayā lakkhavīhī mitavīhirāsīmhi pakkhittā, udāhu amitarāsīmhi”ti. Athassa etadahosi – “sace me mitavīhirāsīmhi pakkhittā akāraṇeneva rañño santakaṃ vaḍḍhitam, gahapatikānaṃ santakaṃ nāsitam, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabba”nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu”nti āha. Atha naṃ dūtā “tumahākaṃ theyyacittaṃ natthi, tena vinā adinnādānaṃ nāma paññāpetuṃ na sakkā, ettakenapi kukkucçaṃ karontā kiṃ tumhe parassa santakaṃ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, dovāriko pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā

ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasaṃ nagaradvāraṃ pidhānavelāya tikkhattuṃ saddamanussāvesi. Atheko daliddamanusso attano kaniṭṭhabhaginiyā saddhiṃ dārupaṇṇathāya araṅṅaṃ gantvā nivattanto tassa saddaṃ sutvā bhaginiṃ ādāya vegena dvāraṃ sampāpuṇi. Atha naṃ dovāriko “tvaṃ nagare raṅṅo atthibhāvaṃ kiṃ na jānāsi, ‘sakalasseva imassa nagarassa dvāraṃ pidhīyatī’ ti na jānāsi, attano mātuḡāmaṃ gahetvā araṅṅe kāmaratikīlaṃ kīlanto divasaṃ vicarasi” ti āha. Athassa itarena “na me, sāmi, bhariyā, bhagini me esā” ti vutte etadahosi – “akāraṇaṃ vata me kataṃ bhaginiṃ bhariyāti kathentena, ahaṅca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabba” nti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucçaṃ atthi, tena vo na sakkā dātu” nti āha. Atha naṃ dūtā “etaṃ tumhehi tathāsaṅṅāya kathitaṃ, ettha vo sīlabhedo natthi, ettakenapi ca tumhe kukkuccāyanta kurudhamme sampajānamusāvādaṃ nāma kiṃ karissathā” ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, vaṇṇadāsī pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā” ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sā purimanayeneva paṭikkhipi. Kiṃkāraṇā? Sakko kira devānamindo “tassā sīlaṃ vīmaṃsissāmi” ti māṇavakavaṇṇena āgantvā “ahaṃ āgamissāmi” ti vatvā sahaṣsaṃ datvā devalokameva gantvā tīṇi saṃvaccharāni nāgacchi. Sā attano sīlabhedabhayena tīṇi saṃvaccharāni aṅṅassa purisassa hatthato tambūlamattampi na gaṇhi, sā anukkamena duggatā hutvā cintesi – “mayhaṃ sahaṣsaṃ datvā gatapurisassa tīṇi saṃvaccharāni anāgacchantassa duggatā jātā, jīvitavuttiṃ ghaṭetuṃ na sakkomi, ito dāni paṭṭhāya mayā vinicchayamahāmatānaṃ ārocetvā paribbayaṃ gahetuṃ vaṭṭatī” ti. Sā vinicchayaṃ gantvā “sāmi, paribbayaṃ datvā gatapurisassa me tīṇi saṃvaccharāni, matabhāvampissa na jānāmi, jīvitaṃ ghaṭetuṃ na sakkomi, kiṃ karomi, sāmi” ti āha. Tīṇi saṃvaccharāni anāgacchante kiṃ karissasi, ito paṭṭhāya paribbayaṃ gaṇhāti. Tassā laddhavinicchayāya vinicchayato nikkhamamānāya eva eko puriso sahaṣsabhaṇḍikaṃ upanāmesi.

Tassa gahaṇathāya hatthaṃ pasāraṇakāle sakko attānaṃ dassesi. Sā disvāva “mayhaṃ saṃvaccharattayamatthake sahaṣsadāyako puriso āgato, tāta, natthi me tava kahāpaṇehi attho” ti hatthaṃ samiṅgesi. Sakko attano sarīraṅṅeva abhinimminivā taruṇasūriyo viya jalanto ākāse aṭṭhāsi, sakalanagaraṃ sannipati. Sakko mahājanamajjhe “ahaṃ etissā vīmaṃsanavasena saṃvaccharattayamatthake sahaṣsaṃ adāsiṃ, sīlaṃ rakkhantā nāma evarūpā hutvā rakkhathā” ti ovādaṃ datvā tassā nivesanaṃ sattaratanehi pūretvā “ito paṭṭhāya appamattā hohī” ti taṃ anusāsivā devalokameva agamāsi. Iminā kāraṇena sā “ahaṃ gahitabhatiṃ ajīrāpetvāva aṅṅena dīyamānāya bhariyā hatthaṃ pasāresiṃ, iminā kāraṇena maṃ sīlaṃ nārādheti, tena vo dātuṃ na sakkā” ti paṭikkhipi. Atha naṃ dūtā “hatthappasāraṇamattena sīlabhedo natthi, sīlaṃ nāma etaṃ paramavisuddhi hotī” ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

Iti imesaṃ ekādasannaṃ janānaṃ rakkhaṇasīlaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā dantapuraṃ gantvā kālīngaraṅṅo suvaṇṇapaṭṭaṃ datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Rājā tasmīṃ kurudhamme vattamāno pañca sīlāni pūresi. Tasmīṃ khaṇe sakalakālīngaraṭṭhe devo vassi, tīṇi bhayāni vūpasantāni, raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahoṣi. Bodhisatto yāvajīvaṃ dānādīni puṅṅāni katvā sapaṇḍāro saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammaḍesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi. “Saccapariyosāne keci sotāpaṇṇā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto” ti. Jātakasamodhāne pana –

“Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;
Rajjugāho kaccāyano, moggallāno doṇamāpako.

“Sāriputto tadā seṭṭhi, anuruddho ca sārathi;
Brāhmaṇo kassapo thero, uparājā nandapaṇḍito.

“Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettiyā;
Kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātaṃ” nti.

Kurudhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[277] 7. Romakajātakavaṇṇanā

Vassāni paññāsa samādhikānīti idaṃ sathā veļuvane viharanto bhagavato vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu uttānameva.

Atīte pana bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvato hutvā bahupārāvataparivuto araññe pabbataguhāyaṃ vāsaṃ kappesi. Aññataropi kho tāpaso sīlasampanno tesam pārāvataṇaṃ vasanaṭṭhānato avidūre ekaṃ paccantagāmaṃ upanissāya assamapadaṃ māpetvā pabbataguhāyaṃ vāsaṃ kappesi. Bodhisatto antarantarā tassa santikaṃ āgantvā sotabbayuttakaṃ suṇāti. Tāpaso tattha ciraṃ vasitvā pakkāmi, athañño kūṭajaṭilo āgantvā tattha vāsaṃ kappesi. Bodhisatto pārāvataparivuto taṃ upasaṅkamitvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā assamapade vicaritvā girikandarasaṃpe gocaraṃ gahetvā sāyaṃ attano vasanaṭṭhānaṃ gacchati. Kūṭatāpaso tattha atirekapaññāsavassāni vasi.

Athassa ekadivasam paccantagāmaṃvāsino manussā pārāvataṃsaṃ abhisankharitvā adamsu. So tattha rasataṇhāya bajjhivā “kiṃ maṃsaṃ nāmeta”nti pucchitvā “pārāvataṃsa”nti sutvā cintesi – “mayhaṃ assamapadaṃ bahū pārāvata āgacchanti, te māretvā maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti. So taṇḍulasappidadhikhīramaricādīni āharitvā ekamante ṭhapetvā muggaraṃ cīvarakaṇṇena paṭicchādetvā pārāvataṇaṃ āgamaṇaṃ olokento paṇṇasāladvāre nisīdi. Bodhisatto pārāvataparivuto āgantvā tassa kūṭajaṭilassa duṭṭhakiriyaṃ oloketvā “ayaṃ duṭṭhatāpaso aññenākārena nisinna, kacci nu kho amhākaṃ samānajātīnaṃ maṃsaṃ khādi, parigaṇhissāmi na”nti anuvāte ṭhatvā tassa sarīragandhaṃ ghāyitvā “ayaṃ amhe māretvā maṃsaṃ khādītukāmo, na tassa santikaṃ gantaṃ vaṭṭati”ti pārāvate ādāya paṭikkamitvā cari. Tāpaso taṃ anāgacchantaṃ disvā “madhurakathaṃ tehi saddhiṃ kathetvā vissāsenā upagate māretvā maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti cintetvā purimā dve gāthā avoca –

79. “Vassāni paññāsa samādhikāni, vasimha selassa guhāya romaka;
Asaṅkamānā abhinibbutattā, hatthattamāyanti mamaṇḍajā pure.
80. “Tedāni vakkaṅga kimatthamussukā, bhajanti aññaṃ girikandaraṃ dijā;
Na nūna maññanti mamaṃ yathā pure, cirappavutthā atha vā na te ime”ti.

Tattha **samādhikānī**ti samaadhikāni. **Romakāti** rumāya uppanna, sudhotapavāḷena samānavāṇṇanettaṭṭapādatāya bodhisattaṃ pārāvataṃ ālapati. **Asaṅkamānāti** evaṃ atirekapaññāsavassāni imissā pabbataguhāya vasantesu amhesu ete aṇḍajā ekadivasampi mayi āsaṅkaṃ akatvā abhinibbutacittāva hutvā pubbe mama hatthattaṃ hatthappasāraṇokāsaṃ āgacchantīti attho.

Tedānīti te idāni. **Vakkaṅgāti** bodhisattaṃ ālapati, sabbepi pana pakkhino uppatanakāle gīvaṃ vakkam katvā uppatanato “vakkaṅgā”ti vuccanti. **Kimatthanti** kiṃkāraṇaṃ sampassamānā? **Ussukāti** ukkaṇṭhitarūpā hutvā. **Girikandaranti** girito aññaṃ pabbatakandaraṃ. **Yathā pureti** yathā pubbe ete pakkhino maṃ garuṃ katvā piyaṃ katvā maññanti, tathā idāni na nūna maññanti, pubbe idha nivutthatāpaso añño, ayaṃ añño, evaṃ maññe ete maṃ maññantīti dīpeti. **Cirappavutthā atha vā na te imeti** kiṃ nu kho ime ciraṃ vippavasitvā dīghassa addhuno accayena āgatattā maṃ “soyeva aya”nti na sañjānanti, udāhu ye amhesu abhinibbutacittā, na te ime, aññeva āgantukapakkhino, ime kena maṃ na upasaṅkamantīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto pakkamitvā ṭhitova tatiyaṃ gāthamāha –

81. “Jānāma taṃ na mayaṃ sampamūlhā, soyeva tvaṃ te mayamasma nāññe;
Cittaṅca te asmiṃ jane paduṭṭhaṃ, ājīvikā tena tamuttasāmā”ti.

Tattha **na mayaṃ sampamūḷhā**ti mayaṃ mūḷhā pamattā na homa. **Cittaṅca te asmiṃ jane paduṭṭhanti** tvaṃ, soyeva mayampi teyeva, na taṃ sañjānāma, apica kho pana tava cittaṃ asmiṃ jane paduṭṭhaṃ amhe māretuṃ uppannaṃ. **Ājīvikā**ti ājīvahu pabbajita paduṭṭhatāpasa. **Tena tamuttasāmā**ti tena kāraṇena taṃ uttasāma bhāyāma na upasaṅkamāma.

Kūṭatāpaso “ñāto ahaṃ imehī”ti muggaraṃ khipitvā virajjhivā “gaccha tāva tvaṃ viraddhomhī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na virajjhasi. Sace idha vasissasi, gāmaṃvāsīnaṃ ‘coro aya’nti ācikkhitvā taṃ gāhāpessāmi sīghaṃ palāyassū”ti taṃ tajjetvā pakkāmi. Kūṭajaṭilo tattha vasituṃ nāsakkhi, aññattha agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kūṭatāpaso devadatto ahosi, purimo sīlavantatāpaso sārīputto, pārāvatajettako pana ahameva ahosi”nti.

Romakajātakavaṇṇanā sattamā.

[278] 8. Mahimsarājajātakavaṇṇanā

Kimatthamabhisandhāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolamakkaṭaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyāṃ kira ekasmiṃ kule eko posāvaniyalolamakkaṭo hatthisālaṃ gantvā ekassa sīlavantassa hatthissa piṭṭhiyaṃ nisīditvā uccārapassāvaṃ karoti, piṭṭhiyaṃ caṅkamati. Hatthī attano sīlavantatāya khantisampadāya na kiñci karoti. Athekadivasāṃ tassa hatthissa ṭhāne añño duṭṭhahatthipoto aṭṭhāsi. Makkaṭo “soyeva aya”nti saññāya duṭṭhahatthissa piṭṭhiṃ abhiruhi. Atha naṃ so soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā pādena akkamitvā saṅcuṇhesi. Sā pavatti bhikkhusaṅghe pākātā jātā. Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, lolamakkaṭo kira sīlavantahatthisaññāya duṭṭhahatthipiṭṭhiṃ abhiruhi, atha naṃ so jīvitakkhayaṃ pāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa, lolamakkaṭo evaṃsīlo, porānato paṭṭhāya evaṃsīloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese mahimsayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno mahāsārīro pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭesu vicaranto ekaṃ phāsukaṃ rukkhamūlaṃ disvā gocaraṃ gahetvā divā tasmīṃ rukkhamūle aṭṭhāsi. Atheko lolamakkaṭo rukkhā otarivā tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā uccārapassāvaṃ katvā siṅge gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyantova kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṃ tassa anācāraṃ na manasākāsi, makkaṭo punappunaṃ tatheva kari. Athekadivasāṃ tasmīṃ rukkhe adhivatthā devatā rukkhaḅkhandhe ṭhatvā naṃ “mahimsarāja kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamānaṃ sahasi, nisedhehi na”nti vatvā etamatthaṃ pakāsentī purimā dve gāthā avoca –

82. “Kimatthamabhisandhāya, lahucittassa dubbhino;
Sabbakāmadadasseva, imaṃ dukkhaṃ titikkhasi.

83. “Siṅgena nihanāhetam, padasā ca adhiṭṭhaha;
Bhiyyo bālā pakujjheyyuṃ, no cassa paṭisedhako”ti.

Tattha **kimatthamabhisandhāyā**ti kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca kiṃ sampassamāno. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Sabbakāmadadassevā**ti sabbakāmadadassa sāmikassa iva. **Titikkhasī**ti adhivāsesi. **Padasā ca adhiṭṭhahā**ti pādena ca naṃ tiṅhakhuraggena yathā ettheva marati, evaṃ akkama. **Bhiyyo bālā**ti sace hi paṭisedhako na bhavēyya, bālā aññānasattā punappunaṃ kujjheyyuṃ ghaṭṭeyyuṃ viheṭṭeyyuṃ evāti dīpeti.

Taṃ sutvā bodhisatto “rukkhadevate, sacāhaṃ iminā jātigottabalādīhi adhiko samāno imassa dosaṃ na sahiṃsāmi, kathaṃ me manoratho nipphattiṃ gamissati. Ayaṃ pana maṃ viya aññāmpi maññamāno evaṃ anācāraṃ karissati, tato yesaṃ caṇḍamahimsānaṃ esa evaṃ karissati, eteyeva etaṃ

vadhissanti. Sā tassa aññehi māraṇā mayhaṃ dukkhato ca paṇātipātato ca vimutti bhavissatī’ ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha –

84. ‘‘Mamevāyaṃ maññaṃāno, aññevedaṃ karissati;
Te naṃ tattha vadhissanti, sā me mutti bhavissatī’ ti.

Katipāhaccayena pana bodhisatto aññattha gato. Añño caṇḍamahimso tattha āgantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo ‘‘soyeva aya’’nti saññāya tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā tatheva anācāraṃ cari. Atha naṃ so vidhunanto bhūmiyaṃ pātetvā siṅgena hadaye vijjhitvā pādehi madditvā sañcuṇṇesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi – ‘‘tadā duṭṭhamahimso ayaṃ duṭṭhahatthī ahosi, duṭṭhamakkaṭo etarahi ayaṃ makkaṭo, sīlavā mahimsarājā pana ahameva ahosi’’nti.

Mahimsarājajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[279] 9. Satapattajātakavaṇṇanā

Yathā māṇavako pantheti idaṃ satthā jetavane viharanto paṇḍukalohitake ārabha kathesi. Chabbaggiyānañhi dve janā mettiyabhūmajakā rājagahaṃ upanissāya vihariṃsu, dve assajipunabbasukā kīṭāgiriṃ upanissāya vihariṃsu, paṇḍukalohitakā ime pana dve sāvattiṃ upanissāya jetavane vihariṃsu. Te dhammena nihaṭaṃ adhikaraṇaṃ ukkoṭenti. Yepi tesā sandiṭṭhasambhattā honti, tesā upatthambhā hutvā ‘‘na, āvuso, tumhe etehi jātiyā vā gottena vā sīlena vā nihīnatarā. Sace tumhe attano gāhaṃ vissajjetha, suṭṭhutaṃ vo ete adhibhavissanti’’tiādīni vatvā gāhaṃ vissajjetaṃ na denti. Tena bhaṇḍanāni ceva kalahaviggahavivādā ca pavattanti. Bhikkhū etamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Atha bhagavā etasmiṃ nidāne etasmiṃ pakaraṇe bhikkhū sannipātāpetvā paṇḍukalohitake pakkosāpetvā ‘‘saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, attanāpi adhikaraṇaṃ ukkoṭetha, aññesampi gāhaṃ vissajjetaṃ na dethā’’ti pucchitvā ‘‘saccaṃ, bhante’’ti vutte ‘‘evaṃ sante, bhikkhave, tumhākaṃ kiriyā satapattamāṇavassa kiriyā viya hotī’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ kāsigāmake ekasmiṃ kule nibbattitvā vayappatto kasivañijjādīhi jīvikā akappetvā pañcasatamatte core gahetvā tesā jetṭhako hutvā panthadūhanasandhicchedādīni karonto jīvikā kappesi. Tadā bārānasiyaṃ eko kuṭumbiko ekassa jānapadassa kahāpaṇasahassaṃ datvā puna aggahetvāva kālamakāsi. Athassa bhariyā aparabhāge gilānā maraṇamañce nipannā puttaṃ āmantetvā ‘‘tāta, pitā te ekassa sahasaṃ datvā anāharāpetvāva mato, sace ahampi marissāmi, na so tuyhaṃ dassati, gaccha naṃ mayi jīvantiyā āharāpetvā gaṇhā’’ti āha. So ‘‘sādhū’’ti sampaṭicchitvā tattha gantvā kahāpaṇe labhi. Athassa mātā kālakiriyā katvā puttasiṅhena tassa āgamanamagge opapātikasiṅgālī hutvā nibbati.

Tadā so corajetṭhako maggaṭṭipanne vilumpamāno saporiso tasmīṃ magge aṭṭhāsi. Atha sā siṅgālī putte aṭavīmukhaṃ sampatte ‘‘tāta, mā aṭaviṃ abhiruhi, corā ettha ṭhitā, te taṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhissanti’’ti punappunaṃ maggaṃ occhindamānā nivāreti. So taṃ kāraṇaṃ ajānanto ‘‘ayaṃ kālakāṇṇī siṅgālī mayhaṃ maggaṃ occhindatī’’ti leḍḍudaṇḍaṃ gahetvā mātaraṃ palāpetvā aṭaviṃ paṭipajji. Atheko satapattasakuṇo ‘‘imassa purisassa hatthe kahāpaṇasahassaṃ atthi, imaṃ māretvā taṃ kahāpaṇaṃ gaṇhathā’’ti viravanto corābhīmukho pakkhandi. Māṇavo tena katakāraṇaṃ ajānanto ‘‘ayaṃ maṅgalasakuṇo, idāni me sotthi bhavissatī’’ti cintetvā ‘‘vassa, sāmi, vassa, sāmi’’ti vatvā añjalim paggaṇhi.

Bodhisatto sabbarutaññū tesā dvinnāṃ kiriyā disvā cintesi – imāya siṅgāliyā etassa mātārā bhavitabbaṃ, tena sā ‘‘imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhanti’’ti bhayena vāreti. Iminā pana satapattena paccāmittena bhavitabbaṃ, tena so ‘‘imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā’’ti amhākaṃ ārocesi. Ayaṃ pana etamatthaṃ ajānanto atthakāmaṃ mātaraṃ tajjetvā palāpesi, anattakāmassa satapattassa

“atthakāmo me”ti saññāya añjalim paggaṇhāti, aho vatāyaṃ bālōti. Bodhisattānañhi evaṃ mahāpurisānaṃpi sataṃ parasantakaggahaṇaṃ visamapaṭisandhiggahaṇavasena hoti, “nakkhattadosenā”tipi vadanti.

Māṇavo āgantvā corānaṃ sīmantaraṃ pāpuṇi. Bodhisatto taṃ gāhāpetvā “kattha vāsikosī”ti pucchi. “Bārāṇasivāsikomhī”ti. “Kahaṃ agamāsī”ti? “Ekasmim gāmake sahaṃ laddhabbaṃ atthi, tattha agamāsī”nti. “Laddhaṃ pana te”ti? “Āma, laddha”nti. “Kena tvaṃ pesitosī”ti? “Sāmi, pitā me mato, mātāpi me gilānā, sā ‘mayi matāya esa na labhissatī’ti maññamānā maṃ pesesī”ti. “Idāni tava mātu pavattim jānāsī”ti? “Na jānāmi, sāmī”ti. “Mātā te tayi nikkhante kālaṃ katvā puttasiṇehena siṅgālī hutvā tava maraṇabhayaḥhitā maggaṃ te occhindivā taṃ vāresi, taṃ tvaṃ tajjetvā palāpesi, satapattasakuṇo pana te paccāmitto. So ‘imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā’ti amhākaṃ ācikkhi, tvaṃ attano bālatāya atthakāmaṃ mātaraṃ ‘anattakāmā me’ti maññasi, anattakāmaṃ satapattaṃ ‘atthakāmo me’ti. Tassa tumhākaṃ kataguṇo nāma natthi, mātā pana te mahāguṇā, kahāpaṇe gahetvā gacchā”ti vissajjesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca –

85. “Yathā māṇavako panthe, siṅgālīm vanagocarim;
Atthakāmaṃ pavedentim, anattakāmāti maññati;
Anattakāmaṃ satapattaṃ, atthakāmōti maññati.
86. “Evameva idhekacco, puggalo hoti tādiso;
Hitehi vacanaṃ vutto, paṭiggaṇhāti vāmato.
87. “Ye ca kho naṃ pasamsanti, bhayā ukkaṃsayanti vā;
Tañhi so maññate mittam, satapattaṃva māṇavo”ti.

Tattha **hitehī**ti hitaṃ vuḍḍhim icchamānehi. **Vacanaṃ vuttoti** hitasukhāvahaṃ ovādānusāsanaṃ vutto. **Paṭiggaṇhāti vāmato**ti ovādaṃ agaṇhanto “ayaṃ me na atthāvaho hoti, anattāvaho me aya”nti gaṇhanto vāmato paṭiggaṇhāti nāma.

Ye ca kho nanti ye ca kho taṃ attano gāhaṃ gahetvā ṭhitapuggalaṃ “adhikaraṇaṃ gahetvā ṭhitehi nāma tumhādisehi bhavitabba”nti vaṇṇenti. **Bhayā ukkaṃsayanti vāti** imassa gāhassa vissaṭṭhapaccayā tumhākaṃ idañcidañca bhayaṃ uppajjissati, mā vissajjayittha, na ete bāhusaccakulaparivārādīhi tumhe sampāpuṇantīti evaṃ vissanapaccayā bhayaṃ dassetvā ukkhipanti. **Tañhi so maññate mittanti** ye evarūpā honti, tesu yaṃkiñci so ekacco bālapuggalo attano bālatāya mittam maññati, “ayaṃ me atthakāmo mitto”ti maññati. **Satapattaṃva māṇavoti** yathā anattakāmaññeva satapattaṃ so māṇavo attano bālatāya “atthakāmo me”ti maññati, paṇḍito pana evarūpaṃ “anuppiyabhāṇī mitto”ti agahetvā dūratova naṃ vivajjeti. Tena vuttaṃ –

“Aññadattuharo mitto, yo ca mitto vacīparo;
Anuppiyañca yo āha, apāyesu ca yo sakhā.

“Ete amitte cattāro, iti viññāya paṇḍito;
Ārakā parivajjeyya, maggaṃ paṭibhayaṃ yathā”ti. (dī. ni. 3.259);

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā corajettako ahameva ahosi”nti.

Satapattajātakavaṇṇanā navamā.

[280] 10. Puṭadūsakajātakavaṇṇanā

Addhā hi nūna migarājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ puṭadūsakaṃ ārabha kathesi. Sāvattthiyaṃ kireko amacco buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā dānaṃ dadamāno “antarābhatte uyyāne caritukāmā carantū”ti āha. Bhikkhū uyyānacārikaṃ carimṣu. Tasmim̐ khaṇe uyyānapālo pattasampannaṃ rukkaṃ abhiruhitvā mahantamahantāni paṇṇāni gahetvā “ayaṃ pupphānaṃ bhavissati, ayaṃ phalāna”nti puṭe katvā rukkaṃmūle pātetī. Tassa putto dārako pātītapātitaṃ puṭaṃ viddhaṃsetī. Bhikkhū tamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa puṭadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto agāraṃ ajjhāvasamāno ekadivasaṃ kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ agamāsī. Tattha bahū vānarā vasanti. Uyyānapālo imināva niyāmena pattapuṭe pātetī, jeṭṭhavānaro pātītapātīte viddhaṃsetī. Bodhisatto taṃ āmantetvā “uyyānapālena pātītapātitaṃ puṭaṃ viddhaṃsetvā manāpataraṃ kātukāmo maññe”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

88. “Addhā hi nūna migarājā, puṭakammaṃ kovidō;
Tathā hi puṭaṃ dūsetī, aññaṃ nūna karissatī”ti.

Tattha **migarājā**ti makkaṭaṃ vaṇṇento vadati. **Puṭakammassatī** mālāpuṭakaraṇassa. **Kovidoti** cheko. Ayaṃ panettha saṅkhepattho – ayaṃ migarājā ekaṃsena puṭakammaṃ kovidō maññe, tathā hi pātītapātitaṃ puṭaṃ dūsetī, aññaṃ nūna tato manāpataraṃ karissatīti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha –

89. “Na me mātā vā pitā vā, puṭakammaṃ kovidō;
Kataṃ kataṃ kho dūsema, evaṃ dhammamidaṃ kula”nti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha –

90. “Yesaṃ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso;
Mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācana”nti.

Evaṃ vatvā ca pana vānaragaṇaṃ garahitvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā vānaro puṭadūsakadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”nti.

Puṭadūsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Udapānavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ –

Udapānavaraṃ vanabyaggha kapi, sikhinī ca balāka ruciravaro;
Sujanādhīpa romaka dūsa puna, satapattavaro puṭakamma dasatī.

4. Abbhantaravaggo

[281] 1. Abbhantarajātakavaṇṇanā

Abbhantaro nāma dumoti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherassa bimbādevītheriyā ambarasadānaṃ ārabha kathesi. Sammāsambuddhe hi pavattitavaradhammacakke vesāliyaṃ kūṭāgārasālāyaṃ viharante mahāpajāpatī gotamī pañca sākiyasatāni ādāya gantvā pabbajjaṃ yācitvā

pabbajjañceva upasampadañca labhi. Aparabhāge tā pañcasatā bhikkhuniyo **nandakovādam** (ma. ni. 3.398 ādayo) sutvā arahattam pāpuñimsu. Sathari pana sāvattim upanissāya viharante rāhulamātā bimbādevī “sāmiko me pabbajitvā sabbaññutam patto, puttapi me pabbajitvā tasseva santike vasati, aham agāramajjhe kiṃkarissāmi, ahampi pabbajitvā sāvattim gantvā sammāsambuddhañca puttañca nibaddham passamānā viharissāmi”ti cintetvā bhikkhunupassayam gantvā pabbajitvā ācariyupajjhāyāhi saddhim sāvattim gantvā sathārañca piyaputtañca passamānā ekasmiṃ bhikkhunupassaye vāsam kappesi. Rāhulasāmaṇero āgantvā mātaram passati.

Athekadivasam theriyā udaravāto kuppi. Sā putte datthum āgate tassa dassanattāya nikkhamitum nāsakkhi, aññava āgantvā aphāsukabhāvam kathayimsu. So mātu santikam gantvā “kiṃ te laddhum vaṭṭati”ti pucchi. “Tāta, agāramajjhe me sakkharayojite ambarase pīte udaravāto vūpasammati, idāni piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappema, kuto tam labhissāmā”ti. Sāmaṇero “labhanto āharissāmi”ti vatvā nikkhami. Tassa panāyasmato upajjhāyo dhammasenāpati, ācariyo mahāmoggallāno, cūlapitā ānandatthero, pitā sammāsambuddhoti mahāsampatti. Evaṃ santepi aññassa santikam āgantvā upajjhāyassa santikam gantvā vanditvā dummukhākāro hutvā aṭṭhāsi. Atha nam thero “kiṃ nu kho, rāhula, dummukho viyāsi”ti āha. “Mātu me, bhante, theriyā udaravāto kupito”ti. “Kiṃ laddhum vaṭṭati”ti? “Sakkharayojitena kira ambarasena phāsu hoti”ti. “Hotu labhissāmi, mā cintayī”ti.

So punadivase tam ādāya sāvattim pavisitvā sāmaṇeram āsanasālāyam nisīdāpetvā rājadvāram agamāsi. Kosalarājā theram disvā nisīdāpesi, taṅkhaññaññeva uyyānapālo piṇḍipakkānam madhuraambānam ekam puṭam āhari. Rājā ambānam tacam apanetvā sakkharam pakkhipitvā sayameva madditvā therassa pattam pūretvā adāsi. Thero rājanivesanā nikkhamitvā āsanasālam gantvā sāmaṇerassa adāsi “haritvā mātu te dehī”ti. So haritvā adāsi, theriyā paribhuttamatteva udaravāto vūpasami. Rājāpi manussam pesesi – “thero idha nisīditvā ambarasam na paribhuñji, gaccha kassaci dinnabhāvam jānāhi”ti. So therena saddhimyeva gantvā tam pavattim ṇatvā āgantvā rañño kathesi. Rājā cintesi – “sace sathā agāram ajjhāvasissa, cakkavattirājā abhavissa, rāhulasāmaṇero pariṇāyakaratanam, therī itthiratanam, sakalacakkavālarajjam etesaññeva abhavissa. Amhehi ete upatthahantehi caritabham assa, idāni pabbajitvā amhe upanissāya vasantesu etesu na yuttam ambhākam pamajjitu”nti. So tato patthāya theriyā nibaddham ambarasam dāpesi. Therena bimbādevītheriyā ambarasassa dinnabhāvo bhikkhusaṅge pākaṭo jāto. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum – “āvuso, sārīputtatthero kira bimbādevītherim ambarasena santappesi”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva rāhulamātā sārīputtena ambarasena santappitā, pubbepesa etaṃ santappesiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyam sabbasippāni uggañhitvā saṅghapitagharāvāso mātāpitūnam accayena isipabbajjam pabbajitvā himavantapadese abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā isigaṇaparivuto gaṇasathā hutvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanattāya pabbatapādā otaritvā cārikam caramāno bārānasim patvā uyyāne vāsam kappesi. Athassa isigaṇassa sīlatejena sakkassa bhavanam kampi. Sakko āvajjamāno tam kāraṇam ṇatvā “imesam tāpasānam avāsāya parisakkissāmi, atha te bhinnāvāsā upaddutā caramānā cittedkaggatam na labhissanti, evaṃ me phāsukam bhavissati”ti cintetvā “ko nu kho upāyo”ti vīmaṃsanto imaṃ upāyam addasa – majjhimayāmasamanantare rañño aggamaheṣiyā sirigabbham pavisitvā ākāse ṭhatvā “bhaddo, sace tvam abbhantaraambapakkam khādeyyāsi, puttam labhissasi, so cakkavattirājā bhavissati”ti ācikkhissāmi. Rājā deviyā katham sutvā ambapakkattāya uyyānam pesessati, athāham ambāni antaradhāpessāmi, rañño uyyāne ambānam abhāvam āroccanti, “ke te khādanti”ti vutte “tāpasā khādanti”ti vakkhanti, tam sutvā rājā tāpase pothetvā nīharāpessati, evaṃ te upaddutā bhavissantīti.

So majjhimayāmasamanantare sirigabbham pavisitvā ākāse ṭhito attano devarājabhāvam jānāpetvā tāya saddhim sallapanto purimā dve gāthā avoca –

91. “Abbhantaro nāma dumo, yassa dibyamidaṃ phalaṃ;
Bhutvā dohaḷinī nārī, cakkavattiṃ vijāyati.
92. “Tvampi bhadde mahesīsī, sā cāpi patino piyā;
Āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phala’nti.

Tattha **abbhantaro nāma dumoti** iminā tāva gāmanigamajanapadapabbatādīnaṃ asukassa abbhantaroti avatvā kevalaṃ ekaṃ abbhantaraṃ ambarukkhaṃ kathesi. **Yassa dibyamidaṃ phalanti** yassa ambarukkhaṃ devatānaṃ paribhogārahaṃ dibyaṃ phalaṃ. **Idanti** pana nipātamattameva. **Dohaḷinī** sañjātadohaḷā. **Tvampi, bhadde, mahesīsī**ti tvam, sobhane mahesī, asī. Aṭṭhakathāyaṃ pana “mahesī cā”tipi pāṭho. **Sā cāpi patino piyāti** soḷasannaṃ devīsaḥassānaṃ abbhantare aggamahesī cāpi patino cāpi piyāti attho. **Āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phalanti** tassā te piyāya aggamahesiyā idaṃ mayā vuttappakāraṃ phalaṃ rājā āharāpessati, sā tvam taṃ paribhuñjitvā cakkavattigabbhaṃ labhissasīti.

Evam sakko deviyā imā dve gāthā vatvā “tvam appamattā hohi, mā papañcaṃ akāsi, sve rañño āroceyyāsī”ti taṃ anusāsītvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Sā punadivase gilānālayaṃ dassetvā paricārikānaṃ saññaṃ datvā nipajji. Rājā samussitasetacchatte sīhāsane nisinna nātakāni passanto devīṃ adisvā “kahaṃ, devī”ti paricārike pucchi. “Gilānā, devā”ti. So tassā santikaṃ gantvā sayanapasse nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te, bhadde, aphāsuka”nti pucchi. “Mahārāja aññaṃ aphāsukaṃ nāma natthi, dohaḷo me uppanno”ti. “Kiṃ icchasi, bhadde”ti? “Abbhantaraambaphalaṃ devā”ti. “Abbhantaraambo nāma kahaṃ atthī”ti? “Nāhaṃ, deva, abbhantaraambaṃ jānāmi, tassa pana me phalaṃ labhamānāya jīvitaṃ atthi, alabhamānāya natthī”ti. “Tena hi āharāpessāmi, mā cintayī”ti rājā devīṃ assāsetvā utṭhāya gantvā rājavallaṅke nisinna amacce pakkosāpetvā “deviyā abbhantaraambe nāma dohaḷo uppanno, kiṃ kātappa”nti pucchi. “Deva dvinnaṃ ambānaṃ antare ṭhito ambo abbhantaraambo nāma, uyyānaṃ pesetvā abbhantare ṭhitaambato phalaṃ āharāpetvā deviyā dāpethā”ti.

Rājā “sādhu, evarūpaṃ ambaṃ āharathā”ti uyyānaṃ pesesi. Sakko attano ānubhāvena uyyāne ambāni khāditasadisāni katvā antaradhāpesi. Ambatthāya gatā manussā sakalauyyānaṃ vicarantā ekaṃ ambampi alabhītvā gantvā uyyāne ambānaṃ abhāvaṃ rañño kathayīmsu. “Ke ambāni khādanti”ti? “Tāpasā, devā”ti. “Tāpase uyyānato pothetvā nīharathā”ti. Manussā “sādhū”ti paṭissuñitvā nīharīmsu. Sakkassa manoratho matthakaṃ pāpuṇi. Devī ambaphalattāya nibaddhaṃ katvā nipajjiyeva. Rājā kattabbakiccaṃ apassanto amacce ca brāhmaṇe ca sannipātāpetvā “abbhantaraambassa atthibhāvaṃ jānāthā”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu – “deva, abbhantaraambo nāma devatānaṃ paribhogo, ‘himavante kañcanaguhāya anto atthī’ti ayaṃ no paramparāgato anussavo”ti. “Ko pana tato ambaṃ āharitūṃ sakkhissatī”ti? “Na sakkā tattha manussabhūtena gantuṃ, ekaṃ suvapotaṃ pesetuṃ vaṭṭatī”ti.

Tena ca samayena rājakule eko suvapotako mahāsarīro kumārakānaṃ yānakacakkanābhimatto thāmasampanno paññavā upāyakusalo. Rājā taṃ āharāpetvā “tāta suvapotaka, ahaṃ tava bahūpakāro, kañcanapañjare vasasi, suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādasi, sakkharapānakaṃ pivasi, tayāpi amhākaṃ ekaṃ kiccaṃ nittharitūṃ vaṭṭatī”ti āha. “Kiṃ, devā”ti. “Tāta deviyā abbhantaraambe dohaḷo uppanno, so ca ambo himavante kañcanapabbatantare atthi devatānaṃ paribhogo, na sakkā manussabhūtena tattha gantuṃ, tayā tato ambaphalaṃ āharitūṃ vaṭṭatī”ti. “Sādhu, deva, āharissāmi”ti. Atha naṃ rājā suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharapānakaṃ pāyetvā satapākatelena tassa pakkhantarāni makkhetvā ubhohi hatthehi gahetvā sīhapañjare ṭhatvā ākāse vissajjesi. Sopi rañño nipaccakāraṃ dassetvā ākāse pakkhandanto manussapathaṃ atikkamma himavante paṭhame pabbatantare vasantānaṃ sukānaṃ santikaṃ gantvā abbhantaraambo nāma kattha atthi, kathetha me taṃ ṭhāna”nti pucchi. “Mayaṃ na jānāma, dutiye pabbatantare sukā jānissanti”ti.

So tesam vacanaṃ sutvā tato uppatitvā dutiyaṃ pabbatantaraṃ agamāsī, tathā tatiyaṃ, catutthaṃ, pañcamam, chaṭṭhaṃ agamāsī. Tatthapi naṃ sukā “na mayaṃ jānāma, sattamaṃ pabbatantare sukā

jānissanti’’ti āhaṃsu. So tatthapi gantvā ‘‘abbhantaraambo nāma kattha atthī’’ti pucchi. ‘‘Asukaṭṭhāne nāma kañcanapabbatantare’’ti āhaṃsu. ‘‘Ahaṃ tassa phalattṭhāya āgato, maṃ tattha netvā tato me phalaṃ dāpethā’’ti. Sukagaṇā āhaṃsu – ‘‘samma, so vessavaṇamahārājassa paribhogo, na sakkā upasaṅkamtuṃ, sakalarukkho mūlato paṭṭhāya sattahi lohajālehi parikkhitto, sahasakumbhaṇḍarakkhasā rakkhanti, tehi diṭṭhassa jīvitam nāma natthi, kappuṭṭhānaggiavīcimahānirayasadisatṭhānam, mā tattha patthanam karī’’ti. ‘‘Sace tumhe na gacchatha, mayhaṃ ṭhānam ācikkhathā’’ti. ‘‘Tena hi asukena ca asukena ca ṭhānena yāhi’’ti. So tehi ācikkhitavaseneva suṭṭhu maggaṃ upadhāretvā taṃ ṭhānam gantvā divā attānam adassetvā majjhimayāmasamanantare rakkhasānam niddokkamanasamaye abbhantaraambassa santikaṃ gantvā ekena mūlantarena saṅikaṃ abhiruhituṃ ārabhi. Lohajālam ‘‘kirī’’ti saddamakāsi.

Rakkhasā pabujjhitvā sukapotakaṃ disvā ‘‘ambacoroya’’nti gahetvā kammakaraṇam saṃvidahiṃsu. Eko ‘‘mukhe pakkhipitvā gilissāmi na’’nti āha, aparo ‘‘hatthehi madditvā puñjivā vipakirissāmi na’’nti, aparo ‘‘dvedhā phāletvā āngāresu pacitvā khādissāmi’’ti. So tesam kammakaraṇasaṃvidhānam sutvāpi asantasi tvāva te rakkhase āmantetvā ‘‘ambho rakkhasā, tumhe kassa manussā’’ti āha. ‘‘Vessavaṇamahārājassā’’ti. ‘‘Ambho, tumhepi ekassa raññoova manussā, ahampi raññoova manusso, bārāṇasirājā maṃ abbhantaraambaphalattṭhāya pesesi, svāhaṃ tattheva attano rañño jīvitam datvā āgato. Yo hi attano mātāpitūnañceva sāmikassa ca atthāya jīvitam pariccajati, so devalokeyeva nibbattati, tasmā ahampi imamhā tiracchānayaniyā cavitvā devaloke nibbattissāmi’’ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha –

93. ‘‘Bhaturatthe parakkanto, yaṃ ṭhānamadhigacchati;
Sūro attapariccāgī, labhamāno bhavāmaha’’nti.

Tattha **bhaturattheti** bhattā vuccanti bhattādīhi bharaṇaposakā pitā mātā sāmiko ca, iti tividhassapetassa bhattu atthāya. **Parakkantoti** parakkamaṃ karonto vāyamanto. **Yaṃ ṭhānamadhigacchatīti** yaṃ sukhakāraṇam yasaṃ vā lābham vā saggaṃ vā adhigacchati. **Sūroti** abhīru vikkamasampanno. **Attapariccāgīti** kāye ca jīvite ca nirapekkho hutvā tassa tividhassapi bhattu atthāya attānam pariccajanto. **Labhamāno bhavāmahanti** yaṃ so evarūpo sūro devasampattiṃ vā manussasampattiṃ vā labhati, ahampi taṃ labhamāno bhavāmi, tasmā hāsova me ettha, na tāso, kiṃ maṃ tumhe tāsethāti.

Evam so imāya gāthāya tesam dhammaṃ desesi. Te tassa dhammakathaṃ sutvā pasannacittā ‘‘dhammiko esa, na sakkā māretuṃ, vissajjema na’’nti vatvā sukapotakaṃ vissajjetvā ‘ambho sukapotaka, muttosi, amhākaṃ hatthato sotthinā gacchā’’ti āhaṃsu. ‘‘Mayhaṃ āgamaṃ mā tucchaṃ karotha, detha me ekaṃ ambaphala’’nti. ‘‘Sukapotaka, tuyhaṃ ekaṃ ambaphalaṃ dātuṃ nāma na bhāro, imasmiṃ pana rukkhe ambāni aṅketvā gahitāni, ekasmiṃ phale asamente amhākaṃ jīvitam natthi. Vessavaṇena hi kujjhitvā sakiṃ olokite tattakapāle pakkhittatīlā viya kumbhaṇḍasahassaṃ bhijjivā vipakiriyati, tena te dātuṃ na sakkoma, labhanaṭṭhānam pana ācikkhissāmā’’ti. ‘‘Yo koci detu, phaleneva me attho, labhanaṭṭhānam ācikkhathā’’ti. ‘‘Etassa kañcanapabbatassa antare jotiraso nāma tāpaso aggiṃ juhamāno kañcanapattiyā nāma paṇṇasālāyaṃ vasati vessavaṇassa kulūpako, vessavaṇo tassa nibaddham cattāri ambaphalāni peseti, tassa santikaṃ gacchā’’ti.

So ‘‘sādhū’’ti sampañcchitvā tāpasassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ tāpaso ‘‘kuto āgatosī’’ti pucchi. ‘‘Bārāṇasirañño santikā’’ti. ‘‘Kimatthāya āgatosī’’ti? ‘‘Sāmi, amhākaṃ rañño deviyā abbhantaraambapakke dohaḷo uppanno, tadattham āgatomhi, rakkhasā pana me sayam ambapakkam adatvā tumhākaṃ santikaṃ pesesu’’nti. ‘‘Tena hi nisīda, labhissasī’’ti. Athassa vessavaṇo cattāri phalāni pesesi. Tāpaso tato dve paribhuñji, ekaṃ suvapotakassa khādanatthāya adāsi. Tena tasmim khādite ekaṃ phalam sikkāya pakkhipitvā suvapotakassa gīvāya paṭimuñcivā ‘‘idāni gacchā’’ti sukapotakaṃ vissajjesi. So taṃ āharitvā deviyā adāsi. Sā taṃ khādītva dohaḷam paṭippassambhesi, tatonidānam panassā putto nāhosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā devī rāhulamātā ahosi, suko ānando, ambapakkadāyako tāpaso sārīputto, uyyāne nivutthatāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Abbhantarajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[282] 2. Seyyajātakavaṇṇanā

Seyyaṃso seyyaso hotīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kosalarāñño amaccaṃ ārabha kathesi. So kira rañño bahūpakāro sabbakiccanipphādako ahosi. Rājā “bahūpakāro me aya”nti tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. Taṃ asahamānā aññe rañño pesuññaṃ upasaṃharitvā taṃ paribhindiṃsu. Rājā tesam vacanaṃ saddahitvā dosaṃ anupaparikkhitvāva taṃ sīlavantaṃ niddosaṃ saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. So tattha ekako vasanto sīlasampattiṃ nissāya cittekaggaṃ labhitvā ekaggacitto saṅkhāre sammasitvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassa rājā aparabhāge niddosabhāvaṃ ñatvā saṅkhalikabandhanaṃ bhindāpetvā purimayasato mahantataraṃ yasaṃ adāsi. So “satthāraṃ vandissāmī”ti bahūni mālāgandhādīni ādāya vihāraṃ gantvā tathāgataṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “anatto kira te uppannoti assumhā”ti āha. “Āma, bhante, uppanno, ahaṃ pana tena anattena atthaṃ akāsiṃ, bandhanāgāre nisīditvā sotāpattiphalaṃ nibbatesi”nti. Satthā “na kho, upāsaka, tvaññeva anattena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anattena atthaṃ āhariṃ suyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patitthāya dasa rājadhamme akopetvā dānaṃ deti, pañca sīlāni rakkhati, uposathakammaṃ karoti. Athasseko amacco antepure padussi. Pādamūlikādayo ñatvā “asukaamacco antepure paduṭṭho”ti rañño ārocesuṃ. Rājā pariggaṇhanto yathāsabhāvato ñatvā pakkosāpetvā “mā maṃ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhī”ti nibbisayaṃ akāsi. So gantvā aññataraṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahīti sabbam vatthu heṭṭhā **mahāsīlavajātaka** (jā. 1.1.51) kathitasadisameva. Idhāpi so rājā tikkhattuṃ vīmaṃsitvā tassa amaccassa vacanaṃ saddahitvā “bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti mahantena parivārena rajjasīmaṃ pāpuṇi. Bārāṇasirañño sattasatamattā mahāyodhā taṃ pavattiṃ sutvā “deva, asuko nāma kira rājā bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī”ti janapadaṃ bhindanto āgacchati, ettheva naṃ gantvā gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. “Mayhaṃ paravihiṃsāya laddhena rajjena kiccaṃ natthi, mā kiñci karitthā”ti?

Corarājā āgantvā nagaraṃ parikkhipi, puna amaccā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, mā evaṃ karittha, gaṇhissāma na”nti āhaṃsu. Rājā “na labbhā kiñci kātuṃ, nagaradvārāni vivarathā”ti vatvā sayam amaccagaṇaparivuto mahātale rājapallaṅke nisīdi. Corarājā catūsu dvāresu manusse pothento nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ abhiruyha amaccaparivutaṃ rājānaṃ gāhāpetvā saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā bandhanāgāre nisinnova corarājānaṃ mettāyanto mettajjhānaṃ uppādesi. Tassa mettānubhāvena corarañño kāye dāho uppajji, sakalasarīraṃ yamakaukkāhi jhāpiyamānaṃ viya jātaṃ. So mahādukkhābhittunno “kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchi. “Tumhe sīlavantaṃ rājānaṃ bandhanāgāre pakkhipetha, tena vo idaṃ dukkhaṃ uppannaṃ bhavissatī”ti. So gantvā bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotū”ti rajjaṃ tasseva niyyādetvā “ito paṭṭhāya tumhākaṃ paccatthiko me bhāro hotū”ti vatvā paduṭṭhāmacassa rājānaṃ kāretvā attano nagarameva gato.

Bodhisatto alaṅkatamahātale samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno amaccehi saddhiṃ sallapanto purimā dvegāthā avoca –

94. “Seyyaṃso seyyaso hoti, yo seyyamupasevati;
Ekena sandhiṃ katvāna, satam vajjhe amocayim.
95. “Tasmā sabbena lokena, sandhiṃ katvāna ekato;
Pecca saggam nigaccheyya, idaṃ suṇātha kāsiyā”ti.

Tattha **seyyaṃso seyyaso hoti, yo seyyamupasevatīti** anavajjauttamadhammasaṅkhāto seyyo aṃso koṭṭhāso assāti seyyaṃso, kusaladhammanissitapuggalo. Yo punappunaṃ taṃ seyyaṃ kusaladhammabhāvanaṃ kusalābhirataṃ vā uttamapuggalamupasevati, so seyyaso hoti pāsamsatāro ceva uttaritāro ca hoti. **Ekena sandhiṃ katvāna, sataṃ vajjhe amocayinti** tadamināpi cetāṃ vedittabbaṃ – ahañhi seyyaṃ mettābhāvanaṃ upasevanto tāya mettābhāvanāya ekena coraraññā sandhiṃ santhavaṃ katvā mettābhāvanaṃ bhāvetvā tumhe satajane vajjhe amocayiṃ.

Dutiyagāthāya attho – yasmā ahaṃ ekena saddhiṃ ekato mettābhāvanāya sandhiṃ katvā tumhe vajjhappatte satajane mocayiṃ, tasmā vedittabbamevetāṃ, tasmā sabbena lokena saddhiṃ mettābhāvanāya sandhiṃ katvā ekato puggalo pecca paraloke saggāṃ nigaccheyya. Mettāya hi upacāraṃ kāmāvacare paṭisandhiṃ deti, appanā brahmaloke. Idaṃ mama vacanaṃ sabbepi tumhe kāsiraṭṭhavāsino suṇāthāti.

Evāṃ mahāsatto mahājanassa mettābhāvanāya guṇaṃ vaṇṇetvā dvādasayojanike bārāṇasinagare setacchattaṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajī. Satthā sammāsambuddho hutvā tatiyaṃ gāthamāha –

96. “Idaṃ vatvā mahārājā, kaṃso bārāṇasiggaho;
Dhanaṃ kaṇḍaṇca nikkhippa, saṃyamaṃ ajjhupāgamī”ti.

Tattha mahanto rājāti **mahārājā. Kaṃsoti** tassa nāmaṃ. Bārāṇasiṃ gahetvā ajjhāvasanato **bārāṇasiggaho**. So rājā idaṃ vacanaṃ vatvā **dhanuṇca** sarasaṅkhātaṃ **kaṇḍaṇca nikkhippa** ohāya chaḍḍetvā sīlasaṃyamaṃ upagato pabbajito, pabbajitvā ca pana jhānaṃ uppādetvā aparihīnājjhāno brahmaloke uppannoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā corarājā ānando ahoṣi, bārāṇasirājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Seyyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[283] 3. Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā

Varaṃ varaṃ tvanti idaṃ satthā jetavane viharanto dhanuggahatissattheraṃ ārabba kathesi. Pasenadirañño pitā mahākosalo bimbisārarañño dhītaṃ vedehiṃ nāma kosaladeviṃ dadamāno tassā nhānacūṇṇamūlaṃ satasahassuṭṭhānaṃ kāsigaṃmaṃ adāsi. Ajātasattunā pana pitari mārite kosaladevīpi sokābhibhūtā kālamakāsi. Tato pasenadi kosalarājā cintesi – “ajātasattunā pitā mārito, bhaginīpi me sāmike kālakate tena sokena kālakatā, pitughātakassa corassa kāsigaṃmaṃ na dassamī”ti. So taṃ ajātasattussa na adāsi. Taṃ gāmaṃ nissāya tesāṃ dvinnampi kālena kālaṃ yuddhaṃ hoti, ajātasattu taruṇo samattho, pasenadi mahallakoyeva. So abhikkhaṇaṃ parajjati, mahākosalassāpi manussā yebhuyyena parājītā. Atha rājā “mayā abhiṇhaṃ parajjāma, kiṃ nu kho kātabba”nti amacce pucchi. “Deva, ayyā nāma mantaccekā honti, jetavanavihāre bhikkhūnaṃ kathaṃ sotuṃ vaṭṭatī”ti. Rājā “tena hi tāyaṃ velāyaṃ bhikkhūnaṃ kathāsallāpaṃ suṇāthā”ti carapurise āṇāpesi. Te tato paṭṭhāya tathā akāṃsu.

Tasmiṃ pana kāle dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṃ vasanti dattatthero ca dhanuggahatissatthero ca. Tesu dhanuggahatissatthero paṭhamayāmeṃpi majjhimayāmeṃpi niddāyitvā pacchamayāme pabujjhivā ummukkāni sodhetvā aggim jāletvā nisinnako āha – “bhante, dattattherā”ti. “Kiṃ, bhante, tissattherā”ti? “Kiṃ niddāyasi no tva”nti. “Aniddāyantā kiṃ karissamā”ti? “Uṭṭhāya tāva nisīdathā”ti. So uṭṭhāya nisinnō taṃ dattattheraṃ āha – “bhante dattatthera, ayaṃ te lolo mahodarakosalo cāṭimattaṃ bhattameva pūtiṃ karoti, yuddhavicāraṇaṃ pana kiñci na jānāti, parājīto parājītotveva vadāpetī”ti. “Kiṃ pana kātuṃ vaṭṭatī”ti? Tasmiṃ khaṇe te carapurisā tesāṃ kathaṃ suṇantā aṭṭhaṃsu.

Dhanuggahatissatthero yuddham vicāresi – “bhante, yuddho nāma tividho – padumabyūho, cakkabyūho, sakaṭabyūhoti. Ajātasattum gaṇhitukāmena asuke nāma pabbatakucchismiṃ dvīsu pabbatabhittīsu manusse ṭhapetvā purato dubbalabalam dassetvā pabbatantaram pavitṭhabhāvaṃ jānitvā pavitṭhamaggaṃ occhinditvā purato ca pacchato ca ubhosu pabbatabhittīsu vaggitvā unnaditvā khīpe patitamacchaṃ viya antomuṭṭhiyaṃ vaṭṭapotakaṃ viya ca katvā sakkā assa taṃ gahetu”nti. Carapurisā taṃ sāsanam rañño ārocesuṃ. Taṃ sutvā rājā saṅgāmaḥheriṃ carāpetvā gantvā sakaṭabyūham katvā ajātasattum jīvaggāham gāhāpetvā attano dhītaram vajirakumāriṃ bhāgineyyassa datvā kāsigāmaṃ tassa nhānamūlam katvā datvā uyyojesi. Sā pavatti bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, kosalarājā kira dhanuggahatissattherassa vicāraṇāya ajātasattum jini”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi dhanuggahatisso yuddhavicāraṇāya chekoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā bārāṇasiṃ nissāya nivutthavaḍḍhakigāmakā eko vaḍḍhakī thambhatthāya araññaṃ gantvā āvāṭe patitam sūkarapotakaṃ disvā taṃ gharam netvā paṭijaggi. So vaḍḍhippatto mahāsarīro vaṅkadāṭho ācārasampanno ahosi, vaḍḍhakinā positattā pana “vaḍḍhakīsūkaro”tveva paññāyi. Vaḍḍhakissa rukkhatacchanakāle tuṅdena rukkham parivatteti, mukhena ḍamsitvā vāsipharasunikhādanamuggare āharati, kālasuttakoṭiyaṃ gaṇhāti. Atha so vaḍḍhakī “kocideva, naṃ khādeyyā”ti bhayena netvā araññe vissajjesi. Sopi araññaṃ pavisitvā khemaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokeno ekaṃ pabbatantare mahantaṃ girikandaram addasa sampannakandamūlaphalam phāsukaṃ vasanaṭṭhānaṃ anekasatasūkarasamākiṇṇam. Te sūkarā taṃ disvā tassa santikaṃ āgamaṃsu. Sopi te āha – “ahaṃ tumheva olokeno vicarāmi, apica vo mayā diṭṭhā, idaṅca ṭhānaṃ ramaṇiyaṃ, ahampi idāni idheva vasissāmi”ti. “Saccaṃ idaṃ ṭhānaṃ ramaṇiyaṃ, parissayo panettha atthī”ti. “Ahampi tumhe disvā etaṃ aññāsim, evaṃ gocarasampanne ṭhāne vasantānaṃ vo sarīresu maṃsalohitaṃ natthi, kiṃ pana vo ettha bhaya”nti? “Eko byaggho pātova āgantvā diṭṭhaditṭhamyeva gahetvā gacchatī”ti. “Kiṃ pana so nibaddham gaṇhāti, udāhu antarantarā”ti? “Nibaddham gaṇhāti”ti. “Kati pana te byagghā”ti? “Ekoyevā”ti. “Ettakā tumhe ekassa yujjhitaṃ na sakkothā”ti? “Āma, na sakkomā”ti. “Ahaṃ taṃ gaṇhissāmi, kevalam tumhe mama vacanaṃ karotha, so byaggho kahaṃ vasatī”ti? “Etasmim pabbate”ti.

So rattiññeva sūkare carāpetvā yuddham vicārento “yuddham nāma padumabyūhacakkabyūhasakaṭabyūhavasena tividham hotī”ti vatvā padumabyūhavasena vicāresi. So hi bhūmisīsam jānāti. Tasmā “imasmim ṭhāne yuddham vicāretum vaṭṭatī”ti sūkarapillake mātarō ca tesam majjhataṭṭhāne ṭhapesi. So tā āvijjhivā majjhimasūkariyo, tā āvijjhivā potakasūkare, te āvijjhivā jarasūkare, te āvijjhivā dīghadāṭhasūkare, te āvijjhivā yuddhasamatthe balavatarasūkare dasa vīsa tiṃsa jane tasmim tasmim ṭhāne balagumbaṃ katvā ṭhapesi. Attano ṭhitaṭṭhānassa purato ekaṃ parimaṇḍalam āvāṭam khaṇāpesi, pacchato ekaṃ suppasantaṭṭhānaṃ anupubbaninnaṃ pabbhārasadisam. Tassa saṭṭhisattatimatte yodhasūkare ādāya tasmim tasmim ṭhāne “mā bhāyitthā”ti kammaṃ vicārato aruṇam utṭhahi.

Byaggho utṭhāya “kālo”ti ṇatvā gantvā tesam sammukhā ṭhite pabbatatale ṭhatvā akkhīni ummīletvā sūkare olokesi. Vaḍḍhakīsūkaro “paṭioloketha na”nti sūkarānaṃ saññaṃ adāsi, te paṭiolokesuṃ. Byaggho mukham ugghāṭetvā assosi, sūkarāpi tathā kariṃsu. Byaggho muttam chaḍḍesi, sūkarāpi chaḍḍayimsu. Iti yaṃ yaṃ so karoti, taṃ taṃ te paṭikariṃsu. So cintesi – “pubbe sūkarā mayā olokitakāle palāyantā palāyitumpi na sakkonti, ajja apalāyitvā mama paṭisattu hutvā mayā katameva paṭikaronti. Etasmim bhūmisīse ṭhito eko tesam saṃvidhāyakopi atthi, ajja mayham gatassa jayo na paññāyati”ti. So nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva āgamaṃsi. Tena pana gahitamamsakhādako eko kūṭajaṭilo atthi, so taṃ tucchahatthameva āgacchantam disvā tena saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha –

97. “Varam varam tvam nihanam pure cari,
Asmim padese abhibhuyya sukare;
Sodani eko byapagamma jhayasi,
Balam nu te byaggha na catta vijjati”ti.

Tattha **varam varam tvam nihanam pure cari, asmim padese abhibhuyya sukareti** ambho byaggha, tvam pubbe imasmim padese sabbasukare abhibhavitva imesu sukaresu varam varam tvam uttamuttamam sukaram nihananto vicari. **Sodani eko byapagamma jhayasiti** so tvam idani anñataram sukaram aggahetva ekakova apagantva jhayasi pajjhayasi. **Balam nu te byaggha na catta vijjati** kim nu te, ambho byaggha, ajja kayabalam natthi.

Tam sutva byaggho dutiyam gathamaha –

98. “Ime sudam yanti disodisam pure, bhayattita lenagavesino puthu;
Te dani sangamma vasanti ekato, yathattithita duppasahajjame maya”ti.

Tattha **sudanti** nipato. Ayam pana sankhepatho – ime sukarā pubbe mam disva bhayena attita pilita attano lenagavesino **puthu** visum visum hutva **disodisam yanti**, tam tam disam abhimukha palayanti, te dani sabbepi samagantva ekato vasanti tittanti, tanna bhumisam upagata, yatha thita duppasaha dummaddaya ajja ime maya.

Athassa ussaham janento kutajatilō “mā bhāyi, gaccha tayi naditva pakkhandante sabbepi bhīta bhijjiva palāyissanti”ti āha. Byaggho tasmim ussaham janente sūro hutva puna gantva pabbatatale attasi. Vaḍḍhakīsūkaro dvinnam āvāṇam antare attasi. Sūkārā “sāmi, mahācoro punāgato”ti āhamso. “Mā bhāyittha, idāni tam gaṇhissāmī”ti. Byaggho naditva vaḍḍhakīsūkārassa upari patati, sūkaro tassa attano upari patanakāle parivattiva vegena ujukam khataāvāṭe pati. Byaggho vegam sandhāretum asakkonto uparibhāgena gantva suppamukhassa tiriyam khataāvāṭassa atisambādhe mukhattāne pativa puñjakato viya aho. Sūkaro āvāṭa uttariva asanivegena gantva byaggham antasatthimhi dāṭhāya pahariva yāva vakkapadesā phāletva pañcamadhuramaṃsam dāṭhāya palivethetva byagghassa matthake āvijjhiva “gaṇhatha tumhākam paccāmitta”nti ukkhipiva bahiāvāṭe chaddesi. Paṭhamam āgatā byagghamaṃsam labhimsu, pacchā āgatā “byagghamaṃsam kīdisam hoti”ti tesam mukham upasinghanta vicarimsu.

Sūkārā na tāva tussanti. Vaḍḍhakīsūkaro tesam inghitam disva “kim nu kho tumhe na tussathā”ti āha. “Sāmi, kim etena byagghena ghātite, añño pana byagghaānāpanasamattho kutajatilō atthiyevā”ti. “Ko nāmeso”ti? “Eko dussilatāpaso”ti. “Byagghopi maya ghātito, so me kim pahoti, etha gaṇhissāma na”nti sūkaraghaṭṭaya saddhim pāyāsi. Kūṭatāpasopi byaggha cirāyante “kim nu kho sūkārā byaggham gaṇhimsū”ti paṭipatham gacchante te sukare āgacchante disva attano parikkhāram ādāya palāyante tehi anubandhito parikkhāram chaddetva vegena udumbararukkham abhiruhi. Sūkārā “idānimha, sāmi, natthā, tāpaso palāyiva rukkham abhiruhi”ti āhamso. “Kim rukkham nāmā”ti? “Udumbararukkha”nti. So “sūkariyo udakam āharantu, sūkarapotakā pathavim khaṇantu, dīghadāṭhā sūkārā mūlāni chindantu, sesā parivāretva ārakkhantū”ti samvidahitva tesu tathā karontesu sayam udumbarassa ujukam thūlamulam pharasunā paharante viya ekappahārameva katva udumbararukkham pātesī. Parivāretva thitasūkārā kutajatilam bhūmiyam patetva khaṇḍākhāṇḍikam katva yāva attito khāditva vaḍḍhakīsūkaram udumbarakhandheya nisīdāpetva kutajatilassa paribhogasankhena udakam āhariva abhisīciva rājānam karimsu, ekañca taruṇasūkariṃ tassa aggamaheṣim akāmsu. Tato paṭṭhāya kira yāvajjatanā rājāno udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetva tīhi sankhehi abhisīcanti.

Tasmim vanasaṇḍe adhavatthā devatā tam acchariyam disva ekasmim viṭapantare sūkārānam abhimukha hutva tatiyam gathamaha –

99. “Namatthu saṅghāna samāgatānaṃ, disvā sayaṃ sakhya vadāmi abbhutaṃ;
Byagghaṃ migā yattha jiniṃsu dāṭhino, sāmaggīyā dāṭhabalesu muccare”ti.

Tattha **namatthu saṅghānanti** ayaṃ mama namakkāro samāgatānaṃ sūkarasaṅghānaṃ atthu. **Disvā sayaṃ sakhya vadāmi abbhutanti** idaṃ pubbe abhūtapubbaṃ abbhutaṃ sakhyaṃ mittabhāvaṃ sayāṃ disvā vadāmi. **Byagghaṃ migā yattha jiniṃsu dāṭhinoti** yatra hi nāma dāṭhino sūkaramigā byagghaṃ jiniṃsu, ayameva vā pāṭho. **Sāmaggīyā dāṭhabalesu muccareti** yā sā dāṭhabalesu sūkaresu sāmaggī ekajjhāsayatā, tāya tesu sāmaggīyā te dāṭhabalā paccāmittaṃ gahetvā ajja maraṇabhayā muttāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā dhanuggahatisso vaḍḍhakīsūkaro ahoṣi, rukkhadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

[284] 4. Sirijātakavaṇṇanā

Yaṃ ussukā saṅgharantīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ siricorabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Imasmiṃ jātake paccuppannavatthu heṭṭhā **khadiraṅgārajātake** (jā. 1.1.40) vitthāritameva. Idhāpi pana sā anāthapiṇḍikassa ghare catutthe dvārakoṭṭhake vasanakā micchādītṭhidevatā daṇḍakammaṃ karontī catupaññāsahiraññaṅkoṭṭhiyo āharitvā koṭṭhe pūretvā seṭṭhinā saddhiṃ sahāyikā ahoṣi. Atha naṃ so ādāya satthu santikaṃ nesi. Satthā tassā dhammaṃ desesi, sā dhammaṃ sutvā sotāpannā ahoṣi. Tato paṭṭhāya seṭṭhino yaso yathāporāṇova jāto. Atheko sāvatthivāsī sirilakkhaṇaṅṅū brāhmaṇo cintesi – “anāthapiṇḍiko duggato hutvā puna issaro jāto, yaṃnūnāhaṃ taṃ datṭhukāmo viya gatvā tassa gharato sirim thenetvā āgaccheyya”nti. So tassa gharaṃ gantvā tena katasakkārasammāno sārāṇīyakathāya vattamānāya “kimatthaṃ āgatosī”ti vutte “kattha nu kho sirī patiṭṭhitā”ti olokesi. Seṭṭhino ca sabbaseto dhotasankhapaṭibhāgo kukkuṭo suvaṇṇapaṇjare pakkhipitvā ṭhapito atthi, tassa cūlāya sirī patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo olokayamāno siriyaṃ tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā āha – “ahaṃ, mahāseṭṭhi, pañcasate māṇave mante vācemi, akālaraviṃ ekaṃ kukkuṭaṃ nissāya te ca mayaṅca kilamāma, ayaṅca kira kukkuṭo kālaravī, imassatthāya āgatomhi, dehi me etaṃ kukkuṭa”nti. “Gaṇha, brāhmaṇa, demi te kukkuṭa”nti. “Demī”ti ca vuttakkhaṇeyeva sirī tassa cūlato apagantvā ussīsake ṭhapite maṇikkhandhe patiṭṭhāsi.

Brāhmaṇo siriyaṃ maṇimhi patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā maṇimpi yāci. “Maṇimpi demī”ti vuttakkhaṇeyeva sirī maṇito apagantvā ussīsake ṭhapitaārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo siriyaṃ tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā tampi yāci. “Gahetvā gacchāhi”ti vuttakkhaṇeyeva sirī yaṭṭhito apagantvā puññalakkhaṇadeviyā nāma seṭṭhino aggamahesiyā sīse patiṭṭhāsi. Siricorabrāhmaṇo tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā “avissajjiyabhaṇḍaṃ etaṃ, yācitumpi na sakkā”ti cintetvā seṭṭhiṃ etadavoca – “mahāseṭṭhi, ahaṃ tumhākaṃ gehe ‘siriṃ thenetvā gamissāmī’ti āgacchim, sirī pana te kukkuṭassa cūlāyaṃ patiṭṭhitā ahoṣi, tasmim mama dinne tato apagantvā maṇimhi patiṭṭhahi, maṇimhi dinne ārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhahi, ārakkhayaṭṭhiyā dinnāya tato apagantvā puññalakkhaṇadeviyā sīse patiṭṭhahi, ‘idaṃ kho pana avissajjiyabhaṇḍa’nti imampi me na gahitaṃ, na sakkā tava sirim thenetuṃ, tava santakaṃ taveva hotū”ti uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Anāthapiṇḍiko “imaṃ kāraṇaṃ satthu kathessāmī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinna sabbam tathāgatassa ārocesi. Satthā taṃ sutvā “na kho, gahapati, idāneva aññesaṃ sirī aññattha gacchati, pubbepi appapuññehi uppāditasirī pana puññavantānaṃyeva pādamaṃ gatā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā agāraṃ ajjhāvasanto mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggo nikkhamitvā himavantapadesa isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya janapadaṃ gantvā bārāṇasirañño uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno hatthācariyassa gharadvāraṃ agamāsi. So tassa ācāravihāre pasanno bhikkhaṃ

datvā uyyāne vasāpetvā niccam paṭijaggi. Tasmim kāle eko kaṭṭhahārako araṇṇato dārūni āharanto velāya nagaradvāraṃ pāpuṇitum nāsakkhi. Sāyaṃ ekasmim devakule dārūkalāpaṃ ussīsake katvā nipajji, devakule vissatṭhā bahū kukkuṭā tassa avidūre ekasmim rukkhe sayimsu. Tesu uparisayitakukkuṭo paccūsakāle vaccaṃ pātentō heṭṭhāsāyitakukkuṭassa sarīre pātesi. “Kena me sarīre vaccaṃ pātita”nti ca vutte “mayā”ti āha. “Kimkāraṇā”ti ca vutte “anupadhāretvā”ti vatvā punapi pātesi. Tato ubhopi aññaṃaññaṃ kuddhā “kiṃ te balaṃ, kiṃ te bala”nti kalahaṃ karimsu. Atha heṭṭhāsāyitakukkuṭo āha – “maṃ māretvā āngāre pakkamaṃsaṃ khādanto pātova kahāpaṇasahassaṃ labhati”ti. Uparisayitakukkuṭo āha – “ambho, mā tvaṃ ettakena gajji, mama thūlamaṃsaṃ khādanto rājā hoti, bahamaṃsaṃ khādanto puriso ce, senāpatiṭṭhānaṃ, itthi ce, aggamaheṣiṭṭhānaṃ labhati. Aṭṭhimaṃsaṃ pana me khādanto gihī ce, bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṃ, pabbajito ce, rājakulūpakabhāvaṃ labhati”ti.

Kaṭṭhahārako tesam vacanaṃ sutvā “rajje patte sahasena kiccaṃ natthi”ti saṇikaṃ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṃ gahetvā māretvā ucchaṅge katvā “rājā bhavissāmi”ti gantvā vivaḍadvāreṇeva nagaraṃ pavisitvā kukkuṭaṃ nittacaṃ katvā udaraṃ sodhetvā “idaṃ kukkuṭamaṃsaṃ sādhuṃkaṃ sampādehi”ti pajāpatiyā adāsi. Sā kukkuṭamaṃsaṃca bhattaṃca sampādetvā “bhuñja, sāmī”ti tassa upanāmesi. “Bhadde, etaṃ maṃsaṃ mahānubhāvaṃ, etaṃ khāditvā ahaṃ rājā bhavissāmi, tvaṃ aggamaheṣi bhavissasi, taṃ bhattaṃca maṃsaṃca ādāya gaṅgātīraṃ gantvā nhāyitvā bhuñjissāmi”ti bhattabhājanaṃ tīre ṭhapetvā nhānatthāya otarimsu. Tasmim khaṅge vātena khubhitaṃ udakaṃ āgantvā bhattabhājanaṃ ādāya agamāsi. Taṃ nadīsotena vuyhamānaṃ heṭṭhānadiyaṃ hatthim nhāpentō eko hatthācariyo mahāmatto disvā ukkhipāpetvā vivarāpetvā “kimetthā”ti pucchi. “Bhattaṃceva kukkuṭamaṃsaṃca sāmī”ti. So taṃ pidahāpetvā lañchāpetvā “yāva mayaṃ āgacchāma, tāvimaṃ bhattaṃ mā vivarā”ti bhariyāya pesesi. Sopi kho kaṭṭhahārako mukhato pavitṭhena vālukodakena uddhumātaudaro palāyi.

Atheko tassa hatthācariyassa kulūpako dibbacakkhukatāpaso “mayhaṃ upaṭṭhāko hatthiṭṭhānaṃ na vijahati, kadā nu kho sampattim pāpuṇissati”ti dibbacakkhunā upadhārento taṃ purisaṃ disvā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā puretaraṃ gantvā hatthācariyassa nivesane nisīdi. Hatthācariyo āgantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna taṃ bhattabhājanaṃ āharāpetvā “tāpasam maṃsodanena parivisathā”ti āha. Tāpaso bhattaṃ gahetvā maṃse diyaṃāne aggahetvā “imaṃ maṃsaṃ ahaṃ vicāremī”ti vatvā “vicāretha, bhante”ti vutte thūlamaṃsādīni ekekaṃ koṭṭhāsaṃ kāretvā thūlamaṃsaṃ hatthācariyassa dāpesi, bahamaṃsaṃ tassa bhariyāya, aṭṭhimaṃsaṃ attanā paribhuñji. So bhattakiccāvasāne gacchanto “tvaṃ ito tatiyadvase rājā bhavissasi, appamatto hohi”ti vatvā pakkāmi. Tatiyadvase eko sāmantarājā āgantvā bārāṇasiṃ parivāresi. Bārāṇasirājā hatthācariyaṃ rājavesam gāhāpetvā “hatthim abhiruhitvā yujjhā”ti āṇāpetvā sayam aññātakavesena senāya vicārento ekena mahāvegena sarena viddho taṅkhaṇaññeva mari. Tassa matabhāvaṃ ṇatvā hatthācariyo bahū kahāpaṇe nīharāpetvā “dhanatthikā purato hutvā yujjhantū”ti bherim carāpesi. Balakāyo muhutteneva sāmantarājānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpesi. Amaccā rañño sarīrakiccaṃ katvā “kaṃ rājānaṃ karomā”ti mantayamānā “amhākaṃ rājā jīvamāno attano vesam hatthācariyassa adāsi, ayameva yuddham katvā rajjaṃ gaṇhi, etasseva rajjaṃ dassamā”ti taṃ rajjena abhisīncimsu, bhariyampissa aggamaheṣim akaṃsu. Bodhisatto rājakulūpako ahoṣi.

Satthā atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā dve gāthā abhāsi –

100. “Yaṃ ussukā saṅgharanti, alakkhikā bahuṃ dhanam;
Sippavanto asippā ca, lakkhivā tāni bhuñjati.
101. “Sabbattha katapuññaṃ, aticcaññeva pāṇino;
Uppajjanti bahū bhogā, appanāyatanesupī”ti.

Tattha **yaṃ ussukā**ti yaṃ dhanasaṅgharaṇe ussukamāpannā chandajātā kicchena bahuṃ dhanam saṅgharanti. “Ye ussukā”tipi pāṭho, ye purisā dhanasaṅgharaṇe ussukā hatthisippādivasena sippavanto

asippā ca antamaso vetanena kammaṃ katvā bahuṃ dhanam saṅgharantīti attho. **Lakkhivā tāni bhuñjati** tāni “bahuṃ dhana”nti vuttāni dhanāni puññavā puriso attano puññaphalam paribhuñjanto kiñci kammaṃ akatvāpi paribhuñjati.

Aticcaññeva pāṇinoti aticca aññe eva pāṇino. Eva-kāro purimapadena yojetabbo, sabbattheva katapuññassa aññe akatapuññe satte atikkamitvāti attho. **Appanāyatanesupīti** api anāyatanesupī aratanākaresu ratanāni asuvaṇṇāyatanādīsu suvaṇṇādīni ahatthāyatanādīsu hatthiādayoti saviññānakaaviññānakā bahū bhogā uppajjanti. Tattha muttāmaṇiādīnaṃ anākare uppattiyam duṭṭhagāmaṇiabhayamahārājassa vatthu kathetabbaṃ.

Satthā pana imā gāthā vatvā “gahapati, imesaṃ sattānaṃ puññasadisam aññaṃ āyatanam nāma natthi, puññavantānañhi anākaresu ratanāni uppajjantiyevā”ti vatvā imaṃ dhammaṃ desesi –

“Esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhi;
Yaṃ yadevābhipatthenti, sabbametena labbhati.

“Suvaṇṇatā susaratā, susaṅghānā surūpatā;
Ādhipaccaparivāro, sabbametena labbhati.

“Padesarajjaṃ issariyaṃ, cakkavattisukhaṃ piyaṃ;
Devarajjampi dibbesu, sabbametena labbhati.

“Mānussikā ca sampatti, devaloke ca yā rati;
Yā ca nibbānasampatti, sabbametena labbhati.

“Mittasampadamāgamma, yoniso va payuñjato;
Vijjāvimuttivasībhāvo, sabbametena labbhati.

“Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakapāramī;
Pacceka bodhi buddhabhūmi, sabbametena labbhati.

“Evaṃ mahatthikā esā, yadidaṃ puññasampadā;
Tasmā dhīrā pasamsanti, paṇḍitā katapuññata”nti. (khu. pā. 8.10-16);

Idāni yesu anāthapiṇḍikassa sirī patiṭṭhitā, tāni ratanāni dassetuṃ “**kukkuṭo**”tiādimāha.

102. “Kukkuṭo maṇayo daṇḍo, thiyo ca puññalakkhaṇā;
Uppajjanti apāpassa, katapuññassa jantuno”ti.

Tattha **daṇḍoti** ārakkhayaṭṭhiṃ sandhāya vuttaṃ, **thiyoti** seṭṭhibhariyaṃ puññalakkhaṇadeviṃ. Sesamettha uttānameva. Gāthaṃ vatvā ca pana jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando aho si, kulūpakatāpaso pana ahameva sammāsambuddho aho si”nti.

Sirijātakavaṇṇanā catutthā.

[285] 5. Maṇisūkarajātakavaṇṇanā

Dariyā satta vassānīti idaṃ satthā jetavane viharanto sundarīmāraṇaṃ ārabba kathesi. Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukatoti vatthu **udāne** (udā. 38) āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo – bhagavato kira bhikkhusaṅghassa ca pañcannaṃ mahānadīnaṃ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayimṣu – “mayam samaṇassa gotamassa uppannakā lato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na

koci amhākaṃ atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāma”ti. Atha nesam etadahosi – “sundariyā saddhiṃ ekato hutvā sakkunissāma”ti.

Te ekadivasam sundariṃ titthiyārāmaṃ pavisitvā vanditvā t̥hitaṃ nālapimsu. Sā punappunam sallapantīpi paṭivacanaṃ alabhitvā “api nu, ayyā, tumhe kenaci viheṭṭhitāthā”ti pucchi. “Kiṃ, bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na passasī”ti. Sā evamāha – “mayā ettha kiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti? Tvaṃ khosi, bhagini, abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa gotamassa ayasaṃ āropetvā mahājanaṃ tava kathaṃ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṃ karohī”ti? Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā vanditvā pakkantā. Tato paṭṭhāya mālāgandhavigilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṃ mahājanassa satthu dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ pavisanakāle jetavanābhimukhī gacchati. “Kahaṃ gacchasi”ti ca puṭṭhā “samaṇassa gotamassa santikaṃ, ahañhi tena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasāmi”ti vatvā aññatarasmim titthiyārāme vasitvā pātova jetavanamaggaṃ otarivā nagarābhimukhī gacchati. “Kiṃ, sundari, kahaṃ gatāsī”ti ca puṭṭhā “samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī”ti vadati.

Atha naṃ katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha sundariṃ māretvā samaṇassa gotamassa gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā ethā”ti vadimsu, te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “sundariṃ na passāma”ti kolāhalaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsankā”ti vuttā “imesu divasesu jetavane vasati, tatrassā pavattim na jānāma”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vicinathā”ti raññā anuññatā attano upaṭṭhāke gahetvā jetavanaṃ gantvā vicinantaṃ mālākacavarantare disvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa gotamassa sāvakaṃ ‘satthārā katapāpakammaṃ paṭicchādessāma”ti sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipimsu”ti rañño ārocesuṃ, rājā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṃ sakyaputtīyānaṃ kamma”ntiādīni viravitvā puna rañño nivesanadvāraṃ agamaṃsu.

Rājā sundariyā sarīraṃ āmakasusāne aṭṭakaṃ āropetvā rakkhāpesi. Sāvattivāsino t̥hapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ sakyaputtīyānaṃ kamma”ntiādīni vatvā antonagare ca bahinagare ca bhikkhū akkosantā paribhāsantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattim tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti –

“Abhūtavadī nirayaṃ upeti, yo vāpi katvā na karomi cāha;
Ubhopi te pecca samā bhavanti, nihīnakammā manuḷā paratthā”ti. (udā. 38) –

Imaṃ gāthamāha.

Rājā “sundariyā aññehi māritabhāvaṃ jānāthā”ti purise pesesi. Tepi kho dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ karonti. Tattheko evamāha – “tvaṃ sundariṃ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassesuṃ. Atha te rājā “tumhehi māritā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kehi mārāpitā”ti? “Aññatitthiyehi, devā”ti. Rājā titthiye pakkosāpetvā sundariṃ ukkhipāpetvā “gacchatha tumhe, evaṃ vadantā nagaraṃ āhiṇḍatha ‘ayaṃ sundarī samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa gotamassa, na gotamasāvakanāṃ doso atthi, amhākaṃyeva doso”ti āṇāpesi. Te tathā akaṃsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi purisavadhadandaṇa palibuddhā. Tato paṭṭhāya buddhānaṃ mahantataro lābhasakkāro ahoṣi.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, titthiyā ‘buddhānaṃ kālākabhāvaṃ uppādessāma”ti sayam kālākā jātā, buddhānaṃ pana mahantataro lābhasakkāro udapādi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, sakkā buddhānaṃ saṃkilesaṃ uppādetuṃ, buddhānaṃ

saṃkiliṭṭhabhāvakaṇaṃ nāma jātimaṇino kiliṭṭhabhāvakaṇasadisam, pubbe jātimaṇiṃ ‘kiliṭṭham karissāmā’ ti vāyamantāpi nāsakkhimsu kiliṭṭham kātu’ nti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnaṃ disvā nikkhamitvā himavantapadesse tisso pabbatarājiyo atikkamitvā tāpaso hutvā paṇṇasālāyaṃ vasi. Tassā avidūre maṇiguhā ahoṣi, tattha tiṃsamattā sūkarā vasanti, guhāya avidūre eko sīho carati, tassa maṇimhi chāyā paññāyati. Sūkarā sīhacchāyaṃ disvā bhītā utrastā appamaṃsalohitā ahesuṃ. Te “imassa maṇino vipasannattā ayaṃ chāyā paññāyati, imaṃ maṇiṃ saṃkiliṭṭham vivaṇṇaṃ karomā” ti cintetvā avidūre ekaṃ saraṃ gantvā kalale pavaṭṭetvā āgantvā taṃ maṇiṃ ghaṃsanti. So sūkaralomehi ghaṃsiyamāno vipasannataro ahoṣi. Sūkarā upāyaṃ apassantā “imassa maṇino vivaṇṇakaraṇupāyaṃ tāpasam pucchissāmā” ti bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā purimā dve gāthā udāharimsu –

103. “Dariyā satta vassāni, tiṃsamattā vasāmase;
Haññāma maṇino ābhaṃ, iti no mantaraṃ ahu.

104. “Yāvatā maṇiṃ ghaṃsāma, bhiiyo vodāyate maṇi;
Idaṇcadāni pucchāma, kiṃ kiccaṃ idha maññasī” ti.

Tattha **dariyā**ti maṇiguhāyaṃ. **Vasāmaseti** vasāma. **Haññāmā**ti hanissāma, mayampi vivaṇṇaṃ karissāma. **Idaṇcadāni pucchāmā**ti idāni mayaṃ “kena kāraṇena ayaṃ maṇi kilissamāno vodāyate” ti idaṃ taṃ pucchāma. “**Kiṃ kiccaṃ ‘idha maññasī’**” ti imasmim atthe tvaṃ imaṃ kiccaṃ kinti maññasī” ti.

Atha nesam ācikkhanto bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha –

105. “Ayaṃ maṇi veḷuriyo, akāco vimalo subho;
Nāssa sakkā sirim hantuṃ, apakkamatha sūkarā” ti.

Tattha **akācoti** akakkaso. **Subhoti** sobhano. **Sirinti** pabhaṃ. **Apakkamathā**ti imassa maṇissa pabhā nāsetuṃ na sakkā, tumhe pana imaṃ maṇiguhaṃ pahāya aññattha gacchathāti.

Te tassa kathaṃ sutvā tathā akamsu. Bodhisatto jhānaṃ uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā tāpaso ahameva ahoṣi” nti.

Maṇisūkarajātakavaṇṇanā pañcamā.

[286] 6. Sālūkajātakavaṇṇanā

Mā sālūkassa pihayīti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Taṃ **cūlanāradakassapa jātake** (jā. 1.13.40 ādayo) āvibhavissati. Taṃ pana bhikkhuṃ satthā pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī” ti pucchi. “Evaṃ, bhante” ti. “Ko taṃ ukkaṇṭhāpetī” ti? “Thullakumārikā, bhante” ti. Satthā “esā te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etissā vivāhatthāya āgataparissāya uttaribhaṅgo ahoṣi” ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahālohitagoṇo nāma ahoṣi, kaniṭṭhabhātā panassa cūlahito nāma. Ubhopi goṇā gāmake ekasmiṃ kule kammaṃ karonti. Tassa kulassa ekā vayappattā kumārikā atthi, taṃ aññakulaṃ vāresi. Atha naṃ kulaṃ “vivāhakāle uttaribhaṅgo bhavissati” ti sālūkaṃ nāma sūkaraṃ yāgubhattena paṭijaggi, so heṭṭhāmañce sayati. Athekadivasaṃ cūlahito bhātaraṃ āha – “bhātika, mayaṃ imasmim kule kammaṃ karoma, amhe nissāya imaṃ kulaṃ jīvati, atha ca panime manussā amhākaṃ tiṇapalālamattaṃ denti, imaṃ sūkaraṃ

yāgubhattena posenti, heṭṭhāmañce sayāpenti, kiṃ nāmesa etesaṃ karissatī”ti. Mahālohito “tāta, mā tvaṃ etassa yāgubhattaṃ patthaya, etissā kumārikāya vivāhadivase etaṃ uttaribhaṅgaṃ kātukāmā ete maṃsassa thūlabhāvakaṇṇaṃ posenti, katipāhaccayena taṃ passissasi heṭṭhāmañcato nikkhāmetvā vadhitvā khaṇḍākhāṇḍikaṃ chinditvā āgantukabhattaṃ kariyamāna”nti vatvā purimā dve gāthā samuṭṭhāpesi –

106. “Mā sālūkassa pihayi, āturannāni bhuñjati;
Appossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇaṃ.

107. “Idāni so idhāgantvā, atithī yuttasevako;
Atha dakkhasi sālūkaṃ, sayantaṃ musaluttara”nti.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho – tāta, tvaṃ mā sālūkasūkarabhāvaṃ patthayi, ayañhi **āturannāni** maraṇabhojanāni bhuñjati, yāni bhuñjitvā nacirasseva maraṇaṃ pāpuṇissati, tvaṃ pana **appossukko** nirālayo hutvā attanā laddhaṃ imaṃ palālamissakaṃ bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyubhāvassa **lakkhaṇaṃ** sañjānananimittaṃ. Idāni katipāhasseva so vevāhikapuriso mahatiyā parisāya yutto yuttasevako idha atithi hutvā āgato bhavissati, athetaṃ sālūkaṃ musalasadisena uttarotṭhena samannāgatattā **musaluttaraṃ** māritaṃ sayantaṃ dakkhasīti.

Tato katipāhasseva vevāhikesu āgatesu sālūkaṃ māretvā uttaribhaṅgamakamsu. Ubho goṇā taṃ tassa vipattiṃ disvā “amhākaṃ bhusameva vara”nti cintayimsu. Satthā abhisambuddho hutvā tadatthajotikaṃ tatiyaṃ gāthamāha –

108. “Vikantaṃ sūkaraṃ disvā, sayantaṃ musaluttaraṃ;
Jaraggavā vicintesuṃ, varamhākaṃ bhusānivā”ti.

Tattha **bhusānivāti** bhusameva amhākaṃ varaṃ uttamanti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā kumārikā etarahi thullakumārikā ahosi, sālūko ukkaṇṭhitabhikkhu, cūḷalohito ānando, mahālohito pana ahameva ahosi”nti.

Sālūkajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[287] 7. Lābhagarahajātakavaṇṇanā

Nānummattoti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi. Therassa kira saddhivihāriko theram upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “lābhuppattipaṭipadaṃ me, bhante, kathetha, kiṃ karonto cīvarādīnaṃ lābhī hotī”ti pucchi. Athassa thero “āvuso, catūhaṅgehi samannāgatassa lābhasakkāro uppajjati, attano abbhantare hirottappaṃ bhinditvā sāmāññaṃ pahāya anumatteneva ummattena viya bhavitabbaṃ, piṣuṇavācā vattabbā, naṭasadisena bhavitabbaṃ, vikiṇṇavācena kutūhalena bhavitabba”nti imaṃ lābhuppattipaṭipadaṃ kathesi. So taṃ paṭipadaṃ garahitvā uṭṭhāya pakkanto. Thero satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “neso, sārīputta, bhikkhu idāneva lābhaṃ garahati, pubbepesa garahiyevā”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto soḷasavassikakāleyeva tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannañca sippānaṃ pariyosānaṃ patvā disāpāmokkha ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesī. Tatreko māṇavo sīlācārasampanno ekadivasaṃ ācariyaṃ upasaṅkamitvā “kathaṃ imesaṃ sattānaṃ lābho uppajjati”ti lābhuppattipaṭipadaṃ pucchi. Ācariyo “tāta, imesaṃ sattānaṃ catūhi kāraṇehi lābho uppajjati”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha –

109. “Nānummatto nāpisuṇo, nānaṭo nākutūhalo;
Mūlhesu labhate lābhaṃ, esā te anusāsani”ti.

Tattha **nānummattoti** na anummatto. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā ummattako nāma itthipurisadārikadārake disvā tesam vatthālaṅkāradāni vilumpati, tato tato macchamaṃsapūvādāni balakkārena gahetvā khādanti, evameva yo gihibhūto ajjhatabhiddhasamuṭṭhānaṃ hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto lobhābhībhūto pariyaḍiṇṇacitto kāmesu pamatto sandhicchedādāni sāhasikakammāni karoti, pabbajitopi hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto satthārā paññattaṃ sikkhāpadaṃ maddanto lobhena abhibhūto pariyaḍiṇṇacitto cīvarādimmattaṃ nissāya attano sāmāññaṃ vijahitvā pamatto vejjakammadūtakammādāni karoti, veḷudānādāni nissāya jīvikāṃ kappeti, ayaṃ anummattopi ummattasadisattā ummatto nāma, evarūpassa khippaṃ lābho uppajjati. Yo pana evaṃ anummatto lajjī kukkuccako, esa mūlhesu apaṇḍitesu purisesu lābhaṃ na labhati, tasmā lābhatthikena ummattakena viya bhavitabbanti.

Nāpisuṇoti etthāpi yo pisuṇo hoti, “asukena idaṃ nāma kata”nti rājakule pesuññaṃ upasaṃharati, so aññesaṃ yasaṃ acchinditvā attano gaṇhāti. Rājānopi naṃ “ayaṃ amhesu sasasneho”ti ucce ṭhāne ṭhapenti, amaccādayopissa “ayaṃ no rājakule paribhindeyyā”ti bhayena dātappaṃ maññanti, evaṃ etarahi pisuṇassa lābho uppajjati. Yo pana apisuṇo, so mūlhesu lābhaṃ na labhatīti evamattho vedītabbo.

Nānaṭoti lābhaṃ uppādentena naṭena viya bhavitabbhaṃ. Yathā naṭo hirottappaṃ pahāya naccagītavādītehi kīḷaṃ katvā dhaṇaṃ saṃharati, evameva lābhatthikena hirottappaṃ bhinditvā itthipurisadārikadārakānaṃ soṇḍasahāyena viya nānappaḅāraṃ keḷiṃ karontena vicarītabbaṃ. Yo evaṃ anaṭo, so mūlhesu lābhaṃ na labhati.

Nākutūhaloti kutūhalo nāma vippakiṇṇavāco. Rājāno hi amacce pucchanti – “asukatṭhāne kira ‘manusso mārito, gharaṃ viluttaṃ, paresaṃ dārā padhaṃsitā’ti suyayati, kesāṃ nu kho idaṃ kamma”nti. Tattha sesesu akathentesuyeva yo utṭahitvā “asuko ca asuko ca nāmā”ti vadati, ayaṃ kutūhalo nāma. Rājāno tassa vacanena te purise pariyesitvā nisedhetvā “imaṃ nissāya no nagaraṃ niccoraṃ jāta”nti tassa mahantaṃ yasaṃ denti, sesāpi janā “ayaṃ no rājapurisehi puṭṭho suyuttaduyuttaṃ katheyyā”ti bhayena tasseva dhaṇaṃ denti, evaṃ kutūhalassa lābho uppajjati. Yo pana akutūhalo, esa na mūlhesu labhati lābhaṃ. **Esā te anusāsanti** esā amhākaṃ santikā tuyhaṃ lābhānusiṭṭhīti.

Antevāsiko ācariyassa kathaṃ sutvā lābhaṃ garahanto –

110. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhaṅca brāhmaṇa;
Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

111. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
Esāva jīvikā seyyo, yā cādhammena esanā”ti. – gāthādvayamāha;

Tattha **yā vuttīti** yā jīvitavutti. **Vinipātenāti** attano vinipātena. **Adhammacaraṇenāti** adhammakiriyāya visamakiriyāya vadhabandhanagarahādīhi attānaṃ vinipātetvā adhammaṃ caritvā yā vutti, taṅca yasadhanalābhaṅca sabbaṃ **dhiratthu** nindāmi garahāmi, na me etenatthoti adhippāyo. **Pattamādāyāti** bhikkhābhājanaṃ gahetvā. **Anagāro paribbajeti** ageho pabbajito hutvā careyya, na ca sappuriso kāyaduccarītādivasena adhammacariyaṃ careyya. Kimkāraṇā? **Esāva jīvikā seyyo. Yā cādhammena esanāti**, yā esā adhammena jīvikapariyesanā, tato esā pattahatthassa parakulesu bhikkhācariyāva seyyo, satagaṇena sahasagaṇena sundarataroti dasseti.

Evaṃ māṇavo pabbajjāya gaṇaṃ vaṇṇetvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā dhammena bhikkhaṃ pariyesanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā māṇavo lābhagarahī bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”nti.

Lābhagarahajātakavaṇṇanā sattamā.

[288] 8. Macchuddānājātakavaṇṇanā

Agghanti macchāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijam ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattivā viññutaṃ patto kuṭumbaṃ saṅghapesi. Kaniṭṭhabhātāpissa atthi, tesam aparabhāge pitā kālakato. Te ekadivasam “pitu santakaṃ vohāraṃ sādhesamā”ti ekaṃ gāmaṃ gantvā kahāpaṇasahassaṃ labhitvā āgacchantā nadītthe nāvaṃ paṭimānentā puṭabhattaṃ bhuñjimsu. Bodhisatto atirekabhattaṃ gaṅgāya macchānaṃ datvā nadīdevatāya pattiṃ adāsi. Devatā pattiṃ anumoditvāyeva dibbena yasena vaḍḍhitvā attano yasavuḍḍhiṃ āvajjamānā taṃ kāraṇaṃ aññāsi. Bodhisattopi vālikāyaṃ uttarāsaṅgaṃ pattharivā nipanno niddaṃ okkami, kaniṭṭhabhātā panassa thokaṃ corapakatiko. So te kahāpaṇe bodhisattassa adatvā sayameva gaṇhitukāmatāya kahāpaṇabhaṇḍikasadisam ekaṃ sakkharabhaṇḍikaṃ katvā dvepi bhaṇḍikā ekatova ṭhapesi. Tesam nāvaṃ abhiruhitvā gaṅgāmajjhagatānaṃ kaniṭṭho nāvaṃ khobhetvā “sakkharabhaṇḍikaṃ uduke khipissāmī”ti sahasabhaṇḍikaṃ khipitvā “bhātika, sahasabhaṇḍikā uduke patitā, kinti karomā”ti āha. “Uduke patitāya kiṃ karissāma, mā cintayī”ti. Nadīdevatā cintesi – “ahaṃ iminā dinnapattiṃ anumoditvā dibbayasena vaḍḍhitvā etassa santakaṃ rakkhissāmī”ti attano ānubhāvena taṃ bhaṇḍikaṃ ekaṃ mahāmacchaṃ gilāpetvā sayam ārakkhaṃ gaṇhi. Sopi coro gehaṃ gantvā “bhātā me vañcito”ti bhaṇḍikaṃ mocento sakkharā passitvā hadayena sussantena mañcassa aṭaniṃ upagūhitvā nipajji.

Tadā kevaṭṭā macchagahaṇatthāya jālaṃ khipimsu. So maccho devatānubhāvena jālaṃ pāvīsi. Kevaṭṭā taṃ gahetvā vikkiṇitum nagaraṃ pavitṭhā. Manussā mahāmacchaṃ disvā mūlaṃ pucchanti. Kevaṭṭā “kahāpaṇasahassaṃca satta ca māsake datvā gaṇhathā”ti vadanti. Manussā “sahasagghanakamacchopi no diṭṭho”ti parihāsam karonti. Kevaṭṭā macchaṃ gahetvā bodhisattassa gharadvāraṃ gantvā “imaṃ macchaṃ gaṇhathā”ti āhaṃsu. “Kimassa mūla”nti? “Satta māsake datvā gaṇhathā”ti. “Aññesaṃ dadamānā kathaṃ dethā”ti? “Aññesaṃ sahasena ca sattahi ca māsakehi dema, tumhe pana satta māsake datvā gaṇhathā”ti. So tesam satta māsake datvā macchaṃ bhariyāya pesesi. Sā macchassa kucchiṃ phālayamānā sahasabhaṇḍikaṃ disvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṃ oloketvā attano lañchaṃ disvā sakasantakabhāvaṃ ñatvā “idāni ime kevaṭṭā imaṃ macchaṃ aññesaṃ dadamānā sahasena ceva sattahi ca māsakehi denti, amhe pana patvā sahasassa amhākaṃ santakattā satteva māsake gahetvā adamsu, idaṃ antaraṃ ajānantaṃ na sakkā kañci saddahāpetu”nti cintetvā paṭhamaṃ gāthamāha –

112. “Agghanti macchā adhikaṃ sahasaṃ, na so atthi yo imaṃ saddaheyya;
Mayhañca assu idha satta māsā, ahampi taṃ macchuddānaṃ kiṇeyya”nti.

Tattha **adhikanti** aññehi pucchitā kevaṭṭā “sattamāsādhikaṃ sahasaṃ agghanti”ti vadanti. **Na so atthi yo imaṃ saddaheyyāti** so puriso na atthi, yo imaṃ kāraṇaṃ paccakkhato ajānanto mama vacanena saddaheyya, ettakaṃ vā macchā agghantīti yo imaṃ saddaheyya, so natthi, tasmāyeva te aññehi na gahitātipi attho. **Mayhañca assūti** mayhaṃ pana satta māsakā ahesuṃ. **Macchuddānanti** macchavaggaṃ. Tena hi macchena saddhiṃ aññepi macchā ekato baddhā taṃ sakalampi macchuddānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Kiṇeyyanti** kiṇiṃ, satteva māsake datvā ettakaṃ macchavaggaṃ gaṇhanti attho.

Evañca pana vatvā idaṃ cintesi – “kiṃ nu kho nissāya mayā ete kahāpaṇā laddhā”ti? Tasmim khaṇe nadīdevatā ākāse dissamānarūpena ṭhatvā “ahaṃ, gaṅgādevatā, tayā macchānaṃ atirekabhattaṃ datvā mayhaṃ patti dinnā, tenāhaṃ tava santakaṃ rakkhanti āgatā”ti dīpayamānā gāthamāha –

113. “Macchānaṃ bhojanaṃ datvā, mama dakkhiṇamādisi;
Taṃ dakkhiṇaṃ sarantiyā, kataṃ apacitiṃ tayā”ti.

Tattha **dakkhiṇanti** imasmiṃ ṭhāne pattidānaṃ dakkhiṇā nāma. **Sarantiyā kataṃ apacitiṃ tayāti** taṃ tayā mayhaṃ kataṃ apacitiṃ sarantiyā mayā idaṃ tava dhaṇaṃ rakkhitanti attho.

Idaṃ vatvā ca pana sā devatā tassa kaniṭṭhena katakūṭakammaṃ sabbaṃ kathetvā “eso idāni hadayena sussantena nipanno, duṭṭhacittassa vuḍḍhi nāma natthi, ahaṃ pana ‘tava santakaṃ mā nassī’ ti dhaṇaṃ te āharitvā adāsiṃ, idaṃ kaniṭṭhacorassa adatvā sabbaṃ tvaññeva gaṇhā” ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha –

114. “Paduṭṭhacittassa na phāti hoti, na cāpi taṃ devatā pūjayanti;
Yo bhātaṃ pettikaṃ sāpateyyaṃ, avañcayī dukkaṭakammakārī”ti.

Tattha **na phāti hotīti** evarūpassa puggalassa idhaloke vā paraloke vā vuḍḍhi nāma na hoti. **Na cāpi tanti** taṃ puggalaṃ tassa santakaṃ rakkhamānā devatā na pūjayanti.

Iti devatā mittadubbhacorassa kahāpaṇe adātukāmā evamāha. Bodhisatto pana “na sakkā evaṃ kātu”nti tassapi pañca kahāpaṇasatāni pesesiyeva.

Satthā imaṃ dhammaḍḍanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne vāñño sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā kaniṭṭhabhātā idāni kūṭavāñño, jeṭṭhabhātā pana ahameva ahosi”nti.

Macchuddānājātakavaṇṇanā aṭṭhamā.
[289] 9. Nānāchandaṃ jātakavaṇṇanā

Nānāchandaṃ, mahārājāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmato ānandassa aṭṭhavaralābhaṃ ārabha katesi. Vatthu ekādasakanipāte **juṇḥajātake** (jā. 1.11.13 ādayo) āvibhavissati.

Atīte pana bodhisatto bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaḥesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggahetvā pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa ṭhānato apanīto pitu purohito atthi. So duggato hutvā ekasmiṃ jaragehe vasati. Athekadivasāṃ bodhisatto aññātakavesena rattibhāge nagaraṃ pariggaṇhanto vicarati. Tameṇaṃ katakammaṃ ekasmiṃ surāpāne suraṃ pivitvā aparampi ghaṭenādāya attano geḥaṃ gacchantā antaravīthiyaṃ disvā “are kosi tva”nti vatvā paharivā uttarisāṭakaṃ gahetvā ghaṭaṃ ukkhipāpetvā tāsentā gacchimsu. Sopi kho brāhmaṇo tasmiṃ khaṇe nikkhamitvā antaravīthiyaṃ ṭhito nakkhattaṃ olokento rañño amittānaṃ hatthagatābhāvaṃ ṇatvā brāhmaṇiṃ āmantesi. Sā “kiṃ, ayyā”ti vatvā vegena tassa santikaṃ āgatā. Atha naṃ so āha – “bhoti amhākaṃ rājā amittānaṃ vasaṃ gato”ti. “Ayya, kiṃ te rañño santike pavattiyā, brāhmaṇaṃ jānissanti”ti.

Rājā brāhmaṇassa saddaṃ sutvā thokaṃ gantvā dhutte āha – “duggatomhi, sāmi, uttarāsāṅgaṃ gahetvā vissajjetha ma”nti. Te punappunaṃ kathentaṃ kāruññaṃ vissajjesuṃ. So tesāṃ vasanaḥgeḥaṃ sallakkhetvā nivatti. Atha porāṇakapurohito brāhmaṇopi “bhoti, amhākaṃ rājā amittahatthato mutto”ti āha. Rājā tampi sutvā tampi geḥaṃ sallakkhetvā pāsādaṃ abhiruhi. So vibhātāya rattiyā brāhmaṇe pakkosāpetvā “kiṃ ācariyā rattim nakkhattaṃ olokayitthā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kiṃ sobhana”nti? “Sobhanaṃ, devā”ti. “Koci gāho natthī”ti. “Natthi, devā”ti. Rājā “asukagehato brāhmaṇaṃ pakkosathā”ti porāṇakapurohitaṃ pakkosāpetvā “kiṃ, ācariya, rattim te nakkhattaṃ diṭṭha”nti pucchi. “Āma, devā”ti. “Atthi koci gāho”ti. “Āma, mahārāja, ajja rattim tumhe amittavasāṃ gantvā muhutteneva muttā”ti. Rājā “nakkhattajānanakena nāma evarūpena bhavitabba”nti sesabrāhmaṇe nikkadḍhāpetvā “brāhmaṇa, pasannosmi te, varaṃ tvaṃ gaṇhā”ti āha. “Mahārāja,

puttadārena saddhiṃ mantetvā gaṇhissāmī”ti. “Gaccha mantetvā ehī”ti.

So gantvā brāhmaṇiṅca puttaṅca suṇisaṅca dāsiṅca pakkositvā “rājā me varam dadāti, kiṃ gaṇhāmā”ti pucchi. Brāhmaṇī “mayhaṃ dhenusataṃ ānehī”ti āha, putto chattamāṇavo nāma “mayhaṃ kumudavaṇṇehi catūhi sindhavehi yuttaṃ ājaññaratha”nti, suṇisā “mayhaṃ maṇikuṇḍalaṃ ādim katvā sabbālankāra”nti, puṇṇā nāma dāsī “mayhaṃ udukkhalamusalañceva suppañcā”ti. Brāhmaṇo pana gāmavaram gahetukāmo rañño santikaṃ gantvā “kiṃ, brāhmaṇa, pucchito te puttadāro”ti puṭṭho “āma, deva, pucchito, anekacchando”ti vatvā paṭhamam gāthādvayamāha –

115. “Nānāchandā mahārāja, ekāgāre vasāmase;
Ahaṃ gāmavaram icche, brāhmaṇī ca gavam satam.

116. “Putto ca ājaññaratham, kaññā ca maṇikuṇḍalam;
Yā cesā puṇṇikā jammī, udukkhalambhikaṅkhatī”ti.

Tattha **iccheti** icchāmi. **Gavam satanti** dhenūnam gunnam satam. **Kaññāti** suṇisā. **Yā cesāti** yā esā amhākaṃ ghare puṇṇikā nāma dāsī, sā jammī lāmikā suppusalehi saddhiṃ udukkhalam abhikaṅkhati icchatīti.

Rājā “sabbesam icchiticchitam dethā”ti āṇāpento –

117. “Brāhmaṇassa gāmavaram, brāhmaṇiyā gavam satam;
Puttassa ājaññaratham, kaññāya maṇikuṇḍalam;
Yañcetam puṇṇikaṃ jammim, paṭipādehdukkhala”nti. – gāthamāha;

Tattha **yañcetanti** yaṅca etam puṇṇikanti vadati, tam jammim udukkhalam paṭipādeṭha sampaṭicchāpethāti.

Iti rājā brāhmaṇena patthitaṅca aññaṅca mahantaṃ yasaṃ datvā “ito paṭṭhāya amhākaṃ kattabbakiccesu ussukkaṃ āpajjā”ti vatvā brāhmaṇam attano santike akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā brāhmaṇo ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosi”nti.

Nānāchandajātakavaṇṇanā navamā.

[290] 10. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā

Sīlam kireva kalyāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrāhmaṇam ārabha katesi. Vatthu pana paccuppannampi atītampi heṭṭhā ekakanipāte **sīlavīmaṃsakajātake** (jā. 1.1.86) vitthāritameva. Idha pana bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente tassa purohito sīlasampanno “attano sīlam vīmaṃsissāmī”ti heraññikaphalakato dve divase ekekaṃ kahāpaṇam gaṇhi. Atha nam tatiyadivase “coro”ti gahetvā rañño santikaṃ nayimsu. So antarāmagge ahituṇḍike sappam kīlāpente addasa. Atha nam rājā disvā “kasmā evarūpaṃ akāsi”ti pucchi. Brāhmaṇo “attano sīlam vīmaṃsitukāmatāyā”ti vatvā imā gāthā avoca –

118. “Sīlam kireva kalyāṇam, sīlam loke anuttaram;
Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati.

119. “Soham sīlam samādissam, loke anumataṃ sivaṃ;
Ariyavuttisamācāro, yena vuccati sīlavā.

120. “Ñātīnañca piyo hoti, mittesu ca virocāti;
Kāyassa bhedaṃ sugatīṃ, upapajjati sīlavā”ti.

Tattha **sīlanti** ācāro. **Kirāti** anussavatte nipāto. **Kalyāṇanti** sobhanam, “sīlam kireva kalyāṇa”nti evaṃ paṇḍitā vadantīti attho. **Passāti** attānameva vadati. **Na haññatīti** parampi na viheṭheti, parehipi na viheṭhīyati. **Samādissanti** samādiyissāmi. **Anumatam sivanti** “khemam nibbhaya”nti evaṃ paṇḍitehi sampatiṅcchitam. **Yena vuccatīti** yena sīlena sīlavā puriso ariyānam buddhādīnam paṭipattim samācaranto “ariyavuttisamācāro”ti vuccati, tamahaṃ samādiyissāmīti attho. **Virocatīti** pabbatamatthake aggikkhandho viya virocāti.

Evaṃ bodhisatto tīhi gāthāhi sīlassa vaṇṇam pakāsento rañño dhammam desevā “mahārāja, mama gehe pitu santakam mātu santakam attanā uppāditaṃ tayā dinnañca bahu dhanam atthi, pariyaṃto nāma na paññāyati, aham pana sīlam vīmaṃsanto heraññikaphalakato kahāpaṇe gaṇhim. Idāni mayā imasmiṃ loke jātigottakulapadesānam lāmakabhāvo, sīlasseva ca jeṭṭhakabhāvo ñāto, aham pabbajissāmi, pabbajjam me anujānāhi”ti anujānāpetvā raññā punappunam yāciyamānopi nikkhamma himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā sīlavīmaṃsako purohito brāhmaṇo ahameva ahoṣi”nti.

Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Abbhantaravaggo catuttho.

Tassuddānam –

Duma kaṃsavaruttamabyagghamigā, maṇayo maṇi sālukamavhayano;
Anusāsaniyopi ca macchavaro, maṇikuṇḍalakena kirena dasāti.

5. Kumbhavaggo

[291] 1. Surāghaṭajātakavaṇṇanā

Sabbakāmadadaṃ kumbhanti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa bhāgineyyam ārabha kathesi. So kira mātāpitūnam santakā cattālīsa hiraññakoṭiyo pānabyasanena nāsetvā seṭṭhino santikam agamāsi. Sopissa “vohāram karohī”ti sahasam adāsi, tampi nāsetvā puna agamāsi. Punassa pañca satāni dāpesi, tānipi nāsetvā puna āgatassa dve thūlasātake dāpesi. Tepi nāsetvā puna āgataṃ gīvāyam gāhāpetvā nīharāpesi. So anātho hutvā parakuṭṭam nissāya kālamakāsi, tamenam kaḍḍhitvā bahi chaḍḍesum. Anāthapiṇḍiko vihāram gantvā sabbam tam bhāgineyyassa pavattim tathāgatassa ārocesi. Satthā “tvam etaṃ katham santappessasi, yamahaṃ pubbe sabbakāmadadaṃ kumbham datvāpi santappetum nāsakkhi”nti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānam labhi. Tassa gehe bhūmigatameva cattālīsakoṭidhanam ahoṣi, putto panassa ekoyeva. Bodhisatto dānādīni puññāni katvā kālakato sakko devarājā hutvā nibbatti. Athassa putto vīthim āvaritvā maṇḍapam kāretvā mahājanaparivuto nisīditvā suram pātum ārabhi. So laṅghanadhāvananaccagītādīni karontānam sahasam sahasam dadamāno itthiṇḍasurāsonḍamamsasonḍādibhāvam āpajjitvā “kva gītam, kva naccam, kva vādita”nti samajjatthiko pamatto hutvā āhiṇḍanto nacirasseva cattālīsakoṭidhanam upabhogaparibhogūpakaraṇāni ca vināsetvā duggato kapaṇo pilotikam nivāsetvā vicari. Sakko āvajjento tassa duggatabhāvam ñatvā puttapemena āgantvā sabbakāmadadaṃ kumbham datvā “tāta, yathā ayam kumbho na bhijjati, tathā nam rakkha, imasmiṃ te sati dhanassa paricchedo nāma na bhavissati, appamatto hohī”ti ovaḍitvā devalokameva gato. Tato paṭṭhāya suram pivanto vicari.

Athekadivasam matto tam kumbham akāse khipitvā sampañcchanto ekavāram virajjhi, kumbho bhūmiyam patitvā bhijji. Tato paṭṭhāya puna daliddo hutvā pilotikam nivāsetvā kapālahattho bhikkham caranto parakuṭṭam nissāya kālamakāsi.

Satthā imam atītam āharitvā –

121. “Sabbakāmadadam kumbham, kuṭam laddhāna dhuttako;
Yāva nam anupāleti, tāva so sukhamedhati.
122. “Yadā matto ca ditto ca, pamādā kumbhamabbhidā;
Tadā naggo ca pottho ca, pacchā bālo vihaññati.
123. “Evameva yo dhanam laddhā, pamatto paribhuñjati;
Pacchā tappati dummedho, kuṭam bhivāva dhuttako”ti. –

Imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakam samodhānesi.

Tattha **sabbakāmadadanti** sabbe vatthukāme dātuṃ samattham kumbham. **Kuṭanti** kumbhavevacanam. **Yāvāti** yattakam kālam. **Anupāletīti** yo koci evarūpaṃ labhitvā yāva rakkhati, tāva so sukhamedhatīti attho. **Matto ca ditto cāti** surāmadena matto dappena ditto. **Pamādā kumbhamabbhidāti** pamādena kumbham bhindi. **Naggo ca pottho cāti** kadāci naggo, kadāci potthakapilotikāya nivatthattā pottho. **Evamevāti** evaṃ eva. **Pamattoti** pamādena. **Tappatīti** socati.

“Tadā surāghaṭabhedako dhutto seṭṭhibhāgineyyo ahoṣi, sakkō pana ahameva ahoṣi”nti.

Surāghaṭajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[292] 2. Supattajātakavaṇṇanā

Bārāṇasyam, mahārājāti idam satthā jetavane viharanto bimbādeviyā sārīputtatherena dinnam rohitamaccharasam navasappimissakam sālībhattam ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathita**abbhantarajātake** (jā. 1.3.91-93) vatthusadisameva. Tadāpi hi theriyā udaravāto kuppi, rāhulabhaddo therassa ācikkhi. Thero tam āsanasālāyam nisīdāpetvā kosalarāñño nivesanam gantvā rohitamaccharasam navasappimissakam sālībhattam āharitvā tassa adāsi. So āharitvā mātu theriyā adāsi, tassā bhuttamattāya udaravāto paṭippassambhi. Rājā purise pesetvā pariggaṇhāpetvā tato paṭṭhāya theriyā tathārūpaṃ bhattam adāsi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum – “āvuso dhammasenāpati, therim evarūpena nāma bhojanena santappesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva sārīputto rāhulamāyāya patthitam deti, pubbepi adāsiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kākayoniyam nibbattitvā vayappatto asītiyā kākasahassānam jeṭṭhako supatto nāma kākarājā ahoṣi, aggamaheṣi panassa suphassā nāma kākī ahoṣi, senāpati sumukho nāma. So asītiyā kākasahashehi parivuto bārāṇasim upanissāya vasi. So ekadivasam suphassam ādāya gocaram pariyesanto bārāṇasirañño mahānasamatthakena agamāsi. Sūdo rañño nānamacchamaṃsavikatiparivāram bhojanam sampādetvā thokam bhājanāni vivaritvā usumam palāpento aṭṭhāsi. Suphassā macchamaṃsagandham ghāyitvā rājabhojanam bhuñjitukāmā hutvā tam divasam akathetvā dutiyadivase “ehi, bhaddo, gocarāya gamissāmā”ti vuttā “tumhe gacchatha, mayham eko dohaḷo atthi”ti vatvā “kīdiso dohaḷo”ti vutte “bārāṇasirañño bhojanam bhuñjitukāmāmhi, na kho pana sakkā mayā tam laddhum, tasmā jīvitam pariccajissāmi, devā”ti āha. Bodhisatto cintayamāno nisīdi. Sumukho āgantvā “kiṃ, mahārāja, anattamanosi”ti pucchi, rājā tamattham ārocesi. Senāpati “mā cintayī, mahārāja”ti te ubhopi assāsetvā “ajja tumhe idheva hotha, mayam bhattam āharissāmā”ti vatvā pakkāmi.

So kāke sannipātetvā taṃ kāraṇaṃ kathetvā “etha bhattaṃ āharissāmā”ti kākehi saddhiṃ bārāṇasiṃ pavisitvā mahānasassa avidūre kāke vagge vagge katvā tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne ārakkhatthāya ṭhapetvā sayāṃ aṭṭhahi kākayodhehi saddhiṃ mahānasachadane nisīdi rañño bhattachāraṇakālaṃ olokayamāno. Te ca kāke āha – “ahaṃ rañño bhatte hariyamāne bhājanāni pātesāmi, bhājanesu patitesu mayhaṃ jīvitaṃ natthi, tumhesu cattāro janā mukhapūraṃ bhattaṃ, cattāro macchamaṃsaṃ gahetvā netvā supattaṃ sapajāpatikaṃ kākarājānaṃ bhojetha, ‘kahaṃ senāpatī’ti vutte ‘pacchato ehitī’ti vadeyyāthā”ti. Atha sūdo rañño bhojanavikatiṃ sampādetvā kājena gahetvā rājakulaṃ pāyāsi. Tassa rājanānaṃ gatakāle kākasenāpati kākānaṃ saññaṃ datvā sayāṃ uppatitvā bhattachāraṇakassa ure nisīditvā nakhapañjarena paharivā kaṇayaggasadisena tuṇḍena nāsaggamassa abhiantvā uṭṭhāya dvīhi pakkhehi mukhamassa pidahi. Rājā mahātale caṅkamanto mahāvātapānena oloketvā taṃ kākassa kiriyāṃ disvā bhattachāraṇakassa saddaṃ datvā “bho bhattachāraṇakassa, bhājanāni chaḍḍetvā kākameva gaṇhā”ti āha. So bhājanāni chaḍḍetvā kākaṃ daḷhaṃ gaṇhi. Rājāpi naṃ “ito ehi”ti āha.

Tasmiṃ khaṇe kākā āgantvā attano pahonakaṃ bhuñjitvā sesaṃ vuttaniyāmeneva gahetvā agamiṃsu. Tato sesā āgantvā sesaṃ bhuñjiṃsu. Tepi aṭṭha janā gantvā rājānaṃ sapajāpatikaṃ bhojesuṃ, suphassāya dohaḷo vūpasami. Bhattachāraṇakassa kākaṃ rañño upanesi. Atha naṃ rājā pucchi – “bho kākā, tvaṃ mamañca na lajji, bhattachāraṇakassa ca nāsaṃ khaṇḍesi, bhattachāraṇāni ca bhindi, attano ca jīvitaṃ na rakkhi, kasmā evarūpaṃ kammamakāsī”ti? Kāko “mahārāja, amhākaṃ rājā bārāṇasiṃ upanissāya vasati, ahamassa senāpati, tassa suphassā nāma bhariyā dohaḷinī tumhākaṃ bhojanaṃ bhuñjitukāmā, rājā tassā dohaḷaṃ mayhaṃ ācikkhi. Ahaṃ tattheva mama jīvitaṃ pariccajivā āgato, idāni me tassā bhojanaṃ pesitaṃ, mayhaṃ manoratho matthakaṃ patto, iminā kāraṇena mayā evarūpaṃ kammaṃ kata”nti dīpento imā gāthā āha.

124. “Bārāṇasyaṃ mahārāja, kākarājā nivāsako;
Asītiyā sahassehi, supatto parivārito.
125. “Tassa dohaḷinī bhariyā, suphassā bhakkhitumicchati;
Rañño mahānase pakkāṃ, paccagghaṃ rājabhojanaṃ.
126. “Tesāhaṃ pahito dūto, rañño camhi idhāgato;
Bhattu apacitiṃ kummi, nāsāyamakaraṃ vaṇa”nti.

Tattha **bārāṇasyanti** bārāṇasiyaṃ. **Nivāsakoti** nibaddhavasanaṃ. **Pakkanti** nānappakārena sampāditā. Keci “siddha”nti sajjhāyanti. **Paccagghanti** abbhuṇṇaṃ apārivāsikaṃ, macchamaṃsavikatīsu vā paccekaṃ mahagghaṃ etthāti paccagghaṃ. **Tesāhaṃ pahito dūto, rañño camhi idhāgatoti** tesāṃ ubhinnaṃpi ahaṃ dūto āṇattikaro rañño ca amhi pahito, tasmā idha āgatoti attho. **Bhattu apacitiṃ kummīti** svāhaṃ evaṃ āgato attano bhattu apacitiṃ sakkārasammānaṃ karomi. **Nāsāyamakaraṃ vaṇanti**, mahārāja, iminā kāraṇena tumhe ca attano ca jīvitaṃ agaṇetvā bhattachāraṇaṃ pātāpetuṃ bhattachāraṇakassa nāsāya mukhatuṇḍakena vaṇaṃ akāsīṃ, mayā attano rañño apacitī katā, idāni tumhe yaṃ icchatha, taṃ daṇḍaṃ karothāti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “mayāṃ tāva manussabhūtānaṃ mahantaṃ yasaṃ datvā amhākaṃ suhaje kātuṃ na sakkoma, gāmadīni dadamānāpi amhākaṃ jīvitaḍḍayakaṃ na labhāma, ayaṃ kāko samāno attano rañño jīvitaṃ pariccajati, ativiya sappuriso madhurassaro dhammakathiko”ti guṇesu pasīditvā taṃ setacchattena pūjesi. So attanā laddhena setacchattena rājānameva pūjetvā bodhisattassa guṇe kathesi. Rājā naṃ pakkosāpetvā dhammaṃ sutvā ubhinnaṃpi tesāṃ attano bhojananiyāmena bhattaṃ paṭṭhapesi, sesakākaṇaṃ devasikaṃ ekaṃ taṇḍulambaṇaṃ pacāpesi, sayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā pañca sīlāni rakkhi. Supattakākovādo pana satta vassasatāni pavatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, sumukho

senāpati sārīputto, suphassā rāhulamātā, supatto pana ahameva ahosi”nti.

Supattajātakavaṇṇanā dutiyā.

[293] 3. Kāyanibbindajātakavaṇṇanā

Phuṭṭhassa meti idamaṃ sathā jetavane viharanto aññataram purisaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyamaṃ kireko puriso paṇḍurogena aṭṭito vejjehi paṭikkhitto. Puttadāropissa “ko imaṃ paṭijaggitaṃ sakkotī”ti cintesi. Tassa etadahosi – “sacāhaṃ imamhā rogā vuṭṭhahissāmi, pabbajissāmi”ti. So katipāheneva kiñci sappāyamaṃ labhitvā arogo hutvā jetavanaṃ gantvā sathāraṃ pabbajamaṃ yāci. So sathu santike pabbajjaṅca upasampadaṅca labhitvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyamaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko nāma paṇḍurogī ‘imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmi’ti cintetvā pabbajito ceva arahattaṅca patto”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti. Pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni ayameva; pubbe paṇḍitāpi evamaṃ vatvā rogā vuṭṭhāya pabbajitvā attano vuḍḍhimakaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyamaṃ brahmadatte rajjamaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅghapetvā vasanto paṇḍurogī ahosi. Vejjāpi paṭijaggitaṃ nāsakkhimsu, puttadāropissa vippaṭisārī ahosi. So “imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmi”ti cintetvā kiñcideva sappāyamaṃ labhitvā arogo hutvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajamaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena viharanto “ettamaṃ kālamaṃ evarūpaṃ sukhaṃ nāma nālattha”nti udānaṃ udānento imā gāthā āha –

127. “Phuṭṭhassa me aññatarena byādhinā, rogena bālhaṃ dukhitassa ruppato;
Parisussati khippamidaṃ kaḷevaram, pupphaṃ yathā paṃsuni ātape kataṃ.

128. “Ajaññaṃ jaññasankhātamaṃ, asuciṃ sucisammataṃ;
Nānakuṇapaparipūramaṃ, jaññarūpaṃ apassato.

129. “Dhiratthumaṃ āturaṃ pūtikāyamaṃ, jegucchiyamaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ;
Yatthappamattā adhimucchitā pajā, hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā”ti.

Tattha **aññatarenāti** aṭṭhanavutiyā rogesu ekena paṇḍurogabyādhinā. **Rogenāti** rujjanasabhāvattā evaṃladdhanāmena. **Ruppato**ti ghaṭṭiyamānassa pīḷiyamānassa. **Paṃsuni ātape katanti** yathā ātape tattavālikāya ṭhapitaṃ sukhumaṃpupphaṃ parisusseyya, evamaṃ parisussatīti attho.

Ajaññaṃ jaññasankhātanti paṭikūlamaṃ amanāpameva bālānaṃ manāpanti saṅkhaṃ gataṃ. **Nānakuṇapaparipūranti** kesādīhi dvattiṃsāya kuṇapehi paripuṇṇamaṃ. **Jaññarūpaṃ apassatoti** apassantassa andhabālaputhujjanassa manāpaṃ sādhurūpaṃ paribhogasabhāvaṃ hutvā upaṭṭhāti, “akkhimhā akkhigūthako”tiādīnā nayena pakāsito asubhasabhāvo bālānaṃ na upaṭṭhāti.

Āturaṃti niccagilānaṃ. **Adhimucchitāti** kilesamucchāya ativiya mucchitā. **Pajāti** andhabālaputhujjanā. **Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyāti** imasmiṃ pūtikāye laggā laggitā hutvā apāyamaṃmaggaṃ pūrentā devamanussabhedāya sugatiupapattiyā maggaṃ parihāpenti.

Iti mahāsatto nānappakārena asucibhāvaṅca niccāturabhāvaṅca pariggaṇhanto kāye nibbinditvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātamaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahujanā sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. “Tadā tāpaso ahameva ahosi”nti.

Kāyanibbindajātakavaṇṇanā tatiyā.

[294] 4. Jambukhādakajātakavaṇṇanā

Koyaṃ bindussaro vaggūti idaṃ satthā veļuvane viharanto devadattakokālike ārabha kathesi. Tadā hi devadatte parihīnalābhasakkāre kokāliko kulāni upasaṅkamitvā “devadattatthero nāma mahāsammatapaveṇiyā okkākarājavamaṃse jāto asambhinnakhattiyavaṃse vaḍḍhito tipītakadharo jhānalābhī madhurakatho dhammakathiko, detha karotha therassā”ti devadattassa vaṇṇaṃ bhāsati. Devadattopi “kokāliko udiccabrāhmaṇakulā nikkhamitvā pabbajito bahussuto dhammakathiko, detha karotha kokālikassā”ti kokālikassa vaṇṇaṃ bhāsati. Iti te aññamaññassa vaṇṇaṃ bhāsivā kulagharesu bhuñjantā vicaranti. Athekadivasamaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso devadattakokālikā, aññamaññassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā bhuñjantā vicaranti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva te aññamaññassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā bhuñjanti, pubbepevaṃ bhuñjimsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ jambuvasanaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tatreko kāko jambusākhāya nisinno jambupakkāni khādanti. Atheko siṅgālo āgantvā uddhaṃ olokeno kākaṃ disvā “yaṃnūnāhaṃ imassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni khādeyya”nti tassa vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha –

130. “Koyaṃ bindussaro vaggi, saravantānamuttamo;
Accuto jambusākhāya, moracchāpova kūjati”ti.

Tattha **bindussaroti** bindunā avisārena piṇḍitena sarena samannāgato. **Vaggūti** madhurasaddo. **Accutoti** na cuto sannisinno. **Moracchāpova kūjati** taruṇamorova manāpena saddena “ko nāmeso kūjati”ti vadati.

Atha naṃ kāko paṭipasamsanto dutiyaṃ gāthamāha –

131. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṃ pasamsituṃ;
Byagghacchāpasarīvaṇṇa, bhuñja samma dadāmi te”ti.

Tattha **byagghacchāpasarīvaṇṇāti** tvaṃ amhākaṃ byagghapotakasamānavāṇṇova khāyasi, tena taṃ vadāmi ambho byagghacchāpasarīvaṇṇa. **Bhuñja, samma, dadāmi teti** vayassa yāvadatthaṃ jambupakkāni khāda, ahaṃ te dadāmi.

Evañca pana vatvā jambusākhāṃ cāletvā phalāni pātesi. Atha tasmiṃ jamburukkhe adhivatthā devatā te ubhopi abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni khādante disvā tatiyaṃ gāthamāha –

132. “Cirassaṃ vata passāmi, musāvādī samāgate;
Vantādaṃ kuṇapādañca, aññamaññaṃ pasamsake”ti.

Tattha **vantādanti** paresaṃ vantabhattakhādakaṃ kākaṃ. **Kuṇapādañcāti** kuṇapakhādakaṃ siṅgālañca.

Imañca pana gāthaṃ vatvā sā devatā bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā te tato palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā siṅgālo devadatto ahosi, kāko kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Jambukhādakajātakavaṇṇanā catutthā.

[295] 5. Antajātakavaṇṇanā

Usabhasseva te khandhoti idaṃ satthā jetavane viharanto teyeva dve jane ārabba kathesi. Paccuppannavatthu purimasadisameva.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmūpacāre eraṇḍarukkadevatā hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṃ gāmake matam jaraggavaṃ nikkadḍhitvā gāmadvāre eraṇḍavane chaḍḍesum. Eko siṅgālo āgantvā tassa maṃsam khādi. Eko kāko āgantvā eraṇḍe nilīno tam disvā “yaṃnūnāhaṃ etassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā maṃsam khādeyya”nti cintetvā paṭhamam gāthamāha –

133. “Usabhasseva te khandho, sīhasseva vijambhitam;
Migārāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **namo tyatthūti** namo te atthu.

Tam sutvā siṅgālo dutiyam gāthamāha –

134. “Kulaputtova jānāti, kulaputtam pasamsitum;
Mayūragīvasaṅkāsa, ito pariyāhi vāyasā”ti.

Tattha **ito pariyāhīti** eraṇḍato otarivā ito yenāham, tenāgantvā maṃsam khādāti vadati.

Tam tesam kiriyam disvā rukkhadevatā tatiyam gāthamāha –

135. “Migānam siṅgālo anto, pakkhīnam pana vāyaso;
Eraṇḍo anto rukkhānam, tayo antā samāgatā”ti.

Tattha **antoti** hīno lāmako.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā siṅgālo devadatto ahosi, kāko kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosi”nti.

Antajātakavaṇṇanā pañcamā.

[296] 6. Samuddajātakavaṇṇanā

Ko nāyanti idaṃ satthā jetavane viharanto upanandattheram ārabba kathesi. So hi mahagghaso mahātaṇho ahosi, sakaṭapūrehi paccayehipi santappetum na sakkā. Vassūpanāyikakāle dvīsu tīsu vihāresu vassam upagantvā ekasmiṃ upāhane ṭhpeti, ekasmiṃ kattarayattim, ekasmiṃ udakatumbaṃ. Ekasmiṃ sayam vasati, janapadavihāram gantvā paṇītaparikkhāre bhikkhū disvā ariyavaṃsakatham kathetvā tesam paṃsukūlāni gāhāpetvā tesam cīvarāni gaṇhāti, mattikāpatte gāhāpetvā manāpamanāpe patte thālakāni ca gahetvā yānakam pūretvā jetavanam āgacchati. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum – “āvuso, upanando sakyaputto mahagghaso mahiccho aññesam paṭipattim kathetvā samaṇaparikkhārena yānakam pūretvā āgacchatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “ayuttam, bhikkhave, upanandena katam paresam ariyavaṃsakatham kathentena, paṭhamatarañhi attanā appicchena hutvā pacchā paresam ariyavaṃsam kathetum vaṭṭatī”ti.

“Attānameva paṭhamam, patirūpe nivesaye;
Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti. (dha. pa. 158) –

Imam dhammapade gātham desetvā upanandam garahitvā “na, bhikkhave, idāneva upanando mahiccho, pubbe mahāsamuddepi udakam rakkhitabbaṃ maññī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto samuddadevatā hutvā nibbatti. Atheko kāko samuddassa uparibhāge vicaranto “samudde udakaṃ pamāṇena pivatha, rakkhantā pivathā”ti macchasaṅghasakuṇasaṅghe vārento vārento carati. Taṃ disvā samuddadevatā paṭhamam gāthamāha –

136. “Ko nāyaṃ loṇatoyasmiṃ, samantā paridhāvati;
Macche makare ca vāreti, ūmīsu ca vihaññati”ti.

Tattha **ko nāyanti** ko nu ayaṃ.

Taṃ sutvā samuddakāko dutiyaṃ gāthamāha –

137. “Anantapāyī sakuṇo, atittoti disāsuto;
Samuddam pātumicchāmi, sāgaram saritampati”nti.

Tassattho – ahaṃ anantasāgaram pātumicchāmi, tenamhi **anantapāyī** nāma **sakuṇo** mahatīyāpi apūraṇiyā taṇhāya samannāgatattā **atittotipi** ahaṃ disāsu **suto** vissuto pākaṭo, svāham imaṃ sakalassamuddam sundarānaṃ ratanānaṃ ākarattā sāgarena vā khatattā **sāgaram** saritānaṃ patibhāvena **saritampatiṃ** pātumicchāmīti.

Taṃ sutvā samuddadevatā tatiyaṃ gāthamāha –

138. “So ayaṃ hāyati ceva, pūrate ca mahodadhi;
Nāssa nāyati pītanto, apeyyo kira sāgaro”ti.

Tattha **so ayaṃ hāyati cevā**ti udakassa osakkanavelāya hāyati, nikkhamanavelāya pūراتi. **Nāssa nāyatī**ti assa mahāsamuddassa sacepi naṃ sakalaloko piveyya, tathāpi “ito ettakaṃ nāma udakaṃ pīta”nti pariyanto na paññāyati. **Apeyyo kirā**ti eso kira sāgaro na sakkā kenaci udakaṃ khepetvā pātunti.

Evañca pana vatvā sā bheravarūpārammaṇam dassetvā samuddakākaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā samuddakāko upanando ahosi, devatā pana ahameva ahosi”nti.

Samuddajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[297] 7. Kāmavilāpajātakavaṇṇanā

Ucce sakuṇa ḍemānāti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **puppharattajātake** (jā. 1.1.147) kathitaṃ, atītavatthu **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) āvibhavissati. Taṃ pana purisaṃ jīvantam sūle uttāsesuṃ. So tattha nisinno ākāsenā gacchantam ekaṃ kākaṃ disvā tāvakharampi taṃ vedanaṃ agaṇetvā piyabhariyāya sāsanam pesetuṃ kākaṃ āmantento imā gāthā āha –

139. “Ucce sakuṇa ḍemāna, pattayāna vihaṅgama;
Vajjāsi kho tvaṃ vāmūruṃ, ciraṃ kho sā karissati.

140. “Idaṃ kho sā na jānāti, asim sattiñca oḍḍitaṃ;
Sā caṇḍī kāhati kodham, taṃ me tapati no idaṃ.

141. “Esa uppallasannāho, nikkhañcussīsakohitaṃ;
Kāsikañca muduṃ vattham, tappetu dhanikā piyā”ti.

Tattha **demānā**ti gacchamāna caramāna. **Pattayānā**ti tamevālapati, tathā **vihaṅgamā**ti. So hi pattehi yānaṃ katvā gamanato pattayāno, ākāse gamanato vihaṅgamo. **Vajjāsī**ti vadeyyāsi. **Vāmūrunti** kadalikkhandhasamānānūruṃ, mama sūle nisinnabhāvaṃ vadeyyāsi. **Ciraṃ kho sā karissatī**ti sā imaṃ pavattim ajānamānā mama āgamaṃ ciraṃ karissati, “ciraṃ me gatassa piyassa na ca āgacchatī”ti evaṃ cintessatīti attho.

Asiṃ sattiñcāti asisamānatāya sattisamānatāya ca sūlameva sandhāya vadati. Tañhi tassa uttāsanatthāya oḍḍitaṃ ṭhapitaṃ. **Caṇḍī**ti kodhanā. **Kāhati kodhanti** “aticirāyati”ti mayi kodhaṃ karissati. **Taṃ me tapatī**ti taṃ tassā kujjhaṇaṃ maṃ tapati. **No idanti** idha pana idaṃ sūlaṃ maṃ na tapatīti dīpeti.

“**Esa uppalasannāho**”tiādīhi ghare ussīsake ṭhapitaṃ attano bhaṇḍaṃ ācikkhati. Tattha **uppalasannāhoti** uppalo ca sannāho ca uppalasannāho, uppalasadiso kaṇayo ca sannāhako cāti attho. **Nikkhañcā**ti pañcahi suvaṇṇehi kataṃ aṅgulimuddikaṃ. **Kāsikañca mudu vatthanti** muduṃ kāsikasātakayugaṃ sandhāyāha. Ettakaṃ kira tena ussīsake nikkhittaṃ. **Tappetu dhanikā piyāti** etaṃ sabbaṃ gahetvā sā mama piyā dhanatthikā iminā dhanena tappetu pūretu, santuṭṭhā hotūti.

Evaṃ so paridevamānova kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu, sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā bhariyā etarahi bhariyā ahosi, yena pana devaputtena taṃ kāraṇaṃ diṭṭhaṃ, so ahameva ahosi”nti.

Kāmavilāpajātakavaṇṇanā sattamā.

[298] 8. Udumbarajātakavaṇṇanā

Udumbarā cime pakkāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira aññatarasmim paccantagāmake vihāraṃ kāretvā vasati. Ramaṇiyo vihāro piṭṭhipāsāne nivīṭṭho, mandaṃ sammajjanaṭṭhānaṃ udakaphāsukaṃ, gocaragāmo nātidūre nāccāsanne, sampiyāyamānā manussā bhikkhaṃ denti. Atheko bhikkhu cārikaṃ caramāno taṃ vihāraṃ pāpuṇi. Nevāsiko tassa āgantukavattaṃ katvā punadivase taṃ ādāya gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Manussā paṇītaṃ bhikkhaṃ datvā svātanāya nimantayimsu. Āgantuko katipāhaṃ bhuñjitvā cintesi – “ekenupāyena imaṃ bhikkhuṃ vañcetvā nikkadḍhitvā imaṃ vihāraṃ gaṇhissāmī”ti. Atha naṃ therūpaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchi – “kiṃ, āvuso, buddhūpaṭṭhānaṃ nākāsi”ti? “Bhante, imaṃ vihāraṃ paṭijagganto natthi, tenamhi na gatapubbo”ti. “Yāva tvaṃ buddhūpaṭṭhānaṃ gantvā āgacchasi, tāvāhaṃ paṭijaggissāmī”ti. “Sādhu, bhante”ti nevāsiko “yāva mamāgamaṇā there mā pamajjitthā”ti manussānaṃ vatvā pakkāmi.

Tato paṭṭhāya āgantuko “tassa nevāsikassa ayañca ayañca doso”ti te manusse paribhindi. Itaropi satthāraṃ vanditvā punāgato, athassa so senāsanaṃ na adāsi. So ekasmim ṭhāne vasitvā punadivase piṇḍāya gāmaṃ pāvīsi, manussā sāmīcimattampi na kariṃsu. So vipaṭṭisārī hutvā puna jetavanaṃ gantvā taṃ kāraṇaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, asuko kira bhikkhu asukaṃ bhikkhuṃ vihārā nikkadḍhitvā sayam tattha vasi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi so imaṃ vasanaṭṭhānā nikkadḍhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tattha vassāne sattasattāhaṃ devo vassī. Atheko rattamukhakhuddakamakkaṭo ekissā anovassikāya pāsānadariyā vasamāno ekadivasaṃ daridvāre atemanaṭṭhāne sukkena nisīdi. Tattha eko kālamukhamahāmakkaṭo tinto sītena pīḷiyamāno vicaranta taṃ tathānisinnaṃ disvā “upāyena naṃ nīharitvā ettha vasissāmī”ti cintetvā kucchim olambetvā suhitākāraṃ dassetvā tassa purato ṭhatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

142. “Udumbarā cime pakkā, nigrodhā ca kapitthanā;
Ehi nikkhama bhuñjassu, kiṃ jighacchāya miyyasī”ti.

Tattha **kapitthanā**ti pilakkhā. **Ehi nikkhamā**ti ete udumbarādayo phalabhāranamitā, ahampi khāditvā suhito āgatosmi, tvampi gaccha bhuñjassūti.

Sopi tassa vacanaṃ sutvā saddahitvā phalāni khāditukāmo nikkhamitvā tattha tattha vicarivā kiñci alabhanto punāgantvā taṃ antopāsānadariyaṃ pavisitvā nisinnaṃ disvā “vañcessāmi na”nti tassa purato thatvā dutiyaṃ gāthamāha –

143. “Evaṃ so suhito hoti, yo vuḍḍhamapacāyati;
Yathāhamajja suhito, dumapakkāni māsito”ti.

Tattha **dumapakkāni māsito**ti udumbarādāni rukkhaphalāni khāditvā asito dhāto suhito.

Taṃ sutvā mahāmakkaṭo tatiyaṃ gāthamāha –

144. “Yaṃ vanejo vanejassa, vañceyya kapino kapi;
Daharo kapi saddheyya, na hi jiṇṇo jarākapi”ti.

Tassattho – yaṃ vane jāto kapi vane jātassa kapino vañcanaṃ kareyya, taṃ tayā sadiso daharo vānaro saddaheyya, mādiso pana jiṇṇo jarākapi mahallakamakkaṭo na hi saddaheyya, satakkhattumpi bhaṇantassa tumhādisassa na saddahati. Imasmiñhi himavantapadese sabbam phalāphalaṃ vassena kilinnaṃ patitaṃ, puna tava idaṃ thānaṃ natthi, gacchāti. So tatova pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā khuddakamakkaṭo nevāsiko ahoṣi, kāḷamahāmakkaṭo āgantuko, rukkhadevatā pana ahameva ahoṣi”nti.

Udumbarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[299] 9. Komāraputtajātakavaṇṇanā

Pure tuvanti idaṃ satthā pubbārāme viharanto keḷisīle bhikkhū ārabba kathesi. Te kira bhikkhū satthari uparipāsāde viharante heṭṭhāpāsāde diṭṭhasutādāni kathentā kalahañca paribhāsañca karontā nisīdiṃsu. Satthā mahāmogallānaṃ āmantetvā “ete bhikkhū saṃvejehī”ti āha. Thero ākāse uppatitvā pādaṅguṭṭhakena pāsādathupikaṃ paharivā yāva udakapariyantā pāsādaṃ kampesi. Te bhikkhū maraṇabhayabhītā nikkhamitvā bahi aṭṭhamsū. Tesam so keḷisīlabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, ekacce bhikkhū evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā keḷisīlā hutvā vicaranti, ‘aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vipassanāya kammaṃ na karontī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbetpe keḷisīlakāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbatti, “komāraputto”ti naṃ sañjāniṃsu. So aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese vasi. Athaññe keḷisīlā tāpasā himavantapadese assamaṃ māpetvā vasīṃsu, kasiṇaparikkammamattampi nesaṃ natthi, araññato phalāphalāni āharitvā khāditvā hasamānā nānappakārāya keḷiyā vītināmenti. Tesam santike eko makkaṭo atthi, sopi keḷisīlakova mukhavikārādāni karonto tāpasānaṃ nānāvidhaṃ keḷiṃ dasseti. Tāpasā tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamaṃsu. Tesam gatakālato paṭṭhāya bodhisatto taṃ thānaṃ gantvā vāsaṃ kappesi, makkaṭo tesam viya tassapi keḷiṃ dassesi.

Bodhisatto accharaṃ paharivā “susikkhitapabbajitānaṃ santike vasantena nāma ācārasampanna

kāyādīhi susaṅgātena jhānesu yuttana bhavitum vaṭṭati”ti tassa ovādaṃ adāsi. So tato paṭṭhāya sīlavā ācārasampanno ahoṣi, bodhisattopi tato aññattha agamaṃsi. Atha te tāpasā loṇambilaṃ sevivā taṃ ṭhānaṃ agamaṃsu. Makkaṭo pubbe viya tesam keḷiṃ na dassesi. Atha naṃ tāpasā “pubbe, tvam āvuso, amhākaṃ purato keḷiṃ akāsi, idāni na karosi, kiṃkāraṇā”ti pucchanta paṭhamam gāthamaṃsu –

145. “Pure tuvaṃ sīlavataṃ sakāse, okkantikaṃ kīlasi assamamhi;
Karohare makkaṭiyāni makkaṭa, na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmā”ti.

Tattha **sīlavataṃ sakāseti** keḷisīlānaṃ amhākaṃ santike. **Okkantikanti** migo viya okkantivā kīlasi. **Karohareti** ettha **areti** ālapanam. **Makkaṭiyānīti** mukhamakkaṭikakīlāsankhātāni mukhavikārāni. **Na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmāti** yaṃ pubbe tava keḷisīlam keḷivataṃ, taṃ mayaṃ etarahi na ramāma, tvampi no na ramāpesi, kiṃ nu kho kāraṇanti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyam gāthamāha –

146. “Sutā hi mayham paramā visuddhi, komāraputtassa bahussutassa;
Mā dāni maṃ maññi tuvaṃ yathā pure, jhānānuyutto viharāmi āvuso”ti.

Tattha **mayhanti** karaṇatthe sampadānaṃ. **Visuddhīti** jhānavisuddhi. **Bahussutassāti** bahūnaṃ kaṣiṇaparikkamaṃ aṭṭhannaṃca samāpattīnaṃ sutattā ceva paṭividdhattā ca bahussutassa. **Tuvanti** tesu ekaṃ tāpasam ālapanto idāni mā maṃ tvam pure viya saṅgāni, nāham purimasadiso, ācariyo me laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tāpasā tatiyam gāthamaṃsu –

147. “Sacepi selasmi vapeyya bījam, devo ca vasse na hi taṃ virūḷhe;
Sutā hi te sā paramā visuddhi, āra tuvaṃ makkaṭa jhānabhūmiyā”ti.

Tassattho – sacepi pāsānapitṭhe pañcavidham bījam vapeyya, devo ca sammā vasseyya, akhettatāya taṃ na virūḷheyya, evameva tayā paramā jhānavisuddhi sutā, tvam pana tiracchānayanikkattā āra jhānabhūmiyā dūre ṭhito, na sakkā tayā jhānaṃ nibbattetunti makkaṭam garahiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā keḷisīlā tāpasā ime bhikkhū ahesum, komāraputto pana ahameva ahoṣi”nti.

Komāraputtajātakavaṇṇanā navamā.

[300] 10. Vakajātakavaṇṇanā

Parapānarodhā jīvantoti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇasanthataṃ ārabha kathesi. Vatthu **vinaye** (pārā. 565 ādayo) vitthārato āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo – āyasmā upaseno duvassiko ekavassikena saddhivihārikena saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamitvā satthārā garahito vanditvā pakkanto vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattappatto appicchatādiguṇayutto terasa dhutaṅgāni samādāya parisampi terasadhutaṅgadharā katvā bhagavati temāsam paṭisallīne saporiso satthāraṃ upasaṅkamitvā parisam nissāya paṭhamam garaham labhitvā adhammikāya katikāya anuvattane dutiyam sādhuṅgāraṃ labhitvā “ito paṭṭhāya dhutaṅgadharā bhikkhū yathāsukham upasaṅkamitvā maṃ passantū”ti satthārā katānuggaho nikkhamitvā bhikkhūnaṃ tamattham ārocesi. Tato pabhuti bhikkhū dhutaṅgadharā hutvā satthāraṃ dassanāya upasaṅkamitvā satthari paṭisallānā vuṭṭhite tattha tattha paṃsukūlāni chaḍḍetvā attano pattacīvarāneva gaṇhiṃsu. Satthā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ senāsanacārikaṃ caranto tattha tattha patitāni paṃsukūlāni disvā pucchitvā tamattham sutvā “bhikkhave, imesam nāma bhikkhūnaṃ dhutaṅgasamādānaṃ na ciraṭṭhitikaṃ vakassa uposathakammasadisam ahoṣi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko devarājā ahoṣi. Atheko vako gaṅgātīre pāsānapiṭṭhe vasati, atha gaṅgāya mahodakaṃ āgantvā taṃ pāsānaṃ parikkhipi. Vako abhiruhitvā pāsānapiṭṭhe nipajji, nevassa gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, udakampi vaḍḍhateva. So cintesi – “mayhaṃ neva gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, nikkammaṃ pana nipajjanato uposathakammaṃ vara”nti manasāva uposathaṃ adhiṭṭhāya sīlāni samādiyitvā nipajji. Tadā sakko devarājā āvajjamāno tassa taṃ dubbalasamādānaṃ ñatvā “etaṃ vakaṃ viheṭhessāmī”ti eḷakarūpena āgantvā tassa avidūre ṭhatvā attānaṃ dassesi. Vako taṃ disvā “aññasmiṃ divase uposathakammaṃ jānissāmī”ti uṭṭhāya taṃ gaṇhituṃ pakkhandi. Eḷakopi ito cito ca pakkhanditvā attānaṃ gahetuṃ nādāsi. Vako taṃ gahetuṃ asakkonto nivattitvā āgamma “uposathakammaṃ tāva me na bhijjati”ti tattheva puna nipajji. Sakko sakkatabhāveneva ākāse ṭhatvā “tādisassa dubbalajjhāsayaṃ kiṃ uposathakammaṃ, tvaṃ mama sakkabhāvaṃ ajānanto eḷakamaṃsaṃ khāditukāmo ahoṣi”ti taṃ viheṭhetvā garahitvā devalokameva gato.

148. “Parapāṇarodhā jīvanto, maṃsalohitabhojano;
Vako vataṃ samādāya, upapajji uposathaṃ.

149. “Tassa sakko vataññāya, ajarūpenupāgami;
Vītatapo ajjhappatto, bhañji lohitapo tapam.

150. “Evameva idhekacce, samādānamhi dubbalā;
Lahuṃ karonti attānaṃ, vakova ajakāraṇā”ti. –

Tissopi abhisambuddhagāthāva.

Tattha **upapajji uposathanti** uposathavāsaṃ upagato. **Vataññāyāti** tassa dubbalavataṃ aññāya. **Vītatapo ajjhappattoti** vigatatapo hutvā upagato, taṃ khādituṃ pakkhandīti attho. **Lohitapoti** lohitapāyī. **Tapanti** taṃ attano samādānatapaṃ bhindi.

Satthā imaṃ dhammaḍḍesaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā sakko ahameva ahoṣi”nti.

Vakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kumbhavaggo pañcama.

Tassuddānaṃ –

Varakumbha supatta sirivhayano, sucisammata bindusaro cusabho;
Saritamapati caṇḍi jarākapinā, atha makkaṭṭiyā vakakena dasāti.

Atha vagguddānaṃ –

Saṅkappo padumo ceva, udapānena tatiyaṃ;
Abbhantaraṃ ghaṭabhedam, tikanipātamhilaṅkatanti.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Dutiyo bhāgo niṭṭhito.)